

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ДАНИЈЕЛА В. СПАСИЋ

**КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ
И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

БЕОГРАД, 2013.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

DANIJELA V. SPASIĆ

**COMMUNITY POLICING AND
DOMESTIC VIOLENCE**

PHD DISSERTATION

BELGRADE, 2013

Ментор:

др Слађана Ђурић, редовни професор
Универзитет у Београду
Факултет безбедности

Чланови комисије:

др Желимир Кешетовић, редовни професор
Универзитет у Београду
Факултет безбедности

др Ивана Симовић, редовни професор
Универзитет у Београду
Факултет безбедности

др Бранислава Поповић-Ћитић, ванредни професор
Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Датум одбране докторске дисертације : _____

КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ

Резиме

Локална заједница представља контекст у којем се на најбољи могући начин може истражити реалан квалитет друштвеног живота. Насиље у породици представља једну од појава која угрожава систем и принципе функционисања локалне заједнице и квалитет живота њених грађана. Међу ресурсима које локална заједница ангажује у одговору на насиље у породици кључно место заузима полиција. У оквиру модела полицијског ангажовања у заједници, посебну пажњу научника, истраживача и практичара током последњих неколико деценија заокупља концепт полицијског рада у локалној заједници као квалитативно нов систем организације и функционисања полиције заснован на корелацији између очекивања грађана и онога што полиција реално чини. Теоријска анализа концептуално-методолошких основа полицијског рада у локалној заједници и емпиријска студија заснована на поставкама тог концепта чини тежиште ове докторске дисертације. Кључна теоријска, истраживачка и практична сазнања из области социолошких, полицијских и криминолошких наука сумирана су и критички анализирана у теоријском делу дисертације, док су у другом делу приказани и дискутовани резултати истраживачке студије усмерене на процену функционисања стратегије полицијског рада у локалној заједници и начине њеног одговора на породично насиље.

Анкетирањем 750 испитаника у пет локалних заједница у Србији у којима се реализује нова стратегија полицијског рада, утврђене су њихове безбедносне потребе, посебно потреба за заштитом од насиља и насиља у породици. У свакој истраживаној локалној заједници спроведени су разговори са информантима са циљем да се стекне продубљен увид у на основу којег би се спровела адекватна интерпретација резултата добијених анкетним испитивањем грађана. Секундарна анализа институционалних података коришћена је за процену обима, распрострањености и карактеристика породичног насиља у локалној заједници. За процену квалитета и начина функционисања формализованих и стандардизованих облика коалиција и локалних безбедносних мрежа у заједници, као извор података

коришћени су и разговори са руководиоцима појединих полицијских полицијских управа и полицијских станица. За спровођење евалуације примене концепта полицијског рада у локалној заједници и у односу на проблем породичног насиља, односно, за анализу односа полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници као извор података коришћени су полицијски службеници средњег нивоа, и полицијски службеници који обављају позорничку и патролну делатност. Укупно је анкетиран 71 полицијски службеник. За потребе процене положаја жена-жртава породичног насиља након преживљеног и пријављеног насиља, спроведено је и интервјуисање координаторке Саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”. За потребе процене квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, однос према жртвама, као и процене задовољства жртава предузетим полицијским радњама, као извор података коришћени су разговори са женама – жртвама породичног насиља, смештеним у три *сигурне куће* на територији Београда, Зрењанина и Крагујевца. Укупно је анкетирано 15 жена, старости од 19 до 65 година.

Резултати истраживања указују да су грађани истраживаних локалних заједница забринути због распрострањености и интензитета свих облика насиља и насилничког понашања, хулиганизма, наркоманије и свих облика друштвеног понашања којима се угрожава безбедност њихових породица и деце. Грађани указују на постојање породичног насиља у њиховом окружењу. Они препознају полицију као онај ресурс локалне заједнице који је задужен за решавање њихових безбедносних потреба и указују на неопходност предузимања превентивних активности. У свим локалним заједницама, према анализи институционалних података, евидентирано је присуство и одређена распрострањеност породичног насиља. Анализа односа полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници показала је да су најчешће присутне препреке у његовој имплементацији структурне промене и традиционална полицијска супкултура. Као ограничавајући фактори уочени су и: недостатак међуресорне сарадње у оквиру полицијских служби, непрофесионалан однос према грађанима (склоност корупцији и злоупотреба дискреционих овлашћења у одлучивању), недовољна укљученост заједнице у решавање проблема. Интервјуи

са жртвама насиља у породици показали су да све испитанице изражавају одређен степен поверења у рад полиције, базиран на очекиваном понашању полицијских службеника приликом пријављивања насиља, предузимања интервенције и поступака који су уследили након подношења пријаве за насиље.

На темељу добијених резултата и анализе страних теоријских и практичних искустава, изведене су опште препоруке за унапређење теорије и праксе имплементације концепта полицијског рада у локалној заједници и његове успешне примене у односу на специфичне појаве и проблеме у заједници, али и у домену стратешких, тактичких, оперативних и организационих димензија функционисања полицијске организације у Србији.

Кључне речи: квалитет живота, заједница, насиље у породици, полиција, концепт полицијског рада

Научна област: *друштвено-хуманистичке науке*

Ужа област: *студије безбедности*

УДК број: _____

COMMUNITY POLICING AND DOMESTIC VIOLENCE

Summary

Local community is the best known context to study the real quality of social life. Domestic violence is a phenomenon endangering the system and principles established by local communities and the quality of life of their citizens. Among resources used by local communities to respond to domestic violence, police are key players. Over the few last decades, special attention of experts, researchers and practitioners dealing with the model of community policing has been paid to the strategy of locally-based policing as a qualitatively new system of police organization and functions based on relationship between citizen expectations and what police are really doing. A theoretical analysis of conceptual and methodological considerations of community policing, as well as an empirical research based on principles of community policing are the main topic of this PhD dissertation. The key theoretical, research and practical knowledge in the field of sociological, police, criminology and justice studies are summarized and analyzed in the theoretical framework of dissertation, while the second part deals with the research results including an evaluation of local community policing programs and responses to domestic violence.

About 750 respondents participated in the survey in five local communities in Serbia where the new community policing strategy was adopted and they were asked to describe their safety needs, especially their need to be protected from domestic violence. In each local community respondents were interviewed in order to provide comprehensive insights and interpretation of survey results. Secondary institutional data analysis was used to evaluate the extent, prevalence and characteristics of domestic violence in local communities. Interviews with chiefs of some regional police departments and police stations were used as a source of information in order to evaluate the quality of formal and standardized coalitions and local safety networks in communities. Responses of mid-ranking police officers and patrol and beat officers were used as a source of information in order to evaluate the implementation of community policing in the context of domestic violence, i.e. to analyze police officers attitude towards community policing. Altogether 71 police officers were surveyed. The coordinator of the Centre against Domestic Violence and the Women's Safe House was interviewed in order to evaluate the challenges faced by women as victims and survivors of domestic violence. Interviews with women – domestic violence victims, who were accommodated in three

domestic violence shelters in Belgrade, Zrenjanin and Kragujevac, served as a source of information to measure the performance of police response to domestic violence, attitudes towards victims, as well as satisfaction of victims with police response. 15 women aged 19–65 were surveyed.

The research results provide insights into how communities worry about the prevalence and intensity of all types of violence and violent behaviour, hooliganism, drug addiction and other types of behaviour endangering the safety of their families and children. Citizens draw attention to domestic violence in their local communities. They appreciate police as a local community resource charged to resolve all their safety problems and approve preventive police measures as necessary. As the institutional data analysis shows, there is prevalence of domestic violence in all local communities. The analysis of police officers attitude towards community policing in local communities shows that the most frequently mentioned obstacles to its implementation are structural changes and traditional police subculture. Furthermore, absence of intergovernmental cooperation between police agencies and nonprofessional attitude towards citizens (inclination to corruption and abuse of discretionary powers in decision making) were seen as limiting factors. Interviews with domestic violence victims approve that all surveyed women trust the police to some extent, based on expected immediate police response to domestic violence calls and police interventions and measures taken after the domestic violence reports.

After considering the research results and analyzing foreign theoretical and practical experience, general recommendations have been made to improve the theory and practice in community policing implementation and to enhance its performance in local communities, but also strategic, tactical, operational and organizational aspects of the Serbian police organization.

Keywords: Quality of Life, Community, Domestic Violence, Police, Community Policing

Scientific field: *Humanities and Social Sciences*

Narrow scientific field: *security studies*

UDK number: _____

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
ТЕОРИЈСКИ ДЕО	
I ЗАЈЕДНИЦА.....	7
1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	8
1.1 Локална заједница.....	14
1.2 Припадност заједници.....	16
2. КВАЛИТЕТ ЖИВОТА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ.....	17
2.1 Квалитет живота као теоријски концепт – историјски пресек.....	20
2.2 Квалитет живота – концепцијски приступи у дефинисању.....	23
2.3 Квалитет живота – кључне димензије.....	25
3. МЕРЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА.....	28
3.1 Домени.....	28
3.2 Индикатори.....	31
3.2.1 Индикатори квалитета живота.....	32
4. ПОТРЕБЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ИДЕНТИФИКОВАЊЕ И ПРОЦЕНА ПОТРЕБА.....	36
4.1. Идентификовање потреба.....	36
4.2 Процена потреба.....	41
5. ИНФРАСТРУКТУРА ЗАЈЕДНИЦЕ.....	46
5.1 Ресурси заједнице.....	46
5.2 Категоризација комуналне инфраструктуре: кластери.....	47
5.3 Улога комуналне инфраструктуре.....	50
5.4 Друштвени капитал.....	51
5.5 Коалиције (партнерства) у заједници.....	53
II ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ КАО ПОЈАВА И ПРОБЛЕМ У ЗАЈЕДНИЦИ.....	56
1. Савремене теоријске концепције о факторима породичног насиља.....	56
1.1. Психолошке теорије о породичном насиљу.....	57
1.2. Социолошке теорије.....	59
1.3 Феминистичке теорије насиља у породици.....	60
2. ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА.....	63
2.1. Психичко насиље.....	64
2.3 Физичко насиље.....	65

2.4 Сексуално насиље	66
2.4 Други облици породичног насиља	67
3. ЖРТВЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА	69
4. ПОСЛЕДИЦЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА	72
5. ПОСТОЈЕЋИ МОДЕЛИ ЗАШТИТЕ ОД ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	75
5.1 Модел правне заштите	76
5.2 Модел социјалне заштите	80
5.3 Модел пружања подршке и помоћи жртвама	82
III ПОЛИЦИЈА КАО РЕСУРС ЗАЈЕДНИЦЕ	87
1. ПОЛИЦИЈА КАО СИСТЕМ И ОРГАНИЗАЦИЈА	87
1.1 Терминолошки проблеми и одређивање појма полиција у теорији	87
1.2 Појмовно одређење полиције	88
2. ПОЛИЦИЈСКИ СИСТЕМИ И МОДЕЛИ	93
3. ПОЛИЦИЈСКИ ПОСЛОВИ И ФУНКЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ	98
4. ПОЛИЦИЈСКА ЕТИКА	101
4.1 Смернице полицијског поступања	101
4.2 Принципи полицијског поступања	104
5. ПОЛИЦИЈСКА КУЛТУРА	107
IV СТРАТЕГИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ	112
1. ЗНАЧЕЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ОКВИРУ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ	112
2. ПРИКАЗ РАЗЛИЧИТИХ МОДЕЛА СТРАТЕГИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА	116
2.1 Традиционални полицијски рад	116
2.2 Покрет проблемски оријентисаног рада полиције	116
2.3 Полицијски рад усмерен на тзв. поломљене прозоре	117
2.4 Полицијски рад базиран на обавештајним подацима	117
2.5. Полицијски рад заснован на подршци компјутерске технологије	118
2.6. Полицијски рад који подразумева поделу одговорности са трећим организацијама и лицима на плану редукције и спречавања криминала ..	119
2.7. Полицијски рад базиран на идентификовању жаришта криминала и тзв. врућих тачака у заједници	119

V КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ (<i>COMMUNITY POLICING</i>) КАО НОВА СТРАТЕГИЈА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА.....	121
1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ	121
2. ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ	127
3. ДИМЕНЗИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ.....	128
3.1 Филозофска димензија	128
3.2 Стратешка димензија.....	130
3.3 Тактичка димензија	132
3.4 Организациона димензија	133
4. КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ И ДРУШТВЕНИ КАПИТАЛ.....	135
5. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ	138
5.1 Теорија поломљеног прозора.....	138
5.2 Стратегија нулте толеранције.....	140
6. ПРОБЛЕМСКИ ОРИЈЕНТИСАН ПОЛИЦИЈСКИ РАД	143
7. ПРЕВЕНТИВНА ДЕЛАТНОСТ ПОЛИЦИЈЕ И ГРАЂАНА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	146
8. МУЛТИАГЕНЦИЈСКИ ПРИСТУП У ОКВИРУ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ	150
9. ОГРАНИЧЕЊА И КРИТИКЕ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ	152
10. РАЗВОЈ ПОЛИЦИЈЕ У СРБИЈИ	154
10.1 Прва фаза: концепт друштвене самозаштите.....	155
10.2 Друга фаза: политичко-милитантна ера	156
10.3 Трећа фаза – реформска ера и увођење концепта полиције у заједници .	158
11. ПРВА ЕВАЛУАЦИЈА У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У СРБИЈИ	161
12. КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ – ТЕОРИЈСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ.....	164

ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	172
1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	172
2. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	181
3. ИЗВОРИ ПОДАТАКА	189
3.1 Постојећи извори података	189
3.2. Извори података креирани за потребе истраживања	192
4. ТЕХНИКЕ И ПРОЦЕДУРЕ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА.....	194
4.1 Прикупљање квантитативних података.....	194
4.1. Прикупљање квалитативних података	197
5. ВАРИЈАБЛЕ И ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	201
5.1 Процена квалитета живота и безбедносних потреба.....	201
5.2 Евалуација концепта полицијског рада у локалној заједници	204
5.3 Процена квалитета и ефикасности реаговањ полиције у ситуацијама породичног насиља	209
6. ОБРАДА И АНАЛИЗА ПОДАТАКА	212
II ЕФИКАСНОСТ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ	
У СПРЕЧАВАЊУ И РЕАГОВАЊУ НА ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ.....	213
1. УТВРЂИВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНИХ ПОТРЕБА ГРАЂАНА	214
1.1 Карактеристике локалних заједница	216
1.1.1 Крагујевац.....	217
1.1.2 Звездара.....	219
1.1.3 Врњачка Бања.....	221
1.1.4 Пожега.....	223
1.1.5 Нови Бечеј.....	225
1.2. Квалитет живота и безбедносне потребе грађана локалних заједница	229
1.2.1 Перцепција опште безбедности окружења и угрожености криминалом	231
1.2.2 Страх од криминала	234
1.2.3. Виктимизираност грађана појединим облицима криминала	237
1.2.4 Страх од специфичних врста криминала са елементом насиља	238
1.2.5 Страх од насиља у породици	243

1.2.6. Страх од појединих категорија безбедносно угрожавајућих лица.....	249
1.2.7 Идентификовање безбедносно угрожавајућих локација у заједници.....	252
1.3 ПОЛИЦИЈА КАО РЕСУРС ЗАЈЕДНИЦЕ ЗАДУЖЕН ЗА РЕШАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНИХ ПОТРЕБА ГРАЂАНА – ПЕРЦЕПЦИЈА ГРАЂАНА	254
1.3.1 Перцепција односа грађана и полиције	254
1.3.2 Процена квалитета полицијског рада у локалној заједници.....	256
1.3.3 Поверење грађана у рад полиције	261
1.3.4 Капацитети локалних полицијских организација и потребе грађана ...	272
2. РАСПРОСТРАЊЕНОСТ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У ЛОКАЛНИМ ЗАЈЕДНИЦАМА	278
2.1 Нови Бечеј.....	278
2.2 Звездара.....	290
2.3 Крагујевац.....	297
2.4 Врњачка Бања.....	301
2.5 Пожега.....	305
2.6 Мултисекторска координација и партнерство	322
3. УСПЕШНОСТ И КВАЛИТЕТ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ	335
3.1 Однос према концепту полиције у заједници – перцепција полицијских службеника	336
3.2 Квалитет и ефикасност реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља – перцепција жртва.....	361
3.2.1 Пријављивање насиља и реаговање полиције на месту догађаја	365
3.2.2 Процедуре након подношења пријаве и положај жртве	366
3.3 Поступање полиције у ситуацијама породичног насиља – процена експерта и непосредно посматрање	370
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	376
ЛИТЕРАТУРА	408

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Допис начелницима полицијских управа Дирекције полиције	437
Прилог 2: Упитник за утврђивање безбедносних потреба грађана	439
Прилог 3: Интервју са начелником ПУ Зрењанин (<i>транскрипт</i>)	449
Прилог 3а: Интервју са начелником ПС Звездара (<i>транскрипт</i>)	457
Прилог 4: Упитник за средњи менаџмент и полицајце/позорнике полицијских управа/станица/одељења	463
Прилог 5: Упитник за жртве породичног насиља	466
Прилог 6: Интервју са координаторком саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”, госпођом Весном Станојевић (транскрипт)	475
Прилог 7: Табеле и графикони	479
БИОГРАФИЈА АУТОРА	497
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ	Error! Bookmark not defined.
ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА.....	Error! Bookmark not defined.
ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ	Error! Bookmark not defined.

УВОД

Контекст овог истраживања јесте људска безбедност уопште, као и аспекти личне безбедности појединца (смањених претњи од насилних злочина), у оквирима безбедности заједнице. Због тога је као полазни, најшири оквир анализе узета заједница у којој појединац живи (локална заједница), односно, којој припада. Управо је **локална заједница** контекстуални оквир у којем се на најбољи начин може сагледати стварни потенцијал за еманципацију грађана (Ђурић, 2009b), могу реално проценити њихове потребе и степен њихове (не)безбедности и дефинисати потреба за превенцијом и реаговањем на безбедносне проблеме, ризике и претње на локалном нивоу.

У оквирима локалне заједнице процењује се ниво квалитета живота, дефинишу његове димензије и препознају потребе њених становника. При томе, безбедност сваког појединца анализира се као димензија квалитета његовог живота у заједници. У широком одређењу безбедности на нивоу локалне заједнице, односно безбедносних потреба грађана, у свим актуелним истраживањима квалитета живота идентификована је и потреба за заштитом од насиља (насилних злочина) у заједници. Светска здравствена организација (СЗО) одређује насиље као „намерну примену физичке силе или моћи или претњу да ће се она применити према себи, другој особи, групи или заједници, услед које наступа или постоји велика вероватноћа да ће наступити телесна повреда, смрт, психичка повреда, застој у развоју или депривација“ (World Health Organisation, 1996:2). Ова организација је у својим извештајима о глобалном насиљу и здрављу идентификовала неколико категорија насилничких аката, према њиховом субјекту, односно објекту извршења: насиље усмерено ка себи, у којем је извршилац и жртва (самоубиство); интерперсонално насиље, или насиље нането од стране другог појединца или мале групе појединаца; колективно насиље или насиље од стране веће групе, као што су држава, организована политичка група, милитантна група или терористичке организације (Dahlberg, et al., 2002). Интерперсонално насиље препознаје се као **породично насиље** (*domestic violence*) и **насиље у заједници** (*community violence*), при чему се под *заједницом* подразумева шира друштвена, а не локална заједница.

У фокусу овог рада налази се **породично насиље**, као специфични облик насилних злочина. Оно је препознато као универзална, глобална социопатолошка појава и криминолошки феномен који прожима све културе, сва друштва и све регионе света. Његовим испољавањем крше се основна људска права и слободе, угрожава се институција породице као основне друштвене јединице и излажу континуираној, директној или индиректној виктимизацији рањиве социјалне групе: жене, деца, старе и немоћне особе.

Међу друштвеним и социјалним субјектима у локалној заједници који су актуелном легислативом делегирани као актери превенције и/или репресије породичног насиља, посебно место, поред тужилаштва, судства, центара за социјални рад, невладиних организација (НВО) и др., заузима **полиција**. Многим међународним документима централна улога полиције не само што је призната, него је и наглашена – полиција је субјекат који осигурава доступност правде и правног лека за жртве, који својим радом проактивно и превентивно делује према проблему породичног насиља. Међутим, бројна истраживања у свету и код нас потврдила су да се жртве породичног насиља чешће обраћају за помоћ центрима за социјални рад или специјализованим организацијама за помоћ и подршку жртвама (НВО), него полицији, истичући као разлог *беспомоћност полиције, неповерење, као и незадовољство њеним реаговањем*. У Србији је истраживање Виктимолошког друштва 2001. године показало да је само 16,5% испитаница пријавило породично насиље полицији. Међутим, ово није случај са полицијском организацијом која у обављању својих редовних послова и задатака примењује **концепт полиције у заједници** (*community policing*), односно **проблемски оријентисан рад**, као стратегију полицијског рада.

Концепт полиције у заједници представља квалитативно нов систем организације и функционисања полиције, заснован *на корелацији између очекивања грађана и онога што полиција реално чини*. Основно очекивање грађана од полиције састоји се у томе да полиција обезбеди сигурност њихових живота и имовине и да поврати и осигура мир и спокојство у њиховом окружењу, односно да их лиши страха од злочина и непријатности због нарушавања мира. Поред тога, грађани траже да им полиција, као јавна служба, помогне у решавању проблема („социјално-услужни рад полиције“). Полиција у

очима грађана представља истовремено и инструмент права, чувара реда и мира и јавну службу. Полицијски рад у оквиру заједнице је и нова филозофија (начин размишљања) и нова организацијска стратегија (начин спровођења и реализације филозофије), која дозвољава полицији и заједници да заједно раде и проналазе нове начине за решавање проблема, кривичних дела и свих других видова угрожавања безбедности грађана, с циљем побољшања квалитета живота у заједници.

У Србији је од средине шездесетих до почетка деведесетих година прошлог века, у оквиру *система друштвене самозаштите*, рад полиције имао сличности са концептом полиције у заједници (подела подручја на безбедносне секторе, пешачке патроле, посете грађана „од врата до врата“ и сл.), али је тај начин рада прекинут до 2000. године, због изражене политизације, криминализације и милитаризације полиције. У складу са демократским интенцијама развоја друштва од 2000. године и настојањима да се рад полиције прилагоди европским стандардима, започета је реформа полиције и служби безбедности, а програмом „Визија за реформу МУП-а РС“ из 2003. године као примарни циљ постављена је трансформација полиције према универзалном концепту полиције у заједници (*community policing*) у сервис грађана – у организацију која је модерна, професионална, флексибилна, деполитизована, демилитаризована, демократски устројена, децентрализована и у раду превентивно усмерена. На основу овог програма, од 2002/2003. године почела је реализација пилот-пројекта *community policing*-а у неким градовима Србије (Врњачка Бања, Нови Бечеј, Крагујевац, општина Звездара у Београду, Пожега), односно трансформација полицијске организације и њеног функционисања на подручју тих градова. Као предуслови за ефикасан одговор полиције на проблем породичног насиља и њен утицај на квалитет живота у заједници, у истраживањима и искуствима других земаља препознати су и повећање нивоа свести професионалаца према насиљу у породици, систематски рад на превазилажењу предрасуда, заблуда и стереотипних схватања и едукација и трансформација система обуке и образовања полицијских службеника.

Полазећи од досадашњих сазнања из области теорије, истраживања и примене концепта „полиције у заједници“ (*community policing*) као стратегије

полицијског рада у локалној заједници, конципиран је предмет овог истраживања. Садржај дисертације систематизован је у два дела. У првом, теоријском делу, анализирана су различита теоријска одређења појма заједнице, идентификоване су димензије квалитета живота у заједници, систематизоване безбедносне потребе грађана као једна од димензија (потреба за заштитом од насиља и, специфично, за заштитом од насиља у породици), препознати су ресурси и социјални капитал локалне заједнице одређен да задовољи безбедносне потребе грађана, сагледана је улога полиције као службе и институције која је законом делегирана да се брине о безбедности локалне заједнице, анализирани су димензије проблема насиља у породици (етиолошка, феноменолошка и виктимолошка), представљен је модел полицијског рада у локалној заједници као једна од стратегија полицијског рада (њене димензије, елементи), затим његови потенцијали у одговору на породично насиље и, индиректно, утицај на квалитет живота у заједници, зависно од ефикасности тог одговора.

У другом, истраживачком делу, саопштени су резултати комплементарног (квантитативног и квалитативног) истраживања предметно усмереног ка процени ефикасности концепта полицијског рада у локалној заједници у односу на проблем породичног насиља и, индиректно, у односу на квалитет живота грађана. У складу са предметним и циљним одређењем, истраживање је реализовано кроз три фазе: у првој фази су идентификоване безбедносне потребе грађана пет локалних заједница у Србији (квантитативним мерењима – анкетирањем грађана, односно, квалитативном методом – интервјуисањем), у којима се, почев од 2003. године, примењује концепт полицијског рада у локалној заједници, са посебним фокусом на проблему насиља и насиља у породици; у другој фази, квалитативним приступом и секундарном анализом институционалних извора података (докумената), сагледане су карактеристике и фреквентност насиља у породици у истраживаним локалним заједницама; у трећој фази извршена је евалуациона процена ефикасности концепта полицијског рада у локалној заједници анкетирањем полицијских службеника који непосредно учествују у његовој реализацији, односно, интервјуисањем жртава породичног насиља смештених у три сигурне куће на подручју Србије, интервјуисањем експерта и директним

посматрањем. На основу резултата истраживања и дискусије о њима изведени су одговарајући закључци и препоруке које могу бити од значаја за унапређење концепта полицијског рада у локалној заједници, односно, теорије и праксе његове примене у односу на проблем породичног насиља.

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

На основу прихваћеног одређења људске безбедности, у делу који следи биће сумарно приказана теоријска и искуствена сазнања различитих научних дисциплина о општим одређењима појма *заједнице* и *квалитета живота* у заједници. Посебан сегмент анализе односиће се на начин функционисања заједнице и обухватиће: мерење квалитета живота, потребе, ресурсе и инфраструктуру заједнице. Најпре ће бити идентификована *заједница* као референтни оквир истраживања, потом скициран концепт квалитета живота као теоријски оквир овог истраживања и изведени индикатори (показатеље) квалитета живота у заједници, при чему ће фокус бити усмерен на безбедносне потребе и, посебно, на потребу заштите од насиља у локалној заједници, односно насиља у породици.

I ЗАЈЕДНИЦА

Појам *заједница* стекао је наклоност академске и стручне јавности током 1970-их година као адекватан израз у описивању процеса реформисања социјалне политике, што је довело до дефинисања великог броја различитих „заједница“: заједнице образовања, радне заједнице, полиције у заједници (Friedmann, 1992; Willmott, 1987). Пошто се у друштвеним наукама ниједан други концепт није толико пута трансформисао, јавила се конфузија поводом тога шта се заправо подразумева под овим појмом (Buerger, 1994; Duffee, 1980).

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Осамдесетих година двадесетог века у научним круговима било је доминантно становиште по коме се концепт заједнице мора посматрати као синтеза три кључне димензије: просторног локалитета (места), социјалних мрежа и заједничког осећаја припадности, уз услов да заједница представља више од простог збира свих ових појединачних елемената (Blackshaw, 2010:5). Сва теоријска разматрања овог појма полазила су од базичних одређења заједнице, садржаних у радовима утемељивача социологије, Диркема, Вебера и Маркса, а посебно Тениса (Tönnies, 1955), који је идентификовао трансформацију *Gemeinschaft*-а (јединство засновано на личним и интимним друштвеним релацијама породице и сродства, грубо преведено као „заједница“) у *Gesellschaft* (безлични и уговорни односи засновани на различитим интересима, преведени као „друштво“), и теоријских ставова чикашке школе. На то су указали и Бел и Њубај (Bell & Newby, 1971), у уводном делу свог уџбеника *Community Studies: An Introduction to the Sociology of the Local Community*, закључујући да се кључне теоријске идеје о заједници налазе у делима оснивача социологије и да појам заједнице доминантно припада пољу социологије.

У двадесетом веку концепт *Gemeinschaft*-а или „заједнице“ постаће посебно важан у оквиру социологије и социјалне антропологије. Типологија Тениса генерисала је паралелни контраст између механичке и органске солидарности (Giddens, 1971:70-81). Претпоставка интеграције друштвених односа у предмодерним друштвима постала је темељ британске структуралистичке антропологије и имала је утицаја на америчке теоретичаре, Талкота Парсонса (Talcott Parsons) и Роберта Редфилда (Robert Redfield). Редфилд иновира концепт *Gemeinschaft*-а у *Малој заједници* 1955. године (The Little Community, 1955), у којој је описан рад на терену у два мексичка села (Tepoztlán and Chan Kom). Појам „заједница“ или „село“ постаје тако класична категорија етнографских истраживања и користи се као примарна јединица спроведених студија (Stasch, 2009:8). Иако је стекао популарност у истраживачким студијама, непрецизност овог термина била је очигледна.

Зато је Џорџ Хилери млађи (1955), у тексту „Дефиниције заједнице, области слагања“, пратећи Креберову и Клаконову (Kroeber & Kluckhohn, 1952) анализу термина „култура“, идентификовао 94 различите социолошке дефиниције појма заједнице и подвргао их квалитативној и квантитативној анализи. Он је пронашао 16 концептуално различитих типова дефиниција унутар узорка, и само један елемент који је био заједнички за све 94 дефиниције: све оне су се бавиле људима (Hillery 1955:117). Међутим, већина студија садржи и друге заједничке тачке: у 64 дефиниције заједница подразумева „особе које се налазе у стању социјалне интеракције у оквиру једне географске области, при чему остварују једну или више додатних заједничких веза“ (Hillery 1955:118; видети и: Hillery 1959).

На пољу социологије један од начина разумевања појма заједнице јесте типична анализа у веберовском смислу, која прати идеју заједнице кроз путању људске свести у различитим историјским стањима. Ова се тумачења ослањају на приказ *теорије модерности* коју је поставила Агнеш Хелер (Heller, 1999:1-4), пре свега због тога што се појам заједнице који користе социолози увек схвата као идеалан тип – она није опис стварности већ аналитички алат који се користи како би се стварност разумела. Друго, заједница не постоји без људског живота, а људски живот не постоји без историјске свести.

Према Хелеровој теорији модерности, *предмодерна заједница* је само заједница која служи као темељ људске егзистенције, због чега би заједнице требало схватити као јаке онтологије којима руководи њихов сопствени телос и у којима је индивидуално постојање мушкараца и жена унапред апсолутно одређено (White, 2005). У *модерним друштвима*, насупрот томе, заједница је потпуно неспособна да постоји на таквим темељима, јер је слобода постала основа модерног живота (Heller, 1999). Модерни мушкарац и жена су, пре свега и изнад свега – индивидуалисти. Њиховим животима управљају њихови лични избори и одлуке, али и непредвиђени догађаји, који су често ван контроле појединаца. Данашње, *савремене заједнице* треба посматрати као слабе онтологије, способне да анимирају људски живот, јер људи проналазе у њима нешто чему придају фундаменталну важност, нешто што их обавезује да са осталим истомишљеницима деле заједничке вредности.

Бауман (Bauman, 2000) сматра да је најбољи начин разумевања појма заједнице праћење фаза (периода) историјског развоја људске свести, кроз које се уочава „замена“ предмодерних друштава модерним – прелазак од „чврстог модернизма“ ка „мекшој“ модерности. Он идентификује следеће периоде у историјском развоју људске свести:

- *Свест заједнице* – карактеристична за период предмодерних друштава, општа по својој усмерености, заснована на социјалној стратификацији и патријархалним друштвеним односима, при чему постоји група људи који за себе мисле да су аутентични, а сви други чланови заједнице су искључени. Друштвени живот се заснива на потребама. Тобожња хармонија и друштвени поредак су наметнути, друштвена покретљивост није могућа, временска путања је кружна, без будућности, само понављање истог.

- *Класна свест* – развијена у условима друштва заснованог на производњи, јасној друштвеној хијерархији, изграђеној радној етици и економској стратификацији (виша класа, средња класа и радничка класа). Социјална мобилност је могућа, али је увек ограничена на класе. Временска и развојна путања је линеарна, прошлост је позната, а будућност претпостављена као елемент непознатог.

- *Свест одељења (унутар класа)* – условљена производњом на којој се и даље заснива функционисање друштва. Радна етика постоји, али је друштвена хијерархија дефинисана кроз потрошњу и класне критеријуме. Аутентичност и даље долази од идентитета, али је већи број људи у стању да замисли себе изван класног система. Друштвена покретљивост је широко доступна, временска линија је и даље линеарна, али је будућност модерна и може да се унапред зна и замишља.

- *Свест заједница* – карактеристична за „модерна“ друштва. Друштвеност је потрошачки заснована и извире из културних опредељења, укуса и прихватања различитих стилова живота. Радна етика и даље постоји, али само за сиромашне. Присутна је генерална тежња за бољим животом, али друштво нема економских средстава за задовољавање потреба свих друштвених и културних група. Као резултат, јавља се екстремна социјална неједнакост. Социјална мобилност се

схвата као привилегија духовно богатијих група. Линија будућности је нејасна и непредвидива, због чега људи прихватају да живе овде и сада.

Према Бауману, четврта фаза историјског развоја људске свести враћа се првој фази (обе фазе су фазе свести општости и заједнице), осим што је четврта фаза замењена заједницом у множини. У овој фази аутентичност припада и особама различитог пола, различитих сексуалности, различитих етничких група, различитог начина живота, различитог социјалног статуса и др., при чему свима њима припада и одредница „заједнице“.

Роберт Нисбет (Robert Nisbet), заговорник социолошке традиције, сматра да појам заједнице обухвата „све оне облике односа између људи које карактеришу висок степен личне интимности, емоционална дубина, морална обавеза, социјална кохезија и континуитет у времену“ (Nisbet, 1967:47). Према Нисбету, заједница је основана и замишљена као целина, која своју снагу црпи из психолошког нивоа мотивације дубље од пуке воље или интереса, као спој осећања и мисли, традиције и преданости, чланства и воље, као симболичан израз припадности локалитету, вери, нацији, раси, занимању. Њен архетип је породица, и у свакој врсти истинске заједнице номенклатура породице је видно истакнута. У основи комунално-уговорног пристанка њених чланова, евидентне су релативна безличност и анонимност (Nisbet, 1967:47,48).

Бауман (Bauman, 2008:120,121) тврди и да данашње, савремене заједнице више личе на друштвене мреже. За разлику од прошлости, „мрежа“ заједница не одражава већ постојеће структуре, не садржи претходно дефинисана правила којима усмерава своје чланове, њихово понашање и ставове и којима их обавезује да следе јасно одређене принципе међусобне интеракције. Напротив, „мрежа“ заједница нема претходну историју, што значи да је њена прошлост одсутна. Осећај припадања или повезаности са „мрежом“ заједница мора се схватити као последица прихватања таквог идентитета. Потврђујући његову теорију, Блекшо (Blackshaw, 2010:15) сматра да „мреже“ имају своју генезу у машти, одржавају се кроз комуникацију, увек су појединачно приписане и индивидуално усмерене и постоје само дотле док њихови чланови сматрају да су им важне.

И поред теоријских размимоилажења и упркос својим недостацима, али и чињеници да је од неких теоретичара проглашен „мртвим“ (Clark, 1973), термин „заједница“ остао је и даље популаран у различитим контекстима и дискурсима. Компонента ове популарности је, пре свега, географске природе; заједнице чине „згодан“ простор за проучавање људске популације. Ипак, за неке друге науке, као што су медицинске, проучавани обрасци социјалних односа превазилазе границе географских локација. Осим тога, термин „заједница“ се користи не само на нивоу мањих средина (градова или села), већ и за проучавање друштвених односа на нивоу националних држава. Ипак, један део социолошке научне заједнице одбацио је концепт заједнице у емпиријским истраживањима управо због бројних методолошких неконзистентности (Stacey, 1969).

У антропологији, од овог термина се није одустало, али савремени антрополози, усмерени на проучавање малих насеља, чине значајне напоре да представе истраживане локације као различите и међусобно повезане, пре него као хомогене и самосталне. Промене у антрополошким схватањима заједнице паралелне су са променама у концепцијама културе, које, како сматра Купер (Купер, 1999), укључују различитости и деривације базиране на конструкцијама, представама и тумачењима културе од стране појединаца или група у различитим друштвима.

Другим речима, појам *заједнице* може се одредити на више начина, зависно од теоријског приступа и потреба конкретне анализе. Одређење овог појма зависи и од колективне перцепције људи. За потребе овог теоријског дискурса, заједница подразумева групу људи које повезују три специфична елемента: живот у географски одређеној области; дељење културних карактеристика, ставова и стилова живота; социјалне интеракције базиране на географској повезаности, заједничким интересима и комуналним потребама (Oliver, 2004:32). Слично гледиште заступа и Флин (Flynn, 1998:9), према коме се заједница може дефинисати следећим елементима: географским (заједница обухвата људе који живе или раде на конкретном месту); заједничким карактеристикама или идентитетом (људи деле заједничке карактеристике као што су националност, старост, економски статус, вера); питањима и проблемима

од заједничког интереса (људи имају тенденцију да се удруже када деле заједничке бриге или проблеме).

Поред тога, заједница као јединица анализе може обухватати друштвену заједницу као шири контекст, односно *ширу друштвену заједницу*. Њу карактеришу демографски, социјално-културолошки, традиционално-историјски спецификуми, који повезују популацију становништва на ширем подручју и које, најчешће, обухвата национални ниво (Симоновић, 2006:72).

Место и заједница. У обичном говору, реч „заједница“ се често користи као синоним за место. Ипак, да бисмо за људе који живе на одређеном месту могли рећи да чине заједницу, они морају делити заједничке вредности или циљеве. Јак осећај заједништва, који се углавном сматра суштинским елементом постојања заједнице, представља и облик друштвеног капитала и позитивни елемент квалитета живота у заједници (Bolton, 1992). Међутим, постоје заједнице које нису ограничене на мало парче територије. За њих Мелвин Вебер (Melvin Webber, 1973) користи синтагму „заједнице без блискости“.

Понекад се у географски компактним местима не развија јак осећај заједништва. Често се дешава да јединствен и специфичан карактер таквих места бива одређен не толико на основу јединствених историјских околности, колико на основу односа који постоје између тог и неких других места. Таква места представљају посебну мешавину ширих и локалних друштвених односа (Massey, 1993:68).

Када је у питању однос појмова заједнице и места, Сак (Sack, 1997) сугерише употребу метафоричких термина „сито и решето“. Као „решето“, он види места која су специфична по неким својим особинама, али су им границе са спољашњим светом јако порозне, јер људи у њима негују везе и одржавају контакте са људима из других места. Као „сито“ он види места у којима су људи у већој мери окренути „ка унутра“, и више свесни својих улога у свакодневном животу. „Решето“ места могу деловати ослобађајуће, а „сито“ места затворено и отуђујуће, са густом мрежом утврђених значења и рутина.

1.1 Локална заједница

Ужа, односно локална заједница, може се дефинисати као друштвена и изграђена околина неке заједничке локације (Wikström & Sampson, 2003, *наведено према*: Đurić, 2007:114). Функционисање и постојање локалне заједнице базира се на резиденцијалним везама између људи – у оквиру јасно дефинисане територијалне целине, која има извешан степен политичке самоуправе, комуналну инфраструктуру, социјално-економске и културолошке карактеристике и ресурсе – у оквиру којих грађани остварују највећи број својих индивидуалних, породичних, социјалних и осталих потреба.

Друштвена околина локалне заједнице састоји се од образаца друштвених активности и друштвених релација на некој локацији (Wikström & Sampson, 2003, *наведено према*: Đurić, 2007:114). У вези са тим, локална заједница представља значајан референтни оквир живота људи, а упоредо са ширењем надлежности и овлашћења које локална заједница има у складу са савременим законским регулативама, она чини и оквир на који се одражавају сложени друштвени проблеми из ширег државног контекста: незапосленост, сиромаштво, слаб квалитет услуга јавних сервиса, инфраструктурни и привредни проблеми, недовољна сигурност и јавна безбедност, проблеми у области школства, здравства и др. (Đurić, 2009б).

Према Викстрему и Сампсону (Wikström & Sampson, 2003, *наведено према*: Đurić, 2007), локалне заједнице се широко разликују по својим структурним одликама. То подразумева варијације у одликама и саставу резиденцијалног становништва (сиромаштво, етничка разнородност, породични поремећај и резиденцијална стабилност), варијације у одликама и распореду зграда и простора и активностима везаним за њих (Michelson, 1976, *наведено према*: Wikström & Sampson, 2003). Теоретичари сугеришу да се друштвени механизми помоћу којих структурне одлике локалне заједнице, кроз свој учинак на стварање друштвене околине локалне заједнице, утичу на индивидуални развој и деловања могу сажети као три **Р** – ресурси, регуле/правила и рутине (Wikström, 1991:284, *наведено према*: Đurić, 2007:114). Отуда улога локалне заједнице као контекста за људско деловање јесте да ограничава или олакшава и води то деловање кроз

одређено понашање и амбијент који стварају: рутине локалне заједнице, специфични ресурси и правила утврђена понашањем околине.

Ресурси локалне заједнице обухватају комплетну спољашњу друштвену и економску подршку, на коју становници у некој локалној заједници могу рачунати, при чему се о њој може говорити као о капиталу локалне заједнице (Wikström, 1991, *наведено према*: Wikström & Sampson, 2003). *Регуле/правила* локалне заједнице обухватају све оне норме и конвенције (формалне и неформалне) с којима становници могу бити суочени у свом свакодневном животу. Потребно је овде истаћи да се локалне заједнице разликују по својим нормама и конвенцијама, својој сагласности у погледу вредности и очекивања и према степену у којем се норме и конвенције одржавају интервенцијама и санкцијама. У вези са том чињеницом био је сугерисан појам *колективне ефикасности*, који је описивао вољност становника да интервенишу ради општег добра (тј. њихов потенцијал да врше неформалну социјалну контролу ако је потребно) као исход заједнички дељених очекивања и узајамног поверења у заједници (Sampson & Morenhoff, 1997; Sampson et al., 1999, *наведено према*: Đurić, 2007:117).

Рутине локалне заједнице јесу образац активности према времену и месту које се збивају у локалној заједници; то су стално понављане и преовладавајуће активности које снабдевају основну популацију и индивидуалне потребе и које су везане за породични живот, образовање, рад, доколицу, саобраћај и испољавају се у амбијентима понашања које те потребе стварају (Cohen & Felson, 1979: 593, *наведено према*: Đurić, 2007:118).

За потребе овог истраживања, под појмом локалне заједнице подразумеваћемо *структурно повезану групу људи у оквиру јасно дефинисане територијалне целине, која има изванредан степен политичке самоуправе, комуналну инфраструктуру, социјално-економске, културолошке карактеристике и ресурсе, у оквиру које грађани остварују највећи број својих индивидуалних, породичних, социјалних и осталих потреба.*

1.2 Припадност заједници

За потпуно разумевање проблема и предмета овог истраживања, неопходно је нагласити важност постојања, у социологији именованог, „осећаја заједнице“ (Palmiotto, 2000:153-155). Он обухвата следеће елементе:

а) *осећај припадности*, односно чланства, који, између осталог, укључује постојање резонантности са осталим члановима заједнице, при чему заједница својим члановима пружа осећај сигурности и целине, тј. структуре; б) *утицаји*, који подразумевају да појединац утиче на друге и истовремено трпи утицаје других из заједнице којој припада; утицај чланова на заједницу и заједнице на чланове су у међусобној конкуренцији и указују на интензитет и форме међусобних утицаја;

в) *интеграција и задовољење потреба грађана* су карактеристика уређене заједнице, при чему заједница која брине о својим грађанима повећава кохезионе везе и јача осећај припадности;

г) *емоционалне везе*, при чему се посебно истичу следеће претпоставке о емоционалним везама у заједници: контактна хипотеза – што више људи међусобно контактира, већа је вероватноћа да ће постати блиски; квалитет интеракција – уколико су већа позитивна искуства и међусобне релације утолико ће кохезија у заједници бити већа; уколико су интеракције проблематичније и задаци у заједници остају нерешени, кохезија између група ће слабити; поштовање и непоштовање имају ефекте на ангажовање и прихватање у заједници;

д) *духовне везе* између чланова позитивно делују на заједницу.

Дефинисање појма заједнице или локалне заједнице, одређивање њених димензија и кључних елемената припадности заједници, између осталог, омогућава анализу квалитета живота у локалној заједници, препознавањем њених домена и одређивањем индикатора (показатеља) помоћу којих ће мерење бити реализовано. У наставку ћемо приказати основне концепцијске приступе сваком од ових питања.

2. КВАЛИТЕТ ЖИВОТА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

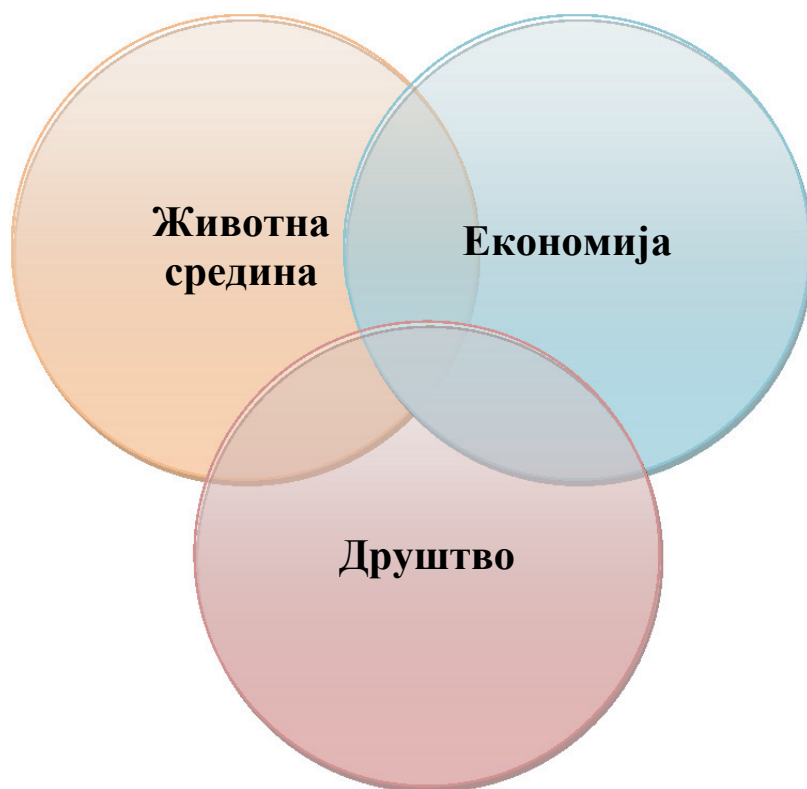
Заједнице, било да су географски или просторно дефинисане као целине (шире или уже, локалне), било да се заснивају на заједничком идентитету својих чланова, суочавају се од тренутка свог настанка са тешким и сложеним одлукама о томе како да реагују на промене, појаве, догађаје, проблеме и како да побољшају живот својих чланова. Зелене површине приградских насеља бивају угрожене ширењем градова; градови се боре за ревитализацију привредних центара без измештања постојећих заједница и сл.; руралне заједнице настоје да уравнотеже традиционални начин живота са доступношћу посла, здравствене заштите, образовања. Међутим, сваки од тих догађаја се, директно или индиректно, тиче свакодневног живота становника једне заједнице и сваки на свој начин доприноси квалитетнијем начину организовања или додатно усложњава услове и околности њиховог живота. Због тога становници (припадници заједница) све више траже активну улогу у одлучивању о томе где и како долази до промена које утичу и на њихове животе.

Локална заједница представља место, друштвени и културни оквир у којем грађани на најдиректнији начин учествују у различитим облицима друштвеног живота. То је контекст у којем се на најбољи могући начин може истражити реалан квалитет друштвеног живота (Ђурић, 2008). Показатељи квалитета живота у локалној заједници могу бити и средство за покретање различитих активности на локалном нивоу. Другим речима, иако економске силе у великој мери делују на националном или глобалном нивоу, многе промене које су неопходне да би се побољшали поједини аспекти живота (нови обрасци развоја, јавне школе, ефикасније здравствене услуге, здравија животна средина, полицијски рад у локалној заједници и др.), захтевају колективну акцију на локалном нивоу. Из тих разлога, разумљива је потреба заједница да раде на заједничким приоритетима и визији квалитетног развоја. Прикупљање података и анализа показатеља (индикатора) квалитета живота у локалној заједници често се заснивају на премиси да нови подаци могу довести до решавања проблема који су раније били занемарени, чиме се доприноси квалитетнијем личном и друштвеном животу

грађана. То значи да истраживање било које појаве, проблема или догађаја у локалној заједници, анализа начина функционисања институција, установа и агенција локалне заједнице и уочавање узрочно-последичних веза, односа, корелација између појава у заједници, посредно или непосредно имају за циљ побољшање квалитета живота у локалној заједници.

Праћење и мерење квалитета живота у локалној заједници условљено је препознавањем и идентификовањем кључних домена, области, димензија које чине суштину њеног функционисања. Тако Харт (Hart, 1999) идентификује три кључна домена, међусобно повезане сфере које чине заједницу као целину: економски домен, димензију животне средине и друштвени (социјални) аспект функционисања заједнице (социјално благостање), називајући их „златном тријадом“ (Слика 1).

Слика 1: Заједница као три међусобно повезане сфере (Hart, 1999).

„Златна тријада“ обухвата опште и заједничке циљеве: економску ефикасност, социјалну правду и заштиту животне средине. Ови циљеви се често

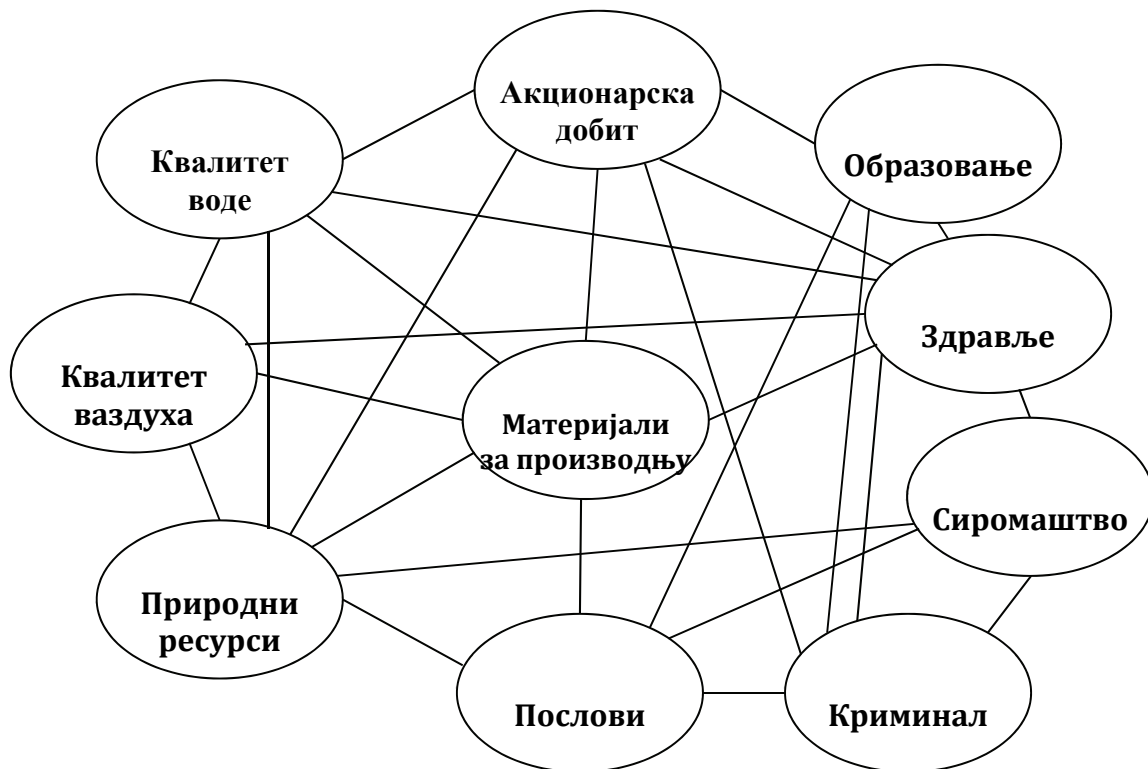
третирају независно и у потпуности одвојено. Алтернативно, они се могу посматрати и као подједнако важни, уравнотежени, без непотребног сукоба, са циљем да се изгради здрава, праведна и ефикасна заједница (Слика 2).

Слика 2: Заједница као три интегрисане сфере (Hart, 1999).

На овај начин, кључне димензије живота у локалној заједници могу да се претворе у одређени скуп индикатора (показатеља) који се може користити за процену квалитета живота и начина функционисања заједнице. Индикаторе већ дуго користе креатори политике и менаџери, у процесима дефинисања профила популације у заједници и за праћење економских, социјалних и еколошких промена (Кнох, 1975)

Кључни показатељи квалитета све три сфере у оквиру „златне тријаде“ међусобно су повезани узрочно-последичним везама (Hart, 1999) (Слика 3).

Слика 3: Заједница као мрежа релација између сфера (Hart, 1999).

2.1 Квалитет живота као теоријски концепт

– историјски пресек

Квалитет живота (*Quality of Life – QoL; Livability*) јесте синтагма без прецизног и универзално усаглашеног значења. Настала је као резултат у историји често постављаних питања: шта то чини једно „добро друштво“? како се може побољшати живот појединаца у једном друштву? Вековима су филозофи, теолози и политички мислиоци предлагали своје дефиниције, вођени различитим нормативним, верским или идеолошким претпоставкама. Међутим, тек је на почетку 1900-их ово питање постало предмет систематског емпиријског истраживања.

Међу научницима–пионирима анализе квалитета живота и друштва, по први пут је, 1921. године, италијански статистичар и криминолог Алфредо Нићифоро (Alfredo Niceforo), изнео претпоставке о могућности да се измери и

прати напредак цивилизације кроз свеобухватну квантитативну процену квалитета живота (Niceforo, 1921; Noll, 2004).

Током 1960-их и раних 1970-их година посебна пажња посвећена је питању квалитета живота кроз две истраживачке области – једна је развијана у Сједињеним Америчким Државама (кроз тзв. *покрет социјалних индикатора*), а друга у Шведској (тзв. *ниво „животног приступа“*) (Duncan, 1969; Johansson, 1973; Noll, 2004).

Прва истраживачка област – *покрет социјалних индикатора* – била је посвећена изградњи скупова социјалних индикатора (скупова података, статистика и статистичких серија) и других врста показатеља и евиденција које ће омогућити људима да процене квалитет свог тренутног социјалног амбијента и перспективе својих вредности и циљева (Baueg, 1966:1). Овај истраживачки курс, фокусиран на разумевање утицаја економског раста на добробит људи, био је снажно погођен економским просперитетом и међугенерациским помаком ка материјалистичким вредностима у развијеним индустријским земљама (Inglehart, 1977).

Након неолибералне идеолошке дебате која је обележила политички и друштвени живот западних демократија током 1980-их година, питање квалитета живота и друштва индиректно добија нов замајац захваљујући развоју европске социјално-економске кохезионе политике. Године 1988, Европска унија је реформисала редистрибутивне политике на основу структурних фондова, у циљу стимулисања локалне економије и социјалне интеграције у сиромашним областима, чиме се побољшава квалитет живота грађана Европе (Poggi et al., 2011:2). Објективна мисија ове стратегије била је да промовише хармонично заједничко европско тржиште, ублажи негативне ефекте уједињења и подстакне социјалне димензије уједињене Европе кроз интервенције Европског фонда за регионални развој и Европског социјалног фонда (Poggi et al., 2011).

Деценију касније, 2000. године, јавне дебате о квалитету живота одвијале су се у амбијенту усвајања Лисабонске стратегије. Ова широка политичка агенда била је усмерена ка стварању синергије политичких иницијатива у областима економије, рада, социјалних и образовних политика, борбе против сиромаштва и

социјалне искључености (Ashiagbor, 2005). У том циљу, усвојен је и сет заједничких индикатора, названих *Laeken indicators*, 2001. године на Лекен савету, чиме се у анализама квалитета живота прихвата тзв. *ниво „животног приступа“*. Лекен индикатори представљају скуп заједничких европских статистичких показатеља о сиромаштву и социјалној искључености, који су утврђени на састанку Европског савета одржаном у бриселском предграђу Лекен (Laeken). Њима је требало координирати европску социјалну политику на нивоу држава чланица. Ови показатељи груписани су у четири главне области: приходи, запосленост, образовање и здравство.

Године 2003. Европска фондација за побољшање животних и радних услова (*the European Foundation for the Improvement of Living and Working Condition – EUROFOUND*) покренула је *Истраживање европског квалитета живота* у циљу прикупљања података о субјективној перцепцији различитих компоненти живота људи у земљама Европе (Poggi et al., 2011). Коначно, 2010. године, на глобалном нивоу, Уједињене нације разматрају своје традиционалне индикаторе људског развоја, и уводе нове мере за смањење родних неједнакости и сиромаштва.

Међутим, социјална, политичка и економска анализа индикатора квалитета живота у истраживачким областима крајем 1960-их година и њихово тумачење почетком двадесет првог века разликују се с обзиром на светски економски амбијент. Другим речима, постоје и неке разлике између старе и нове перспективе квалитета живота, које углавном зависе од околности у којима су се развијали ови концепти.

Током 1960-их, интересовање за квалитет живота било је инспирисано осећањем посвећености и мисије, оптимистичком идејом да друштвени надзор представља важан инструмент за моделирање напретка индустријских друштава. Насупрот томе, недавне расправе о квалитету живота одвијају се у времену глобалне економске рецесије постиндустријског доба, која се одликује растућим неједнакостима и несигурношћу. Доба рецесије и светске кризе ставило је у први план проблем сиромаштва, незапослености, социјалних разлика, личне безбедности, безбедности хране, здравственог и социјалног осигурања и сл.

Ове промене подразумевају прелазак са концептуализације квалитета живота као резултата неумитног прогреса цивилизације на идеју квалитета живота као заједничког и уравнотеженог процеса, при чему треба узети у обзир утицај политичких избора на друштвену и еколошку сферу, али и на јавне буџете (Poggi et al., 2011).

2.2 Квалитет живота – концепцијски приступи у дефинисању

Концепт *квалитет живота (Livability)* обухвата сродне појмове као што су одрживост, живљење, животност, „карактер“ места или здравље заједнице. То је тзв. концепт ансамбл, чији фактори укључују многе сложене појаве и стања и обухватају или се односе на већи број комплексних карактеристика државе, региона или локалне заједнице (Myers, 1988; Andrews, 2001; Norris & Pittman, 2000; Blassingame, 1998). То је више непосредна *манифестација одрживости*, која се односи на способност места или локалне заједнице да задовољи садашње потребе грађана без угрожавања могућности да будуће генерације задовоље своје потребе у пуном опсегу (World Commission on Environment and Development, 1987:23; Committee on Identifying Data Needs for Place-Based Decision Making et al., 2002:23).

Квалитет живота обухвата опште људске потребе, почев од хране и личне безбедности, преко културног израза, па све до осећаја припадности локалној заједници или месту. Овај концепт данас може да се односи на задовољство грађана стамбеним условима, саобраћајем, стопом криминала, могућностима запошљавања или количином слободног времена (Myers, 1988). Алтернативно, ова синтагма може да се тиче и мање „опипљивих квалитета“, као што су слобода изражавања или социјална правда, квалитет ваздуха или могућност приступа здравственим услугама (Land, 2004).

Због различитих концепцијских приступа, квалитет живота је био предмет бројних студија у различитим областима истраживања, као што су економија, социологија, политичке науке, психологија, филозофија и медицина. У области друштвених наука, издвојила су се три концепцијска приступа која су

идентификовала кључне димензије и индикаторе којима се квалитет живота може изражавати и мерити.

Први приступ посматра квалитет живота кроз средства и робу који стоје на располагању појединцу – квалитет живота се базира на објективним ресурсима који људима омогућавају егзистенцију. Овај приступ почео је да се примењује у Шведској, током 1960-их година, као тзв. *ниво животног приступа* (Erikson, 1974, 1993; Erikson & Uusitalo, 1987). Он подразумева могућност појединца да контролише ресурсе као што су: новац, имовина, знање, ментална и физичка енергија, друштвени односи и безбедност, на основу чега он може свесно усмеравати своје животне услове (Erikson, 1993:72,3). Према овој теоријској замисли, концепт квалитета живота превазилази једноставну доступност новчаних средстава, а односи се на широк спектар других аспеката који могу да утичу на коришћење материјалних ресурса доступних за грађане, као што су здравствено стање, ниво образовања или друге околности и услови живота. Овај приступ показује неке аналогије са студијама о сиромаштву и социјалној искључености, које се обично заснивају на објективним показатељима животног стила, нивоу депривације у смислу нивоа прихода и недостатка стамбених објеката, уз присуство еколошких проблема и немогућности да се учествује у активностима које стоје на располагању већини људи који живе у богатим друштвима (видети, Townsend, 1979).

Други, алтернативни приступ проучавању квалитета живота ослања се на појам субјективног благостања (Poggi et al., 2011). У овом случају, концепт квалитета живота одговара концепту доброг осећања, односно субјективног стања у смислу среће и задовољства. Овај приступ је укореењен у традицији америчке социјалне психологије, развијен је током 1960-их година и бави се квалитетом живота у смислу задовољења потреба. Према Кемпбелу (Campbell, 1972:442), квалитет живота мора да се посматра кроз информације о томе како појединци осећају или виде своје животно искуство. Квалитет живота према овом концепту, треба да буде дефинисан полазећи од уочених резултата постигнутих у току живота појединца, а не од доступности социјалних и материјалних ресурса. Субјективно благостање такође је кључни фокус у развоју овог приступа (Easterlin, 1974; Frey & Stutzer, 2000; Clark, 1996; Clark & Oswald,

1994). Ове студије су показале да, иако је срећа у позитивној корелацији са приходима, ова повезаност делује слабо међу најразвијенијим економијама, јер субјективна процена животног искуства зависи од перцепције релативне позиције у друштву, а не само од апсолутне количине материјалних ресурса који су појединцу на располагању.

Трећи концептуални правац засновао је Амартја Сен (Sen, 1985, 1992; Nussbaum & Sen, 1993). Према њему, квалитет живота може се схватити у смислу „индивидуалних способности да се постигну различите вредне функционалности“. Функционалности подразумевају све што лице може да изабере (да буде или да ради) у животу како би се социјално интегрисало или имало самопоштовања. Према томе, квалитет живота не може да се сведе на субјективне процене, јер у овом контексту евалуација квалитета живота одражава способност појединца да ужива личне успехе и условљена је механизмима адаптације, очекивања и аспирација. Осим тога, квалитет живота не ослања се само на расположивост извора, мада је ово питање препознато као кључни елемент за остваривање благостања у неколико домена. Насупрот томе, квалитет живота треба да се односи на остваривање реалне слободе, која омогућава људима да, колико је то могуће, остваре своје циљеве и изаберу начин живота кроз који ће се потврдити у свим доменима. Више него на средства, акценат је стављен на агенције и оснаживање као кључне димензије квалитета живота, односно на институционални и културни оквир и околности које људима пружају могућност да самостално обликују свој животни курс.

2.3 Квалитет живота – кључне димензије

Поред ова три концептуална приступа, поједини аутори су предложили свеобухватну дефиницију *људског благостања*, узимајући у обзир три димензије – животне околности, резултате и факторе који живот чине вредним живљења. Један од најистакнутијих представника овог холистичког приступа концептуализацији квалитета живота јесте Ерик Алард (Erik Allardt, 1993). У покушају преиспитивања шведског нивоа животног приступа, он закључује да се

квалитет живота може постићи испуњавањем три основне групе потреба, које означава као *having, loving & being* (*имати, волети, бити*).

Имати (having), као димензија квалитета живота, односи се на материјалне потребе које дефинише одређени животни стандард. Она обухвата потребе за економским ресурсима, као што су приход и богатство, условима становања, запошљавања, условима рада, као и потребе за добрим здрављем и образовањем.

Друга димензија, волети (*loving*), тзв. димензија љубави, подразумева потребу за неговањем друштвених односа, емоционалних веза са пријатељима, породицом и најближима, генерално, потребу за једноставним приступом друштвеним мрежама. Ова димензија посебно долази до изражаја у односима са породицом, пријатељима, и у локалној заједници која може да обезбеди материјалну и емоционалну подршку сваком појединцу.

Трећа димензија, *бити (being)*, коју Алард препознаје као самоактуализацију, самоостварење, личну добробит, благостање, обухвата потребе за интеграцијом у друштво, учешће у одлучивању, у политичким активностима, а посебно могућности за лични развој и потпуно остварење личних потенцијала.

Главни аспекти концептуализације назире се из поређења наведених приступа. Прво, квалитет живота је обично конципиран у контексту животних ситуација и односи се на средства, услове и вредносне ставове из индивидуалне перспективе. Ипак, квалитет живота упућује и на друштво у целини, или локалну заједницу. Друго, пошто се квалитет живота може оценити у односу на неколико области људског живота, следи да би анализа његовог квалитета морала узети у обзир интеракције између различитих аспеката који доприносе добробити појединца. Доступност, или, обрнуто, недостатак материјалних средстава, позитивна осећања (задовољство, срећа) и здрава животна средина, могу, међусобно, имати подржавајући ефекат на ниво квалитета живота. Треће, квалитет живота има свој објективни и субјективни аспект. Који ће аспект преовладати, обично је питање приступа у емпиријском истраживању. Опозиција између ова два приступа представља кључни концептуални проблем, а покушај да се иде даље од једноставне дихотомије између субјективног и објективног аспекта

приметан је код неколико аутора. На пример, Заф (Zarf, 1984) и Репли (Rapley, 2003) предлажу концептуализацију квалитета живота с обзиром на везу између објективних услова живота и субјективног благостања. Ако комбинујемо ове две стране у анализи, можемо разликовати четири врсте ситуација: благостање, дисонанцу, адаптацију и депривацију (Табела 1)

Табела 1: Везе између између објективних услова живота и субјективног благостања

Објективни услови живота	Субјективно благостање	
	добро	лоше
добри	благостање	дисонанца
лоши	адаптација	депривација

Извор: Zarf, 1984; Rapley, 2003.

3. МЕРЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТА

3.1 Домени

Емпиријски посматрано, свака земља, с обзиром на историјско и културолошко наслеђе, географски простор, степен развоја, социјални амбијент, безбедносне услове и др. факторе који дефинишу њен положај у светској заједници, прихвата одређени концептуални приступ анализи квалитета живота својих грађана. Овај приступ прихвата се на националном нивоу и прати га национални мониторинг у дужем периоду. Међутим, често се у одређеном року, за потребе усвајања конкретних политика и предузимања активности у некој сфери живота, концепцијски прилаз модификује и прилагођава конкретним захтевима и потребама појединих државних или друштвених субјеката. У том случају, редефинише се и преглед главних домена или токова којима ће се одвијати конкретна истраживања квалитета живота. Кроз посебне истраживачке поступке, захтеве наручиоца истраживања или саме истраживачке циљеве, формира се и списак индикатора (показатеља) којима ће се мерити поједини домени. При томе треба имати у виду да се димензије квалитета живота могу мерити на више међусобно повезаних просторних скала и временских оквира.

У Европи је, на пример, скоро свака земља развила сопствени званични систем социјалног мониторинга. Сличне примере можемо пронаћи и у Северној Америци (Канада), Африци (Јужна Африка), Азији (Јапан, Кина) и Аустралији (Noll, 2004; Sharpe & Smith, 2005). Овде треба напоменути да, на пример, савезна влада Сједињених Америчких Држава није развила свеобухватни сет индикатора људског благостања нити је до сада објављивала редовне извештаје, али су зато на овом пољу покренуте бројне невладине иницијативе (Noll 2004; Sharpe & Smith 2005). У развијеним европским земљама које објављују годишње извештаје о квалитету живота својих грађана, прихватајући метод животног приступа (Велика Британија, Холандија, Шведска, Финска, Немачка, Ирска), могу се уочити следећи домени:

- Велика Британија (инвестиције, сиромаштво, социјална искљученост, образовање, здравље, становање, криминал, климатске промене, квалитет ваздуха, друмски саобраћај, квалитет речних вода, коришћење земљишта);
- Холандија (економија и социјална држава, посао и социјална сигурност, куповна моћ, демографски развој, еманципација, вредности и норме, мултиетничко друштво, политичка разноликост, образовање, здравље и бригаа о здрављу, становање, слободно време, медији и култура, криминал и правда, јавна администрација, услови рада, социјална партиципација);
- Шведска (материјални стандарди живота, саобраћај, социјална партиципација, виктимизација, образовање, здравље, социјалне мреже, слободно време);
- Финска (економски развој, производња, потрошња, саобраћај, демографски развој, социјални проблеми, питања равноправности, етничке мањине, социјална партиципација, образовање, болести, структура заједнице, животни стил, културно наслеђе, приступ информацијама, политика заштите животне средине, климатске промене, биодиверзитет, природни ресурси);
- Немачка (расподела прихода, снабдевање, потрошња, услови рада, транспорт, социоекономски статус, социјална партиципација, образовање, здравље, становање, слободно време, коришћење медија, животна средина);
- Ирска (економија, иновације и технологија, становништво, социјална кохезија, образовање, здравље, становање, криминал, животна средина) (Sharpe & Smith, 2005; Fahey et al., 2003).

Као што се може закључити, већи број домена се понавља у националним извештајима. Ако се погледају питања у вези са економским аспектом квалитета живота, најчешћи домени који су укључени у анализе односе се на запошљавање и радне услове (Велика Британија, Холандија, Финска, Немачка, Ирска), транспорт (Шведска, Финска и Немачка), доходак, потрошњу и куповну моћ (Шведска, Финска, Немачка и Холандија). У оквиру друштвених (социјалних) питања, поједини домени као што су социјална укљученост, образовање, становање и здравство присутни су у (скоро) сваком националном извештају.

Коначно, британске и финске анализе квалитета живота узимају у обзир и питања животне средине, као што је загађење, и аспекте који се односе на климатске промене.

Анализирајући доступну литературу о квалитету живота, приметимо да, упркос мноштву перспектива и различитих теоријских упоришта, постоји консензус у вези са идентификацијом кључних домена људског благостања, односно квалитета људског живота. Вишедимензионални приступи овом питању показују знатне сличности, барем на нивоу неких општих категорија као што су: здравство, образовање, економска сигурност и лична безбедност, друштвене везе и учешће у политичком одлучивању, еколошки услови, субјективно благостање и коришћење слободног времена (Alkire, 2010).

Шелок (Schalock, 2004) истиче осам изворних домена квалитета живота: материјално, физичко и емоционално благостање, лични развој и самоопредељење, међуљудске односе, социјалну инклузију и права.

Куминс (Cummins, 1996) дефинише квалитет живота узимајући у обзир и субјективну и објективну димензију, при чему свака од њих садржи по седам домена: материјално благостање, здравље, продуктивност, интимност, сигурност (безбедност), заједницу и емоционално благостање. Објективни домени обухватају културолошки релевантна мерења објективног благостања. Субјективни домени обухватају домен задовољства пондерисан његовим значајем за појединца. Сваки од ових домена појединачно доприноси квалитету живота. Да би поткрепио своје тврдње, Куминс је спровео метаанализу 32 чланка који су на различите начине мерили 173 димензије квалитета живота (користећи 351 појам) и утврдио да је седам „његових“ димензија укључено у 83% анализираних извештаја. Када су Хагерти и др. (Haggerty et al., 2001) прегледали 22 до тада прихваћена домена квалитета живота, закључили су да седам домена које је поставио Куминс пружа најкориснију стандардизовану таксономију за разматрање суштине овог термина.

3.2 Индикатори

Приказ постојећих концептуалних приступа термину „квалитет живота“ показао је проблематичност његове широке примене у различитим контекстима, у различитим аналитичким применама и у различитим дисциплинама (Rapley 2003; Phillips 2006; Sirgy et al., 2006). Његов вишедимензионални и мултидисциплинарни обим у основи укључује неку процену добробити, без обзира да ли је она индивидуална или колективна. Његово значење зависи од тога где неко живи, где ради (ако ради) и ко је (пол, раса, култура и др.) (Proshansky & Fabian 1986). Стога, процена или мерење квалитета живота укључује објективне показатеље (индикаторе), који су мерљиви у смислу квантитета или фреквенције, и субјективне показатеље индивидуалне перцепције. Одлука о томе који ће индикатори (да ли објективни или субјективни) бити узети у обзир и на којем ће се нивоу агрегације (појединац, породица, заједница, држава) спроводити истраживање квалитета живота, често је условљена дисциплином или научном облашћу у којој истраживач ради.

Једна од карактеристичних тешкоћа јавља се онда када објективни и субјективни показатељи нису у корелацији, при чему је уобичајена истраживачка пракса да се обе врсте индикатора укључе у истраживање (Rapley 2003; Cummins 1997). Субјективна мерења обично укључују извештаје базиране на самопроцени истраживача или интервјуима. Објективне мере обухватају нумерички приказ прихода по глави становника, дужине животног века, стопе смртности, стопе писмености, просечног нивоа стручне спреме, стопе незапослености и сл. (Edgerton et al., 2012:267).

Избор индикатора условљен је прихваћеном дефиницијом квалитета живота, односно, концептуалним приступом у конкретном истраживању. Раплеј (Rapley, 2003) сматра да је број предложених дефиниција условљен и различитим нивоом груписања (агрегације). Најутицајнији теоретичар на пољу дефинисања појма квалитета живота, Роберт Куминс (Robert Cummins), 2006. године је са сарадницима основао Међународну групу за добробит људи (International Wellbeing Group). Ова група истраживача је развила нов начин мерења квалитета живота преко тзв. **индекса личног благостања** (*Personal Wellbeing Index – PWI*).

Он је укључио следеће димензије квалитета живота: животни стандард, здравље, животна постигнућа, односе са другим људима, сигурност, повезаност са другим члановима заједнице, безбедну будућност и духовност/религију (Edgerton et al., 2012). Иако је индекс личног благостања намењен само за мерење субјективног задовољства у овим областима, један од критеријума за избор домена јесте усклађивање са објективним мерењима (или, барем, могућност објективног мерења када су успостављени одговарајући индикатори) за сваки домен (International Wellbeing Group, 2006).

3.2.1 Индикатори квалитета живота

Када говоримо о квалитету живота у заједници, говоримо о оним факторима који утичу на све људе у заједници на општи начин. Сваки фактор може имати другачији степен утицаја на човека појединачно. Ипак, већина ће се сложити да су ови фактори важни и да заједница има улогу у одржавању, развоју, промени или унапређењу фактора квалитета живота. У истраживању квалитета живота из перспективе заједнице, нужно је на почетку постићи консензус о томе да се увек, као ограничење, мора узети у обзир широк спектар могућих индивидуалних разлика.

Квалитет живота се може тумачити на више различитих начина. За неке он може подразумевати личну сигурност и сигурност породице, безбедност заједнице, могућност запошљавања, чисто окружење, прилике за путовања, приступ услугама, адекватну здравствену заштиту, квалитетно школство, ефикасну власт, или једноставно време проведено са породицом и пријатељима. Ова широка интерпретација квалитета живота захтева широк спектар индикатора који најбоље одражавају „опште здравље“ заједнице. У том смислу, перцепција грађана је први корак, полазни оквир у којем ће се дефинисати кључни индикатори квалитета живота у локалној заједници. Перцепција грађана може бити мерена кроз теренска истраживања, фокус-групе или личне разговоре. Треба имати у виду главни принцип доброг планирања истраживања квалитета живота у локалној заједници: ако се жели помоћ грађана у реализацији конкретних активности, најбоље је да се они укључе у процес њиховог планирања.

Индикатори квалитета живота су средство за мерење виталних знакова заједнице. Гледано одвојено, индикатори дају информације о одређеном аспекту живота заједнице. Збирно посматрано, индикатори могу да пружају увид у опште здравље и квалитет живота, да одражавају вредности и визију заједнице. Показатељи квалитета живота у заједници нуде ширу слику њеног функционисања, али су веома корисни и за креаторе политике јер им омогућавају да прецизно кадрирају питања са којима се заједница суочава. Они се такође помињу као репери и могу се користити за мерење постигнутих циљева постављених од стране заједнице.

Индикатори представљају и операционалне дефиниције друштвених вредности, мерење онога што је за заједницу важно. Индикатори који нису изабрани могу се посматрати само као вредносни судови, јер у датом тренутку нису значајни за заједницу или не представљају приоритет за њену конкретну акцију. Примера ради, Куминс (Cummins, 1996) и Шелок (Schalock, 2004), идентификујући кључне домене квалитета живота, навели су и примере описа (дескрипторе) сваког домена, наводећи кључне карактеристике које су, на тај начин, постале индикатори (показатељи) специфичности у оквиру домена (Табела 2).

Табела 2: Основни домени и индикатори квалитета живота (дескриптори) према Куминсу (Cummins) и Шелоку (Schalock).

Cummins, 1996		Schalock, 2004	
Основни домени	Примери дескриптора	Основни домени	Примери дескриптора
Материјално благостање	-Становање -Приходи -Животни стандард	Материјално благостање	-финансијско стање (приходи, бенефиције) -запослење -становање
Здравље	-Лично здравље -Интелектуалне перформансе	Физичко благостање	-здравље - свакодневне активности
Продуктивност	-Рад - постигнућа - школа	Лични развој	-образовање - личне компетенције (успех, постигнуће, продуктивност)

Емоционално благостање	<i>-рекреација -слободно време - религијске слободе</i>	Емоционално благостање	<i>- задовољство -самопоштовање -непостојање стреса</i>
		Самоопредељење	<i>-слободно време, аутономија/лична контрола - циљеви, лични избори</i>
Интимност	<i>- Породични живот, породични/партнерски односи - родбина - пријатељи -деца</i>	Интерперсонални односи	<i>-интеракције (друштвене мреже, социјални контакти) -релације (породица, пријатељи) -подршка (емотивна, физичка, финансијска)</i>
Заједница	<i>- суседство - друштвени односи и друштвени живот - солидарност</i>	Социјална инклузија	<i>-интеграција у заједници и социјалне улоге -социјална подршка</i>
Безбедност	<i>- финансијска сигурност - безбедност од криминала - сигурност имовине</i>	Права	<i>-хуманост (поштовање, достојанство, једнакост) -правни статус (држављанство, право на судски поступак)</i>

Извор: Poggi et al., 2011.

Избор индикатора често подразумева компромис између идеалног (шта заједница жели да се измери) и практичног (који су подаци доступни). За неке карактеристике квалитета живота подједнак значај имају и перцепција заједнице и расположиви подаци. На пример, за квалитет живота неког појединца једнак значај имају и стварна стопа криминала и његова перцепција личне безбедности.

Један од примера за решавање ових питања дао је програм за мерење, промовисање и побољшање квалитета живота, спроведен у Џексонвилу (Jacksonville) на Флориди 2005. године, који се сматра једним од најбољих примера „добре праксе“ када су у питању истраживања квалитета живота у

локалној заједници, али и пиониром у развоју локалних индикатора квалитета живота још од 1986. године. Савет заједнице Џексонвила и Привредна комора дефинисали су концепт квалитета живота користећи девет базичних компоненти: образовање, привреду, јавну безбедност, здравље, социјално окружење, природно окружење, управљање/политике, рекреацију/културу и мобилност.

Пре Џексонвила, примера ради, амерички Биро за попис је 1980. године објавио *Социјалне индикаторе III*, у којима је издвојио 11 базичних компоненти за мерење квалитета живота: 1) становништво и породицу, 2) здравље и исхрану, 3) становање и животну средину, 4) транспорт, 5) јавну безбедност, 6) образовање и обуку, 7) рад, 8) социјалну сигурност и заштиту, 9) приходе и продуктивност, 10) социјалну партиципацију, 11) културу, слободно време и коришћење времена (Chambers & Swain, 2006:276). У раним 1990-им, у Сијетлу (Вашингтон), развијен је систем индикатора заснован на концепту одрживости (*sustainability*) (Greenwood, 2001).

Ради дефинисања кључних показатеља сваке од ових компоненти, поједине локалне заједнице наручивале су годишње телефонско истраживање (Warner, 2006; Besleme et al., 1999). Овај пример су следиле и друге локалне заједнице: Санта Моника – Лос Анђелес (Bertone et al., 2006:43), Фиренца у Италији (Maggino, 2006:75), Сакраменто (Findeisen, 2006:203), Бафало (Richards & Kampan, 2006:229). У последњих неколико година у Америци је скоро 200 градова прихватило концепт („покрет“) показатеља за праћење квалитета живота у заједници и покренуло процедуре и истраживања. Требало је да ови показатељи квантификују „степен благостања“ у заједници у оквиру три димензије: квалитета живота, одрживости заједнице и здравља (Chambers & Swain, 2006).

4. ПОТРЕБЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ИДЕНТИФИКОВАЊЕ И ПРОЦЕНА ПОТРЕБА

Истраживања квалитета живота у локалним заједницама, или на регионалном односно националном нивоу, систем индикатора који се развија на бази учешћа и перцепције грађана кроз националне или локалне анкете, телефонска истраживања и сл., користе се и да би се идентификовале потребе локалне заједнице и њених становника, односно проценило да ли су и које су потребе задовољене, и у којој мери. Ниво задовољења потреба директно се одражава на квалитет живота. Уколико грађани локалне заједнице процењују да је највећи део њихових потреба у великој мери задовољен, да су им доступне услуге локалних институција, да су ресурси локалне заједнице квалитетни а њена инфраструктура плански развијена, они ће бити задовољнији квалитетом свог живота у заједници. У супротном, имаће прилику да кроз истраживања укажу на сегменте живота у којима је потребно извршити промене, предузети активности и створити услове у којима ће задовољење њихових потреба бити омогућено. Зато се концептуални прилаз у дефинисању квалитета живота и димензија тог квалитета, односно његових домена, користе и у анализи потреба грађана и локалне заједнице.

4.1. Идентификовање потреба

При томе, када се сагледавају, идентификују и анализирају потребе грађана једне заједнице, мора се нужно поћи од основних, (базичних) потреба сваког човека, јер се његове примарне потребе налазе у основи свих других потреба (Maslov, 1976). Истовремено, потребе заједнице синтетизују све оно што грађани препознају као разлику између тренутног и жељеног стања. Потреба се може дефинисати и као жеља да се побољша тренутно стање или да се исправи недостатак (Altschuld & Kumar, 2010).

Свака процена потреба или њихово идентификовање полази од базичне *Масловљеве хијерархије људских потреба*, психолошке теорије коју је Абрахам

Маслов, амерички психолог, први пут изнео 1943. године у чланку *Теорија људске мотивације (A Theory of Human Motivation)*, која истиче да се људске потребе могу разврстати у групе и да између тих група постоји јасна хијерархија. Потребe нижих нивоа се морају задовољити пре него што се активирају потребе виших нивоа. Масловљева хијерархија људских потреба се састоји од пет група потреба, а то су, од најниже до највише: *физиолошке потребе*, *потребе за сигурношћу*, *потребе за припадношћу*, *потреба за уважавањем* и *потреба за самоостварењем* (Јовановић и др., 2003).

Обично се приказује у виду пирамиде подељене на пет нивоа, где свака група представља по један ниво (Слика 4). *Физиолошке потребе* су: потреба за храном, водом, ваздухом, сном, сексом; *потребе за сигурношћу (безбедношћу)*: неуgroженост живота, сталан посао, сигурност породице, здравља, имовине; *потребе за припадношћу*: пријатељство, породица, сексуална интимност; *потреба за уважавањем (поштовањем)*: самопоштовање, успех, поштовање других, признања својих успеха; и *потреба за самоостварењем (самоактуализацијом)*: моралност, креативност, спонтаност, решавање проблема, мањак предрасуда, прихватање чињеница.

Четири нижа нивоа (физиолошке потребе, сигурност, припадност и поштовање) груписана су као *потребе недостатка*, које се везују за физичке потребе. Задовољење ових потреба помаже особи да расте и развија се као људско биће. За разлику од њих, које се морају задовољити, *потребе раста* (самоостварење) стално се развијају. Основна претпоставка је да се више потребе из ове хијерархије појављују тек након што су задовољене, већином или потпуно, све потребе нижег нивоа (Maslov, 1976).

Такође, када се једна потреба задовољи, опада значај њене мотивационе улоге, међутим, када се нека потреба задовољи, друга брзо заузима њено место, тако да људи увек теже да задовоље неку потребу. Уколико те потребе недостатка нису задовољене, особа ће се, према Маслову, развити у, физички и психички, нездраву особу (Јовановић и др., 2003).

Слика 4: Пирамида људских потреба. Извор: Maslov, 1976.

Основну теорију хијерархије људских потреба Маслов је надоградио 1970-их година укључивањем *когнитивних* (знање, мишљење) и *естетских* потреба (захвалност, уважавање, и трагање за лепотом, равнотежа, облик и сл.). Деведесетих година прошлог века Маслов уводи и потребе за превазилажењем (*transcendence needs*), односно, потребу за самоактуализацијом кроз помоћ другима. Тако је крајем прошлог века Маслов идентификовао осам нивоа људских потреба.

Међутим, иако је Масловљева теорија била напредак у односу на претходне теорије личности и мотивације и иако је коришћена у истраживањима за процену потреба људи у заједници, она има и својих недостатака. Овај модел наглашава да су потребе вишег нивоа присутне код већине људи, иако се може десити да их они не уочавају или да не чине ништа да их задовоље. Психолог Едвин Невис, оснивач Међународног гешталт студијског центра у Велфлиту у Масачусетсу (Wellfleet, Massachusetts) критиковао је Масловљеву хијерархију потреба, истичући да је културолошки детерминисана и да, стога, није универзална. На основу тога, он је формулисао сопствену хијерархију потреба,

засновану на кинеској култури, и дефинисао моделе хијерархијског разврставања потреба у различитим културама (Nevis, 1983).

За Масловљеву теорију се претпоставља да је базирана на културолошким вредностима Америке. У културама које вреднују избегавање неизвесности, као што су јапанска и грчка, сигурност посла и доживотно запослење су снажнији мотиватори од самоостварења. У Данској, Шведској и Норвешкој, социјалне потребе су снажније од самоостварења и самопоштовања. У Кини, Јапану и Кореји, где се колективизам и заједнички рад вреднују више од индивидуалних достигнућа, припадање и сигурност су значајнији од испуњења потреба раста. Стога, иако потребе које је Маслов идентификовао могу бити универзалне, логички или хијерархијски редослед се разликује од културе до културе (Јовановић и др., 2003).

Према овим моделима, од заједнице се очекује да, узимајући у обзир потребе својих становника, створи услове у којима ће они бити задовољни квалитетом живота, односно у којима ће заједница тежити да изађе у сусрет њиховим потребама. То, међутим, не значи да свака заједница треба да тежи „идеалном“ моделу, стању и начину функционисања. „Идеални“ модел заједнице не постоји, нити га је могуће развити, али се зато, у теорији и пракси, заједнице у којима је квалитет живота процењен као добар, и у којима су створени услови за задовољење највећег броја потреба грађана, називају *функционалним или здравим* заједницама (Voehn & Spaan, 2012).

Здрава заједница пружа свим људима могућност доношења одлука или прављење избора у заједници тако што им обезбеђује приступ: становању, саобраћају, здрављу и здравој храни, рекреацији, образовању и запошљавању, здравственим и социјалним услугама, чистом ваздуху и води и безбедном окружењу у условима социјалне кохезије (Fellin & Peacock, 1995). Другим речима, здрава заједница, поред наведеног, обухвата и обезбеђује:

- чисту у безбедну животну средину;
- мир, једнакост и социјалну правду;
- јаке, међусобно подржавајуће односе и везе;

- радна места која омогућавају добробит за појединца и породицу;
- јако културно и духовно наслеђе;
- разноврсну и виталну привреду;
- заштиту природне средине, и
- одговорно коришћење ресурса како би се обезбедила дугорочна одрживост.

Свака здрава и функционална заједница тежи да створи услове у којима ће њене *структуре и процеси* обезбеђивати: механизме за решавање конфликта и постизање консензуса; колективне манифестације заједништва; и интеграцију различитих верских, националних и интересних група (Cox et al., 1987). *Становници* функционалних и здравих заједница препознатљиви су по томе што су им основне потребе (храна, сколониште и сигурност) задовољене, што имају способност коришћења постојећих ресурса за решавање свакодневних животних проблема, имају осећај припадности и посвећености заједници, свесни су својих уверења и вредности, ефикасно комуницирају и учествују у активностима заједнице, али су и способни да идентификују и постигну консензус о потребама заједнице, њеним приоритетима и решењима (Gikow & Kucharski, 1987).

Системи (службе, институције, агенције) за пружање услуга грађанима у функционалним заједницама базирају своје активности на дефинисаним приоритетима заједнице, умањују могућност ризика за грађане, стављају фокус свог рада на исходе (промене код грађана) а не на саме процесе, одржавају постојеће и успостављају нове друштвене мреже помоћи и подршке појединцима, прихватају и подржавају широк спектар породичних и друштвених структура уз поштовање индивидуалних права, укључују грађане (кориснике услуга) у агенције за доношење одлука и др. (Checkoway, 1995).

Пишући о перспективама социјалног рада у заједници, Селибај (Saleebey, 1996) за сваку функционалну и здраву заједницу наводи следеће специфичности: „Сваки појединац, група, породица и заједница има вредности“; „Свака средина је пуна ресурса“. Селибај тврди да чак и у најсиромашнијим заједницама постоје средства и ресурси, који су често непрепознати и неискоришћени. На неки начин,

овај принцип близак је веровању да, без обзира на то колико нека заједница изгледала сиромашно, она и даље има ресурсе који могу бити корисни свим њеним члановима. Овој анализи Век и др. (Weick et al., 1989:353) додају да „људи имају способност да одреде шта је најбоље за њих.“ При томе, увек кад се реализују различити облици активности и социјалног рада у заједници, морају се узети у обзир специфичности циљних група и карактеристике популације у заједници чије се потребе или дефицити морају задовољити (Ife & Fiske, 2006).

4.2 Процена потреба

Иако се у основи потреба једне заједнице налазе појединачне потребе њених становника, у највећем броју истраживања термин „потреба“ се односи на нешто што је посебно и специфично за групу људи или заједницу у целини. То обично није универзална потреба, каква је потреба за храном, али је ипак више од појединачне потребе, каква је, на пример, потреба за одмором. Уместо тога, истраживање потреба које се односи на групу или заједницу у целини може укључивати стотине могућности, у распону од смећа на улицама, вандализма, до етничких или расних сукоба.

Утемељивач и творац *модела процене потреба*, Роџер Кауфман (Roger Kaufman), дефинисао је потребу као „празнину у резултатима“ (Kaufman, 1972). По њему, да би се спровела квалитетна процена потреба, најпре треба дефинисати тренутно стање (резултат); потом се артикулише жељени резултат, при чему растојање између та два резултата представља реалну потребу. Кауфманов модел идентификује празнине – потребе на *нивоу друштва* – називајући их *мегапразнинама*, заједно са празнинама на *макронивоу* (организационом) и на *микронивоу* (ниво појединаца и малих група) (Witkin, 1994; Kaufman et al., 1993:8).

Кауфман је идентификовао 13 индикатора друштвеног благостања, који, с друге стране, могу довести до губитка живота, смањења нивоа благостања, могућности преживљавања и квалитета живота: 1) рат, побуна или тероризам; 2) склоништа; 3) непланиране, од људи изазване промене у животном окружењу или изворима енергије; 4) убиства, силовања, криминал или насиље, пљачке, или

уништавање имовине; 5) насилничко понашање; 6) болест; 7) загађење; 8) гладовање или похрањеност; 9) злостављање деце; 10) партнерско, брачно или злостављање старих; 11) деструктивно понашање према деци, партнеру, супружнику, старим особама; 12) дискриминација заснована на различитим критеријумима, укључујући боју коже, расу, веру, пол, националну припадност, старост или место порекла; 13) сиромаштво (Kaufman & English, 1979).

Кауфманов *модел ланца потреба* састоји се из равномерних хоризонталних и вертикалних процеса у којима постоје четири различите врсте потреба. Оне идентификују и описују крајњи циљ, могућа решења и околности које могу да утичу на ова решења. Ове потребе укључују:

- *потребе перформанси*: постојеће стање или ниво перформанси потребних за задовољавајуће функционисање;

- *инструменталне потребе*: интервенција, производ или материја која је потребна да се постигне задовољавајући ниво функционисања у одређеном контексту;

- *свесне потребе*: потребе познате онима који их имају;

- *несвесне потребе*: потребе непознате онима који их имају (Davidson, 2005).

Кауфман је такође издвојио четири вертикална фактора, који се односе на:

- *организационе потребе*: односе се на понашања или опипљиве резултате, као што су, на пример, тржишни удео или циљ продаје;

- *индивидуалне потребе*: потребе које се обично односе на ставове појединаца према организацији (нпр., задовољство послом);

- *узроци*;

- *степен објективности према свим потребама* (ниво објективности треба да се заснива на истраживањима или додатним анализама) (Shafloot, 2010).

Према томе, утврђивање степена функционалности једне заједнице и квалитета живота у њој и идентификовање потреба грађана, подразумева добро испланиран и методолошки сложен поступак (Neuber et al., 1980). Углавном се реализује у склопу већих активности на плану истраживања јавних политика,

функционисања локалних самоуправа, јавних сервиса, институција, агенција и сл. и представља основу за предузимање конкретних мера и активности у појединим областима функционисања заједнице. У случају да се предузима у одређеним временским интервалима, служи за поређење (мерење) успешности мера предузетих у претходним периодима са циљем побољшања квалитета живота становника заједнице. Другим речима, оваква истраживања имају за циљ прикупљање информација на основу којих је могуће препознати кључна питања у заједници и представљају критичан корак у развоју смислених програма са мерљивим утицајима (Singletary & Powell, 2003).

Истраживања квалитета живота и потреба грађана организована су у великом броју локалних заједница на тлу Сједињених Америчких Држава (САД). У оквиру покрета социјалних индикатора ова су истраживања постала саставни део процеса формулисања и спровођења јавних политика у различитим областима живота становника локалних заједница широм САД, нарочито почетком 2000-их година. Резултати појединих истраживања послужиће као илустративни примери који указују на кључне потребе становника истраживаних заједница.

У телефонској анкети и кроз организовање фокус-група, чиме је 2009. године обухваћено око 10% становника (око 2.000 становника старијих од 18 година) округа Хендерсон у Западној Каролини у САД (Henderson County, Western Carolina, USA), грађани су као основне потребе навели:

- укидање дуплих услуга које пружају институције у локалној заједници;
- бољу информисаност о услугама у заједници;
- лакши приступ здравственој заштити и смањење трошкова;
- ефикасније организовање служби менталног здравља;
- бољу организацију транспорта и саобраћајних услуга у заједници;
- бољу комуникацију са мањинским групама;
- ефикаснију организацију образовног система (приступачност средњих школа и система обуке);

- неопходност приступа систему правне заштите (недостатак агенција за пружање правне помоћи);
- већи број стамбених јединица и неопходност реновирања појединих стамбених области;
- пружање помоћи сиромашним грађанима (онима који немају довољно средстава за храну, одећу и обућу);
- решавање проблема у заједници који се тичу здравља, безбедности заједнице и личне сигурности: злоупотреба дрога, гојазност одраслих, лоша исхрана, употреба дувана код особа млађих од 18 година, вожња под дејством алкохола, све присутније насиље међу становништвом млађем од 18 година, трудноћа адолесценткиња, насиље у породици и злостављање и занемаривање старијих људи;
  - регулисање високих трошкова здравствене и стоматолошке заштите;
  - већи број превентивних и рекреативних програма у заједници;
  - смањење незапослености и сл. (Glashan & Malinak, 2010).

Генерално, као главне области у којима је потребна интервенција институција заједнице, односно као појаве које угрожавају функционалност заједнице издвојили су се: пораст насиља међу младима и према другим категоријама грађана; финансијски аспекти задовољења потреба становника у заједници; доступност здравствених услуга; мобилност становништва, потреба за помоћи других лица и сл. У вези са тим, као сервиси, институције и јавне службе чије је ангажовање од посебног значаја у заједници, највише су помињане: здравствене установе, социјални сервиси, полиција, школске институције, саобраћајне службе.

У анкети коју је 2011. године међу 5.800 грађана јужног округа Кларк у Невади (Southern Clark County, Nevada, USA) спровела истраживачка група Универзитета Невада, у којој је преко 60% учесника било старости око 60 година, скоро половина учесника изразила је страх од пораста процента кардиоваскуларних болести и захтевала одговарајуће превентивне, едукативне програме. Као потреба, наглашено је и предузимање активности у области

спречавања алкохолизма и злоупотреба дрога код адолесцената, насиља у породици, личне безбедности и насиља над старим особама у породици и у заједници. У домену развоја заједнице, грађани су указивали на потребу развоја пољопривреде, хортикултуре, заштите природних ресурса, воде и животне средине, и посебно показали забринутост због несташице воде и квалитета локалног водовода, обновљивих извора енергије и очувања природних ресурса. У домену здравствене заштите, указано је на високе трошкове здравствене и стоматолошке заштите (Marcusson, 2011). И овде су препоруке грађана упућене здравственим, социјалним службама, установама за бригу о старим особама, полицији, еколошким службама, школским институцијама.

Једну од свеобухватних процена потреба грађана извршио је крајем 2010. године на подручју југоисточног Конектиката (Southeastern Connecticut) Центар за истраживање и јавну политику (The Center for Research & Public Policy – CRPP), у сарадњи са *Lawrence & Memorial Hospital*. Процена је дизајнирана тако да пружи грађанима и лидерима заједнице информације које се односе на квалитет живота и садашњи животни стандард заједнице, као и да укаже на потребе грађана које треба задовољити кроз усвајање јавних политика. За прикупљање релевантних информација коришћене су: телефонска анкета (у којој је учествовало укупно 1.006 грађана старијих од 18 година), и-мејл анкета, фокус-групе (којима је било обухваћено укупно 375 грађана) и постојећи секундарни извори података. Процена је укључила следеће области живота у заједници: квалитет живота, животни стандард, питања и проблеме са којима се суочавају становници заједнице, потребе које су у одређеној мери (не)задовољене у појединим областима (здравље, запосленост, рекреација, транспорт, породица/заједница, становање, деца/млади, стари, службе за хитне одговоре и интервенције – хитна помоћ, полиција, ватрогасци) и здравствено стање.

Процена потреба представља део процеса планирања развоја заједнице, одлучивања о примени јавних политика, али и фазу утврђивања постојања или недостатка ресурса у инфраструктури локалне или шире заједнице који треба да обезбеде задовољење потреба становника или побољшање квалитета њиховог живота.

5. ИНФРАСТРУКТУРА ЗАЈЕДНИЦЕ

5.1 Ресурси заједнице

Поступак идентификовања и процене потреба грађана у једној локалној заједници и њиховог класификовања према степену задовољења (на задовољене, делимично задовољене и незадовољене) покреће се и са циљем уочавања дефицита заједнице, односно оних области функционисања заједнице у којима су уочени недостаци, мањак ресурса, нефункционална инфраструктура или организација. Квалитет живота грађана заједнице, према томе, индиректно зависи и од количине расположивих ресурса заједнице и њене инфраструктуре.

Ресурсе неке заједнице могу чинити: особе (лица, грађани), физичка структура или неко место (локација), локални сервиси (установе, агенције, службе) које своје активности обављају ради побољшања квалитета живота одређених категорија лица или свих грађана у заједници, послови који обезбеђују радна места и подржавају локалну економију (McKnight, 1992; Kretzmann & McKnight, 1993). Међутим, постојање, идентификовање ресурса и планирање њиховог коришћења не гарантује, само по себи, решавање појединих питања, проблема у заједници или задовољење потреба грађана. Ресурси заједнице морају се посматрати као део комплетне и сложене инфраструктуре заједнице.

Инфраструктура једне заједнице се дефинише као сложен систем објеката, програма и друштвених мрежа чији је циљ побољшање квалитета живота свих њених грађана (Clutterbuck & Howarth, 2002). Ческин и Ебинимак (Chaskin & Abunimah, 1999) разликују заједнице са „јаким“ и заједнице са „слабим“ инфраструктурама. Прве интегришу физичко и социјално планирање и развој и подједнако инвестирају у оба. Насупрот томе, „слабе“ инфраструктуре указују на раздвајање физичких и социјалних услова у заједници, при чему постоје различити степен улагања у њих.

У литератури се термини „социјална инфраструктура“ и „комунална инфраструктура“ често поистовећују. Социјална инфраструктура, као шири појам,

према Зизису и др. (Zizys et al., 2004), садржи оне интегративне функције које помажу да се створи и развије осећај за место у заједници. То су институције које чине градивне блокове цивилног друштва, места на којима функционишу сви сервиси једне заједнице, где постоји подршка за формирање организационих форми и где се ствара и расте социјални капитал. Комунална инфраструктура обухвата организације и структуре које су усмерене на специфична, унутрашња питања функционисања једне заједнице или њеног дела (суседства), као што су: услужне организације, удружења грађана, здравствене клинике, верске и духовне организације, локална предузећа и др. (Roman & Moore, 2004). Како је највећи број потреба грађана везан за конкретне институције и њихово деловање, посебно ћемо анализирати комуналну инфраструктуру заједнице.

5.2 Категоризација комуналне инфраструктуре: кластери

Квалитет живота у локалној заједници под утицајем је три значајна фактора: комуналних услуга које се нуде у оквиру заједнице, социјалних односа који постоје између грађана и других субјеката у заједници и физичког окружења заједнице. Када се анализира квалитет живота грађана, идентификују потребе и траже начини њиховог задовољавања (начини решавања одређених питања и проблема), истраживачки напори се усмеравају управо ка континууму услуга различитих институција у заједници, ка начину комуникације служби и сервиса и утицају који они врше на друштвене односе и физичко окружење заједнице. У теорији урбане социологије идентификују се и различито категоризују фактори који повезују услуге и сервисе у заједници са друштвеним мрежама, доприносећи тако развоју заједнице и њених делова (суседстава).

За потребе анализе утицаја комуналне инфраструктуре на квалитет живота у локалној заједници, прихватићемо категоризацију која класификује комуналну инфраструктуру у шест различитих кластера: 1) квалитет физичког живота; 2) људски развој; 3) услуге намењене специфичној популацији; 4) права и заступање; 5) локална економија, и 6) физичко окружење (Roman & Moore 2004; Grogan & Proscio 2000; McCulloch, 2000; Rothman, 2005).

1) Квалитет физичког живота

Овај кластер је састављен од организација и институција које обезбеђују основне здравствене, хитне услуге, становање и одрживост у сваком делу заједнице. Он представља суштински део друштвеног ткива јер гради снажан и координиран систем здравствених услуга, хитних позива и стамбених услуга (здравствене службе и службе за ментално здравље на нивоу заједнице; јавне здравствене услуге; хитне службе и кризни сервиси – ватрогасне службе и службе хитне медицинске помоћи; социјално становање, укључујући склоништа и помоћ бескућницима).

2) Људски развој

Локалне заједнице обезбеђују јавне просторе који појединим категоријама становништва (деци, старим особама и особама са инвалидитетом) често представљају примарни јавни заједнички простор у њиховим животима. Овај кластер обухвата услуге које пружају различите јавне, приватне или организације локалне заједнице које раде са породицама или појединцима ради њиховог прилагођавања будућим променама (локалне услуге за имигранте и избеглице; дечје и породичне службе и сервиси – службе за бригу о деци и породични центри; центри за рекреацију; уметничка удружења и културне организације; државне школе; јавне библиотеке; високообразовне институције – укључујући колеџе, универзитете, занатске институције; установе за образовање одраслих и обуке за запошљавање).

3) Услуге намењене различитим популацијама

Овај кластер обухвата услуге и сервисе намењене различитим популационим групама, формираним према специфичним критеријумима. Услуге су дизајниране и прилагођене: женама, младима, хомосексуалним, бисексуалним и трансродним особама (укључујући и родитеље и породице), особама са инвалидитетом, старим особама, имигрантима и избеглицама, етнокултуралним и етнорасним групама.

4) Права и заступање

Друштвени односи између чланова заједнице су комплексни и често садрже димензије неједнакости. Због тога, многе организације у заједници проширују своје услуге на промоцију системских промена кроз ангажовање грађана и јавно заговарање. Мултисервисне агенције често раде са широким спектром услуга и корисника обезбеђујући подршку за друштвене мреже и коалиције. Примери таквих организација су: удружења потрошача или агенције за заштиту животне средине; мреже, коалиције и групе за заговарање; организације грађанског ангажмана (школски одбори, месна удружења); сервиси за пружање правних услуга (клинике за правну помоћ) и мултиуслугне агенције.

5) Локална економија

Овај кластер комуналне инфраструктуре обухвата мала предузећа и радне организације које промовишу квалитет радног окружења, јавне и непрофитне организације које обезбеђују заштиту за оне чланове заједнице који изгубе ангажман на тржишту рада. Такве организације су: удружења за унапређење пословања; мала предузећа и задруге; радне групе, укључујући и локалне синдикате; социјалне економске иницијативе и сл.

6) Физичко окружење

За напредак локалне заједнице морају се обезбедити сигурна места која ће подстицати интеракцију између грађана и других заинтересованих страна у заједници. Овај кластер обухвата услуге и институције које промовишу складне друштвене релације у заједници. То су, на пример: паркови и јавни простори, иницијативе којима се обезбеђује сигурна приступачност услуга и установа, мобилни сервиси и јавни превоз, безбедност заједнице (концепт полицијског рада у заједници, надзор заједнице и контрола криминала) и пројекти ревитализације суседства.

5.3 Улога комуналне инфраструктуре

Ефикасне организације, институције, агенције и установе комуналне инфраструктуре помажу заједницама и појединцима да створе услове за дугорочни успех и бољи квалитет живота у заједници. Улагање у основне потребе, образовање, запошљавање, приступачно становање и социјалну укљученост, допуњује физички дизајн зграда и путева и ствара јаке, стабилне и функционалне заједнице. Комунална инфраструктура тражи и активно учешће људи који живе у заједници, сарадњу са њима у трансформисању и унапређењу услова живота у заједници. Постоје занимљиви налази у студијама које су доказале да постојање јаке комуналне инфраструктуре прави разлику, тј. омогућава стварање квалитетних услова за живот у заједници и снажан социјални капитал. На пример, већи број „просоцијалних“ места у заједници (школе, рекреативни центри, паркови и библиотеке) позитивно се одражава на ниво сталног учешћа грађана у различитим организацијама или у неформалним мрежама и на ниво задовољства грађана средином у којој живе (Roman & Moore 2004). Међутим, постојање комуналне инфраструктуре саме по себи не доприноси побољшању квалитета живота грађана, нити решавању њихових свакодневних потреба и проблема.

Грађани се у свакодневном животу, у циљу задовољења својих потреба, ослањају на све доступне ресурсе заједнице (индивидуалне и институционалне). Агрегат ових ресурса представља капитал локалне заједнице (Wikström, 1995). Локалне заједнице се разликују према нивоу расположивих ресурса, а појам неповољности се уобичајено користи да се опишу заједнице са slabим друштвеним и економским ресурсима (Wilson, 1987). Ниво ресурса локалне заједнице утицаће и на личне животне стилове становника, на њихова опредељења, изборе и одлуке, али ће усмеравати и колективне активности и програме које ће заједница предузимати ради решавања одређених проблема у заједници (финансијски, економски, социјални, еколошки и др.). Природни, социјални и људски ресурси граде *друштвени капитал*, који заједница користи за свој развој и на основу којег планира своје постојање.

5.4 Друштвени капитал

Појам друштвеног капитала привукао је велику пажњу у социологији као конструкт важан за разумевање социјалних односа у различитим сегментима друштва (Portes, 1998). Током протеклих деценија коришћен је и за проучавање криминала и нереда у локалним заједницама (McCarthy et al., 2002; Rose & Clear, 1999; Sampson et al., 1999), а посебно полиције као службе или агенције у локалној заједници (Lyons, 1999; Manning, 1994; Miller, 1999; Pino, 2001).

У социолошкој теорији, друштвени капитал обухвата односе између појединаца, мреже односа и способност људи да мобилишу широк опсег личних социјалних контаката да би остварили одређени циљ (Newton, 1997:577; Noyman et al., 2009). Емпиријска истраживања углавном укључују мерење броја тих односа као замену за друштвени капитал (Bursick, 1999; Coleman, 1988; Frank & Yasumoto, 1998; Molinas, 1998; Robinson & Morash, 2000; Teachman et al., 1997; Wellman & Wortley, 1990). Међутим, бројеви и мерења не могу ништа рећи о квалитету тих односа или о њиховом потенцијалу да буду друштвени ресурс. Мањи број истраживања описује друштвени капитал у смислу његових особина које могу да повећају или ограниче његове потенцијале као друштвеног ресурса. Социолошка литература идентификује четири димензије односа које треба анализирати приликом проучавања друштвеног капитала: ниво поверења, ниво кооперативне размене између различитих субјеката, степен друштвене кохезије и количину социјалне подршке.

Ниво поверења је важна димензија изградње друштвеног капитала. Фукујама (Fukuyama, 1995:26), на пример, ставља поверење у центар своје дефиниције друштвеног капитала: „Друштвени капитал је способност изградње поверења у друштво или поједине његове делове“. Према Молиласу (Molinas, 1998:413), друштвени капитал је „ниво поверења и умрежавање заједница“. Истраживања на микронивоу су такође открила да је поверење централно питање о томе како људи стварају и одржавају ниво друштвеног капитала (Coleman, 1988; Portes, 1998; Newton, 1997). Једна америчка студија из 2001. године показала је, на пример, да је недостатак поверења између грађана и полиције, као и између

полиције у локалној заједници и редовних патрола, имао штетан утицај на полицијску стратегију смањења криминала и поремећаја у заједници (Pino, 2001).

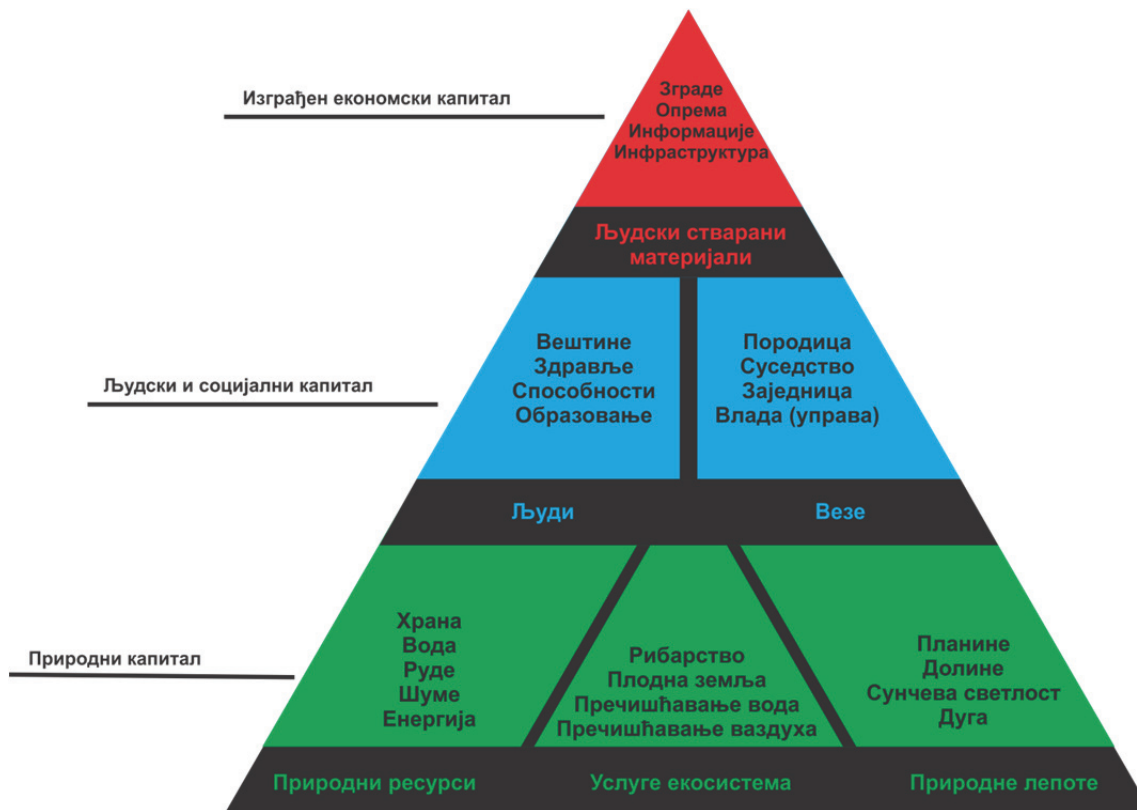
Ниво кооперативне размене у заједници, који истраживачи називају и „норме реципроцитета“, указује на облике и димензије размене информација, добара, емоционалне помоћи и подршке и сл. између људи, које могу представљати ресурс у изградњи друштвеног капитала (Frank & Yasumoto, 1998; Sampson et al., 1999).

Групна кохезија је постала предмет истраживања са циљем утврђивања нивоа међусобних веза и утицаја који постоје између људи у заједници и између група и заједнице, а који чине основу друштвеног капитала. Густе социјалне везе између чланова група и заједнице, са високим нивоом узајамног поверења и интимности, обезбеђивале су увећан друштвени капитал (Granovetter, 1973). Кохезивност је мерена и оцењивањем сличности међу члановима групе.

Социјална подршка као димензија друштвеног капитала уско је везана за поступке људи у оквиру друштвених односа којима једни другима помажу у остварењу одређеног циља. Социјална подршка обично се мери у оквиру одређеног контекста, као што су породица, радно место и локална заједница (Wellman & Wortley, 1990; Robinson, 2003).

Друштвени капитал, као највећи друштвени ресурс, мрежа удружења и односа који укључују поверење, посвећеност и комуникацију, доприноси побољшању квалитета живота и омогућава иницирање програма, планова и активности у решавању тренутних или дугорочних потреба грађана у заједници (Headey, 2008). Међутим, поједине потребе, проблеми или питања свакодневног живота у заједници, и поред постојећих ресурса, снажног друштвеног капитала и јаке инфраструктуре, не могу бити решени или задовољени активношћу само једног субјекта, агенције, установе или службе. Живот у заједници, са својим свакодневним изазовима и појавама које прате савремени развој друштва, може створити ситуације и околности које су комплексне и чија сложеност захтева ангажовање различитих ресурса заједнице, синтезу знања и стручности, увећана финансијска средства и др. У таквим околностима јавља се потреба за формирањем *коалиција* или *партнерства* у заједници. Ови облици локалног

умрежавања и повезивања често добијају и свој формални израз, кроз склапање тзв. *протокола о сарадњи, споразума о партнерству*. Могу бити временски ограничени или неограниченог трајања.

Слика 5: Друштвени капитал (пирамида). (Извор: Headey, 2008).

5.5 Коалиције (партнерства) у заједници

Коалиције и партнерства у заједници представљају начин за обједињавање способности, стручности и ресурса бројних актера са циљем развоја здравих односа у заједници. Они укључују нове врсте релација међу пружаоцима услуга у заједници којој служе. Захтевају време, ресурсе различитих агенција и њихову спремност да се упознају и успоставе поверење једни са другима. Укратко, они захтевају промену (Bruner et al., 1992).

У истраживачкој пракси постоји мали број емпиријских података о формирању и развоју коалиција (Francisco et al., 1993). С друге стране, пак, постоји неколико концептуалних оквира функционисања коалиција, укључујући

сарадњу, оснаживање, капацитете и компетенције заједнице, учешће грађана и развој заједнице (Francisco et al., 1993; Kegler et al., 2000). Фазе у развоју коалиција описали су Флорин и сарадници и то углавном у области здравства и пружања здравствених услуга, где су коалиције и најбројније. Међутим, и у другим областима функционисања заједнице могу се идентификовати следеће фазе у развоју партнерстава: мобилизација, успостављање организационе структуре, изградња капацитета за акцију, планирање акције, спровођење, прецизирање и институционализација (Florin et al., 1993).

Бројни фактори доприносе успеху или неуспеху сарадње и не постоје два партнерства која функционишу на исти начин. Међутим, неке смернице су заједничке када је у питању њихово успешно функционисање: партнерства треба да укључе све заинтересоване субјекте (стејкхолдере заједнице); треба да дефинишу заједнички циљ, визију партнерства и очекиване резултате; да успоставе комуникацију и донесу одлуке којима ће предвидети конструктивно решавање потенцијалних сукоба; да дефинишу политике, процедуре и појединачне мандате; да партнерима обезбеде довољно времена за спровођење планова и предвиђених активности (Berkowitz, 2001; McMillan et al., 1995; Wolff, 2001).

Велики допринос теоријском утемељењу функционисања коалиција пружили су Батерфос и Кеглер (Butterfoss & Kegler, 2002), поставивши основе *теорије акције коалиција у заједници*, која обухвата фазе развоја коалиција са неколико кључних процеса и концепата, укључујући и развој заједнице, учешће грађана, интерорганизационе релације и групне процесе. Приказујући фазе развоја заједнице формално интегрисане са развојем коалиција, *теорија акције коалиција у заједници* има потенцијал да опише широк спектар коалиционих структура и процеса. Док ова теорија уводи свеобухватан оквир развоја и функционисања коалиција по фазама (формирање, одржавање и институционализација), Флорин и сарадници (Florin et al., 1993) пружају детаљнији приказ концептуализације, што је нарочито значајно за евалуацију и мерење резултата коалиције, односно итеративних процеса партнерског функционисања (Granner & Sharpe, 2004).

Међутим, ми се нећемо овде бавити методама мерења и евалуације функционисања коалиција у заједници. С једне стране, та питања далеко превазилазе оквире овог рада; с друге стране, да би се уопште говорило о начинима и ефектима коалиција у заједници, неопходно је објаснити предуслове и околности који омогућавају да се коалиције формирају. Склапање партнерства и постављање основа коалиције ради решавања одређених питања и проблема у заједници, задовољавања потреба појединих категорија становништва, дешава се у околностима у којима заједница показује интерес, способност, спремност да дефинише програме, планира мере, дефинише циљеве, средства и рокове њихове реализације, предузима активности да би, на пример, одговор на неки проблем у заједници био ефикасан и адекватан.

Дакле, након што је прихваћен концептуални оквир квалитета живота у заједници, одређене његове димензије и домени, идентификовани индикатори, уочене потребе грађана, процењени ресурси, инфраструктура и друштвени капитал којим заједница располаже, потребно је идентификовати најбоље моделе одговора заједнице на потребе њених становника, односно реаговања на проблеме и појаве.

II ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ КАО ПОЈАВА И ПРОБЛЕМ У ЗАЈЕДНИЦИ

1. САВРЕМЕНЕ ТЕОРИЈСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ О ФАКТОРИМА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Свим породицама у једној локалној заједници заједничко је усвајање, одржавање постојећих и продукција нових елемената обичајних, етичких, религијских, естетских и других вредносних система, који су својствени одређеном друштву, или најопштије, усвајање и одржавање елемената карактеристичног културног обрасца, али и стварање нових елемената тог обрасца. Породица представља базну јединицу једне друштвене заједнице, која треба да створи услове за правилан и прихватљив развој људске јединке. Интензитетом кохезионих сила и квалитетом интеракције њених чланова, породица дизајнира окружење које је адекватно или неадекватно њеној примарној функцији – васпитно-образовној. У зависности од квалитета одговора на примарну функцију, у окриљу породице формирају се и стасавају физички, здравствено, морално и психосоцијално дефинисане јединке, које налазе своје место у будућој расподели социјалних улога. То подразумева постојање адекватних, социјално позитивних и прихватљивих услова и културног обрасца за дефинисање модела будућих носилаца примарне породичне функције. Поремећаји у сваком од сегмената културног обрасца урушавају целину и отварају простор за социјалну и породичну патологију. Један од облика те патологије јесте и породично насиље.

Теоријски конструкт насиља у породици настао је у науци заслугом бројних женских покрета, седамдесетих година прошлог века, са јасно одређеним захтевом за промену става државе и друштва према насиљу које се јавља у породици. С обзиром да је реч о појави која задире у област социолошких и криминолошких наука, психологије и права, савременим истраживањима

доминирају три основна теоријска концепта, одређујући њихове полазне тезе, стратегије, предмете и циљ.

1.1. Психолошке теорије о породичном насиљу

Насиље у породици, посматрано са становишта психолошких теорија, представља, пре свега, индивидуалну појаву која своје узроке налази у индивидуалним (психолошким и психијатријским) особинама личности учиниоца, односно жртве.

Према *теорији о мазохизму жена*, неке жене су мазохисткиње, јер су свесно и самостално бирале насилнике за партнере (Mullender, 1996); њихов избор произашао је из жеље да пате и буду малтретиране. Као најјачи аргумент теоретичари ове оријентације наводе чињеницу да жена не напушта насилан однос, чак ни када насиље поприми драматичне димензије. Модалитет ове теорије представља схватање да је понашање жене научно, културно и социјално условљено понашање, а не урођена реакција, нарочито ако је у односима у примарној породици постојало насиље оца према мајци (Nikolić-Ristanović, 1989). Ова теорија никада није емпиријски потврђена.

Теорија о патологији насилника заступа став да су насилници болесне, поремећене особе, а као узроци насилничког понашања препознају се ментална заосталост, психопатија, неуроza, низак степен контроле. Ова теорија претрпела је озбиљне критике са методолошког и емпиријског аспекта, јер чињенице говоре да је само 10% насилних догађаја изазвано психичким поремећајима учинилаца, што значи да је 90% остало неразјашњено аргументима психолошке теорије (Gelles, 1997).

Савремене психолошке теорије насиља у породици оријентисане су ка концепту *социјалног учења, тј. когнитивног бихевиоризма* (O' Leary, 2000). Насиље доживљено у детињству често је навођено као узрок каснијег злостављања супруге. Међутим, подаци о односу злостављања у детињству и насиља према партнерима су веома контрадикторни и остављају довољно простора за опречна тумачења. Истраживања спроведена у Америци говоре да се

процент одраслих насилника и одраслих жртава који су били малтретирани као деца креће у распону од 12% жена и 13% мушкараца, до максималних 50%, што говори да већина насилника потиче из ненасилног окружења (Mullender, 1996).

Једна од владајућих теорија у оквиру овог правца, *теорија научене беспомоћности*, покушава да објасни зашто жене, жртве насиља у породици, остају са насилником. Према овом схватању, за постојање беспомоћности није пресудно објективно стање ствари, већ управо субјективан доживљај, односно веровање жртве да више не остварује контролу над сопственим животом. У процесу социјализације жена се учи традиционалним улогама у породици и друштву и зато погрешно верује да има мало директне контроле над својом реалношћу. Ово истовремено представља одговор на питање зашто жена остаје у насилном односу. Заступници ове теоријске оријентације указују и на психолошке карактеристике жена виктимизираних делима насиља извршеним од стране мужева: низак степен самопоштовања, негативно мишљење о себи, помањкање самопоуздања и депресивност, прихватање стереотипне женске улоге и наученост да буде послушна, подређена, понижена, захвална, зависна, тиха, несебична, итд. (Nikolić-Ristanović, 1989).

Као критика теорије научене беспомоћности јавила се *теорија преживљавања*. Она полази од става да жена све време активно одговара на насиље, улажући напоре ка тражењу помоћи. Помоћ, по правилу, изостаје, али жена не одустаје, посебно када се насиље интензивира. Суштина је управо у пропорционалности између тражења помоћи и ескалације насиља. Да ли ће, када и на које начине жена тражити помоћ, зависи од материјалне ситуације у којој се налази, везаности (емотивне и економске) за партнера, броја деце, злостављања преживљеног у детињству и других фактора.

Искључивост психолошких теорија насиља у породици неприхватљива је за савремени концепт друштвених наука, који захтева мултидисциплинаран приступ изучавању овог социопатолошког феномена.

1.2. Социолошке теорије

Социолошке теорије инсистирају на друштвеним факторима као узроцима насиља у породици, а са аспекта социолошких објашњења, претежни услови насиља у породици леже у друштвеним чиниоцима, друштвеним односима и друштвеној структури у целини (Gelles, 1994). Од друштвених чињеница најзначајније су пол жртве и учиниоца, као и њихов друштвени статус. Посебно се истиче да је породица најнасилнија друштвена институција, са изузетком војске за време рата.

У оквирима социолошког усмерења развили су се посебни теоријски концепти:

Према *општој системској теорији* (Giles-Sims, et al., 1995), насиље у породици је производ општег (друштвеног) система чији је подсистем и породица. Објашњавајући однос општег система према посебном на нивоу насиља у породици, Страус је поставио следеће принципе: 1) насиље у породици има много узрока, од којих су само неки: нормативна структура, црте личности, фрустрације и конфликти; 2) тамна бројка непријављеног насиља у породици је изузетно велика; 3) већина случајева насиља у породици је игнорисана или порицана; 4) стереотипи насиља у породици су научени у раном детињству од родитеља, браће и сестара; 5) ови стереотипи се стално реafirмишу како према деци, тако и у односу на одрасле, кроз уобичајену друштвену интеракцију и мас-медије; 6) агресивно понашање може произвести нежељене ефекте; 7) коришћење насиља, када је у супротности са породичним нормама, ствара додатне конфликти изнад уобичајеног насиља; 8) особе етикетиране као насилници могу бити охрабрене да и даље задрже улогу насилника било због очекивања других, било због испуњења сопственог концепта – „бити насилан, бити опасан“.

Теорија ресурса полази од става да сви друштвени системи, па и породица, почивају на сили или претњи силом. Уколико једна особа поседује многобројне друштвене, економске и личне ресурсе, она је утолико више у позицији да контролише и издаје наређења, па и да користи силу према другима, али не на отворен начин (Gelles, 1994).

Теорија размене и социјалне контроле представља специфичан спој претходне две теорије, чије је основно схватање да насиље у породици представља размену агресивности насталу применом принципа трошкова и награде. Наиме, насиље у породици се дешава када је награда (корист) већа од трошкова (могућих губитака) које сам чин насиља производи. Друштвена контрола делинквенције у „мрежи“ насиља у породици значи: поштовање приватности породице, одбијање друштвених институција да интервенишу, смањен ризик од других видова интервенције, што за последицу има смањење трошкова (ризика) насиља у породици (Gelles, 1993:38).

Полазиште *теорије насиља* јесте премиса да друштвене норме и вредности дају значење насиљу и усмеравају га. Примењена на ситуације насиља у породици, она значи да је управо тим вредностима оно одобрено и у извесним деловима друштва фаворизовано. Категоријом супкултуре објашњава се различит степен насиља у појединим деловима друштва или различитим друштвима (Gelles, 1993).

Заједничко за све представљене теорије јесте посматрање утицаја многобројних чинилаца на настанак, развој и смањење насиља у породици као конгломерата друштвених фактора од којих ниједан нема значај нужног и довољног услова. Међутим, оно што недостаје социолошким теоријама јесте одговор на питање зашто је насиље у породици најчешће усмерено према женама, као и зашто се дешава само у неким породицама.

1.3 Феминистичке теорије насиља у породици

Феминистички теоријски концепти насиља у породици развили су се на критици постојећих теоријских објашњења, као и на феминистичкој пракси, шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века, у време када социолози свој рад почињу да фокусирају на истраживање социјалне неједнакости, конфликта, насиља и могућности промене. За феминистичку теорију може се рећи да је мешавина многих теорија. Она своју аутономију стиче анализом фактора који насиље у породици подижу на ниво најопштије друштвене појаве, присутне у свим временима и у свим културама. Ову универзалност

објашњавају фундаменталне категорије феминистичке теорије: род (пол), моћ, утицај, контрола и патријархат (Yllo, 1993).

Ауторке ове оријентације виде насиље као последњи ресурс (извор) осигурања подређености жене и њеног пристајања на доминацију мушкарца. Сукоб и насиље су иманентни породици, с обзиром да она представља заједнички живот више особа које имају различита животна очекивања и планове. Али за феминистички оријентисане ауторке није реч о сукобу интереса, већ о борби за моћ унапред неједнаких, с обзиром да су позиције мушкарца и жене друштвено, институционално и лично асиметрично постављене.

Други теоретичари (Fetter, 2002) сматрају да је „моћ мушкарца у породици део ширег система моћи која није ни полно неутрална, ни неизбежна и дешава се на штету жене“. Уводећи моћ и контролу као суштинске елементе односа у породици, феминистички приступ преформулисао је теорију конфликта у теорију принудне контроле (контроле путем принуде), која иде за тим да очува или унапреди моћи супруга. Овај приступ примењен је у програму деловања у случајевима насиља у породици – Пројекту за интервенцију у ситуацијама насиља у породици, познатијем као „Дулут пројекат“. Он је примењен у Минесоти, а у највећем броју земаља које су ушле у процедуру измена закона и прилагођавања правне праксе потребама жртава насиља у породици, усвојен је као најефикаснији.

За феминистичку теорију, патријархат је најшири контекст злоупотреба и дискриминације жена, али и његов најопштије схваћен узрок. Он производи и одржава насиље над женама преко структурног и идеолошког утицаја. Структурни ниво чине друштвене институције које дефинишу и задржавају подређен положај жене. Идеолошки се остварује у процесу социјализације у коме жена учи да прихвати такав поредак (Nikolić-Ristanović, 2000). Емпиријска истраживања потврдила су постојање везе између субординације жена и њихове виктимизације (Gelles, 1993:58), што овој теорији обезбеђује доминацију над другим савременим теоријама насиља у породици.

Важно је истаћи да сваки од наведених теоријских приступа има упоришта у резултатима емпиријских истраживања. Истовремено, ни један не претендује да

буде универзалан образац који нуди одговоре на сва питања. Управо стога се у овом раду, у истраживању породичног насиља у локалној заједници у Србији и његовог односа према концепту полиције у заједници, мултидисциплинаран теоријски приступ намеће као неопходан и сврсисходан.

2. ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Насиље у породици је ендемична појава, а насиље према женама од стране њихових партнера је кривични, криминолошки и социопатолошки феномен који пресеца све културне, религиозне и регионалне границе, при чему је физичко насиље најдрастичнији вид испољавања брачног насиља. Насиље над женама је окрутно понашање које је присутно у свим друштвима, а нарочито је распрострањено у земљама у транзицији – у њима је испољавање насиља повећано, а друштвени односи у знатној мери поремећени. У свету насиље пријављује између 22% и 35% жена које се из неког разлога обраћају за помоћ ургентним медицинским службама, као и 23% трудница које се јављају ради пренаталне заштите. На основу изнетих, али и података из бројних других истраживања, насиље у породици постало је синоним за насиље над женама и ове форме насиља се у пракси изједначају (Спасић и Никач, 2012:22).

Декларација УН против насиља над женама (A/Res/48/104) 1993, дефинише кључне облике насиља над женама, прецизирајући да такво насиље може бити физичке, сексуалне или психичке природе и да се може испољавати: 1) у породици, што обухвата премлаћивање, сексуално злостављање женске деце, силовање у браку, генитално сакаћење жена и насиље које врше друге особе изузев супружника; 2) у широј заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање и сексуално узнемиравање на радном месту и 3) насиље које врши или подстиче држава, где год да се оно одвија.¹

Према чл. 3 (тачка б) Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011)², „насиље у породици“ означава свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег долази у

---

¹ *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, A/RES/48/104, 85th plenary meeting / 20 December 1993, доступно на: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, приступљено 20.07.2012.

² http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/CAHVIO_2009_32_prov_en_2.pdf, приступљено 5.8.2013.

оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.

У теорији и стручној пракси идентификована су три облика породичног насиља која су доминантно присутна, али и други облици насиља који су засновани на принципима моћи и контроле. То су: психичко насиље, физичко насиље и сексуално насиље. У даљем тексту сумираћемо најважније карактеристике ових облика породичног насиља, у мери у којој то захтевају потребе истраживања.

2.1. Психичко насиље

Психичко насиље манифестује се преко различитих механизма и контролних тактика и техника којима се нарушавају самопоштовање и ауторитет жене кроз понижавање и омаловажавање, психичко и емоционално исцрпљивање, ускраћивање слободе кретања и располагања новцем, претње и слично.

Облици насиља који су у истраживањима препознати као психичко насиље огледају се у низу контролних тактика (Nikolić-Ristanović, 2000), којима насилник остварује, потврђује и одржава контролу над женом. Ове тактике и технике контроле материјализују се кроз следеће видове:

- *понижавање и омаловажавање* који се испољавају као: вређање, називање погрдним именима, псовање, омаловажавање и понижававање;
- *изолација*, као: ограничавање кретања, ограничавање контаката са другим људима, посебно са примарном породицом, контролисање (закључавање, праћење, забрана комуникације);
- *психичко и емоционално насиље*, преко следећих облика: свађање, викање, пребацивање, неповерење, занемаривање, непризнавање детета, претње одласком и напуштањем, љубомора, неверство, пијанство;

- *економско насиље* врши се у породичном контексту над женом кроз: ограничавање или ускраћивање располагања новцем, често новцем који она зарађује, спутавање у раду и напредовању;

- *претње и застрашивања*, кроз: уцењивање, претње, а посебно претње и уцене које се односе на одузимање детета и избацивање из куће; као метод застрашивања јавља се и проглашавање жене ментално болесном;

- *коришћење привилегија*, преко: демонстрације моћи, уништавања драгих предмета, забране спавања, одређивања начина облачења, подметања, изазивања, недозвољавања одласка.

2.3 Физичко насиље

Анализе резултата истраживања спроведених од стране невладиних организација и бројних женских група у свету и у Србији, указују на то да је просечно петина испитаница доживела претњу физичким насиљем. Као насилници се појављују муж или партнер (у преко 70%), отац (око 15%), брат или сестра, мајка или бивши партнер (око 10%). У преко 15% случајева више од једне особе у породици прети жени физичким насиљем. Репертоар претњи које жени упућују чланови уже или шире породице, доказује да породица заиста може бити изразито агресивна и опасна средина (Gelles, 1993). Мањи проценат претњи односи се на појединачне насилне „мере“: шамар или ударац. Шест пута више је било претњи које се односе на тешко физичко насиље са трајним повредама: пребијање, сакаћење, ломљење костију, носа, избијање зуба, унакажавање, чупање и паљење косе. У око 20% случајева женама се претило убиством, и то, у многим случајевима, изразито суровим методама: чупање, сечење делова тела, клање, давлeње, спаљивање, бешење, тровање итд. (Spasić i Radovanović, 2009). Као посебне врсте претњи са изразитим психолошким притиском могу се издвојити претње оружјем или оруђем (нож, пиштољ, секира и слично), претње сексуалним насиљем (силовање, скидање), а нарочито велику тежину носе претње које се односе на децу, породицу, кућу.

Један од специфичних облика породичног насиља јесте и физичко насиље уз претњу или употребу оружја или оруђа. Око 10% испитаница из истраживања доживело је да члан породице према њима употреби нож, пиштољ, друго оружје или оруђе којима би им могао нанети тешке телесне повреде. Насилници су у овим случајевима били: партнер (око 75%), или бивши партнер (око 15%), али и други чланови породице (отац, брат или сестра, свекрва или други чланови шире породице) (Nikolić-Ristanović, 2000).

Испитанице су у истраживањима говориле о следећим облицима физичког насиља уз употребу оружја: напади пиштољем; претње пиштољем; ударање кундаком по глави; напади ножем; претње ножем; насртање, гађање ножем; прислањање ножа уз грло, убадање ножем; гађање и ударање разним предметима – жарачем за ватру, гвожђем, секиром, мотком, цепаницом, гајтаном и сл. Важна чињеница, која је уочена међу резултатима истраживања, говори да је, у око 30% забележених случајева физичког напада на жену, насиље поновљено више од пет пута, што говори у прилог тези о континуитету насиља у дужем периоду (Nikolić-Ristanović, 2000).

2.4 Сексуално насиље

Сексуално насиље је најделикатнији облик насиља који жена може доживети, посебно у оквиру породице. У породичној средини сексуално насиље се повезује са инцестним појавама и појавама сексуалног злостављања у детињству или девојаштву, од стране крвног сродника или друге блиске особе. Међутим, у партнерским односима, посебно у браку, дуго је остало непрепознато, јер се традиционалним васпитањем није подржавала индивидуализација жене у браку, због чега је мање било јасно где престаје брачна обавеза, односно шта су њене потребе и жеље (Nikolić-Ristanović, 2002).

Резултати истраживања породичног насиља у Србији показују да је око 10% испитаница извештавало о присилном сексуалном општењу или принудним активностима које су као пунолетне доживеле од стране неког члана породице (Константиновић-Вилић, 2007; Nikolić-Ristanović, 2000, 2002; Митић, 2005). Сексуални насилник је најчешће муж или партнер (преко 85%), односно бивши

партнер (око 10%), док је у мањем броју случајева то свекар (око 5%), зет (око 2%) или други члан породице. У око 5% случајева жена је у породици доживела сексуално насиље од стране више насилника.

Истраживања породичног насиља у Србији указују на чињеницу да фрустрираност, потискивање и психосоцијална слабост српског мушкарца појачавају насилничке тенденције у његовом понашању и агресивно испољавање неадекватног одговора на осећај неостварености социјализацијом наметнуте улоге. Међутим, ни сексуално насиље, ни други облици насиља у породици, не могу се једноставно свести на утицај срединских фактора, већ се морају посматрати и анализирати као последица комплексног утицаја и социодемографских фактора и фактора личности (како личности насилника, тако и личности жртве), али и њиховог дијадног односа (Nikolić-Ristanović, 2002; 2008).

2.4 Други облици породичног насиља

У истраживањима породичног насиља у Србији, али и у свету, као неспецификовани облици насиља идентификовани су (у око 10%) случајеви насиља који се могу препознати као механизми и технике психичког насиља и тзв. контролне тактике (Nikolić-Ristanović, 2002; Митић, 2005). Технике и тактике психичког насиља спроводе се као:

- *економско насиље* (ускраћивање новца; економска зависност у највећој могућој мери);
- *изолација* (ограничавање слободе кретања; ограничавање или потпуна забрана контаката са фамилијом, пријатељима);
- *психичко и емоционално насиље* (истеривање жене из куће, посебно ноћу; алкохолизам од супружника, коцка, малтретирање; љубомора; неразумевање, неповерење; муж ћути, данима не прича; дугогодишње варање жене и запостављање од стране супруга; прељуба);

- *понижавање и омаловажавање* (немогућност да се самостално доносе одлуке, вређање од стране љубоморног супружника);
- *коришћење мушких доминација* (доминација мужа над женом, односно потчињеност жене мужу);
- *насиље родитеља над децом* (злостављање и занемаривање деце, потенцирање разлика међу децом);
- *насиље деце над родитељима* (уцењивање родитеља, искоришћавање родитеља од стране сина или ћерке);
- *посебни облици сексуалног насиља или присиле* (примери: силовање девојчице од осам година од стране оца, сексуално узнемиравање петогодишњег унучета, инцест, ступање у сексуалне односе из страха);
- *показатељи породичне дисфункције* (уплитање шире или уже фамилије у приватност; бивши супружници остају да живе заједно због материјалних разлога, а притом не комуницирају, патолошка веза мајке и сина и друго).

3. ЖРТВЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Одређивање виктимолошке димензије породичног насиља у породици или заједници објективно представља проблем у истраживањима, с обзиром на количину ћутања, страха и стида код жртава, због којих су оне често спречене да пријаве насиље и да говоре о насиљу или о себи као жртвама. С друге стране, за жртве које дуго живе у околностима оптерећеним насиљем, насилни обрасци током времена постају нормалан начин функционисања. Слично томе, привидно нормално партнерско или породично функционисање често се користи за суптилне облике злостављања. Коначно, спровођење релевантних студија често је отежано разликама и супротностима у прихваћеним дефиницијама породичног насиља у различитим земљама или културолошки специфичним регионима (Johnson & Ferraro, 2000).

Међутим, и поред свих објективних и субјективних тешкоћа, спроведене студије указују на то да су у највећем проценту жртве породичног насиља жене (између 80% и 90% зависно од подручја на којем је истраживање спроведено). Заједно са њима, у великом проценту, директне или индиректне жртве су деца (European Forum for Child Welfare, 1998; Dodd, 2009). Студије насиља у породици посебно истичу да су деца увек жртве када се дешава насиље у породици. Она су увек виктимизирана, без обзира да ли је насиље усмерено према њима, или се дешава између родитеља односно других чланова породице (Mullender, 1996). Такође, виктимизирање мајке од стране оца има директне импликације на мајчину ефикасност као родитеља, јер се највећи број њих највише брине о деци. Улога злостављане жене као родитеља радикално се умањује услед њене виктимизације, а у екстремним случајевима деца могу бити занемаривана и злостављана од стране својих мајки (Jaffe et al., 1990; Peled et al., 1995).

Често је насиље над децом једна од стратегија продуженог насиља, односно контроле над женом. Уз ову стратегију везује се и тзв. динамика „двоструке жртве“, која под овим појмом подразумева злостављану жену чија су деца жртве насиља њеног насилног партнера (Stark, 2000). Наиме, прва фаза злостављања представља контролу путем принуде, којом су обухваћени сви

механизми физичког и сексуалног насиља. Као његова последица, у другој фази настаје дилема злостављане жене, која је принуђена да бира између своје сигурности и сигурности своје деце. Како наводи Старк (Stark, 2000), у већини случајева када злостављана жена одлучује да повреди или допусти да њено дете буде повређено, у њеној перцепцији су алтернативни покушаји једнако или чак и више опасни за њу и децу. У ситуацији у којој је избор реакција драстично сужен, она покушава да буде рационална и бира најбоље (често најмање насиље) за себе или своју децу. На крају, у трећој фази, насилник примењује физичку силу према деци, као продужену тактику контроле партнерке путем принуде.

Мушкарци у око 10% случајева у свету пријављују да су жртве породичног насиља (Johnson, 2006; Tilbrook et al., 2010; Holtzworth-Munroe & Stuart, 1994; O'Leary, 2000). Истраживања спроведена у Србији, почев од 1990-их година до краја 2010. године, показују да структура жртава породичног насиља кореспондира са налазима студија из других делова света (више у: Mihić, 2002; Kovačević, 2005; Стевковић, 2007; Spasić i Radovanović, 2009; Spasić i Radovanović, 2008; Љубојев, 2009; Spasić, 2009a; Spasić, 2009b; Spasić, 2010; Spasić, 2012). На основу сазнања о женама жртвама и сазнања до којих је дошла сопственим истраживањем виктимизације жена, Весна Николић-Ристановић је створила типологију жена жртава криминалитета, у којој су за разумевање породичног насиља, између осталих, посебно значајне следеће категорије:

- *латентна или предиспонирана жртва, или жена жртва са биопсихолошким и психолошким предиспозицијама* (женска деца, жене научене на трпљење, беспомоћне, лаковерне, неодлучне, трудне жене, душевно болесне, душевно поремећене и душевно заостале и сличне);

- *жене које постају жртве на основу свог односа са учиниоцем* (супруге, љубавнице, кћерке итд);

- *жена жртва – провокатор;*

- *жена жртва која се не понаша провокативно, али учинилац њено понашање тако оцењује* (жена која напушта брачну или ванбрачну заједницу због малтретирања од стране учиниоца и слично);

- жена жртва која не спречава своју виктимизацију;
- жена жртва која спречава своју виктимизацију (жена која се супротставља физичким отпором учиниоцу и слично);
- жена жртва која не пријављује кривично дело извршено према њој;
- жена жртва која пријављује кривично дело и бива изложена секундарној виктимизацији у кривичном поступку (Nikolić-Ristanović, 1989:136-138).

Одређени број академских радова из области криминологије и виктимологије указао је и на постојање насиља над мушкарцима у породици у Србији (Ignjatović, 2009b; Кнежић, 2010; Јовановић, 2012). Релевантна истраживања на ову тему до сада нису спроведена због непостојања пријава од стране жртава или због њиховог одбијања да у истраживањима учествују.

4. ПОСЛЕДИЦЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Физичко и психичко злостављање код жртава, а превасходно код жена и деце, доводи до озбиљних здравствених последица. Здравствене последице трпљења насиља могу се представити на много начина и могу бити вишеструке. Утицај и последице које насиље оставља на здравље често ни саме жене не препознају, или потцењују њихову важност. Многе злостављане жене пре или касније имају потребу за лекарском помоћи, због специфичних повреда, или због психичке трауме од насиља коју није могуће пребродити другачије (Matijašević i Otašević, 2003:17).

Истраживања указују да жене које су преживеле насиље у детињству, али и у одраслом добу, много чешће имају нарушено здравље од жена које насиље немају у свом искуству (Heise et al., 1999). Насиље повећава ризик од покушаја самоубиства, хроничног болног синдрома, психосоматских сметњи, повреда, гастроинтестиналних сметњи и низа стања везаних за репродуктивно здравље. Важност повезаности здравствених последица и злостављања садржана је у следећем: утицај злостављања на здравље траје још дуго пошто је насиље престало. Што је злостављање теже, веће су и последице по физичко и ментално здравље жене која га трпи, и током времена трпљења, злостављања и понављаног насиља, последице на здравље се кумулирају.

Насиље у породици носи са собом различите последице психолошке природе. Губљење самопоуздања и самопоштовања, депресија, несаница, изолованост од спољашњег света, страхови и друго, показатељи су његовог негативног утицаја на живот и здравље испитаница. Примера ради, истраживање породичног насиља у Србији које је спровео истраживачки тим Виктимолошког друштва Србије 2001. године, показало је следеће резултате: последице у виду смањеног самопоштовања има 30,4% жена; од депресије пати 44,8% испитаница; несаницу осећа око 26%; изолованост или избегавање контаката доживело је 24,8% жена; страхове као последицу напада има 42%; психичку или физичку болест осећа 15,6% жена; више различитих последица последњег напада навело је 58,8% жена (Nikolić-Ristanović, 2002:82).

Истраживање које је 2003. године у Србији спровео Аутономни женски центар под називом „Насиље над женама и последице по здравље“, показало је да здравствене последице насиља у породици готово увек представљају синоним за злостављање. Ипак, одређене телесне и психолошке здравствене последице почну да преовлађују у функцији времена трпљења насиља: 10,7% испитаница проценило је своје здравље као веома лоше; 8,5% испитаница процењује своје здравље као лоше; 36,3% испитаница жали се на хронични замор; 42,7% испитаница жали се на хроничне болове (Autonomni ženski centar, 2003).

Искуства из праксе показују да се лекарима често јављају жене које немају јасно видљиве знакове насиља, али имају потребу за честим лекарским прегледима, траже лекове против болова, антидепресиве и средства за смирење и спавање. Бол је веома чест симптом. Подаци из литературе указују да 66% жена које се жале на главобољу живи у насилним односима (Matijašević i Otašević, 2003:19). Бол може бити директан резултат физичког злостављања, чак и онда када нема доказа о физичком повређивању, али може бити и последица живота у насилној заједници. Жене које се жале на дуготрајну главобољу, бол у грудима, леђима, карлици или стомаку најчешће су жртве насиља у породици. Остали телесни симптоми који су везани за хроничну стресну ситуацију су: узнемиреност, депресија, поремећаји спавања и исхране, повећан замор, тешкоће у концентрацији, сексуална дисфункционалност, лупање срца, вртоглавица, трњење и проблеми са дисањем. Жалбе на неодређене и нејасне здравствене проблеме увек указују на могуће насиље и морају се схватити веома озбиљно. Злостављане жене у високом проценту могу да развију психијатријску симптоматологију, укључујући и психотичне епизоде. Бројна истраживања показују да степен злостављања одређује јачину и учесталост психичких проблема. Није ретко да се страх, присутан код злостављаних жена, приписује параноји, а не ситуацији насиља и злоупотребе у којој жена у ствари живи. Статистике указују да је покушај самоубиства присутан код 29% жена које су злостављане (Gelles, 1994). Преживљавање психолошке трауме оставља последице на плану физиолошке реакције, емоција, процеса сазнања и памћења, што доводи до неповезаности између тих уобичајено интегрисаних функција (Spasić, 2007).

Код мушкараца који су жртве породичног или партнерског насиља постоје слични симптоми, али се они много чешће сусрећу са проблемом коме да се обрате за психолошку помоћ (Tilbrook et al., 2010; Chan, 2011). Деца као жртве породичног насиља представљају најрањивију категорију, код које су последице насиља дуготрајне и комплексне (Ковачевић-Ivanović i dr., 2005).

Чињенице које се односе на здравствене последице код жртава породичног насиља говоре у прилог процени квалитета њиховог живота у заједници. Истовремено, указују и на комплекс њихових здравствених (препознавање здравствених проблема и адекватно збрињавање), безбедносних (неопходност заштите од наставка насиља и обезбеђивање сигурности за жртву и њену децу), економских и социјалних потреба (смештај у сигурне куће, запошљавање). На тај начин оне директно или индиректно упућују на неопходност ангажовања одређених делова комуналне инфраструктуре и стварања коалиција (синхронизовано деловање полицијских, судских, здравствених органа у заједници и институција социјалне заштите), како би се жртвама пружила помоћ и подршка, односно, како би се циклус насиља прекинуо и према насилнику примениле неопходне мере. Основни предуслов за покретање синхронизованих активности одређених делова комуналне инфраструктуре и ангажовање ресурса јесте постојање спремности заједнице да препозна и идентификује проблем породичног насиља, да покрене програме и активности и усвоји моделе превентивног реаговања.

5. ПОСТОЈЕЋИ МОДЕЛИ ЗАШТИТЕ ОД ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Подаци из студија из различитих делова света о распрострањености насиља у породици представљали су један од најснажнијих аргумената за закључак да је реч о друштвено условљеној појави, а не о индивидуалним поремећајима. Истраживања породичног насиља у Србији, започета 1993. године истраживањем брачног насиља од стране Института за криминолошка и социолошка истраживања у Београду, преко анализе трогодишњег рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља (1991–1993), закључно са комплексним истраживањем породичног насиља у Србији које је 2001. године спровело Виктимолошко друштво, али и свим другим истраживањима чији су резултати индиректно указивали на постојање, распрострањеност и интензитет различитих облика породичног насиља у Србији, дала су суморну слику савремене српске породице, која, пролазећи кроз процес транзиционих трансформација у свим сферама њене егзистенције, није успела да се ослободи наметнутих стега традиције и стереотипа прошлости, занемарујући и угрожавајући права жена и деце кроз различите облике искључивости (Spasić, 2009b). Узимајући у обзир чињеницу да и Србија, као посткомунистичко друштво, током последње деценије двадесетог и прве деценије двадесет првог века пролази све фазе интензивних транзиционих промена, значајно је нагласити да су те промене везане за појачано раслојавање друштва, економске тешкоће, незапосленост, нестабилност, неизвесност и друштвени стрес, милитаризам, промене у родним (нарочито мушким) идентитетима, као и структурну неједнакост (Николић-Ристановић, 2008:15).

Под *моделом или начином заштите од породичног насиља* треба подразумевати скуп или систем законом прописаних, међусобно повезаних и циљно усмерених активности одређених друштвених субјеката предузетих са намером да се оствари што боља заштита оних категорија лица чији је физички, психички или социјални интегритет директно или индиректно угрожен различитим облицима породичног насиља. У систему заштите од породичног

насиља идентификовани су модели *правног*, легислативног и легитимног реаговања државе у домену приватних односа у основној, базичној ћелији друштва – породици, наметнути обавезујућом снагом међународних конвенција, са посебним акцентом на заштиту права жртава и посебно рањивих категорија (жена, деце и старих особа). Поред тога, активност државе на овом плану обухвата и сегмент легитимног државног реаговања у домену *социјалне заштите* који се реализује делатношћу центара за социјални рад. И на крају, али подједнако важно, заштита се обезбеђује и путем активности невладиних организација, односно *служби које се баве пружањем подршке и различитих видова помоћи жртвама* породичног насиља, пре свега захваљујући добровољном активизму и волонтерском раду.

5.1 Модел правне заштите

Модел правне заштите обухвата координирано и повезано ангажовање више државних субјеката, међу којима су полиција, тужилаштво и судови (Spasić, 2009b). У домену правне заштите, све до 2002. године нису постојали адекватни правни механизми за спречавање и сузбијање насиља у породици. Први корак у изградњи кохерентног модела правне, законске заштите жртава породичног насиља и кажњавања насилника учињен је доношењем *Закона о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије*³. Ступањем на снагу овог Закона *насиље у породици* инкриминисано је као посебно кривично дело (чл. 118а), чиме је установљена репресивна, кривичноправна заштита од насиља у породици. Чланом 118а предвиђено је следеће: „(1) Ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице, казниће се новчаном казном или затвором до 3 године. (2) Ако је при извршењу дела из става 1 овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

---

³ *Сл. гласник РС*, бр. 10/02. Закон је почео да се примењује 9.3.2002. године.

(3) Ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година. (4) Ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Модел правне заштите жртава насиља у породици дограђен је и чланом 194 *Кривичног законика* из 2005. године.⁴ Овај члан инкриминише насиље у породици:

(1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1 овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године.

(3) Ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(4) Ако је услед дела из ст. 1, 2 и 3 овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година.

(5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.

Следећи корак у законском уобличавању механизма модела правне заштите од насиља у породици представља доношење *Породичног закона Републике Србије*⁵ (ПЗ РС), који је почео да се примењује 1. јула 2005. године. Овим законом заокружен је систем заштите од насиља, тако што је законодавац

---

⁴ *Сл. гласник РС*, бр. 85/05

⁵ *Сл. гласник РС*, бр. 18/2005.

изричито забранио насиље у породици и члановима породице признао право на заштиту од насиља у породици (чл. 10 ПЗ РС), регулисао превентивне, породичноправне мере заштите и услове под којима се оне одређују (чл. 197–200 ПЗ). Члан 197, ст. 1 ПЗ садржи општу дефиницију насиља у породици, према којој оно представља „*понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице.*“ Чланом 198 овог закона прописане су и мере породичноправне заштите од насиља у породици, њихова сврха и суштина, и таксативно су одређене као:

1. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
2. издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;
4. забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и
5. забрана даљег узнемиравања члана породице.

Законом је предвиђен и уређен и посебан поступак – правила поступања у парници која се води ради заштите од насиља у породици (чл. 283–289 ПЗ).

Велики допринос уобличавању модела правне заштите дале су и одредбе *Закон о малолетним починиоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица*⁶ која се у кривичном поступку појављују у својству оштећених, док *Закон о кривичном поступку*⁷ садржи одредбе којима се гарантује посебна заштита жртава и умањује ризик од секундарне виктимизације (Николић-Ристановић и Докмановић, 2008:862).

На националном стратешком нивоу, Влада Републике Србије је, 1. априла 2011. године, месец дана пре потписивања *Конвенције Савета Европе о*

---

⁶ *Сл. гласник РС*, бр. 85/05.

⁷ *Сл. гласник РС*, бр. 46/06.

спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (САНВИО), а у складу са њеним одредбама, усвојила Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, а 24. новембра исте године и Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, чиме је озваничен координирани и целовити одговор релевантних друштвених институција на проблем породичног и партнерског насиља над женама.

И у Србији су, међутим, као и у бројним европским земљама у последњих десетак година, анкете о ставовима према породичном насиљу, потврдиле да многе службе и појединци и даље погрешно перципирају породично насиље као лични проблем или проблем везе, или као прихватљив елемент савремених односа полова, што умногоме отежава и компликује координирани одговор свих институција једног друштва на ову појаву. У том смислу, усвајање *Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (САНВИО)*, као првог правног инструмента на нивоу Европе за борбу против насиља над женама и породичног насиља, показује да су европске земље заузеле став о овом проблему као о негативној друштвеној појави, а не само као о изолованом, појединачном приватном проблему, због чега је у већини европских земаља насиље у породици правно сврстано у категорију кривичних дела. Полазећи од Препоруке Савета Европе (СЕ) бр. 5 (2002) о заштити жена од насиља, Савет Европе по први пут утврђује *Конвенцију* са правно обавезујућим стандардима спречавања насиља над женама и насиља у породици, са принципима заштите жртава и кажњавања извршилаца (Гасми, 2012). Њен примарни циљ представља успостављање нулте толеранције у Европи према насиљу над женама и насиљу у породици. На плану спречавања и борбе против насиља над женама и насиља у породици *Конвенција* прописује обавезу држава потписница да у своја законодавства унесу прописе о кривичном гоњењу одређених кривичних дела, као што су: генитално сакаћење жена и девојчица, принудни брак, узнемиравање личности, принудни абортус и принудна стерилизација. Далекосежна решења Конвенције предвиђају примену концепта „три П“, обухватајући: превенцију насиља, протекцију (заштиту) жртава насиља и

процесирање починилаца, али и подразумевајући интегрисани родни приступ земаља потписница у свим сферама јавне политике на овом пољу.

Конвенцијом се од земаља потписница захтева координирани приступ у решавању проблема насиља над женама и насиља у породици, уз учешће свих надлежних државних органа и невладиног сектора, те су они, у том смислу, обавезни да израде протоколе о сарадњи на националном нивоу. Конвенцијом се установљава посебан надзорни механизам за праћење њене примене у форми независног експертског тела. Један од значајних циљева представља унапређење међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици, која обухвата не само правну сарадњу у кривичним и грађанским правним стварима, него и размену информација ради спречавања кривичних дела предвиђених Конвенцијом и обезбеђивања заштите жена и других жртава насиља у породици.

У Србији је, такође, нужно извршити усклађивање судске праксе и процедура, али и усаглашавање ставова судова према дефинисању казнене политике у случајевима насиља у породици. Наиме, примећена је, у различитим деловима Србије, различита казнена политика према извршиоцима кривичног дела насиља у породици. На југу Србије (подручја судова у Лесковцу, Врању, Нишу), као и у Војводини, за кривично дело насиља у породици изречене казне крећу се око границе максимума, тј. примењује се строжа казнена политика, за разлику од праксе судова у централној Србији и у Београду, где се изречене казне крећу ближе минимуму за исто кривично дело (Spasić, 2009b).

5.2 Модел социјалне заштите

Опште је познато да законодавство, сâмо за себе, није довољно да људе одврати од вршења кривичних дела насиља у породици. То нарочито важи онда када је реч о понашању са дубоко укорењеним (родно стереотипним) културним и религијским обичајима, односно, када је оно проузроковано тешким социјалним и економским околностима (Константиновић-Вилић и Петрушић, 2007). На то данас упућују и међународни документи, у којима се налази велики број превентивних мера које се захтевају или препоручују, а којима се

промовишу и остварују женска људска права, пре свега право жена да не буду изложене ниједном облику насиља у породици.

На микроплану, на нивоу породичних релација, конкретне видове помоћи у оквиру модела социјалне заштите у случају породичног насиља у Србији, пружају центри за социјални рад. Као установе социјалне заштите које врше јавна овлашћења у области социјалне и породичноправне заштите, ти центри територијално покривају подручја општина. Делатности центара су социјална заштита, социјални рад и породичноправна заштита, а регулисане су: *Законом о социјалној заштити*⁸, *Законом о браку и породичним односима*⁹, а затим *Породичним законом*¹⁰ и *Кривичним законом* – одредбе које се односе на малолетне учиниоце прекршајних дела.

Међутим, искуство жртава породичног насиља указује на незадовољство радом ових служби (Nikolić-Ristanović, 2002; Митић, 2005). Пре свега, у центрима широм Србије ради око 3.500 стручних особа – социјалних радника, психолога, правника, педагога и социолога. Њихов број је остао непромењен од 1991. године, иако се у међувремену број корисника разних облика заштите вишеструко увећао. Тешку ситуацију, у том погледу, добро илуструје пример Београда, где на скоро два милиона становника долази свега 390 стручних радника у центрима, што је недовољно, имајући у виду потребу у престоници.¹¹ Када би се испоштовали стандарди Стратегије о развоју социјалне заштите, усвојене у децембру 2005. године, у центрима би требало да буде бар два пута више стручњака (Spasić, 2009b).

Поред тога, проблем је и у недостатку координације. Не постоји међусобна усклађеност активности институција које се баве насиљем у породици, као што су полиција, центри за социјални рад, здравствене установе и установе образовања, осим на локалном нивоу у појединим општинама. Најнижи степен координације

---

⁸ Сл. гласник СРС, бр. 24/11

⁹ Сл. гласник СРС, бр. 22/80, 11/88, Сл. гласник РС бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01.

¹⁰ Сл. гласник РС, бр. 18/05.

¹¹ Град Београд, Установе социјалне заштите, *Градски центар за социјални рад*, <http://www.beograd.org.yu/cms/view.php?id2448>, приступљено 15.2.2013.

постоји управо између полиције и центара за социјални рад. Искуства жртава су показала да, због инертности, делатност центара за социјални рад још увек заостаје за не тако давно усвојеним решењима у области правне заштите од породичног насиља у Србији (Nikolić-Ristanović, 2002; Митић, 2005). Та инертност је узрокована, између осталог, и традиционалним схватањем у појединим подручјима, да је породично насиље још увек проблем унутрашњих породичних релација, да конкретним мерама треба приступити тек кад се исцрпу сва друга средства и методи. Институционално стање и показатељи рада социјалних служби сведоче да Србија, као држава, није повећала своје фондове за пружање подршке социјалним службама које раде на проблему насиља у породици. Моделу социјалне заштите жртава од насиља у породици недостају у бројним локалним срединама и стратегије интервенције у локалној заједници, засноване на координацији и сарадњи са другим актерима, и тзв. протоколи о сарадњи. На највишем нивоу није установљена институција, тј. државно тело које би било задужено за спровођење мера борбе против насиља над женама и децом у породици и које би усмеравало, координирало и помагало активности у оквиру поменутих модела заштите од породичног насиља (Spasić, 2009b).

5.3 Модели пружања подршке и помоћи жртвама

Овај модел обухвата, у најширој основи, активности служби за жртве криминалитета у оквиру којих се пружа помоћ и подршка особама виктимизираним насиљем на радном месту и/или насиљем у породици, али и особама изложеним различитим облицима виктимизације насиљем ван радног места или породице и кршењем људских права. Кроз рад ових организација констатовано је да су насиљу изложене жене свих социјалних и образовних категорија. Ипак, службама за помоћ и подршку највише се јављају домаћице, незапослене и жене са нижим образовањем, а све су то категорије које су због економске зависности присиљене да трпе насиље и по двадесет-тридесет година. Већина је годинама злостављана, а многе од њих пре ће се помирити са својом улогом него одлучити да пријаве насилника, било због страха, срамоте, или још

увек честе индиферентности бирократских институција (Kovačević-Lerojević i Radaković, 2008).

Крајем деведесетих година прошлог века и почетком 2000-их подршку и помоћ жртвама пружало је 12 невладиних организација. Од тога, седам су биле женске организације, и то: четири СОС телефона (у Београду, Краљеву, Нишу и Власотинцу), Саветовалиште против насиља у породици, НВО Сигурне женске куће, Инцест траума центар и Аутономни женски центар против сексуалног насиља. Поред њих, још неколико организација је пружало подршку женама жртвама насиља, али у склопу својих ширих активности. То су били: ИАН – Центар за рехабилитацију жртава тортуре, Центар за девојке, Група за женска права и Виктимолошко друштво Србије. Осим СОС телефона, све остале организације биле су везане за Београд. Већ 2000. године у Србији су постојала и два склоништа за претучене жене и оба су се, такође, налазила на територији Београда. Већина организација за помоћ жртвама превасходно се бавила насиљем у породици. Жртве насиља које су убиле насилника или извршиле друго кривично дело у вези са претрпљеним насиљем добијале су подршку једино од стране Виктимолошког друштва Србије. Ромске женске организације су се бавиле едукацијом и подизањем свести ромских девојчица и жена, укључујући и превенцију насиља у породици, али су ретко нудиле практичну подршку Ромкињама жртвама насиља.

Истраживање служби за жртве у Београду које је 2002. године спровело Виктимолошко друштво Србије (Миливојевић и Михаић, 2003, *наведено према*: Nikolić-Ristanović, 2007) идентификовало је постојање 21 невладине организације које пружају непосредну помоћ и подршку жртвама криминалитета, од чега је 15 организација пружало помоћ женама жртвама насиља. Ово је значајан пораст у поређењу са 1999. годином, када је свега десет организација пружало помоћ женама жртвама у Београду, односно 12 у целој Србији. У овом периоду уочена је доста слаба понуда услуга за децу – жртве. Ово истраживање је показало да су у 2002. години постојеће службе за жртве и даље највише услуга нудиле жртвама насиља у породици, али је био приметан и пораст оних које пружају помоћ жртвама сексуалног насиља, трговине женама, као и деци и жртвама тортуре и кршења људских права. Резултати истраживања су показали и да је већина

организација помоћ пружала жртвама више од једног облика виктимизације (Milivojević i Mihić, 2003, *наведено према*: Nikolić- Ristanović, 2007).

Резултати истраживања примене међународних стандарда о насиљу у породици у Србији и истраживање Виктимолошког друштва Србије, спроведено 2006. и 2007. године, указују на даљи помак у развоју служби за жртве, и то на територији целе Србије, уз смањивање центрираности на Београд. Наиме, првим истраживањем утврђено је да су 2005. године у Србији постојала 24 СОС телефона за жене и децу жртве насиља у породици, 6 саветодавних служби, као и седам склоништа (три у Београду и четири у другим градовима – у Бору, Зајечару, Ужицу и Лесковцу). При томе, склоништа у Бору, Лесковцу и Зајечару заједнички су пројекти НВО и центара за социјални рад (Николић-Ристановић и Докмановић, 2006). Значајан допринос развоју модела заштите жртава представљало је оснивање опште службе за жртве, 2003. године, у оквиру Виктимолошког друштва Србије. Ова служба пружа помоћ и подршку жртвама свих облика криминалитета, независно од њихових својстава и виктимизације коју су претрпеле.

Своје основне циљеве организације за помоћ и подршку жртвама остварују мултидисциплинарним приступом кроз примарну и секундарну превенцију. *Примарном превенцијом* се настоје сензибилисати институције система на проблеме насиља и његове последице, како би унапредиле друштвене инструменте за његово спречавање. Нарочито је важно рано откривање кризних ситуација у породици. Подједнако је важно и пробудити одговорност друштва на интервенције које би требало покренути у самом зачетку, од васпитања у предшколским установама. *Секундарна* превенција одвија се кроз стручне разговоре са клијентима, социјално-терапијски рад, пружање правних услуга и теренске активности (Logar, 2005). СОС телефону за жене и децу жртве насиља у Београду се, на пример, до краја 2007. године обратило око 30 хиљада жена и деце. Током те године било је 1.872 позива, од тога скоро пола позива било је изван Београда. Већина жена, на жалост, и даље се мири са насиљем које трпи и које оставља погубне последице по њихово психофизичко здравље и живот, од настајања инвалидности до лишења живота (Spasić, 2009b).

Међутим, све што чине невладине организације, женске групе и разне службе за помоћ и подршку жртвама, још увек није довољно да би се адекватно одговорило на проблем породичног насиља у Србији и пружила заштита жртвама. Поред тога, динамика развоја програма за заштиту жртава далеко је спорија, а достигнути развој далеко испод оног у западним земљама.¹² Моделу комплетне и ефикасне заштите жртава од стране служби за помоћ, невладиних организација и женских група и систему координиране подршке недостаје:

- што већи број склоништа за жене и децу жртве насиља у свим крајевима земље;
- организовање рада СОС телефона у сваком месту;
- приступ специјализованим медицинским услугама;
- организовање стручних саветовања, програма обуке и подизања свести за судијски кадар, службенике органа за спровођење закона, правнике и медицинско особље, у циљу њихове сензибилизације за потребе жена и деце;
- обезбеђење програма рехабилитације и програма ненасилног решавања конфликта за насилнике;
- формирање служби за жртве при полицијским станицама, тужилаштвима или болницама;
- оснивање државног тела и фонда за жртве, и доношење закона о заштити жртава криминалитета (Nikolić-Ristanović, 2002, 2007).

Подаци добијени у истраживањима породичног насиља у Србији, спроведеним у периоду 1997. до 2006. године од стране невладиних организација, али и раније, почев од 1993. године, недвосмислено су говорили у прилог потреби за изградњом обухватног и ефикасног система правне заштите од насиља у породици, чију основу би требало да представљају одговарајућа законска

---

¹² Садашње стање у Србији не може се поредити са стањем сличних програма, на пример у САД 1986. године, односно 10 година након што су у овој земљи основане прве службе за заштиту жртава. Године 1975. је у САД било 23 програма за жртве, а 1986. године тај број је прешао 600. Такође, национална мрежа општих служби за жртве у Уједињеном Краљевству има преко 17.000 волонтера и годишње помогне 1,5 милиона жртава (Nikolić-Ristanović, 2007).

регулатива и обученост, пре свега полиције (Nikolić-Ristanović, 2002:109), али и координираност свих чинилаца у оквиру кривично-правног система и система породичне и социјалне заштите, уз сарадњу са неформалним организацијама и женским групама за помоћ и подршку жртвама породичног насиља. Поред правних, потребан је и читав низ друштвених акција у циљу смањивања ризика коме су изложене зостављане жене, њиховог оснаживања, правилног информисања и едукације. У том смислу је посебно важно, у оквиру других модела заштите жртава, обезбедити склоништа за жене и децу, али и за друге жртве породичног насиља, организовати групе за самопомоћ и информативне кампање, као и родно сензитивни третман жртава насиља, када се оне нађу у затвору због извршења кривичног дела (Nikolić-Ristanović, 2000:15).

Према препорукама међународних институција, потребно је интензивирати активности на истраживању и мониторингу породичног насиља у Србији. Прикупљање података се још увек врши парцијално и спорадично, без јасне стратегије и систематског и јединственог приступа, док мониторинг од стране државе не постоји. Уз то, истраживања насиља у породици која врше невладине организације не стимулишу се и не финансирају из државног буџета. Сигурне куће, склоништа за жртве и рад женских група углавном се помажу страним донацијама и новцем међународних агенција, а то свакако није сигуран и поуздан начин изградње кохерентних и синхронизованих друштвених модела заштите жртава у Србији.

III ПОЛИЦИЈА КАО РЕСУРС ЗАЈЕДНИЦЕ

1. ПОЛИЦИЈА КАО СИСТЕМ И ОРГАНИЗАЦИЈА

1.1 Терминолошки проблеми и одређивање појма полиција у теорији

Појам полиције одређиван је различито, будући да је полицију могуће посматрати у историјском и савременом контексту (историјски и савремени појам полиције) и да су се њена улога и организација мењале кроз историју. Полиција је комплексна друштвена појава, тако да је њено теоријско разматрање увек захтевало интердисциплинаран приступ. Јединствен приступ није могућ ни због чињенице да у различитим земљама постоје различити задаци и организациони модели полиције, и у вези са тим, тешкоће да се идентификују битна заједничка обележја, уместо да се у први план као најважније истакну поједине националне специфичности (Милосављевић, 1997:9).

Први покушаји да се појам *полиције* одреди на научној, шире заснованој теоријској и компаративној основи, јављају се тек у последњим деценијама XIX и почетком XX века. За прву модерну дефиницију се, према неким мишљењима може узети дефиниција једног енглеског аутора из 1885. године, по којој полиција представља „онај део друштвене организације који се непосредно брине око одржавања доброг поретка, односно превенције и откривања повреда тог поретка.“ (Милосављевић, 1997:10). Дефиниције које су обележиле прве деценије XX века акценат стављају, поред задатака заштите поретка и сигурности лица и имовине, и на заштиту појединаца у оквиру њихових законских права (Fosdick, 1921).

Истовремено, бројни француски и немачки теоретичари тога доба (*Castagné, Laubadère, Rivero, Vedel, Hauriou, Duguit, Mayer* и други), стављајући акценат на правне аспекте појма полиције, истичу три његова главна правна значења: 1) организационо (у оквиру којег се полиција огледа као *полицијске*

снаге, полицијска служба, јавна служба и јавна служба полиције); 2) функционално (које обухвата *полицијска искључива права, полицијска овлашћења, полицијску власт, право полиције, полицијска права, полицијску делатност и функцију полиције*) и 3) административно (које подразумева *полицијске мере, полицијски закон и административну контролу полиције*) (Милосављевић, 1997:11). Међутим, правни аспекти полиције изгледају скучени и недовољни да изразе сложену суштину социолошке реалности полиције и њених односа са друштвеним окружењем.

1.2 Појмовно одређење полиције

Насупрот овим покушајима, англосаксонски теоретичари с краја XX века усмеравају своју пажњу ка реалној улози полиције у друштву и систему власти – њеној мисији, правним овлашћењима и мандату, њеној сврси и циљу, легитимитету, структури и функцијама. На основу њихових теоријских конструката, појам полиција може се одредити на више начина, и то као:

1. Организациони и функционални појам – у организационом смислу, полиција се дефинише као посебно организована, уставом конституисана, специјализована оружана снага; служба са професионалним особљем; орган формалне социјалне контроле; институција власти, државни орган; специфична управна организација, односно управни ресор са задацима у домену унутрашњих послова. Функционалне дефиниције акценат стављају на полицију као: одређену делатност државе и друштва; посебну власт за одржавање поретка; власт прописивања, ограничавања и интервенисања у унутрашњим односима; државну функцију; државну и управну функцију; јавну службу у др. (Picard, 1986, *наведено према*: Милосављевић, 1997:31-33).

2. Формални и материјални појам – у формалном смислу, тежиште дефинисања је на ауторитету, врсти овлашћења, организационим формама, режиму деловања и процедурама, односно на њеној форми која се утврђује позитивним правом. Овој оријентацији припадали су поменути француски и немачки теоретичари. Материјални појам упућује на основну садржину активности, циљеве полиције и њена поједина обележја. Као примери, могу се

узети следеће дефиниције: „Делатност усмерену на одржавање јавног реда називамо полицијом“ (Vedel, 1964:15, *наведено према*: Милосављевић, 1997:13); „Цивилна полиција је друштвена организација створена и одржавана у оквиру политичких процеса ради обезбеђења доминантних концепција јавног поретка“ (Reiner, 1985:2). „Полиција је специјализована наоружана сила која се делимично или у целини користи за извршавање прописа“ (Schwartz & Miller, 1964).

Поједини амерички аутори, међутим, акценат стављају на легитимну могућност полиције да примењује физичку силу или принуду. Тако Игон Битнер дефинише полицију као „механизам за беспоговорну дистрибуцију силе“ (Bittner, 1970:46), а Карл Клокерс наглашава да „полицију чине институције и појединци којима је држава дала опште овлашћење да користе силу принуде на њеној територији“ (Klockars, 1985:12).

Ипак, одабране критеријуме ових теоријских концепција (одржавање јавног поретка и употреба принуде) карактеришу једностраност и непотпуност у дефинисању појма полиције.

3. Статички и динамички појам – у *статичком смислу*, полиција се дефинише као институција са обележјима затвореног система, тј. као служба која има унапред и недвосмислено утврђен положај и улогу у друштву и систему власти и која поступа стриктно се придржавајући важећих прописа и на начин који треба да је најсличнији начину поступања судских органа (Милосављевић, 1997:13). Оваква одређења карактеристична су за рану фазу развоја идеје о правној држави.

У *динамичком смислу* полицији се придају својства отвореног друштвеног система, тј. система који се налази у сталној интеракцији са својим ужим и ширим окружењем. Полиција се посматра као друштвена појава и саставни део друштва. Ово теоријско становиште наглашава да се полиција мора стално прилагођавати измењеним условима у свом окружењу, располажући извесним степеном дискреционе власти, како би своје деловање могла ефикасно прилагодити и индивидуалним ситуацијама (Picard, 1986:26, *наведено према*: Милосављевић, 1997:13). Међутим, прихватање овог становишта значило би наглашавање оних садржаја полицијске улоге који се тичу појединачне примене општих правила.

4. Полиција као орган власти и као јавна служба – у традиционалном гледању на државу као организацију са монополом физичке силе и принуде, полиција се дефинише као један од државних органа, односно као део егzekутиве државне управе. Према том становишту, полиција се одређује као најтипичнији орган државне (јавне) власти и она би „заједно са војском чинила срж државе као монопола физичке силе.“ (Марковић, 1995:430).

Друго гледиште полази од концепције јавних служби, коју је изложио француски теоретичар Леон Диги (Duguit), почетком XX века. По њему, модерна држава има социјалну функцију и у њој се јавна власт трансформише у јавне службе. У оквиру овог становишта, он чак и три класичне државне делатности (одбрана, безбедност и суђење) назива првобитним јавним службама (Duguit, 1929:48). Следбеници Дигијевих идеја су изричито у ставу да полицију треба дефинисати као јавну службу, са свим последицама које из тога проистичу (Picard, 1986; *наведено према*: Милосављевић, 1997:15). Уважавајући значај оваквих гледишта, ипак се мора нагласити да се полиција данас не може посматрати искључиво као владин примарни инструмент социјалне контроле (Leonard & More, 1993:1), односно „пре оруђе владине контроле у друштву, него јавном службом“ (Mawby, 1990:2).

У складу са чињеницом да наведеним дефиницијама недостаје комплексно сагледавање појма полиције, јер свака од њих фаворизује неки од његових елемената, неопходно је навести и дефиниције које претендују на потпуност. Амерички теоретичар Бејли (Bauley) дефинише полицију као „људство овлашћено од стране групе да регулише интерперсоналне односе унутар те групе путем примене физичке силе“, и истиче да та дефиниција акцентује три примарна елемента: физичку силу, унутрашњу употребу и колективно овлашћење (Bauley, 1994). Уз ове одреднице, модерна полиција према Бејлију, подразумева три суштинске карактеристике: јавно (тј. државно насупротив приватном), специјализацију и професионализам

Други амерички теоретичар Моби (R. I. Mawby), наглашава да под полицијом треба разумети сваку посебну агенцију (установу), која се одликује легитимношћу, структуром и функцијом. Уз то, он напомиње да појмови јавног

реда и поретка, превенција и откривање криминала, као и други задаци додељени полицији, могу бити различити у појединим друштвима, и да такве разлике укључују одређене облике контроле над полицијом, њену сервисну или административну оријентацију и сл. (Mawby, 1990:3).

Професор Милосављевић, пак, сматра да би полицију требало дефинисати као сложени систем професионалног типа, који је организован ради одржавања јавног реда и поретка у друштву и који је у те сврхе снабдевен законским овлашћењима и потребним средствима, укључујући и средства принуде (Милосављевић, 1997:17).

Уз уважавање напред изнетих теоријских становишта, а узимајући у обзир проблем, општи приступ, предмет и циљеве овог истраживања, сматрамо да би комплексна, потпуна и свеобухватна дефиниција појма полиције требало да сублимира у себи специфична одређења свих презентованих гледишта. У том смислу, под *појмом полиције* могли бисмо подразумевати *посебно организован и сложен управни ресор професионалног типа, формиран на основу закона, у чијој су надлежности одржавање јавног реда, мира и поретка и борба против криминалитета, уз могућност легалне употребе силе (принуде), који, као орган формалне социјалне контроле и јавна служба, делује у складу са потребама грађана.*

Категорија *јавности*, заједно са комплексним односом полиције и грађана заједнице, у којој полиција функционише као *орган власти* (ниво заштите опште безбедности), *орган социјалне контроле* (ниво обезбеђења слободе од страха) и као *сервис грађана* (ниво комплетног обезбеђења људских права и слободе од ускраћености), комплементарна је са традицијом демократски заснованих државних уређења и правних система и гарантује остварење полицијске улоге као *силе установљене у корист свих, а не ради личне користи оних којима је поверена* (члан 12 француске Декларације о правима човека и грађанина из 1789. године). Према Волмеру, од полицајца се очекује да *има мудрост Соломона, храброст Давида, снагу Самсона, стрпљење Јова, предводништво Мојсија, љубазност доброг Самарићанина, стратегију Александра Великог, веру Данијела, дипломатију Линколна, толеранцију дрводеље из Назарета и,*

коначно, солидно знање из сваке гране природних, биолошких и друштвених наука (Vollmer, 1936:222). Волмер истиче и следеће: „Припадника полиције оговара јавност, исмевају га у филмовима, критикују у листовима и не подржавају га ни тужиоци ни судије, избегавају га они који га се боје, криминалци га мрзе, сви га варају, глупи и преварантски политичари га шутирају наоколо као да је лопта. Изложен је бројним искушењима и опасностима, осуђују га када примењује прописе, а отпуштају из службе ако то не чини. Мисле да мора имати образовање војника, лекара, правника, дипломате и васпитача за плату која је мања од оне коју има надничар.“

2. ПОЛИЦИЈСКИ СИСТЕМИ И МОДЕЛИ

"He who saves a nation breaks no law" (Napoleon)

У теорији полицијских наука су се класификације полицијских организација у одређене системе и моделе увек заснивале на чињеници да полиција, као део сваке државе и друштва, егзистира као специфична служба. У том контексту, друштво и држава утичу на њен рад и друштвени статус, а са друге стране, полиција делује повратно са становишта своје улоге. Истовремено, полицијске организације различитих држава имају и неких сличности, па се према међусобним разликама и сличностима сврставају у елементарне класификације и комплексне типологије. Узимајући у обзир ове интеракције, полицијски системи означавају друштвени положај, улогу и однос друштва према полицији. Полицијски модели подразумевају организационе форме и устројство полицијских организација (Ponsaers, 2001).

Полицијски системи се класификују према различитим критеријумима (задаци, овлашћења, контрола, структура, извор легитимитета, ефикасност, демократичност, корумпираност, отвореност, однос према централној власти, легитимност и идеологизованост и др.), али се као најприхватљивије могу узети Фосдикова (Fosdick, 1921) и Мобијева (Mawby, 1990) класификација, које препознају три основна модела полицијских организација: а) континентални, б) енглески (англосаксонски) и в) колонијални, имајући у виду преовлађујуће правне системе у чијим оквирима оне функционишу.

Континентални модел карактерише, између осталог: 1) постојање националне полиције којом се управља из једног центра; 2) координираност акција на целој територији државе; 3) присуство две стандардне полицијске организације: националне полиције и националне жандармерије; 4) подела полицијске делатности на делатност полиције поретка (административна полиција) и делатност истражне полиције (судска полиција); 5) непостојање

самосталних полицијских снага испод централног нивоа власти, и др. (Mawby, 2008). Овакав модел полицијске организације постоји у Француској.

Енглески (англосаксонски) модел заснован је на структурној децентрализацији, у којој пресудан утицај на рад полиције остварују локални органи власти, при чему централне полицијске снаге у потпуности уважавају аутономију локалних. Овај модел полицијских система настао је у Енглеској 1829. године, формирањем лондонске Метрополитен полиције, а данас постоји и у САД, Канади и Аустралији.

Колонијални модел полицијских система функционише на територијама на којима је постојала или још увек постоји колонијална власт. Неке од његових карактеристика су следеће: 1) структура је централизована; 2) полиција одговара искључиво колонијалној власти; 3) обавезно је лично наоружање; 4) полицајци живе са породицама у касарнама, и др. (Mawby, 2008).

Дејвид Бејли (David Bayley, 1990) класификује полицијске системе према степену сложености и степену централизације, разликујући *једноставне и сложене* организационе структуре и *централизоване и децентрализоване* полицијске структуре. Једноставни полицијски систем одговара јединственој и централизованој полицијској организацији једне државе, при чему су све полицијске снаге подређене јединственом полицијском органу. Сложени полицијски систем функционише у државама у којима постоји више међусобно аутономних полицијских организација подређених различитим управама. Централизоване полицијске системе идентификујемо на основу тога што њима управља централна власт, док се децентрализовани полицијски системи одликују већим степеном самосталности и аутономије у одлучивању и руковођењу.

Ако се наведеним критеријумима поделе дода и критеријум координираности, постојећа класификација се допуњава и следећим групама полицијских организација: *координирана централизована* структура полицијских организација, која подразумева постојање две или више полицијских организација у једној држави које поступају по јединственим прописима (пример је Француска); *некоординирана централизована* полицијска структура, која подразумева више врста полиција у једној држави које су формиране на

националном и на локалном нивоу власти (пример: Италија); *координирана централизована* структура полицијских организација, која се препознаје по постојању различитих, међусобно координираних полиција на националном, регионалном и локалном нивоу (пример: Велика Британија); *некоординирана централизована* полицијска структура, која је специфична због децентрализације на свим нивоима полицијске организације (као у САД) (Bailey, 1990).

Теоретичари полицијских система и организације, који су узимали у обзир улогу и однос полиције према држави и грађанима, идентификовали су три основна полицијска модела: *модеран, постмодеран и глобални* (Ponsaers, 2001). У оквиру категорије модерних полицијских модела постојали су или још увек постоје: *војно-бирокуратски модел* и *легалистички модел*. **Војно-бирокуратски концепт** развоја полиције као државне службе, професионалне и специјализоване организације шездесетих година двадесетог века, није везивао и ограничавао њене активности на један конкретан простор (централизација полиције); полиција је увек и превасходно представљала службу која располаже монополном силе и принуде, а истовремено функционисала на строго постављеним хијерархијским принципима командовања (милитаризација полиције); током највећег дела свог развоја у оквиру овог модела имала је улогу „чувара реда и поретка“ – традиционално је штитила и обезбеђивала власт политичких елита и политичке „машинерије“ (политизација полиције) и била оптерећена баластом корупције (Bittner, 1990; Reiss, 1992). У оваквим условима однос полиције и грађана био је оптерећен међусобним неповерењем, пасивним ставом грађана према криминалним догађајима у њиховој околини и непружањем помоћи полицији, израженим критицизмом према полицији (чак и у виду нетрпељивости и повременим отвореног антагонизма) и израженим непоштовањем људских права у поступцима примене полицијских овлашћења (Mawby, 1999).

Легалистички модел, заснован на, априорном ослањању на закон и круто дефинисана правила, налагао је строгу специјализацију у домену борбе против криминала. Без права на дискреционо поступање или одступање од правила зарад ефикасности и ефективности, настојала се избећи било каква могућност манипулације у ситуацијама примене законских одредаба и мера, при чему су полицајци били, на првом месту, „официри закона“, па тек онда „официри мира“

(Bittner, 1990). Однос према грађанима био је заснован на премиси „Не може се веровати свакоме. Сви су потенцијално криминалци, чак и колеге.“ Неповећење је код грађана рађало страх и несигурност (Mawby, 1999).

Развој демократских институција у свету, стављање акцента на систем људских права и слобода и на неопходност њиховог пуног уважавања, али и комплекс очекивања која грађани имају од полиције, као и увиђање одређених концепцијских слабости у раду полиције, које су условиле пад њене ефикасности, пораст страха од криминала и појаву личне и имовинске несигурности код грађана, довели су до појаве нове стратегије полицијског рада, која се заснива на ширем ослањању полиције на грађане и заједницу и довођењу њене улоге у склад са специфичним локалним приликама и потребама појединих подручја. Основну идеју ове стратегије чине покушаји замене класичног модела *бирокупатске, агресивне или интервентне полиције моделом тзв. контактнoг полицирања* (Bailey, 1989:85), односно, полицијске делатности „широког опсега“, као форме *постмoдерног полицирања*, окренутог потребама заједнице.

Полицијски рад окренут заједници (*community oriented policing / community policing*) препознаје грађане и заједницу као партнере у креирању безбедног окружења, очувању јавног реда и мира и стварању квалитетнијег и сигурнијег живота у заједници. Овај облик полицијског рада подразумева и висок степен професионализације полицијских службеника, њихову континуирану едукацију за препознавање специфичности локалне заједнице, препознавање социјалних проблема и одређивање најефикаснијих начина полицијског одговора на њих. Легитимитет свог деловања у оквиру локалне заједнице полиција црпи из опште прихваћеног концепта демократије, који обухвата бројне врсте интеракција и процесе консултација са различитим групама у оквиру заједнице (Rosenbaum, 1994). Полицијски рад у заједници подразумева превентивне активности у оквиру формалне социјалне контроле, посебно на плану спречавања тзв. ситуационог криминала. Проактивно деловање долази до изражаја на подручју решавања безбедносних проблема у суседству (*Neighborhood Watch Policing*). Као једна од варијанти полицијског рада у заједници препознат је проблемски оријентисан рад полиције (*Problem-Oriented Policing*), који се заснива на: повећаној ефикасности полицијског рада, специјализацији, већем степену одговорности и проактивном

деловању. Ефикасно деловање полиције не подразумева брз одговор на инциденте, већ идентификовање проблема, његову анализу и дефинисање могућих решења (Goldstein, 1990; 1993).

У оквиру глобалног модела полицирања, заснованог на тзв. *стратегии нулте толеранције*, разликују се *технолошки полицијски модели* и тзв. *јавно-приватни полицијски модели*. *Технолошки полицијски модели* (компјутерски подржани) нису класични модели полицијског рада, већ подразумевају употребу технолошких достигнућа у свим сегментима живота и рада једне заједнице, па самим тим и у полицији. У полицијском раду савремене технологије треба да буду главно и основно средство полицијског рада, што подразумева висок степен технолошке едукованости полицијских службеника.

Јавно-приватни полицијски модели замишљени су као постмодерни, глобални модели, као супротност свим до сада постојећим облицима полицијског рада. Као његове кључне карактеристике пројектовани су: фрагментација, „рачвање“, прерасподела полицијског рада, „потрошачка култура“, приватизација, (не)безбедност, одговорност и „нова плава линија“ (Ponsaers, 2001:17). У овом облику полицијског рада акценат је стављен на заштиту приватних интереса (*private policing*) и великих, јавних корпорацијских система (*commercial policing*).

3. ПОЛИЦИЈСКИ ПОСЛОВИ И ФУНКЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

Полицијски послови представљају елементе у оквиру једне сложене целине, коју чине бројни скупови дужности и овлашћења полиције за поступање у одређеним сегментима друштвеног живота и у појединим ситуацијама. Полицијски послови се деле на: оперативно-стручне, управне и послове системске подршке. *Оперативно-стручни полицијски послови* обухватају: 1) спречавање и сузбијање криминала; 2) одржавање јавног реда и обезбеђивање јавних скупова; 3) обезбеђење одређених личности и објеката; 4) заштиту живота, личне и имовинске сигурности грађана; 5) заштиту безбедности саобраћаја на путевима; 6) заштиту безбедности државне границе; 7) послове утврђене прописима о странцима; 8) пружање помоћи у случају опасности и пружање друге безбедносне помоћи онима којима је неопходна; 9) послове контроле оружја, муниције, експлозивних и других опасних материја, запаљивих течности и гасова; 10) послове заштите и спасавања. *Управни послови* су: управно-инспекцијски и 2) управно-правни полицијски послови. *Пословима системске подршке* стварају се услови за извршавање свих претходно наведених послова: 1) стратешко планирање; 2) међународна сарадња; 3) сарадња са медијима и односи са јавношћу; 4) интерна контрола; 5) системско-правни послови; 6) послови аналитике; 7) послови информатике; 8) послови везе и криптозаштите; 9) материјално-финансијски послови; 10) технички послови; 11) послови исхране и смештаја; 12) кадровски послови и 13) послови обуке. Полицијски послови су динамичка компонента полицијске делатности и за њих важи принцип континуитета, тј. непрекидности (Bittner, 1970).

Сложена целина истоврсних полицијских послова назива се *полицијска функција*. У оквиру ње, полицијски послови обављају се са истим циљем, директно се везујући за вредности које њиховим обављањем треба остварити или сачувати. Зато се, с обзиром на заштитни објекат, могу идентификовати следеће врсте полицијских функција: заштитно-безбедносна, управна, кривична, прекршајна, нормативна, образовна и социјално-услужна („полиција у служби грађана“) (Robinson et al., 1993).

Заштитно-безбедносна функција представља синтезу свих полицијских послова који се обављају ради постизања што бољег стања заштићености виталних и осталих штићених вредности људи и институција од свих противправних извора и активности угрожавања. Савремени рад полиције карактеришу доследно поштовање људских права и слобода и очување јавне безбедности и социјалног мира, због чега се често у контексту односа полиције и грађана истиче да је полиција организација која „штити људе“. (Robinson et al., 1993). Полиција остварује ову функцију уважавајући начело заштите права грађана и заштите јавног интереса.

Управна функција полиције подразумева обављање управно-инспекцијских и управно-правних полицијских послова, са циљем остваривања права и интереса грађана и институција. *Кривична функција полиције* обухвата све полицијске послове којима се спречава и сузбија криминална делатност. То су активности превентивно-репресивног карактера (спречавање, откривање и пријављивање кривичних дела, проналажење и хватање њихових извршилаца и њихово привођење надлежним органима). *Прекршајна функција полиције* подразумева обављање полицијских послова којима се спречавају и откривају прекршаји, покреће прекршајни поступак и спроводи кажњавање за одређене прекршаје из области безбедности, чиме се ова функција везује за кривичну функцију полиције. *Нормативна функција полиције* обухвата све полицијске послове везане за припрему и доношење прописа из области безбедности. *Образовна функција полиције* подразумева скуп активности преко којих запослени у полицији стичу знања, вештине и навике потребне за обављање послова на којима су распоређени или могу да буду распоређени.

Социјално-услужни рад полиције се углавном дефинише као скуп послова и различитих задатака који нису непосредно повезани са репресијом криминалитета (породични сукоби, нестала лица, брига о неспособним лицима, пружање помоћи повређеним лицима, давање савета, упозорења и пружање различитих услуга грађанима и сл.). У појединим земљама, у полицијске активности убрајају се и: детоксикациони центри, домови за претучене жене, установе за лечење наркоманије и других болести зависности, склоништа за напуштену децу и разведене мајке, болнице за ментално оболеле и сл. (Somerville,

2009). У обављању овог рада полиција се појављује у улози непосредног или посредног пружаоца одређених услуга грађанима, а као непосредни носиоци задатака могу се означити полицајци који обављају позорничку и патролну делатност и поједине специјализоване службе у полицији. Издвајањем ових задатака у посебну категорију полицијских послова истиче се чињеница да је полиција служба која не делује искључиво репресивно и са циљем заштите непосредних интереса за поредак власти, већ је то служба која је 24 сата дневно на услузи грађанима, за све њихове безбедносне проблеме.

До посебног истицања значаја тзв. социјално-услужног рада полиције долази упоредо са развојем опозиције схватању по којем је репресија криминалитета примаран полицијски задатак. Таква либерална гледишта о социјално-услужном раду као примарном задатку полиције јавила су се на прелазу из шездесетих у седамдесете године прошлог века, пре свега у Великој Британији. Истицани су захтеви да полиција буде призната као учесник у формулисању социјалне политике, а у методама њеног рада се наглашава тесна сарадња са мрежом социјалних служби и институција ради неутралисања друштвених узрока криминалитета (Милосављевић, 1997:164). Ови захтеви били су утемељени у резултатима емпиријских истраживања Алдерсона и Панча (Alderson, 1979; Punch, 1979), према којима се преко 50% позива грађана упућених полицији не односи на криминалитет већ на пружање различитих врста услуга, а полиција око 80% радног времена користи за социјално-услужни рад; то је довело до закључка да ову врсту полицијског рада треба дефинисати као примарну полицијску делатност. Међутим, теоријска разматрања примарне полицијске улоге довела су до закључка да између полицијског рада и пружања социјалних услуга постоје суштинске разлике у домену послова старања, заштите и збрињавања лица са социјалним потребама (као примарне делатности социјалних служби), односно, контроле криминалитета и других недозвољених појава у друштву (као једне од полицијских функција), али да је сарадња полиције и социјалних служби и неопходна и пожељна (Ainsworth, 1995:232-41).

4. ПОЛИЦИЈСКА ЕТИКА

4.1 Смернице полицијског поступања

Принципи, начела и стандарди полицијског поступања према грађанима налажу да полиција као орган јавне силе делује у интересу свих грађана и да је њен основни циљ да својим поступањем пружи јемство грађанским правима и слободама. Зато је и на међународном и на унутрашњем законодавном плану дефинисан прецизан систем обавеза полицијских органа и службеника према грађанима, као и гаранције одговарајућих права грађана према тим органима. На глобалном плану, Генерална скупштина Уједињених нација донела је 1979. године *Кодекс понашања лица одговорних за примену закона*, који има за циљ да оствари додатне гаранције да ће полиција поштовати права грађана. Садржину Кодекса чине правила о полицијској етици, тј. моралним дужностима која морају поштовати сви полицајци света при вршењу својих задатака. Комитет министара Савета Европе усвојио је 2001. године Европски кодекс полицијске етике, којег су све европске земље инкорпорирале у своје полицијско законодавство (Council of Europe, Committee of Ministers & DCAF, 2011).

Европски кодекс полицијске етике садржи смернице (опште принципе) за полицијске акције (интервенције), међу којима су за предмет и проблем овог истраживања најзначајнији следећи:

Полиција и све полицијске операције морају поштовати свачије право на живот. Овај члан, који се заснива на члану 2 Европске конвенције о људским правима, подразумева да се полиција и њене операције неће бавити намерним убијањем; да треба искључити коришћење полиције за извршавање смртне казне. Други фактор јесте чињеница да полицијске акције могу довести до губитка живота као последице употребе силе од стране полиције. То не мора обавезно да представља кршење поштовања права на живот, ако су испуњени одређени услови: „Лишавање живота неће бити третирано као нането у супротности са

одредбама овог члана, када је резултат употребе силе која је ништа мање него апсолутно неопходна:

а. у одбрани лица од незаконитог насиља;

б. у циљу извођења законитог хапшења или спречавања бекства законито ухапшеног лица;

ц. у законито предузетој акцији у сврху сламања немира или побуне.“
Израз „апсолутно неопходна“ подразумева, према Европском суду за људска права, да примењена сила мора бити стриктно сразмерна постизању наведених циљева (а, б и ц). Обука припадника полиције у овом смислу има највећи значај.

Полиција неће наносити, изазивати или толерисати никакав акт тортуре или нехуманог и понижавајућег поступања или кажњавања под било каквим околностима. То значи да ни под каквим околностима не може бити прихватљиво да полиција нанесе, изазове или толерише било који облик тортуре из било ког разлога. Не постоји рационално оправдање за примену таквих метода у држави вођеној владавином права. Није потребно ни помињати да полицијска служба која користи тортуру или нехуман и понижавајући третман или кажњавање против грађанства, тешко може да стекне поштовање или поверење јавности.

Полиција може применити силу само када је то стриктно потребно и само у мери неопходној за постизање легитимног циља. Треба напоменути да се ово правило примењује на све врсте ситуација у којима је полиција овлашћена да примени силу. При томе, употреба силе од стране полиције увек мора бити сматрана изузетном мером, а када постоји потреба за њом, сила се не сме употребити у већој мери него што је то апсолутно неопходно. Ово подразумева да употребљена сила мора бити сразмерна легитимном циљу који треба постићи мером употребе силе.

Полиција увек мора проверити законитост својих намераваних акција. Основни захтев јесте да полиција, у друштву вођеном владавином права, обавља само законите активности. Овај члан даје полицији *ex officio* обавезу да контролише законитост својих акција, пре и током својих интервенција. Ово се примењује како на полицију као организацију, тако и на појединачне припаднике полиције.

Полиција ће извршавати своје задатке на поштен начин, посебно вођена принципима непристрасности и недискриминације. Овај захтев посебно долази до изражаја приликом комуникације са мањинским групама, у вишенационалним заједницама, и са лицима и групама које поседују неко својство које их чини осетљивијим у односу на друге (деца, стара лица, избегла и расељена лица, особе са инвалидитетом, припадници ЛБГТ популације и др.).

Полиција ће се умешати у право појединца на приватност само када је то стриктно потребно и само у циљу постизања законитог циља. Право појединца на „приватност“ укључује права обухваћена чланом 8 Европске конвенције о људским правима: приватни живот, породични живот, стан и пошта. Као полазиште, увек мора постојати правни основ за полицијске операције, укључујући мешање у приватност људи.

Прикупљање, чување и коришћење личних података од стране полиције биће спровођено у складу са међународним принципима заштите података и биће посебно ограничено до мере која је потребна за постизање законитих, основаних и специфичних сврха. Примена нових информативних технологија и неконтролисано коришћење личних података може представљати кршење права на приватност појединца о којима се ради. У циљу избегавања злоупотребе у фазама прикупљања, похрањивања и коришћења личних података, такве полицијске активности морају бити вођене принципима заштите података.

Полиција ће у обављању својих активности увек имати на уму свачија основна права, као што су слобода мишљења, савести вероисповести изражавања, мирног окупљања, кретања и неометаног уживања својине. Права на која се позива овај члан представљају рекапитулацију права која су обезбеђена Европском конвенцијом о људским правима (чланови 9, 10 и 11 Конвенције, члан 1 њеног првог протокола и члан 4 протокола бр. 4 исте Конвенције), која су битна за ефикасно функционисање отвореног демократског друштва, а нису обрађена у осталим деловима Конвенције.

Припадници полиције поступаће са интегритетом и поштовањем према грађанству и са посебним обзиром према положају појединаца који припадају посебно осетљивим групама. Јавност оцењује полицијску службу према томе како

поступају припадници полиције. Да би се стекло поштовање јавности, није довољно само поступати по закону, већ треба примењивати закон са интегритетом и поштовањем грађанства; примењивати закон уз степен „здравог разума“ и никада не заборављати да је „јавна служба“ неопходна димензија полицијског посла.

Припадници полиције ће, током интервенције, нужно бити у позицији да пруже доказе о свом полицијском статусу и службеном идентитету. Захтев да припадници полиције треба да пруже доказ свог професионалног идентитета пре, током или након интервенције, блиско је повезан са личном полицијском одговорношћу за акције или пропусте. Примена овог правила мора бити уравнотежена између јавног интереса и безбедности припадника полиције, по принципу од случаја до случаја.

Припадници полиције ће се супротстављати свим облицима корупције у полицији. Обавештаваће своје надређене и остале надлежне органе о корупцији у полицији. Овај члан Кодекса намеће изричиту обавезу припаднику полиције да као појединац избегава корупцију и да је спречава међу својим колегама. Припадници полиције ће посебно извршавати своје обавезе у складу са законом, на поштен и непристрасан начин и неће дозвољавати да њихови приватни интереси дођу у сукоб са њиховим положајем у полицији. У том смислу, припадници полиције ће увек бити на опрезу у погледу стварних или могућих сукоба интереса и предузимати кораке у циљу избегавања таквих сукоба.

4.2 Принципи полицијског поступања

Принципи на којима се заснива полицијско поступање у различитим ситуацијама представљају ставове дефинисане Европским кодексом полицијске етике (*Препорука Res (2001)10* Комитета министара Савета Европе), којих се полицијски службеници морају придржавати како би њихово поступање било законски утемељено и ефикасно. Посебан значај за полицијски рад и поступање имају принципи: законитости, непристрасности, деполитизованости, ограничености у употреби силе и отворености према друштвеној заједници и спољној контроли (Council of Europe, Committee of Ministers & DCAF, 2011).

Принцип *законитости* налаже да се полицијско поступање одвија искључиво на основу закона – да полиција, у друштву заснованом на владавини права, предузима само законом предвиђене активности. Оцена законитог поступања полиције заснива се и на међународним стандардима о људским правима. Истовремено, полиција може да употреби принуду само кад је то неопходно, и у мери која је неопходна за постизање легитимног циља. Припадници полиције (полицијски службеници) морају бити одговорни за своја поступања. Остварењу принципа законитости, поред свега изнетог, доприноси и „оперативна независност“ полиције у односу на друге државне органе (чл. 15 Европског кодекса полицијске етике).

Принципи *непристрасност и недискриминација* налажу полицијским службеницима да, приликом поступања и предузимања законом предвиђених радњи, уважавају доследно и једнако спровођење закона према свим људима, без обзира на њихов пол, расу, старост, боју коже, националну припадност, имовински статус, физичку или менталну неспособност, сексуалну опредељеност или било коју другу врсту или манифестацију њиховог међусобног раслојавања или разликовања. Примена овог принципа, међутим, подразумева и неке изузетке. У одређеним случајевима неједнак третман лица, који је објективно и рационално оправдан, не може бити схваћен као дискриминација. Другим речима, полиција неће имати једнак третман према особи која угрожава нечију безбедност и особи чију безбедност треба заштитити, већ ће се сврстати на страну друге. Посебну пажњу и приступ треба усмерити према појединим категоријама грађана (женама, деци, старим лицима), чиме се поштује принцип једнакости свих грађана. Према Рајсу и Борду (Reiss & Bordua, 1967:28), „...постојање полиције симболизује не само то да ће грађани бити заштићени од изгредника, већ и да ће изгредници бити заштићени од грађана“.

Принцип *деполитизованости* подразумева да полиција не сме бити злоупотребљена у политичке сврхе. *Ограниченост у употреби силе*, као принцип полицијског поступања, налаже да полицијски службеници приликом употребе средстава принуде настоје да заштите животе свих људи, да морају употребити само оно средство принуде и само на такав начин којим се неће изазвати већа штета од оне која прети, и то само док постоје разлози за његову употребу.

Принцип *отворености према друштвеној заједници и спољној контроли* потврђује чињеницу да полиција не постоји ван друштвене заједнице, сама за себе, и да је примарни циљ њеног постојања заштита безбедности друштвене заједнице, чиме се потврђује и поштовање принципа приступачности и доступности полиције друштвеној заједници. Истовремено, успешност полицијског рада зависи и од подршке и сагласности заједнице, због чега полиција настоји да својим поступањем обезбеди узајамно разумевање и сарадњу са грађанима. Степен (не)поверења грађана у рад полиције условљен је ставовима које грађани изграђују према полицијским службеницима на основу конкретних поступака полицајаца и из искустава из контаката са њима, јер је „полицијски службеник на улици, у возилу или за столом у станици онај који ствара пријатеље или непријатеље за целокупну организацију; он је најзначајнији фактор у одређивању става јавности“ (Милосављевић, 1997:231). Поверење грађана стиче се озбиљношћу, инсистирањем на испуњавању њихових дужности, правилним, ефикасним и, на правилима службе заснованим, вршењем службених послова и радњи, једнаким приступом свим грађанима и дискретним спровођењем појединих радњи. Полицајац, истовремено, треба да настоји да детаљно упозна прилике у локалној заједници, што је далеко лакше уколико постоје класични облици обављања позорничке и патролне делатности или мање организационе јединице на терену (мини полицијске станице и сл.).

Према резултатима истраживања, грађани од полицајаца очекују висок ниво професионализма, културно и уљудно понашање, способност разумевања њихових проблема, непристрасност и др. Са становишта очекивања грађана, идеалан полицајац треба да буде: строг, праведан и бескомпромисан службеник закона; пожртвован чувар реда и мира; човек у служби потреба свих грађана без разлике (Gourley, 1953). Јавност од полицајца очекује да и у приватном животу буде узоран и непорочан, да буде добар грађанин и личност чије понашање околина уважава, јер околина полицајца посматра као јавног службеника и кад се он не налази на дужности.

5. ПОЛИЦИЈСКА КУЛТУРА

Професионална култура у полицији била је предмет изучавања многих теоретичара, од којих су најзначајнији: Сколник (Skolnick, 1966, 1994) и Манинг (Manning, 1997) у САД; Кејн (Cain, 1973) и Рајнер (Reiner, 1992) у Британији; Чен (Chan, 1996, 1997, 2003) и Пренцлер (Prenzler, 1997) у Аустралији. Истраживање Чена (Chan, 1997) односило се на професионалну полицијску културу у терминима који су углавном описни, али не и објашњавајући. Ипак су, у складу са организационим и функционалним специфичностима полиције као система, постављени теоријски темељи полицијске културе, која детерминише понашање полицајца на послу и ван посла. Она представља нарочит систем вредности, ставова и уверења који полицајци усвајају у односу на свој посао, руководство, поједине категорије грађана, судове, право и различите појаве у друштву које су од утицаја на њихов посао (Милосављевић, 1997:587).

Код других теоретичара пажња је обрађена на специфичан језик и идеологију која олакшава сређивање свакодневних искустава полицајца, дељење стандарда који се односе на значај кључних аспеката њиховог рада, присутне предрасуде, моделе уличног понашања и етикеције, одређене обичаје и ритуале који објашњавају како се чланови односе не само једни према другима у оквиру полицијске организације, већ и према онима изван ње (Manning, 1997); на развијена, препознатљива и јасна правила, на перцепције обичаја, и интерпретације онога што виде, заједно са консеквентним моралним проценама (Skolnick & Fyfe, 1993); на прихваћену праксу, правила и принципе понашања који се ситуационо примењују (Reiner, 1992). Сколник (Skolnick, 1966) помиње „радну личност“ (*working personality*) полицајца, а Рајнер (Reiner, 1992) изједначава полицијску културу са вредностима, нормама и правилима заната који управљају полицијским понашањем.

„Радну личност полицајца“, о којој говори Сколник (Skolnick, 1966), карактеришу: сумњичавост, унутрашња солидарност, социјална изолација и конзервативизам. Према каснијем истраживању Рајнера (Reiner, 1992), карактеристике полицијске професионалне културе укључују и: доживљавање

полицијског посла као мисије; оријентисаност на акцију; цинизам или песимистичку перспективу из које се посматра социјално окружење; став константне сумњичавости; изолован социјални живот уједињен са снажним кодексом солидарности са другим полицајцима; јасну поделу јавности на проблематичну и респектабилну, конзервативну политичку и моралну позиција; мачистичко гледиште које дозвољава сексизам, препуштање алкохолу и сексу; предрасуде према етничким мањинама; прагматичан поглед на полицијски посао који обесхрабрује иновације и експериментисање; и „кодекс ћутања“, што у различитом степену прихватају и подржавају и други теоретичари полицијске културе (Goldstein, 1990; Fitzgerald, 1989; Goldsmith, 1990; Skolnick & Fyfe, 1993; Skolnick, 1966; Wood, 1997; Chan, 1997).

Полицијска организација је углавном бројна, политички утицајна, физички моћна и по правилу наоружана, а сваки полицајац има широка овлашћења и дискрециону власт (Brooks, 1989; Goldsmith, 1990). Поседовање дискреционе власти, као и идеологије, вредности, принципа и предубеђења, које полиција генерално има и који последично одређују укупну културу, од кључног је значаја за позицију коју полиција заузима у друштву (Goldsmith, 1990). За разлику од већине других занимања, дискрециона оцена у полицији је најјача на најнижем нивоу организације, и док су одлуке о хапшењу отворене за процењивање, надзор над одлукама да се не хапси практично не постоји. Важно је нагласити да *већина* полицијских одлука укључује акције које нису хапшење и да је, стога, у великој мери изван надзора или контроле.

На основу анализе релевантних студија полицијске културе и сопствених истраживања, Рајнер (Reiner) је издвојио осам кључних и најчешће истицаних карактеристика полицијске културе, које су, између осталог, значајне и за разумевање степена отворености полицијске организације за улазак жена на све нивое и структуре, али и за разумевање могућности њихове успешне адаптације и интеграције у полицијски систем уопште. Као кључне карактеристике он наводи: посвећеност мисији, цинизам, сумњу, социјалну изолацију и солидарност, конзервативизам, мачизам, расне предрасуде и прагматизам (Reiner, 1985; 1992).

1. *Посвећеност мисији.* Основна црта полицијске културе је постојање осећања да то није само посао као и сваки други, већ начин живота („то је нешто као секта, као религија“) (Reiner, 1985). Зато полицајци своју улогу виде као најважнију у очувању социјалног поретка, јер би без њих, као „танке плаве линије“ која чува друштво од хаоса, друштвени поредак убрзо запао у кризу и пропао.

2. *Цинизам.* Цинизам и „полицијски песимизам“, као скуп погледа, односе се на виђење социјалних трендова у кризним терминима, као вечите игре жандара и лопова, у којој је полицијска преданост једина нада за одбрану друштва.

3. *Сумња.* Полицајци се, још у оквиру обуке за посао, уче да сумњају у све што би могло довести до потенцијалних опасности, прекршаја, кривичних дела. Овакав став је здрав и разумљив, под условом да је контролисан и да не доминира током свакодневног посла – да се не прошири на друштвене групе, појаве, активности и сл.

4. *Социјална изолација и солидарност.* Социјална изолација полицајаца се објашњава извесним дистанцирањем социјалне средине од полицијске професије и различитим моралним системима вредности полицајаца и њиховог окружења. Као фактори који доприносе изолацији јављају се и: специфично радно време, преоптерећеност и тежина посла, обавеза полицајаца да и ван радног времена буду полицајци и да се понашају беспрекорно и према правилима службе. Социјална изолација, међутим, производи снажну интерну солидарност, која постоји као потреба полицајаца да се ослоне на колеге, пре свега ради међусобне заштите у акцијама, као и да се створи специфичан штит који чува информације о прекршајима у полицијској служби од увида јавности.

5. *Конзервативизам.* Због друштвене улоге полиције, која је усмерена на заштиту утврђених вредности, али и због посла у оквиру којег се свакодневно сусрећу са људима са друштвеног дна, због дисциплине и хијерархијске структуре полицијске организације, полицајци заузимају и одржавају конзервативне ставове према појединим друштвеним појавама и покретима, друштвеним групама, политичким променама и др.

6. *Мачизам*. Препуштање хетеросексуалним задовољствима и конзумирање алкохола део су „мачо“ имица полицајца, док је полицијски свет – свет мушкараца старог кова, у коме се цене „праве“ мушке вредности: снага, освајање жена, кафана, алкохол, спорт и сличне мушке забаве.

7. *Расне предрасуде*. Расне предрасуде представљају најважнији и најизраженији аспект и потврду полицијског конзервативизма. Другим речима, полицајци рефлектују доминантне ставове већине према мањинама, те су њихове предрасуде само нешто израженије од предрасуда друштва у целини. С друге стране, чињеница да су етничке мањине и делови омладине који припадају нижим слојевима радничке класе релативно беспомоћни, чини да је полиција у поступању с њима мање ограничена и инхибирана.

8. *Прагматизам*. У складу са традиционалном и конзервативном цртом полицијске културе, „обичан“ полицајац склон је да избегава иновације, истраживање, теоретска уопштавања и промене устаљеног начина рада. Он гледа на свет из конкретне, практичне, „делујуће“ и једноставне перспективе, склон је да се понаша на уобичајен начин и да размишља у релативно једноставним категоријама, као и да избегне иновације и могуће дилеме.

Настанак и постојање овог културног обрасца понашања условљен је осећањем социјалне изолованости, ризицима посла, специфичним овлашћењима и одговорностима, нужношћу међусобне солидарности у заједничким акцијама, честим додирима са људима асоцијалног понашања, интерним системом обуке и стицањем професионалног знања у пракси, карактером информација које се користе у раду и слично. Чињеница је и да се једним од фактора формирања полицијске културе, који је посебно изражен међу припадницима униформисаног састава полиције, може сматрати и тзв. *значка положај* полиције у односу на популацију. По мишљењу америчког социолога Розабет Мос Кантер, „значке“ су људи који чине мање од 15% неке организације, те их остали не опажају као индивидуе, већ као представнике извесне групе људи (Hazenberг, 1996). Управо оваквим положајем Кантер сматра и положај жена у полицији.

Са променама које су у протекле две деценије настале у саставу полицијских снага (припадници националних мањина, већи број жена и

факултетски образованих официра), али и у филозофији полицијског рада (полицијски рад у заједници), можемо очекивати још фрагментација у полицијској култури, што ће захтевати софистициран приступ њеном разумевању и објашњавању.

Упркос универзалним елементима ове културе, који су условљени природом полицијског посла, не треба заборавити да она има и своје значајне специфичности у свакој конкретној земљи, будући да се формира у различитим системима опште друштвене културе, а да и сама представља модификовани део шире националне културе. Поред тога, она није једном заувек дата, већ се током времена мења, пратећи промене у друштву.

Међутим, када се сумирају општи налази који се односе на полицијску културу, намеће се закључак да су они директно супротни идеалним особинама полицајца у концепту полиције у заједници, које укључују: искрену веру у консултације са заједницом и решавање проблема, креативност и иновације, слободу да се дискрециона власт примењује на најнижим нивоима обављања полицијских послова, као и изванредне комуникационе вештине, којима се развија осећање блискости са заједницом и заузврат добијају поверење и поштовање (Muggau, 2002). Оно што, међутим, и данас остаје проблематично у истраживању полицијске културе, јесте степен до кога су полицијске снаге (службе) заиста спремне да своју професионалну културу преусмере са традиционалног модела ка моделу полиције у заједници.

IV СТРАТЕГИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ

1. ЗНАЧЕЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ОКВИРУ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ

Доналд Феслер примећује да социолози заједницу дефинишу као „било коју област у којој људи деле заједничку културу и заједничке интересе“ (Fessler, 1976). Проблем са овако широком дефиницијом јесте то што би подједнако могла да се односи на села са педесетак породица и на главне градове који имају више милиона становника. Према Феслеру, велики градови не би требало да буду укључени у поменути дефиницију, зато што у њима доминира процес деперсонализације и губи се кохезивни осећај заједништва.

Велики градови се деле у стамбене четврти од неколико хиљада становника, у оквиру којих се људи опет групишу у мање целине, тзв. суседства. За операционализацију полицијског рада у заједници, ове микротериторијалне целине представљају примарне територијалне јединице. *Суседство* као уређење је место на коме људи непосредно живе или раде, препознају проблеме и упозоравају о томе једни друге (Nannerz, 1989). У градовима и већим сеоским подручјима становници конструишу „когнитивне мапе”, у којима поједина места обележавају као своје суседство. При томе, суседи нису само становници одређеног подручја, већ често и власници привредних објеката, њихови запослени, други радници који често посећују тај крај, па чак и бескућници (Nannerz, 1989:294). Интензитет односа у суседству зависи од много фактора: географских и психичких карактеристика заједнице, етничких и рођачких односа, осећаја привржености становништву конкретног краја, власништва над приватним и пословним објектима и просторима и сл.

Овај појам је објашњаван са различитих аспеката и у различитим контекстима (историјском, социолошком, криминолошком, политичком). При томе су криминолози били први који су уочили и објаснили спону између полиције и заједнице (Friedmann, 1992).

Веза између полиције и заједнице подразумева асоцијацију две социолошки разнородне појаве: полицију, као унитарну, професионалну и управљачку групу и заједницу, као „аморфни, неухватљиви“ концепт (Radelet, 1977). Међутим, њихова веза доноси обострану корист: укљученост заједнице у решавање безбедносних проблема представља начин на који појединци могу помоћи снагама реда и закона; истовремено, мобилизација заједнице може оснажити обесправљене друштвене групе да утичу на постојеће институције и њихову хијерархију (Nelken, 1985).

Смит (Smith, 1987) је предложио да се, приликом разматрања односа полиције и заједнице при стварању социјалне политике у обзир узму три чињенице: прво, контрола полиције од стране заједнице је у многим аспектима реакција против бирократски организоване полиције; друго, предлог да људи у заједници треба да деле своје заједничке потребе и решавају заједничке проблеме омогућава да се заједница организује тако да може одредити приоритете у решавању питања криминала и нереди; и треће, политика и пракса сарадње полиције и заједнице могу ојачати волонтерски рад и неформалне друштвене структуре, односно, допринети развоју мултиагенцијског приступа у решавању проблема.

Успех и квалитет односа полиције и заједнице зависи од способности полиције да разуме динамику заједнице и да томе прилагоди своје поступање на оперативном нивоу (Manning, 1996). Типичан метод дефинисања заједнице од стране полиције своди се на утврђивање граница на једном простору, зависно од комбинације социоекономских, географских и историјских фактора, који заједнички доприносе одређеном саставу заједнице. Обично се те границе поклапају са границама стамбених области. За њих је карактеристично да имају одређен (углавном, висок) степен криминала и проблеме са квалитетом живота у појединим деловима. Предуслови за правилно дефинисање заједнице од стране полиције и њен успешан рад јесу: дијагноза безбедносних проблема у заједници и познавање њених перформанси (географских, социоекономских, културолошких, демографских, историјских и др.) у партнерству са институцијама заједнице. Истовремено, полиција мора бити способна да идентификује групе, суседства и поједине области које карактерише неки облик заједништва. Према томе,

заједнички фактори које полиција уважава приликом дефинисања заједнице у чијим оквирима ће реализовати свој рад укључују:

1) Географске карактеристике (садржане у основном концепту заједнице људи који живе или раде заједно или у одређеном месту);

2) Заједнички карактер или идентитет (групе људи који живе или раде у истом географском подручју морају делити неке особине – као што су етничка припадност, узраст, економски статус, религијска опредељења – по којима се идентификују једни са другима);

3) Питања и проблеми од заједничког интереса (да би се људи повезали, постигли консензус о појединим питањима и сложили се да делују у партнерству са полицијом, они морају да деле заједничке бриге и проблеме).

Већи број теоретских радова бавио се анализом порекла и суштине полицијског рада у заједници (Kappeler & Gaines, 2005; Kelling & Moore, 1988), пратећи промене и трансформацију традиционалних облика полицијског рада, који су засновани на репресивном деловању, моторизованим патролама, хапшењу и испитивању, ка квалитативно другачијим полицијским активностима у заједници, које су повезивале грађане и полицију и подстицале иновативне, проактивне, заједничке и стратешке приступе проблемима у заједници (Kelling et al., 1974; Greenwood et al., 1977; Spelman & Brown, 1984). Облици традиционалног полицијског рада (*traditional policing*), који су претходили увођењу концепта полицијског рада у локалној заједници, или облици који су се развијали напореда са њим (покрет проблемски оријентисаног полицијског рада – *problem-oriented policing movement*; полицијски рад усмерен на тзв. поломљене прозоре – *broken windows policing*; полицијски рад базиран на обавештајним подацима – *intelligence-led policing*; полицијски рад заснован на подршци компјутерске технологије – *compstat*; полицијски рад који подразумева поделу одговорности са трећим организацијама и лицима на плану редукације и спречавања криминала – *third-party policing*; полицијски рад базиран на идентификовању жаришта криминала и тзв. врућих тачака у заједници – *hot spots policing*), имали су ужи фокус интервенција, или су се оријентисали на питања организационог карактера

полицијског рада (Scheider et al., 2009). Иако су у појединим сегментима рада подразумевали иновативан приступ, због такве оријентације ниједан од ових облика полицијског рада није био довољно ефикасан, нити је успевао да свеобухватно одговори на проблеме у локалној заједници.

2. ПРИКАЗ РАЗЛИЧИТИХ МОДЕЛА СТРАТЕГИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА

2.1 Традиционални полицијски рад

Традиционалан полицијски рад (*traditional policing*) акценат ставља на рутинску патролу и одговоре на криминалне активности тек по сазнању да су се десиле, на праћење, истрагу и хапшење. Ово се углавном постиже кроз хијерархијске структуре које су дизајниране тако да ограничавају интеракцију грађана са полицијом, делом и због страха од подстицања корупције у полицији (Kelling & Moore, 1988).

2.2 Покрет проблемски оријентисаног рада полиције

Развој ове стратегије полицијског рада заснивао се на пионирским радовима Хермана Голдштајна, проистеклим из његових експеримента спроведених крајем 1970-их и почетком 1980-их година у Медисону (Madison, Wisconsin), Балтимору (Baltimore County, Maryland) и Њупорт Њузу (Newport News, Virginia). Заступници оваквог начина полицијског рада развили су ефикасне процедуре и аналитичке методе за унапређење знања у погледу решавања проблема у заједници (Goldstein, 1990; Scott, 2000). Међутим, проблемски оријентисан рад (*problem-oriented policing movement*) полиције у свом изворном облику подразумева ограничену улогу партнерства грађана и полиције. Другим речима, иако предвиђа мобилизацију грађанства, ова стратегија полицијског рада налаже пуну опрезност при избору потенцијалних партнера у заједници. Проблемски оријентисан рад полиције налаже више ограничену улогу јавности у полицијским пословима. У специфичним организационим околностима, приликом примене ове стратегије полицијског рада, повећање улоге јавности не доприноси побољшању ефикасности полиције или ефективности предузетих мера.

У својој оригиналној формулацији, Голдштајн разматра важне организационе модификације полицијске организације, као што су лидерство, полицијска култура, оцене радног учинка, стратешко планирање, регрутовање, селекција и обука са циљем ефикасније примене ове стратегије полицијског рада (Goldstein, 1990:24). Међутим, те модификације су биле дизајниране тако да подрже решавање проблема у оквиру постојеће полицијске структуре, а да при томе не развију партнерске односе са екстерним субјектима, чиме је ограничена сарадња грађана и полиције и онемогућено међусобно поверење.

2.3 Полицијски рад усмерен на тзв. поломљене прозоре

Стратегија „поломљених прозора“ (*broken windows policing*) заснива се на запажању да „поломљени прозори“ на некој запуштеној згради указују на то да та појава никог не забрињава, да је то „нормално стање“, што узрокује већи страх од криминала код грађана, теже облике криминала и урбано пропадање. Због тога, овај облик полицијског рада налаже полицији да обрати посебну пажњу на квалитет живота грађана у локалној заједници, реагујући на различите социјалне поремећаје, али и да се повећа капацитет заједнице за неформалну друштвену контролу и спречавање озбиљнијих облика криминала (Kelling & Wilson, 1982). На тај начин, наглашен је значај укључивања заједнице у процесе промена као неформалног механизма друштвене контроле, али само у одређеним сегментима (указивање на социјалне поремећаје и социопатолошке појаве у заједници).

2.4 Полицијски рад базиран на обавештајним подацима

Полицијски рад заснован на обавештајним подацима, *intelligence-led policing*, релативно је нова стратегија полицијског рада, која је први пут примењена у Великој Британији 2005. године као одговор на повећан број провалних крађа и крађа аутомобила (Clarke & Newman, 2008). Она је од тада постала основа британског националног обавештајног модела. Подразумева систематско прикупљање информација од патролних полицајаца и других извора, њихову анализу и претварање у обавештајне податке, који ће бити коришћени у

проактивним активностима усмереним на спречавање криминала и тероризма. Међутим, због сталних претњи од тероризма, овај облик полицијског рада користи се првенствено за спречавање терористичких напада, а у далеко мањој мери као полицијска стратегија за рад у локалној заједници, иако се заснива на размени информација са заједницом и јачању партнерских односа са њеним институцијама. За велику већину мањих, локалних полицијских агенција, примена ове стратегије у локалној заједници је компликована и отежана јер подразумева примену сложених информационих технологија, савремене комуникационе системе и аналитичка оруђа, обуку и селекцију кадра и организационе промене.

2.5. Полицијски рад заснован на подршци компјутерске технологије

Ова стратегија полицијског рада у локалној заједници подстиче полицијске агенције да се чврсто фокусирају на смањивање обима криминалитета у заједници кроз специфичне политике и процедуре засноване на благовременим информацијама и побољшаној технологији (Weisburd et al., 2003). Вајсбурд и сарадници идентификовали су шест кључних карактеристика *Compstat* система: 1) јасна мисија; 2) интерна одговорност; 3) географска организација оперативне команде; 4) подаци вођени проблемом идентификације; 5) подаци припремљени за обраду; 6) иновативна тактика решавања проблема. За примену ове стратегије у локалној заједници неопходне су значајне организационе модификације, иновативна решења, ефективна управљачка структура и континуирана едукација (Connell & Straub, 2007). Стављањем нагласка на одговорност и смањење обима криминалитета у заједници, ова стратегија полицијског рада промовише примену традиционалних облика полицијских активности и спречава иновативне приступе дугорочном решавању проблема у заједници.

2.6. Полицијски рад који подразумева поделу одговорности са трећим организацијама и лицима на плану редукције и спречавања криминала

Ова стратегија полицијског рада у заједници, *third-party policing*, настоји да „убеди или присили организације и појединце да преузму део одговорности за спречавање или смањење криминала или проблема у заједници“ (Mazerolle & Ransley, 2006:191). Основни принцип примене ове стратегије јесте стварање тзв. чворова за контролу злочина и преношење одговорности за превенцију криминала и његову контролу на више друштвених јединица поред полицијских агенција. Мацерола и Ренсли (Mazerolle & Ransley) виде „трећу страну“ полиције (померање, ширење и преношење одговорности) као део широких промена у механизмима формалне и неформалне друштвене контроле, који могу бити вођени и усмеравани од стране субјеката изван самих полицијских управа, чиме се циљеви ове стратегије проширују изван граница традиционалног полицијског рада (Mazerolle & Ransley, 2006).

2.7. Полицијски рад базиран на идентификовању жаришта криминала и тзв. врућих тачака у заједници

Стратегија *Hot spots policing*-а базирана је на резултатима истраживања која су показала да се у заједницама могу идентификовати жаришта криминала, или „вруће тачке“, подручја на којима се концентрише највећи део извршених кривичних дела одређене врсте (Sherman et al., 1989; Weisburd & Mazerolle, 2000). Другим речима, на малом броју локација концентрисан је највећи проценат извршених кривичних дела. Због тога, према овој стратегији, полиција треба да усмери своје интервенције и ресурсе управо на те локације. Активности полиције треба да се заснивају на традиционалним одговорима као што су усмерене патроле, проактивна хапшења или повећана видљивост патрола.

Свака од ових стратегија ставља акценат на одређене аспекте проблема и појава у заједници, на специфична питања организације и менаџмента полиције,

ослањајући се у највећој мери на традиционалне облике полицијског рада у заједници. Због тога је успешност ових стратегија била релативна а ефикасност полицијског рада зависила од правилне процене руководства о примерености конкретне стратегије одређеном проблему или појави у заједници. Превазилажење објективних и субјективних ограничења и тешкоћа у раду полиције значило је усвајање нове стратегије полицијског рада која ће у себи сублимирати најпозитивније аспекте до тада коришћених облика полицијских активности, укључити грађане кроз разноврсне форме сарадње, успоставити и формализовати партнерство са институцијама у заједници и примењивати превентивне одговоре на проблеме и појаве у заједници. Сва ова настојања менаџмента полицијских организација и агенција била су реализована кроз прихватање и примену концепта полицијског рада (полиције) у (локалној) заједници – *community policing*.

V КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ (*COMMUNITY POLICING*) КАО НОВА СТРАТЕГИЈА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ

Суштинску одредницу концепта полиције у заједници чини квалитативно нов однос полиције и грађана („контактно полицирање“). Наиме, историјска димензија развоја полиције као државне службе, професионалне и специјализоване организације није везивала и ограничавала њене активности на један конкретан простор (*централизација полиције*); полиција је увек и превасходно представљала службу која располаже монополом силе и принуде, а истовремено је функционисала на строго постављеним хијерархијским принципима (*милитаризација полиције*); током највећег дела свог развоја имала је улогу „чуvara реда и поретка“ – традиционално је штитила и обезбеђивала власт политичких елита (*политизација полиције*). У оваквим условима однос полиције и грађана био је оптерећен међусобним неповерењем, пасивним ставом грађана према криминалним догађајима у својој околини и непружањем помоћи полицији, израженим критицизмом према полицији, чак и у виду нетрпељивости и повременог отвореног антагонизма и израженим непоштовањем људских права у поступцима примене полицијских овлашћења.

Комплекс очекивања која грађани имају од полиције, као и увиђање одређених концепцијских слабости у полицијском раду, које су условиле пад њене ефикасности, пораст страха од криминала и појаву личне и имовинске несигурности код грађана, довели су до појаве нове стратегије полицијског рада, која се заснива на ширем ослањању полиције на грађане и заједницу и довођењу њене улоге у склад са специфичним локалним приликама и потребама појединих подручја. Основну идеју ове стратегије чине покушаји замене класичног модела бирократске, агресивне или интервентне полиције моделом тзв. контактеног полицирања (Милосављевић, 1997:250). Овим моделом акценат се ставља на превенцију као примарни задатак, који почива на стратегији комуницирања, сарадњи и широком ослањању на грађане, уз истовремено максимално

ограничавање примене силе и њено замењивање акцијом убеђивања и партнерства (Bailey, 1990:85). За ову стратегију било би карактеристично стално присуство полицајаца у рејонима, чиме би се тежиште стављало на пешачке патроле. Ова стратегија је требало да превазиђе извесна ограничења и слабости традиционалног (интервентног) модела вршења полицијских задатака (велики трошкови, ниска ефикасност, широка дискреција, милитаризација, одвајање од заједнице, несналажење у етничким сукобима и јавним нередима и сл), и тако обезбеди адекватнији одговор на промене у друштвеном окружењу.

Међу варијантама „контактног полицирања“ нарочито снажну подршку у САД, Канади, Великој Британији, Холандији, Белгији, Немачкој и Аустралији ужива концепт полиције у заједници (*community policing* – COP) или комунитарне полиције. У почетним фазама развоја и примене овог концепта, теоријски постулати на којима се заснивао базирали су се на скупу дифузних појмова: *community-oriented policing, problem-oriented policing, problem-solving policing, community based policing, community-oriented police enforcement, community patrol officer program, neighborhood-oriented policing, citizen contact patrol* (Seagrave, 1996:32), без јединствене дефиниције и утврђених индикатора успешности и квалитета самог концепта.

У литератури не постоји сагласност око дефинисања полиције у локалној заједници (Green & Mastrofski, 1988; Eck & Rosenbaum, 1994; Seagrave, 1996). Дефиниције углавном наглашавају сличне принципе: решавање проблема, укључивање заједнице, организациону децентрализацију (Hillery, 1982; Manning, 1984; Murphy & Muir, 1985; Weatheritt, 1987; Shapland & Vagg, 1988; Bailey, 1989; Goldstein, 1990; Klockars, 1989; Mawby, 1990; Trojanowicz, 1990; Clairmont, 1991; Reiner, 1991; Friedmann, 1992; Murphy, 1994; Crank, 1994; Adams et al., 2002; Chappell & Lanza-Kaduce, 2004; Skogan, 2006), превенцију криминала и повећање квалитета живота (Community Policing Consortium, 2006; Skogan, 2004).

Community Policing Consortium дефинише полицију у заједници као „заједнички напор полиције и заједнице да идентификују проблеме криминала и нереди и да укључи све елементе заједнице у потрази за решењима ових проблема.“ Надзирање и укључивање заједнице заснива се на претпоставци да

полиција сама не може да контролише криминал и неред и да тиме не може да промовише квалитет живота грађана (Chappell, 2009).

Полиција у заједници, према Сколнику и Бејлију (Skolnick & Bayley, 1988:3), подразумева тако обављање полицијских послова које се темељи на:

- плански развијеним и двосмерно активним односима између полиције и грађана и уважавању локалних потреба и проблема грађана – нова стратегија полицијског деловања;
- територијалном децентрализовању полиције (тј. увођењу станица, подстанца и других форми организационог уситњавања – нов начин организације полицијске службе;
- реоријентацији патролне делатности (повратак пешачкој патроли) – нова тактика поступања полиције у извршењу полицијских задатака;
- увођењу цивилног особља на повећани број положаја у полицији – нови садржаји односа према јавности.

Концепт полиције у заједници се, према Розенбауму (Rosenbaum, 1994), заснива на побољшању квантитета и квалитета полицијског рада, децентрализацији полицијске организације и већем истицању значаја проактивних стратегија које су усмерене на решавање проблема (*problem-solving strategies*), као и потенцирање повећане одговорности полиције према захтевима и потребама грађана. *Community policing* је дефинисан и као стратегија менаџмента која промовише заједничку одговорност грађана и полиције за безбедност заједнице, путем радног партнерства и интерперсоналних контаката (Palmiotto, 2000:201). Концепт полиције у заједници подразумева удруживање грађана и полиције у борби против криминала, односно, концепт обављања полицијских задатака који ставља нагласак на формирање партнерства полиције и заједнице у циљу смањења криминалитета и јачања сигурности (Champion, 2003:2). Овај концепт полицијског рада требало је да пружи одговор на проблеме криминала, нереди и сукобе грађана и полиције у локалној заједници (Cordner, 1995; Greene & Mastrofski, 1988; Rosenbaum & Lurigio, 1994; Trojanowicz & Bucqueroux, 1990; Walker, 1994; Chappell, 2009).

Према америчким теоретичарима, концепт полиције у заједници укључује реформу процеса доношења одлука у полицији и стварање нове културе у оквиру полицијских одељења; то је организациона стратегија која редефинише циљеве деловања полиције; пре је процес који тече него продукт (Skogan, 2006:160); није модел или дефинисани пројекат, већ нова филозофија рада полиције (Trojanowicz & Buscqueoux, 1998:9). Према Голдштајну (Goldstein, 2000:3-5), концепт полиције у заједници садржи више програма који имају за циљ редукацију страха од криминала код грађана, одвраћање криминалаца од криминала, повећање присуства полиције у заједници, унапређење релација полиције са заједницом и стављање посебног акцента на превенцију криминала.

Поред свих напред наведених теоријских конструката који претендују да свестрано дефинишу комплексан феномен *community policing*-а, у литератури се најчешће наводи дефиниција коју су дали Тројанович и Букро (Trojanowicz – Buscqueoux, 1998:6). По њима, концепт полиције у заједници представља *филозофију и организациону стратегију која промовише ново партнерство између грађана и њихове полиције. Она је базирана на премиси да и полиција и заједница морају да раде заједно као равноправни партнери да би идентификовали, одредили приоритете и решили актуелне проблеме као што су криминал, дроге, страх од криминала, социјални и физички облици нереда (disorder), и све врсте проблема у суседству, са циљем побољшања свеукупног квалитета живота на широј територији.*

Узимајући у обзир све презентоване дефиниције и гледишта, за потребе овог истраживања, под концептом полиције у заједници подразумеваће се оквир деловања и структура полицијске службе, који се заснивају на: а) партнерском ангажману локалне заједнице и полиције; б) превенцији и проблемски оријентисаном раду, и ц) организационим променама.

Концепт полицијског рада у заједници, међутим, често се у пракси погрешно схвата. У том смислу потребно је истаћи његова четири кључна принципа:

- Концепт полицијског рада у заједници није и не треба да буде схваћен као „лек за све“. То није одговор на све проблеме са којима се суочава нека локална заједница или полицијско одељење, али може бити добра стратегија реаговања на поједине безбедносне проблеме;

- Овакав облик полицијског рада није потпуно нов. Према извештајима и истраживањима, нека полицијска одељења или појединачни полицијски службеници примењују овакав облик рада већ дуги низ година или од самог почетка, што може бити тачно. Међутим, постоје неки специфични аспекти рада полиције у заједници који су релативно нови, али, такође, мали број одељења/агенција може тврдити да су у потпуности усвојили све принципе и облике рада у оквиру овог концепта;

- Концепт полицијског рада у заједници не подразумева оперативно деловање по принципу „загрли разбојника“. То није стратегија *против спровођења закона* или *антиборба против криминала*; истовремено, нема циљ да претвори полицијске активности у социјални рад. Овај концепт представља озбиљнији и комплекснији одговор на криминал од тренутног или површног реаговања полиције на инциденте.

- Овакав концепт полицијског рада није „кувар“, нити „списак рецепата“. Не постоје прецизна упутства која би осигурала непоколебљиву примену свих принципа овог концепта, нити скуп специфичних активности које увек морају бити укључене у његову реализацију. Могуће је идентификовати скуп универзално примењивих принципа и елемената, али њихова практична примена зависи од надлежности појединих полицијских одељења, од исказаних потреба сваке заједнице и од тренутних околности (Gordner, 1996:1).

Како је већина истраживања потврдила, успешно спровођење овог концепта полицијског рада у локалној заједници захтева стратешко планирање и довољно ресурса (Rosenbaum et al., 1998), одговарајућу организациону структуру, обуке и образовање, нову структуру евалуације и нову културу унутар полиције (Buerger, 1993; Chan 1997; Herbert, 1998; Peak & Glensor, 1996; Feltes, 2002). Програми треба да буду свеобухватни, уместо тзв. стратегија сингл-интервенције, и треба да подразумевају нов квалитет односа са јавношћу

(Friedmann, 1992; Radelet, 1977). За успешно спровођење ових програма полицајци треба да буду интегрисани у заједницу (Uglow, 1988), уз пуно уважавање те заједнице, њених приоритета и проблема (Trojanowicz & Viscuogoux, 1998) и уз спремност да јој пружи помоћ (Buerger, 1993). Међутим, и даље постоји недостатак консензуса о универзалном скупу критеријума за спровођење и процену политике локалне заједнице (Cardarelli & McDevitt, 1995; Purpura, 2001:270). Успех свих програма полицијског рада у заједници најбоље се може мерити способношћу полиције да спроведе промене у ставовима и понашању стварањем услова у којима ће полиција и грађани имати прилику да промовишу међусобно разумевање, повећају пријатељске интеракције и блиску сарадњу (Riley, 1999; Lewis et al., 1999).

2. ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ

Операционално, концепт *community policing*-а, дефинише се помоћу четири кључна елемента: консултовање, адаптирање, мобилизација и проблемски оријентисан приступ (Bailey, 1994:105-115).

Консултовање подразумева: 1) формирање заједничких тела полиције и грађана локалне заједнице у којима се заједнички утврђују безбедносне стратегије и доносе одлуке које се тичу безбедности; 2) одржавање редовних састанака са грађанима како би се сазнало више о њиховим безбедносним проблемима и договориле стратегије заједничког деловања на том плану.

Адаптирање обухвата прилагођавање полиције специфичним условима који постоје у локалној заједници, што захтева и подразумева децентрализацију полицијске организације, поделу територије на мање полицијске секторе и задуживање полицајаца за стање безбедности на конкретној територији.

Мобилизација се заснива на лидерском и професионалном приступу полиције питањима безбедности у локалној заједници, а обухвата мобилисање грађана, институција и других потенцијала локалне заједнице, уз организовање мултиагенцијског приступа у циљу јачања превентивног деловања.

Проблемски оријентисан приступ значи да полиција удружена са заједницом покушава да уочи и реши проблеме који доприносе настанку криминалитета и других проблема који угрожавају заједницу и доприносе осећању несигурности код грађана.

3. ДИМЕНЗИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Према Корднеру (Cordner, 1997, *наведено према*: Seagrave, 1996:1-22), концепт полиције у заједници садржи четири базичне димензије.

3.1 Филозофска димензија

Филозофска димензија настоји да пружи најширу интерпретацију рада полиције и узме у обзир утицај грађана на њен рад, постављајући у први план партнерство између полиције и заједнице које је усмерено ка бројним социјалним питањима. Филозофска димензија овог концепта захтева поновно промишљање и преиспитивање улоге полиције у друштву (Goldstein, 2000:72,3). Она обухвата централне идеје и уверења која се налазе у основи полицијског рада у заједници, при чему увек треба имати у виду да је концепт полицијског рада у заједници филозофија, а не програм. Централне идеје ове димензије су: а) утицај грађана на рад полиције; б) проширење полицијске функције, и в) персонализована служба (Cordner, 1995).

а) Утицај грађана на рад полиције – у слободном и демократском друштву, грађани треба да имају прилику да изразе своје мишљење о томе како полицијска одељења раде. Истовремено, спровођење закона од стране полиције добиће подршку грађана уколико полиција покаже интерес за њихове ставове. Неки од практичних начина утицаја грађана на рад полиције су:

- *Саветодавни одбори или одбори за безбедност* – групе грађана који се редовно састају са руководством полиције како би разменили информације и савете о безбедносној политици, приоритетима и актуелним питањима безбедности грађана; групе грађана са посебним интересима, као представници струковних и пословних удружења;

- *Периодичне анкете* спроведене међу грађанима (телефоном, електронском поштом, учешћем у радијским и телевизијским емисијама), као и јавни састанци на које се грађани позивају да изнесу своје ставове и мишљења.

б) Проширење полицијске функције – Концепт полицијског рада у заједници подразумева широке функције полиције, а не само послове спровођења закона и борбу против криминала. То значи да грађани од полиције очекују да им помогне да повећају безбедност свога суседства, што укључује и: решавање породичних сукоба, пружање помоћи жртвама, спречавање несрећа и смањење страха од криминала спровођењем политике хапшења. Бројне полицијске службе проширују фокус свог деловања и на:

- *Безбедност саобраћаја*
- *Наркоманију* – полицијске агенције настоје да смање злоупотребу дрога кроз процесе образовања, регулисање прописа, контролу продаје и коришћења ових средстава;
- *Смањење страха од криминала* – бројне агенције покушавају да код грађана смање страх од криминала путем едукативних кампања, повећањем броја патрола, фокусирањем на проблем скитничења и просјачења;
- *Насиље у породици* – већина полицијских одељења предузимају мере подршке и заштите жртвама насиља у породици;
- *Поделу заједнице на зоне и секторе* – неке агенције учествују у решавању захтева, доношењу одлука (на пример, издавање грађевинских дозвола), са циљем пружања доприноса безбедности у саобраћају, превенције криминала, итд.

в) Персонализована служба – Полицијски рад у заједници подразумева пружање личних услуга грађанима, а не бирократско понашање. На тај начин биле би превазиђене жалбе грађана према којима су полицијски службеници недовољно заинтересовани за потребе грађана при чему их третирају пре као бројеве, а не као људе. Чињеница је да нису сви сусрети полиције и грађана пријатни и пријатељски. Управо због тога, полицијски службеници требало би да елиминишу вештачке бирократске баријере, и да, увек кад је то могуће, буду на

услуги грађанима као „њихови“ официри (поделом службених визиткарти, поседовањем пејџера и гласовне поште и сл.).

3.2 Стратешка димензија

Стратешка димензија представља први ниво конкретизовања филозофије *community policing*-а. Она треба да обезбеди везу између идеја и веровања на којима се базира филозофска димензија и специфичних програма и праксе којима се они спроводе. Концепт полиције у заједници садржи три стратешка елемента: а) промене у вршењу полицијских операција; б) географски фокус, и в) наглашавање превенције. Они представљају оперативне концепте превођења филозофије полицијског рада у конкретну акцију.

а) Промене у вршењу полицијских операција – Нови облици полицијског рада у заједници препоручују мање ослањања на „марице“ и полицијске патролне аутомобиле, и већи нагласак на интеракције „лице у лице“, односно на ефикаснију интерактивну полицијску праксу. Циљ је да се традиционалне полицијске функције обављају ефикасније, како би се уштедело време и ресурси који могу бити употребљени према позивима „високог интензитета“. Неке од промена у вршењу полицијских операција подразумевају и:

- пешачке патроле, које би, гдегод је то потребно, допуњавале или замењивале ангажовање моторизованих патрола;
- увођење других видова патрола: бицикличке патроле, патролирање скутерима, коњичке патроле и сл.;
- патролирање типа „вози и ходај“ – многе агенције периодично захтевају да полицајци ангажовани у моторизованим патролама паркирају своје аутомобиле и да се учествују у пешачким патролама (у тржним центрима, пословним четвртима, парковима и у стамбеним зонама);
- диференцијалне патроле – бројне полицијске агенције су усвојиле праксу тзв. диференцијалних одговора (нпр., одложени одговор, телефонско извештавање

и извештавање у ходу) прилагођених потребама различитих врста позива, уместо слања полицијске јединице на место сваког позива за интервенцију.

б) Географски фокус – полицијски рад у локалној заједници усваја тзв. *географски фокус* да би успоставио чвршће везе између полицијских официра и грађана неког насеља ради повећања поверења, узајамног поштовања и међусобне одговорности. Неке од метода којима се истиче географски фокус су следеће:

- стални задаци – патролним полицајцима се додељују одређена географска подручја (сектори) за дужи период, уместо да се често ротирају;

- полицијским службеницима се додељују распореди рада у оквиру којих они деле обавезе за 24 сата дневно, седам дана у недељи, при чему се одређује један службеник као официр одговоран за идентификацију проблема и координацију рада свих осталих официра.

- секторски полицајац или полицајац у блоку – географски распоред и ритам рада и послова може бити подељен на мање области индивидуалне одговорности, тако да сваки службеник у патроли има општу одговорност за безбедносно стање, али и посебну одговорност за свој сектор или блок, при чему средњи менаџмент може имати одговорност за више географских области;

- мини-станице – за свако географско подручје или област може се формирати мини полицијска станица, зависно од величине подручја и потреба становништва, али се конкретним областима могу доделити и детективи и други стручњаци, уколико то захтева стање криминала на том подручју.

в) Нагласак на превенцији – савремени облици полицијског рада у заједници настоје да посебан акценат ставе на превенцију, на основу заједничког осећаја да би грађани, иако цене брзе и репресивне одговоре полиције, реактивне истраге и хапшења, увек више волели да се благовремено спречи њихова виктимизација. Већина модерних полицијских одељења организационо одређује извесне ресурсе за превенцију криминала, у облику специјализованих службеника или организационих јединица. Савремени концепти полицијског рада у заједници настоје да оду даље, наглашавајући да је превентива велики део посла сваког

полицјског службеника. Неки од приступа са фокусом на превенцији која примењују полицијска одељења су:

- специфичне превентивне мере за специфичне карактеристике појединих облика криминала;
- специфичан дизајн животне средине – подразумева скуп мера којима се фокус ставља на физичке карактеристике локација које их чине погодним за криминал;
- сарадња са становницима и групама грађана на спречавању злочина;
- превентивни програми осмишљени да се спречи малолетничка делинквенција;
- превентивне безбедносне мере (процедуре) којима се спречавају кривична дела у оквиру пословних предузећа.

3.3 Тактичка димензија

Тактичка димензија представља конкретизовање филозофије и превођење стратешког оквира деловања у конкретне програме, праксу и понашање. По Корднеру (Cordner, 1995), најбитнији су следећи тактички елементи *community policing*-а: а) позитивне интеракције са грађанима; б) остварење партнерства, и ц) решавање проблема.

а) Позитивне интеракције са грађанима – Полицијски рад неизбежно укључује неке негативне контакте између официра и грађана (хапшења, привођење, задржавање, примена силе и сл.). Полиција је свесна ове чињенице и зато препоручује да их полицајци избегавају колико могу, ангажовањем у позитивним интеракцијама које оне граде блискост и поверење на обе стране, због чега већина грађана поштује полицијске службенике и подржава их, пружајући им специфичне информације за кривичне истраге и решавање проблема. Неке од позитивних интеракција укључују: руковање са грађанима током обављања свакодневних рутинских послова; присуствовање састанцима грађана у неком блоку или суседству; школски полицајци имају много више

прилика да остваре позитивну комуникацију са младима; спровођење тзв. интерактивних патрола, у оквиру којих се полицајци више ослањају на комуникацију са грађанима, него на посматрање.

б) Остварење партнерства – Полиција у локалној заједници наглашава важност активног партнерства између полиције, других органа и грађана, у коме све стране заиста раде заједно на идентификацији и решавању проблема. Пракса показује да полиција чини велику грешку уколико на себе преузме цео терет контроле криминала и нереда. Партнерство се остварује кроз: функционисање грађанских патрола, грађанске полицијске академије на којима се грађани припремају за волонтере или учешће у патролама, ангажовање волонтера, сарадњу са школама, затварање појединих безбедносно угрожавајућих места на неком подручју и сл.

в) Решавање проблема – Полицијски рад у заједници усмерен је на решавање проблема, а не на приступ оријентисан на инциденте. У процесу решавања проблема користе се неки од следећих приступа: САРА модел (*скенирање, анализа, одговор, процена*), ангажовање људи и личности компетентних за конкретну врсту проблема; присуство на састанцима грађана на којима се размењују информације о проблемима на неком подручју; идентификовање тзв. врућих тачака са којих долази највећи број позива за интервенцију; формирање мултиагенцијских тимова за решавање конкретних питања.

3.4 Организациона димензија

Организациона димензија обухвата квалитативне и квантитативне промене у полицијској организацији, које су од кључног значаја за спровођење овог концепта. Промене се односе на организационе аспекте, администрацију, менаџмент и супервизију. Према томе, у оквиру организационе димензије акценат се ставља на три елемента: структуру, менаџмент и информације. Елементи организационе димензије сами по себи и формално нису део полицијског рада у локалној заједници, али су често од пресудног значаја за његову реализацију.

а) Структура – Реструктурирање полицијске организације предузима се да би се олакшало и подржало спровођење филозофских, стратешких и тактичких елемената. Промене у структури могу обухватити: децентрализацију (ауторитет и одговорност могу се делегирати и шире, територијално и хијерархијски), смањење броја хијерархијски постављених нивоа у полицији ради побољшања комуникације и отклањања бирократије, деспецијализацију јединица и особља и формирање стручних тимова.

б) Менаџмент – Полицијски рад у заједници посебну пажњу посвећује организационој култури и вредностима, а слабији интерес показује за писана правила и формалну дисциплину. Пракса управљања, у складу са нагласком на организационој култури и вредностима, обухвата: мисију (развијене и концизне изјаве о мисији и вредностима које се користе свакодневно у доношењу одлука и руковођењу запосленима; стратешко планирање; развијање тренерских вештина), менторство (младим запосленим полицајцима треба одредити менторе који ће их пратити од самог почетка рада) и селективну дисциплину (у својим дисциплинским поступцима, агенције треба да направе разлику између намерних и ненамерних грешака од стране запослених и између запослених, оних којима се крше основне вредности и оних који крше само техничка правила).

в) Информације – Спровођење концепта полиције у локалној заједници и ефикасно управљање захтева одређене врсте информација које нису биле доступне у традиционалном раду полицијских одељења. Зато овај концепт наглашава квалитет у односу на квантитет. Такође, географски фокус полиције у заједници повећава потребу за детаљним информацијама о насељима као јединицама анализе. Нагласак на решавању проблема ствара и потребу за информационим системима који помажу у идентификовању и анализирању различитих заједница и њихових проблема. Овај елеменат организационе димензије подразумева: процену успешности полицијског рада, евалуацију примењених програма и стратегија, коришћење информационих система; анализу кретања криминала у појединим областима, географске информационе системе којима се идентификују „вруће тачке“, географске локације и дистрибуцију повезаних кривичних дела.

4. КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ И ДРУШТВЕНИ КАПИТАЛ

Концепт полицијског рада у локалној заједници не представља само промене у стратегији полицијског рада, већ претпоставља да полиција ради и изван простора криминала и спровођења закона, односно да се ослања на перцепцију безбедности коју имају грађани, да буде приступачнија на подручјима суседства одржавајући стални контакт и сарадњу са грађанима, али и са другим субјектима јавног и приватног сектора (Coles & Kelling, 1996; Goldstein, 1993), који заједно чине тзв. *социјални (друштвени) капитал*.

Савремени концепт социјалног капитала је дефинисао Колман (Coleman): „Друштвени капитал је дефинисан својом функцијом. То није један ентитет, већ низ различитих субјеката који имају две заједничке карактеристике: сви се састоје од неких облика социјалних структура, и олакшавају одређене радње појединаца који чине њихов састав. Као и други облици капитала (људски, финансијски, физички), социјални капитал је продуктиван, чини могућим постизање одређених циљева који не би били оствариви у његовом одсуству... За разлику од других облика капитала, социјални капитал чини нераздвојива структура односа између лица и међу лицима“ (Coleman, 1990:302).

Друштвени капитал се ствара када се односи међу људима уреде на начин који олакшава њихову заједничку акцију (Coleman, 1990:304), при чему се најбоље може искористити међу људима који раде заједно и верују једни другима. Постоје различити облици друштвеног капитала, а сви они укључују:

- обавезе и очекивања (поверење и узајамност);
- информациони потенцијал (потенцијал за информацију која олакшава акције);
- норме и ефикасне санкције (подржава друштвено прихватљиво понашање и обесхрабрује антисоцијално понашање);
- односе према власти (вођство);

- квалитетне друштвене организације;
- намерно формиране организације (добровољне организације) (Coleman, 1990).

Друштвени капитал се може лако уништити. За његово одржање неопходно је поверење једних субјеката према другима, стабилна друштвена структура и идеологија која подржава несебичност. Социјални капитал се депресира ако се не обнавља (Coleman, 1990:318-321).

Социјални капитал често се погрешно изједначава са социјалним везама. Јановиц (Janowitz, 1975) је тврдио да јаче друштвене везе у комшилуку (суседству) могу довести до ефикасније социјалне контроле. Он је, користећи појам друштвене контроле у класичном смислу, дефинисао *социјалну контролу* као *својство друштвене групе да се регулише*. Са јаким везама, људи у групи могу помоћи једни другима кроз разне кризе.

Ако се формира чврста база друштвеног капитала, то може бити катализатор за грађанско ангажовање усмерено ка смањењу криминала и поремећаја. У таквим околностима, и полицијски рад у заједници и друштвени капитал деле заједничке вредности и циљеве; и један и други се заснивају на поверењу и дијалогу између различитих друштвених група које поседују неједнак степен друштвене моћи; у њиховој основи налази се процес децентрализације сложених организација и способност људи да раде заједно на решавању разних проблема. Стога, када полиција, грађани, њихове групе и остали субјекти у јавном и приватном сектору раде заједно на смањењу криминала и друштвених поремећаја, може се говорити о изграђеном социјалном капиталу.

Истраживања су показала да, уколико нема чврсто изграђеног друштвеног капитала, полицијски рад у заједници неће бити успешан, што ће довести до пораста криминала нарочито у оквиру суседства, које карактерише стамбена сегрегација, расна неједнакост и концентрација сиромаштва (Hagan, 1989).

Често је, попут полицијског рада у заједници, и социјални капитал поједностављен и схвата се као лек за било који социјални проблем (Foley & Edwards, 1997). Зато је неопходно имати у виду социјално поверење, које је

субјективна категорија и коју је тешко измерити. Међутим, друштвене мреже и организације (које су у блиској вези са социјалним поверењем) су објективне и видљиве (Foley & Edwards, 1997:577). Стога би се, приликом сарадње субјеката социјалног капитала и полиције, морала проверити ефикасност мрежа изграђених од норми, усвојених вредности и стеченог поверења, иако се са сигурношћу не може тврдити шта долази прво (поверење или мрежа). У практичној примени полицијског рада у заједници највећи ефекат се постиже ако они међусобно појачавају једно друго. Такође, неопходно је да постоји неки почетни ниво поверења, али и да се током времена, под утицајем социјалног капитала, јачају везе у оквиру мреже норми и вредности. За потребе полицијског рада у заједници последице чврстог друштвеног капитала укључују ефикасно организовање група грађана у оквиру суседства у раду са полицијом и другим субјектима на смањењу криминала и нереда.

Међутим, само постојање друштвеног капитала не гарантује да ће сарадња у оквиру полицијског рада у заједници бити позитивна, нити је социјални капитал феномен који врши утицај одоздо нагоре (Foley & Edwards, 1997:578-580). Такође, друштвени капитал није ни равномерно распоређен у оквиру једног друштва, и његова вредност је нераскидиво повезана са судбином друштвеног сектора у којем је смештен.

5. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ

Идеја *community policing*-а развијала се, почев од седамдесетих година, на основу теоријских и практичних консеквенци бројних емпиријских истраживања извршених на подручју Сједињених Америчких Држава. Налази, закључци препоруке ових експерименталних подухвата налагали су, између осталог, и потребу бољег упознавања социолошких и психолошких концепата девијантности, предрасуда и промене ставова, што ће, у смислу постављених циљева овог истраживања, имати посебан значај. Поред тога, резултати истраживања указивали су на неопходност радикалних измена у оквиру бирократског концепта организације полиције и увођења демократског модела руковођења и контроле полиције. Основне теорије које су допринеле развоју концепта полиције у заједници постављене су 1969. године – теорија поломљеног прозора (*broken windows theory*) и 1998. године – стратегија нулте толеранције (*zero tolerance strategy*).

5.1 Теорија поломљеног прозора

Теоријски концепт „поломљених прозора“ заснован је на идејама америчких криминолога Келинга и Вилсона које су први пут објављене 1982. године, у „Атлантском месечнику“ (Kelling & Wilson, 1982) под насловом *Broken Windows*, а на основу истраживања америчког психолога Зимбарда (Philip Zimbardo). По први пут, они су тврдили да амбијент, у којем је у великом обиму присутан ситан криминал, ствара утисак да такво стање нико не контролише, али и да озбиљан криминал и било који злочин може проћи некажњено. Другим речима, друштвени поремећаји и социјалне девијације на једном простору представљају повод и индиректан позив криминалцима на вршење тежих кривичних дела.

Келинг и Вилсон су идентификовали два облика нарушавања реда у једној средини: поремећаји физичког понашања који се манифестују преко физичких

индикатора, тзв. *поломљених прозора* (исписивање графита, рушење фасада зграда и сл.), и *бихевиоралне манифестације*, односно, неприхватљиво понашање на јавним местима (уличне банде, улична проституција, нарушавање реда у јавном превозу и сл.). Теорија поломљених прозора указивала је на неопходност сузбијања лакших облика кривичних дела, социјалних девијација и физичког уништавања средине, чиме би се спречило стварање атмосфере погодне за теже облике криминала. С друге стране, „поломљени прозори“ налагали су, посредно, и другачији приступ ангажовању полиције у заштити грађана и њиховог суседства.

Вековима се улога полицајца као „ноћног стражара“ гледала не кроз то да ли је испоштована одређена законска процедура, већ да ли је постигнут задати циљ (јавни ред и мир). Прихватање нових теоријских ставова довело је и до промена у оперативној, тактичкој и кадровској организацији полиције, пре свега, у великим градовима. Полицијски руководиоци су у прерасподели ресурса и распоређивању кадра акценат ставили на њену функцију у борби против криминала, за разлику од претходне организације полиције као искључивог чувара јавног реда и мира. Реорганизација полиције, веће ангажовање у заштити суседства и њено приближавање грађанима, довело су и до значајнијег активирања пешачких патрола у односу на моторизоване које су до тада биле доминантно присутне на улицама америчких градова. Истовремено, и грађани су се, у оквиру свог суседства, самоорганизовали, настојећи да одрже стабилно стање, без тешких облика криминала и обимнијег нарушавања јавног реда и мира. Међу облицима грађанског укључивања у заштиту околине, најуспешније су функционисали: „суседски стражар“ и „грађанска самозаштита“. Оба облика подразумевала су и сарадњу са полицијским патролама (пешачким и моторизованим) присутним у суседству. Кључни елемент ангажовања и повезивања грађана и полиције био је процес идентификовања суседстава која су на самој ивици – оних у којима је јавни ред нарушен у извесном степену, али се може поправити, и оних у којима су људи често на улицама, где „прозор сваког часа може бити поломљен“. Већина полицијских управа нема начина да систематично идентификује таква подручја и распореди полицајце. Они се распоређују на основу стопе криминала или на основу грађанских позива за помоћ. Због тога полицијски руководиоци морају да проуче суседство и да одлуче

где је потребно ангажовати додатне полицајце, како би полиција испунила своју мисију – да заштити како заједницу, тако и појединце.

Теорија поломљених прозора успела је да докаже и утврди везу између запуштености локалне заједнице и стопе криминалитета, односно да укаже на следеће чињенице:

- социјалне девијантности (пијанчење, банде, проституција и сл.) и друге урбане аномалије рађају страх код грађана;
- „поломљени прозор“, тј. свака „неуредност“ или аномалија која се не отклања, сигнал је да се нико не брине о друштвеним вредностима, што ствара погодности за појаву озбиљних друштвених проблема и различитих видова криминалног понашања;
- уколико полиција обраћа пажњу на лакше облике нарушавања јавног реда и мира како би редуковала страх код грађана и криминал, она истовремено остварује легитимитет код грађана, подиже ниво њиховог поверења и лакше ствара услове за заједничко деловање (Kelling, 2000:61).

Према Шејну (Shane, 2011), успешност полиције не изражава се великом стопом откривања непознатих учинилаца кривичних дела, већ смањењем броја извршених кривичних дела и осталих облика нарушавања квалитета живота грађана на територији на којој је ангажована.

5.2 Стратегија нулте толеранције

Стратегија нулте толеранције, која се темељи на теорији поломљеног прозора, указује на друштвену закономерност: насиље ће бити усмерено према неком објекту, уколико се он остави необезбеђен, изолован и без икакве контроле (Mc Carthy et al., 2002; Kelling & Moore, 1988; Greene, 2000:505-515). Другим речима, што се полиција, при мањим нарушавањима јавног реда и мира у једној области, консеквентније понаша, то ће се мање тешких кривичних дела у тој области дешавати.

Стратегија полицијског деловања заснована на „нултој толеранцији“ узима у обзир кључну чињеницу да порушена и оштећена имовина, као и асоцијална понашања, шаљу поруку да о јавном реду и криминалу нико не брине, али и производе атмосферу у којој озбиљан криминал цвета. Дакле, основни задатак полиције јесте да се активно и агресивно супротстави асоцијалном понашању, да кажњава преступе и прекршаје који утичу на квалитет живота. Међутим, априорно прихватање оваквог начина полицијског рада покреће питања о социокултуролошким предусловима који су неопходни за његово спровођење. Такође, оспорава мишљење да нулта толеранција и проблемски оријентисане полицијске активности нису компатибилне филозофске поставке полицијског рада и упозорава на потенцијалне импликације примене нулте толеранције у односу према грађанским слободама.

Компаративна истраживања извршена осамдесетих и деведесетих година XX века на подручју САД (San Diego, New York, Newport News Shipyards) указала су на то да је примена стратегије нулте толеранције условила редуkcију стопе криминалитета и дала су предност проблемски оријентисаном раду полиције у односу на стратегију нулте толеранције. Међутим, број изречених затворских казни и број притужби на понашање полиције (прекорачење овлашћења) значајно је повећан у срединама где је примењена стратегија нулте толеранције. Примећено је и да је за примену ове стратегије полицијског рада било потребно додатно ангажовање већег броја полицајаца него у срединама у којима је примењена стратегија проблемски оријентисаног полицијског рада.

За постизање очекиваних ефеката приликом примене нулте толеранције било је неопходно да полиција претходно оствари подршку и сагласност заједнице за појачано репресивно деловање против појединих форми криминалитета, а понеки пут је и сама заједница то тражила од полиције. Другим речима, неопходан услов за успешно спровођење *zero tolerance strategy* представља претходно остварена подршка и сагласност заједнице (грађана) за појачано репресивно деловање против појединих форми криминалитета, које треба умерено комбиновати са мерама појачане превентивне делатности, циљно и дозирао усмерене (Grabosky, 2009). Истовремено, примена стратегије нулте толеранције захтева опрез када се ради о мултиетничким срединама или

подручјима на којима живе припадници различитих раса, јер лако може довести до угрожавања права и слобода појединих група (Grabosky, 2009). Због тога, пажљивом анализом криминала, његових компоненти и последица, треба пружити прилику и створити могућности да се грађани укључе у сређивање прилика у свом суседству, наравно и уз евентуалне агресивне интервенције полиције. У појединим ситуацијама за ове активности треба мобилисати и друге агенције и институције.

Сам термин „нулта толеранција“ је инхерентно атрактиван за неке делове јавности, јер симболизује „брзо смиривање“ или „лек“. За друге, она подиже степен репресије. Шта год значила његова конотација, она указује на то да је криминал комплексан феномен са бројним узроцима и ниједним готовим решењем. Зато израз „нулта толеранција“ појачава тенденцију да се полицијско реаговање на криминал схвати поједностављено, као стратегија примерена свим приликама. Међутим, њена примена захтева опрез, редован мониторинг и евалуацију, а спровођење захтева примереност времену и месту, при чему користи од примене морају бити веће од штете која се евентуално може произвести. Неопходно је и да се процени дугорочни утицај стратегије на лица и средину у којој се примењује, али и на опште трендове криминала у заједници.

При томе се посебна пажња посвећује медијској подршци и пуном поштовању људских права оних према којима се репресивне мере предузимају. Ова чињеница представља *conditio sine qua non* деловања и успешности концепта полиције у заједници према социопатолошком и криминолошком феномену породичног насиља.

6. ПРОБЛЕМСКИ ОРИЈЕНТИСАН ПОЛИЦИЈСКИ РАД

Пре више од 30 година, Голдштајн (Goldstein, 1979) је покренуо теоријска разматрања улоге полиције у решавању проблема у локалној заједници, што је постало познато као синтагма *проблемски оријентисан рад полиције (Problem Oriented Policing – POP)*. Он је предложио овај модел као одговор на традиционално полицијско реаговање на инциденте, које је било доминантно у реформи полиције почетком 1970-их година, заједно са питањем унутрашњег менаџмента. Голдштајн је истакао потребу за новим приступом полицијском раду који ће бити усмерен на ефикасност и резултате. Према њему, нова организација полицијских послова захтева од полицијских официра и службеника да буду упознати са широким спектром понашања и социјалних проблема који се јављају у заједници, односно, крајњи производ реорганизације треба да буде полиција која се бави проблемима, а не одговором на инциденте (Goldstein, 1979:242). У заједници се могу јавити различити проблеми: пљачке, насиље, бескућници, саобраћајне незгоде и сл. Одговор на проблеме који се заснива на распоређивању већег броја полицајаца у заједници, бржем одговору на конкретан инцидент или једноставној примени законом предвиђених мера, не доприноси самом разумевању проблема.

Нови програм који је предложио Голдштајн заснован је на филозофији полицијског деловања према којој полиција и заједница раде заједно на решавању проблема на нивоу заједнице. Унутар овог модела, посебна пажња полиције фокусирана је на питање *ко стоји у позадини криминалног догађаја*, док су се традиционална полицијска деловања углавном фокусирала *на сам догађај* (Мооре, 1992:99-158). У питању је модел који је захтевао и: структурирање полицијског менаџмента за спровођење нових програма, интеграцију свих субјеката у програм, обезбеђивање специјалног тренинга за полицијски кадар у погледу нове филозофије полицијског деловања, промену стратегије и тактике полицијског поступања, редифинисање традиционалних начина патролне делатности и њихово прилагођавање специфичним захтевима рада у заједници, формирање формалног партнерства са заједницом у циљу идентификације и структурне анализе

проблема заједнице са различитим врстама криминалитета и др. Овај програм требало је да подстиче и развија неке од општих социјалних стратегија, индиректно повезаних са обављањем полицијске делатности: рад са децом у школама, сарадњу полицијских руководилаца са грађанима на изради и спровођењу превентивних програма и развој атипичних стратегија полицијског деловања (бициклическе патроле и сл.) (Bresci & Erickson, 1998:17-20).

Новим моделом полицијског деловања, основни, реактивни начин примене закона у потпуности је замењен проактивним приступом који наглашава важност скривених фактора који генеришу проблеме и представљају главну тешкоћу у раду полиције. Из тих разлога, полицијски менаџмент и полицијске снаге морају се окренути системској анализи фактора који узрокују криминалне догађаје, и у складу са њима дефинисати и реализовати социјално-превентивне активности које ће преовлађавати у оперативно-практичном поступању полиције у локалној заједници. Ограничавање на нормативни кривично-правни аспект решавања проблема у заједници спречава постављање проблема у ширу, социјалну раван и не доприноси препознавању и отклањању његових узрока. Примена проблемски оријентисаног приступа подразумева структурну анализу – идентификовање кључних елемената деликата (место, време, индивидуалне карактеристике извршилаца, мотиве, узроке).

Теоријски радови Хермана Голдштајна готово увек су упућивали на закључак да кључ решавања проблема и успешног полицијског деловања у заједници лежи у дубокој, комплексној анализи свих тешкоћа и препрека са којима се полиција суочава у свом раду, али и у развоју одговора који су социјално и психолошки прилагођени на евентуалним девијацијама или патологији у заједници. Његова истраживања допринела су развоју једног од најприхватљивијих модела за решавање проблема унутар локалне заједнице. Реч је о моделу који се популарно означава скраћеницом САРА (скенирање, анализа, одговор и процена) (*SARA – Scanning, Analysis, Response & Assessment*).

Према овој методологији, у процесу решавања проблема могу се уочити следеће фазе:

Скенирање: Процес почиње идентификацијом проблема који се понављају. Њихово препознавање иде даље од пуког бележења броја инцидената или њиховог класификовања и усмерено је ка уочавању релација и повезаности између више проблема (појава) исте врсте;

Анализа: Након што је проблем идентификован, приступа се његовој анализи. Она обухвата прикупљање података из различитих извора (компјутерске анализе криминалних догађаја, трендова криминала, анкете грађана) како би се разумели услови и околности у којима се проблем јавља, скицирали профили извршилаца и анализирали начини његовог решавања у прошлости. Прикупљени подаци се затим комплетно анализирају у циљу генерисања идеја за ефикасан одговор на постојећи проблем;

Одговор: Прикупљене информације и извршена анализа помажу у опредељивању за један или више алтернативних одговора на конкретан проблем. Одговор(и) подразумева више активности и алтернативних мера које могу обухватити неке традиционалне начине обављања полицијских послова, али и мобилизацију заједнице, коришћење појединих владиних организација или промене у дизајну животне средине, а све са циљем да се развију и спроведу ефикасни начини решавања проблема;

Процена: Након што су одговори реализовани, дужност је полицијског менаџмента да процени њихову ефикасност, односно, да преиспита индикаторе који мере стање након спроведених одговора. Ова процедура обезбеђује поновну анализу полицијске организације за будуће активности. Уколико предузетим интервенцијама нису постигнути жељени резултати, то ће условити више времена, додатних анализа и нових алтернативних одговора на постојећи проблем у будућности. У ситуацијама када су предузети одговори били ефикасни, проблем не захтева више фокусиране ресурсе, али је процена свакако неопходна и намењена за мерење ефективности предузетих мера (Eck & Spelman, 1987; Goldstein, 1990).

7. ПРЕВЕНТИВНА ДЕЛАТНОСТ ПОЛИЦИЈЕ И ГРАЂАНА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Концепт полицијског рада у локалној заједници у домену превенције представља синтезу социјалних и ситуационих приступа и широко је прихваћен и примењиван у неким западним земљама (САД, Канада, Велика Британија) (Rosenbaum et al., 1998). У односу на традиционалне облике полицијског рада који су полицији, као служби и организацији, постављали превентивне активности као један од примарних задатака на локалном подручју (сектору), нови концепт доноси промену у субјекту превенције. Уколико су, наиме, сви досадашњи превентивни приступи базирани на интервенцији надлежних служби, превенција криминалитета у заједници значи покушај да друштвена заједница, тј. грађани који су се сами организовали, предузму одређене мере с циљем да превентивно делују на криминалитет (Greene & Taylor, 1991). Овакав приступ превенцији у локалној заједници условљен је специфичностима криминалитета на локалном подручју и његовом виктимолошком димензијом, с једне стране, и квалитетом до сада примењиваних превентивних стратегија и њихових субјеката, с друге стране.

Чињеница да грађани сами предузимају превентивне мере значи да су они дубоко свесни да могу постати реалне мете, тј. жртве криминалитета. Истовремено, активност друштвене заједнице у борби против појављивања криминалитета говори о томе да традиционални начини борбе које је користила полиција и надлежни органи нису у потпуности извршили свој задатак, те да се активност грађана на тим задацима намеће као допунски метод у борби. И коначно, процес организовања локалних заједница, суседства и секундарних друштвених група има сам по себи превентивно дејство, јер статистика показује да се криминалитет смањује у свим ситуацијама где јачају социјалне везе између појединаца (Lausock, 1992; Goldstein, 1993).

Међутим, како реализација концепта полицијског рада у локалној заједници подразумева партнерство грађана и полиције у процесима идентификације локалних безбедносних проблема и проналажења адекватних одговора на њих, тако се и предузимање превентивних активности базира на

синергистичком деловању оба субјекта. Сам појам *партнерства* у једноставном преводу значи равноправност актера који сарађују. То би у овом случају значило неопходност да се превазиђе однос доминације и подређености који традиционално полицији даје супериорну, водећу улогу. Напротив, партнерство треба да подразумева једнако право на залагање и акцију како полиције, тако и друштвене заједнице (Krivokarić, 2002:236).

Превенција криминалитета у заједници подразумева усмерену активност полиције и заједнице (грађана) ка спречавању криминалитета, односно ка отклањању узрока и појава који доводе до његовог настанка и развоја (Sherman, 1990; Rosenbaum et al., 1998).

Предуслов за успешно партнерство јесте и отклањање свих баријера у процесима комуникације између полиције и локалне заједнице, чиме се, између осталог, постиже и већи степен поверења грађана у рад полиције, али и пружа могућност заједници да директно учествује у препознавању локалних безбедносних проблема. Да би локална заједница постала снажан и самосталан субјекат у борби против криминалитета – носилац превентивних активности у партнерству са полицијом – неопходно је претходно створити услове како би се реализовали следећи задаци:

- заједнички рад полиције и грађана у идентификацији локалних проблема,
- едукација грађана о узроцима криминала и социјалној дезорганизацији,
- заједничка изградња акционог плана за превентивно деловање,
- заједнички рад у идентификацији и мобилизацији ресурса неопходних за превентивну борбу против криминала (Krivokarić, 2002:237; Rosenbaum, 1988).

Едукација различитих категорија грађана и полицијских службеника обухвата анализу услова и механизма настанка и развоја појединих врста криминалитета, као и низ практичних вештина и техника за предузимање дозвољених мера заштите. У оквиру превентивних активности највећа пажња се поклања рањивим групама становништва (деци, школској омладини, старијим грађанима, социјално угроженим категоријама становништва, потенцијалним жртвама криминала и др.) (Maguire, 2004).

У земљама које примењују концепт полицијског рада у заједници у дужем периоду реализују се и програми превенције у малим локалним заједницама, који су названи „програм велике тројке“, а састоје се од:

1. програма надзирања у заједници,
2. програма обележавања имовине ради лакше идентификације и
3. пројеката осигуравања кућа, станова и других објеката (Rosenbaum, 1987).

Превентивно деловање у оквиру партнерства између грађана и полиције може се поделити у неколико фаза:

- *Дефиниција проблема* – у овој фази циљ је да се прецизно дефинише проблем (проблеми) који је типичан за живот локалне заједнице. Као средство за дефинисање проблема користи се читав низ метода за прикупљање информација на основу којих се проблем дефинише. Ту су укључена истраживања, интервјуи, састанци заједнице, ослушкивање јавности, анализа полицијских података и друго. У овој фази је најзначајније да се проблем јасно одреди у свим својим димензијама и облицима манифестовања;
- *Развој програма* – у овој фази се врши избор средстава и метода за превентивно деловање. Одређује се циљна популација, прецизно се дефинишу циљеви превенције и планира мобилизација свих неопходних ресурса за остварење тих циљева;
- *Примена и пошришка програму* – у овој фази се расподељују улоге за реализацију програма и изграђује модел подршке програму. Коначно се креће у његову реализацију по планираном редоследу и сатници;
- *Процена и повратне информације* – на крају, у последњој фази, после примене програма могуће је добити повратне информације из средине у којој је програм примењен. На основу тих повратних информација процењује се успешност програма и кључних фактора који умањују степен његове ефикасности (Tilley, 2005).

Овакав проблемски приступ пружа могућност да се кроз мултиагенцијски рад мобилише велики број агенција, институција, установа, група грађана и појединаца који ће у оквиру партнерства, из угла својих надлежности, допринети

планском спречавању и сузбијању безбедносних проблема и штетних појава у заједници. У таквом приступу и партнерском амбијенту, лидерска улога припада полицији. Она има задатак да понуди оквир превентивног деловања и предлог конкретних активности, иницира сарадњу са другим субјектима у локалној заједници, прати и надзире ефекте предузетих мера, усмерава и контролише промене у безбедносном амбијенту заједнице и отклања препреке у реализацији превенције (Hommel, 1994).

8. МУЛТИАГЕНЦИЈСКИ ПРИСТУП У ОКВИРУ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ

Мултиагенцијски (мултисекторски, интерсекторски) приступ решавању проблема у локалној заједници представља операционализацију филозофско-стратешке димензије концепта полицијског рада која претпоставља да полиција, као орган извршне власти и носилац активности и одговорности на плану спречавања и сузбијања криминалитета, не може сама да решава безбедносне проблеме у заједници који превазилазе њене надлежности. Истовремено, овакав приступ је комплементаран са активностима које се предузимају у области проблемски оријентисаног полицијског рада и превентивног деловања (као партнерство) и подразумева повезивање (умрежавање) различитих субјеката у локалној заједници и подручне полицијске организације са циљем проналажења и примене најефикаснијих стратегија у идентификацији, анализи и реаговању на конкретне безбедносне проблеме.

Зависно од природе самог проблема, полиција ће своје радне ресурсе оријентисати ка његовом решавању кроз низ мера и активности усмерених према конкретној појави, догађају, заједници, појединцу, али увек у сарадњи са оним агенцијама, установама, субјектима који су на одређен начин надлежни или стручни да у тој сарадњи пруже помоћ или преузму одговорност за одређени део предузетих активности. На тај начин се формирају формалне локалне безбедносне мреже, како из назива Вирта – *local security networks* (Virta, 2002). Мрежа различитих интересних група обезбеђује холистички приступ социјалним и другим проблемима у локалној заједници (Crawford, 1997:25). Иако умрежавање оспорава конвенционални статус полиције у друштву, оно генерише комплексност у одговору на проблеме и ствара услове за доношење локалних акционих безбедносних планова, усвајање локалне безбедносне политике и стратегије и њихову примену, ажурирање (континуитет) и развој, односно заједничку одговорност свих институција за стање локалне безбедности.

Формирање локалних безбедносних мрежа и партнерстава – мултисекторски приступ за копродукцију безбедности – у већини случајева

подразумева иницијативу полиције, углавном због тога што она поседује безбедносне експертизе за почетну фазу овог процеса (McLeay, 1998). Партнерства (мреже) варирају у погледу величине и типа. Локалне коалиције могу да укључе представнике владиних агенција, општине, приватног бизниса, доброволне организације, цркву и др. Главни циљ умрежавања је мултидисциплинарни приступ решавању проблема у заједници, кроз постављање конкретних циљева, доношење локалних (или регионалних) безбедносних планова (безбедносних стратегија) на плану спречавања криминала или других проблема у заједници (Virta, 2002:191).

Сврха процеса планирања и умрежавања јесте да се изгради трајан и стабилан систем локалног безбедносног менаџмента, да се подели одговорност за безбедност и превенцију криминала у заједници, као и да се искористе све предности оваквог синергистичког деловања на конкретне проблеме (Peters, 1998). Управљање локалним безбедносним мрежама представља велики изазов за полицију, која треба да пронађе најефикаснији начин примене мултиагенцијског приступа пошто су свака заједница и њени проблеми јединствени.

9. ОГРАНИЧЕЊА И КРИТИКЕ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЗАЈЕДНИЦИ

Као нов и квалитативно другачији концепт рада и организације полиције, *community policing* наилази на дијаметрално супротне (пр)оцене успешности од стране бројних теоретичара полицијских наука. Њихове сумње се, пре свега, темеље на чињеници да је овај концепт везан за уже заједнице (град, општина, округ и сл.) и да се његовим иницијативама не може ефикасно пружити одговор на проблеме шире друштвене заједнице – организовани криминал, тероризам и сл. (Seagrave, 1996:37), или на економски и корпорацијски криминал – криминалитет белог оковратника (Gowri, 2003:591-611). Овај концепт, по многима, није погодан за примену у ситуацијама у којима су изражени сукоби интереса између социјалних група у заједници. Критикован је и због већих трошкова, као и због повећања могућности за корупцију у полицији (Punch, 2009).

Поједини теоретичари постављају питање политичке неутралности и професионалне непристрасности полиције која може потпасти под утицај локалних политичких фактора, затим проблем злоупотребе концепта у домену угрожавања људских права (Moore et al., 2000:249, *наведено према*: Симоновић, 2006:168), предимензионирања социјалне улоге полиције (Iserbyt, 2003), утицаја полиције на механизме неформалне социјалне контроле у заједници (Kelling, 1988; Goldstein, 1990), последица децентрализације полиције и могућности њене контроле (Kelling et al., 1988), вредновања, компарације и усаглашавања традиционалног и концепта полиције у заједници од стране полицијских службеника (Gowri, 2003; Kelling, et al., 1988).

Голдштајн је критиковао широки опсег мера које је полиција користила у локалној заједници, концентрисан око појма злочина и страха од криминала. Сматрао је да се пажња полиције мора усмерити према појединачним проблемима, социјалним девијацијама и преступима, који, уколико се на њих не реагује проактивно, могу ескалирати у криминално понашање са тежим последицама. Оправданост те критике је потврђена и у случају локалне заједнице Викторија у Канади, у којој су грађани на заједничким састанцима са

представницима локалних полицијских власти, као највеће проблеме навели: нарушавање јавног реда и мира од стране странаца који долазе или пролазе кроз насеље, скитнице, возаче скејтборда и проблеме у јавном саобраћају (Goldstein, 1979:244).

Милер (Miller, 1998, 1999) примећује да рад полиције у локалној заједници представља облик „феминизације“ полицијског рада по вредновању стереотипних женских особина, као што су комуникација, сарадња и подршка личним односима. Она указује на објективну опасност да полицијске радне групе могу постати мање кохезивне, уколико поједини полицијски официри у свом раду примењују стратегију полицијског рада у заједници, а други прихватају традиционалне културне вредности, засноване на категоријама мушкости, опасности, сумње или насиља.

Професионална полицијска пракса, међутим, потврђује да је, и поред бројних критика упућених новом концепту, као „слогану за побољшање имица полиције“ (Green & Mastrofski, 1988; Clockars, 1989; Mastrofski, 1988, Weatheritt, 1988), полиција у заједници постала доминантна парадигма која значи, између осталог, и организациону посвећеност решавању проблема на задовољство целе заједнице (Rosenbaum & Lurigio, 1994).

Поједине од ових концептуалних и организационих дилема биће разрешене у овом истраживању, пре свих оне које се тичу примене и успешности концепта полиције у заједници у ситуацијама породичног насиља, а посебан акценат биће стављен на тзв. проблемски оријентисано вршење полицијских задатака.

10. РАЗВОЈ ПОЛИЦИЈЕ У СРБИЈИ

Полиција у Србији, као организација, постоји 200 година. Од формирања прве владе 1811. године, и именовања првог министра унутрашњих послова, до 2011. године, полицијска организација у Србији се више пута организационо и структурно трансформисала.

Полиција у Србији је централизован полицијски орган који организационо припада Министарству унутрашњих послова (МУП). Према Закону о полицији (2005), организована је по линијском и територијалном принципу. Своју делатност обавља преко регионалних организација – подручних полицијских управа, којих има 26. На нивоу сваке општине формиране су полицијске станице. Тренутно на подручју Србије функционише укупно 210 полицијских станица, при чему је подручје сваке станице подељено на безбедносне секторе, којих има укупно 1.000. Ради ефикасније реализације превентивних активности, подручје сваког безбедносног сектора подељено је на позорничке рејоне (укупно 458) и патролне рејоне (укупно 1.817). У кадровској структури попуњеност износи око 70% радних места.

Савремена ера развоја полиције у Србији почела је средином шездесетих година прошлог века и траје и данас. Године 1966. донет је Основни закон о служби унутрашњих послова којим је предвиђено постојање две службе: службе јавне безбедности (са службама милиције, сузбијања криминалитета, безбедности саобраћаја и за пограничне послове) и службе државне безбедности. Ова подела је постојала све до 2002. године. У оквиру овог периода разликују се три фазе у којима се може пратити рад полиције у локалној заједници:

1. Прва фаза, од средине шездесетих година до деведесетих година прошлог века;
2. Друга фаза, од деведесетих година до 2000. године,
3. Трећа фаза, од демократских промена, 2000. године до данас, и даље.

10.1 Прва фаза: концепт друштвене самозаштите

У овом периоду полиција је била организована по децентрализованом принципу. Основни облици полицијског рада били су: територијални (рад на безбедносном сектору), линијски и објектни. Територијални облик рада дефинисан је као основни принцип рада полиције. Он је подразумевао поделу подручја полицијске станице на микро подручја и обухватао је територију једне или више месних заједница. Безбедносни сектор је представљао основну полицијску ћелију рада која је била подељена на позорничке и патролне рејоне. На безбедносном сектору полицајци су радили по десет година и више, при чему су имали прилике да прате и добро упознају локалне безбедносне прилике и одржавају непосредне и редовне контакте са грађанима. У оквиру секторског рада биле су ангажоване пешачке патроле.

У оквиру класичног секторског рада, полиција је подстицала и организовала заједнички рад и окупљање грађана формирањем савета за безбедност при скупштинама општина и у месним заједницама. На састанцима су размењивана искуства и информације са грађанима, али се нису решавали сви безбедносни проблеми, нити су стварани партнерски односи на потребном нивоу.

Полиција је одржавала контакте са грађанима, предшколском и школском омладином, спроводила поједине облике едукације у школама, сарађивала са агенцијама за физичко-техничко обезбеђење у оквиру предузећа, државних и друштвених органа. Безбедносно стање у држави било је на задовољавајућем нивоу. Стопа откривања кривичних дела је била висока, наркоманија је била у зачетку, а Србија је била само транзитно подручје илегалног пребацавања дроге са истока у западну Европу, а не крајња дестинација и тржиште. Полиција је оперативно покривала криминалне средине и држала их под контролом.

Концепт друштвене самозаштите имао је и доста слабости због изражене политизације и политичке манипулације. Била је онемогућена ефикасна контрола и сузбијање криминалитета „белог оковратника”. Формиран је слој недодирљивих директора и политичких руководилаца са неограниченим овлашћењима, чиме је била компромитована идеја о једнакости грађана и основним људским правима.

То је условило пораст неповерења грађана у рад полиције. Крајем осамдесетих година овај концепт је одбачен као неефикасан. Међутим, нису сачувани његови позитивни елементи, који су у пракси показали своју вредност, и нису анализирани уочене слабости.

10.2 Друга фаза: политичко-милитантна ера

У овој фази потпуно је напуштен концепт превентивног деловања полиције, а долазили су до изражаја репресија и милитантност у полицијском поступању. Већина униформисаних припадника полиције била је укључена у милитаризоване посебне јединице полиције за извршавање специјалних безбедносних задатака ван подручја својих полицијских станица. Класични полицијски рад на сузбијању криминалитета и других безбедносних појава у локалној заједници био је сведен на минималну меру, а акценат је стављан на извршавање полицијских задатака на територијама захваћеним ратом. У овом периоду је 2.000 полицајаца напустило полицијску службу.

Полицијски рад на безбедносном сектору скоро да није функционисао, а полиција није имала никакав контакт са грађанима, осим у ситуацијама сузбијања немира, грађанских протеста и полицијских интервенција. Полицијска организација је постала строго централизована са израженом хијерархијом и командном структуром. На локалном нивоу, полиција није имала слободу самосталног одлучивања, већ је извршавала наређења добијена из центра, из самог МУП-а. Социјално-психолошки посматрано, формиран је модел полицајца–војника од којег се очекивало да извршава наредбе са виших нивоа, без права да се упушта у анализу локалних специфичности, безбедносних потреба локалне заједнице, друштвених и индивидуалних разноликости. Полиција је имала задатак да служи тадашњем режиму и да штити националне интересе које је дефинисала владајућа политика. Полицијски рад био је реактивно оријентисан са селективним репресивним приступом. Концепт рада полиције као сервиса грађана који треба да буде под контролом јавности био је неприхватљив. У десетогодишњем периоду снажно је развијена професионална свест коју је тешко променити и која ће имати негативан утицај на развој нове филозофије у полицијском раду.

У политичком смислу, полиција је постала услужни сервис режима, учествовала је у заштити власти и била злоупотребљавана у току демонстрација, при чему је користила физичку принуду и директно се супротстављала грађанима. Страх и неповерење грађана у овом периоду били су јако изражени. У таквим условима забележен је изузетан пораст најтежих облика криминала (убиства, политичке ликвидације, отмице, изнуде), који су добијали нову димензију – организовани облик. У сфери економије дошло је до богаћења повлашћеног круга лица, појавили су се и отуђени центри моћи и спрега појединаца из државног врха са организованим криминалом, који су били недодирљиви за полицијске органе. Известан број полицајаца директно је учествовао у организованом криминалу. У српским градовима појављује се дрога, малолетничка делинквенција вишеструко расте, а превентивне активности полиције изостају. Због неповерења у рад полиције грађани не пријављују кривична дела, због чега расте и „тамна бројка” криминалитета. У овом периоду расла је и корупција у управи, полицији и правосуђу.

Због неповерења и сукоба између полиције и медија изражена је затвореност полицијског рада за јавност. Ова искуства су дуги низ година оптерећивала однос полиције према медијском извештавању. У овом периоду није функционисао ниједан од елемената полицијског рада у локалној заједници (превентивни рад, проблемски оријентисане полицијске активности, партнерство, едукација, анализа безбедности у локалној заједници, информисање и извештавање медија и грађана). Полицијски рад био је искључиво реактиван. Стратешко планирање на локалном нивоу није постојало. Формиран је специфичан профил полицајца и полицијске организације који није у сагласности са филозофијом и моделом савременог полицијског рада у локалној заједници. Негативне последице тог периода су дубоке и вишеслојне и отежаваће спровођење реформи у полицији.

10.3 Трећа фаза – реформска ера и увођење концепта полиције у заједници

Године 2001. Србија је излазила из политичке изолације и конфликта. Један од предуслова за приступање Европској унији и изазов за нову Владу било је успостављање компетентне, професионалне и за јавност прихватљиве полицијске службе. Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) извела је детаљну студију рада полиције у Србији. Специјални извештачи ОЕБС, Ричард Монк и Џон Слејтер (Monk, 2001; Slayter, 2001), навели су у извештају више уочених недостатака у раду полиције: модел реактивног полицијског деловања, недостатак институционалног повезивања полиције и грађана, нетранспарентност и затвореност у раду полиције и односима са грађанима и институцијама, недовољно едуковање и саветовање полицијских службеника и грађана, неповерење између полиције и медија, непостојање стратешких анализа и планирања на нивоу локалних заједница, неразвијен територијални облик полицијског рада, неизграђене стратегије превентивног деловања и неразвијен проблемски оријентисан рад полиције.

Након тога, ОЕБС је, заједно са Данским центром за људска права (DCHR) и Експертском групом Министарства унутрашњих послова за реформу полиције, учествовао у изради Документа визије за реформу Министарства унутрашњих послова, 2003. године. Овим документом предвиђено је и спровођење пројеката везаних за рад полиције у локалној заједници. Исте године је Одељење за међународни развој британске владе (Department for International Development – DFID) – програм за сигурност, безбедност и доступност правде на Балкану (SSAJP), почело да спроводи пројекат полиције у локалној заједници чија је сврха „успешна имплементација стратегије рада полиције у локалној заједници и безбедне заједнице у одабраним срединама, промовишући рад полиције који је одговоран, непристрасан и ефикасан”. Руководство МУП-а одлучило је да приступ пилот-фази у овом пројекту буде „одоздо нагоре”, што значи да би се практична примена принципа који функционише на локалном нивоу касније искористила за доношење одлуке о томе која је најбоља пракса за примену на територији целе Србије. Зато је Министарство одабрало четири локације, као

репрезентативне за све заједнице у Србији, у руралним, индустријским и туристичким срединама. Одабрана места су: Нови Бечеј (рурално подручје), Крагујевац (индустријска зона), Врњачка Бања (туристички центар) и Звездара (градска општина).

Пројекат „Полиција у локалној заједници“ формално је почео да се спроводи у фебруару 2003. године, а као његови основни циљеви постављени су:

- оспособљавање полиције за нови облик рада, пре свега усмерен на превенцију;
- унапређење односа полиције и грађана;
- усвајање савремених стандарда полицијског рада,
- побољшање укупног стања безбедности у Републици Србији (Kešetović, 2003).

Убрзо након почетка спровођења, пројекат мења назив у „Безбедна заједница“. Безбедна заједница је појам који је ушао у истраживачко поље многих институција последњих година. Представљена је као проактивна, координирана активност државних и друштвених тела и грађана на побољшању безбедности у заједници (Aldous & Leishman, 1999). Развој овог концепта у многим демократијама усмерио је пажњу ка оним државним и друштвеним телима, организацијама и институцијама које су одговорне за безбедност, сигурност, јавни ред и мир и општи квалитет живота.

Нови концептуални оквир постављен је према упутствима представљеним у документу који третира реформу МУП-а Републике Србије и званично је одобрен као концепт за даљу транзицију полицијског сервиса у складу са вредностима перформанси транспарентне, законске, професионалне и поуздане полиције и развоја полиције као јавног сервиса грађана. Паралелно са овим прокламованим променама, национална полиција Норвешке спроводи годишње програме помоћи полицији у северним деловима Србије, и то током 2003. године у Бачкој Паланци и у 2004. години у Новом Саду. SWISS Agency for Development & Cooperation (SDC), у име швајцарске владе, почетком 2004. године спроводи програм помоћи полицији у Пожеги. Canadian International Development Agency

(CIDA) такође пружа подршку успостављању општинских савета за сигурност у Смедереву и Крушевцу (Ministry of the Interior of the Republic of Serbia & DFID-SSAJP, 2004).

У спровођењу овог концепта руководство МУП-а ставило је акценат на две комплементарне компоненте: проблемски оријентисан полицијски рад и партнерство са локалном заједницом. Проблемски оријентисан полицијски рад подразумевао је потпуно познавање локалне заједнице, њених проблема и ресурса, односно идентификовање постојећих услова и узрока проблема, при чему се посебан акценат ставља на благовремено и ефикасно деловање на узроке и њихово отклањање, пре него на репресивно реаговање на инциденте који се понављају (Goldstein, 2000). Партнерство са заједницом значило је развијање позитивних релација са заједницом, укључивање заједнице, као колективног корисника услуга, у активности контролисања криминалитета и његове превенције (Oliver, 2004). Концепт полиције у заједници, како је планирано, засниваће се и на сталним консултацијама (комуникацији) полиције и заједнице, али и комплексном систему превентивног реаговања.

11. ПРВА ЕВАЛУАЦИЈА У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У СРБИЈИ

У децембру 2004. године спроведена је евалуација пројекта од стране МУП-а Републике Србије и Одељења за међународни развој британске владе (DFID) – Програм за безбедност, сигурност и доступност правде на Балкану (Balkans SSAJP), са циљем провере достигнутог степена примене принципа рада полиције у локалној заједници. Евалуација је обухватила пилот-општине у којима је до тада почела имплементација пројекта (Звездару, Крагујевац, Нови Бечеј, Врњачку Бању, Бачку Паланку, Нови Сад и Пожегу).

Као основа за извођење закључака послужили су резултати упитника и интервјуа обављени са представницима полиције и локалне заједнице, као и резултати спроведене анкете са грађанима, при чему је фокус пребачен на поређење приступа и постигнутих резултата на пилот-локацијама, односно, на општи напредак, постојеће варијације на локалном нивоу и на пет кључних аспеката успешне интеракције између полиције и заједница. То су:

- Формални и неформални контакти и комуникација између полиције и заједница;
- Мере којима се идентификују локални безбедносни проблеми и приоритети;
- Партнерски односи између полиције, других институција и самих заједница, кроз које се решавају идентификовани проблеми;
- Ефикасност заједничког одговора, и
- Постигнути резултати у превенцији криминала или смањењу броја узрока за избијање идентификованих проблема (Mellish & Djurdjevic, 2004).

Резултати евалуације показали су следеће:

- На свим пилот-локацијама интензивирани су контакти између полиције и заједнице, повећан је број пријава поднетих полицији и ојачана улога медија у остварењу протока комуникације између полиције и заједнице. Истовремено,

интензивирани су активности са школама, установљено је неколико СОС телефонских линија и побољшана комуникација са мањинским етничким групама. Показало се и да је комуникација боље систематизована тамо где постоје израђени акциони планови и где је извршена обука о различитим аспектима рада полиције у локалној заједници;

- Идентификација локалних безбедносних проблема и приоритета врши се на различите начине у различитим локалним заједницама, али је најефикаснија тамо где се примењује мултиагенцијски приступ и учешће заједнице. Истовремено, показало се да је тамо где постоје одељења за аналитику која користе методологију анализе образаца појавних облика криминала, постигнут већи успех у проактивном и превентивном раду полиције;

- У циљу реализације партнерства, на пет пилот-локација успостављени су Савети за безбедност, у које су укључени представници полиције, општинских структура и локалних институција са циљем да надгледају и координирају мултиагенцијски приступ. И поред великих проблема око функционисања ових Савета на појединим пилот-локацијама, показало се да је тамо где они активно постоје постигнута изванредна мултиагенцијска сарадња у борби против идентификованих проблема, пре свега, по питању насиља у породици, малолетничке делинквенције и везе са школама, при чему је смањен обим идентификованих проблема, пружена адекватна подршка жртвама и повратништво сведено на минимум;

- Ефикасан одговор на жаришне тачке у локалној заједници директно је повезан са циљаним патролирањем и циљно оријентисаним радом. При томе је овај облик рада показао најбоље резултате у области малолетничке делинквенције и у случајевима насиља у породици. Међутим, његови домети у одговору на породично насиље ограничени су недостатком основних средстава, односно, „сигурна кућа“ постоји само на једној локацији. С друге стране, интензивирани су обука за раднике полиције и центара за социјални рад као одговор на проблем породичног насиља, с обзиром на „осетљивост“ и специфичност овог проблема;

- Интензиван контакт и отворена комуникација између полиције и заједнице условили су повећан број пријава грађана, нарочито у случајевима насилничког

понашања, а пре свега насиља у породици, као и прилив информација и квалитетнијих обавештајних података о криминалним активностима на подручју локалне заједнице. При томе, интензивирани су различити облици сарадње са припадницима ромских заједница и постигнуто веће разумевање и поштовање у односима са другим етничким мањинама.

Евалуација пројекта завршена је давањем препорука које се односе на неопходне методолошке и организационе трансформације у раду полиције у локалној заједници, законску регулативу и протоколе, стратегије за безбедну заједницу, координацију и комуникацију, едукацију и донаторску подршку.

12. КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ – ТЕОРИЈСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ

„Феномен насиља у породици омогућен је управо дискриминацијом и недостатком друштвене одговорности за насиље над онима који немају моћ нити могућност да му се одупру. Дискриминација формира и одржава привилегије оних који имају приступ ресурсима и дозвољава, чак и оснажује употребу силе ради очувања привилегија. Када се насиље догоди према онима који немају моћ у нашој култури, друштво га прихвата и уствари подстиче, јер заједница не вреднује жене, децу, старе особе, припаднике других раса, хомосексуалце и друге. Коришћење силе ради остваривања контроле постиже ефекат. Насилници се и ослањају на чињеницу да је друштво већ учинило њихове жртве невидљивим путем дискриминације.“

Приручник за полицију, Минесота, 1993.

Потпунијем разумевању овог комплексног и дифузног односа, као и постављању појмовно-категоријалног апарата у истраживању концепта полиције у заједници и породичног насиља, послужиће приказ теоријских концепција, углавном западне оријентације, базираних на емпиријским истраживањима која су пратила развој полицијске организације од традиционалне ка модерној, и реаговање полиције у ситуацијама породичног насиља.

Седамдесетих година XX века, концепт полиције у заједници и породично насиље, готово у исто време и најпре на америчком тлу, привукли су пажњу друштвене заједнице, предочили неопходност трансформације државних служби и система, како на плану државне политике супротстављања криминалитету, тако и на пољу организационих модалитета рада полиције. Та чињеница, међутим, не указује директно на корелацију између спровођења концепта полиције у заједници и спречавања, односно сузбијања породичног насиља. Другим речима, традиционални, нефлексибилни модели рада полиције дуго нису могли ефикасно,

објективно, професионално и стручно да одговоре на повремене или честе инциденте насиља у породици.

У свим теоријским концепцијама које ће овде бити представљене, пошло се од чињенице да се од полиције очекује да, примењујући законска овлашћења, реагује на законом прописан начин, брзо и ефикасно, а да у случајевима породичног насиља делује у правцу спречавања новог насиља и настанка тежих последица (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005:6). При томе, претпоставља се да припадници полиције поседују интерперсоналне и комуникационе социјалне вештине, како би остварили ауторитет без формалне присиле и избегли примарну и секундарну виктимизацију у односима са грађанима (Пић, 2003:121).

Један број аутора *феминистичке оријентације* (Edwards, 1989; Faragher, 1985; Natty, 1989; Pahl, 1985; Dobash et al., 1985; Stanko, 1989; Hoyle, 2000:7), сматра да полиција у заједници није довољно активна када интервенише у случајевима породичног насиља и да нема адекватан став према жртви, указујући на постојање мизогиније, на сексистичке ставове полиције, као и на непримерену класификацију жртава на оне које јесу и које нису заслужиле да буду жртве.

Поједини аутори су у својим радовима током осамдесетих година XX века критиковали формалне полицијске прописе у којима су полицајци саветовани да покушају да помире сукобљене стране пре него што констатују да је извршено кривично дело. У студијама о породичном насиљу тврдило се да полиција даје нижу стопу приоритета позивима који су се тицали породичног насиља, да је на овакве позиве ретко одговарала или да је ретко предузимала хапшења и неке друге репресивне мере. При томе је наглашено да су жене жртве породичног насиља, које су позивале полицију и пријављивале насиље, биле незадовољне и додатно виктимизирание неодговарајућим полицијским третманом (Edwards, 1989:10). Ради отклањања ових недостатака и превазилажења стереотипа и предрасуда, предлагано је увођење обуке за полицајце.

Теоретичари *културолошких теорија* сматрали су да законска правила и полицијски прописи немају утицај на сам правац деловања полиције и да законске реформе не могу значајно да промене полицијску „културу“, при чему је „раскорак“ између законских правила и полицијске праксе резултат постојања

закона који стварају флексибилну и попустљиву структуру у оквиру које полиција ради (McBarnet, 1983, *наведено према*: Hoyle, 2000:12).

Други теоретичари, посебно *теоретичари културе* (Banton, 1964) наглашавали су да полицијски посао укључује дискреционо одлучивање и да не зависи у великој мери од закона, те да је полицајац у патроли „позорник мира“ пре него „позорник закона“, и да се његова највећа улога састоји у пружању услуга и одржавању реда, што се углавном не постиже само применом закона. Полиција води рачуна о многим питањима, пружајући различите услуге грађанима. Истраживања су показала да полицијски службеници сматрају како пружање услуга грађанима одвраћа полицију од „правог“ рада на сузбијању криминалитета (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005:8). На пример, Рејс је после обављених интервјуа са полицајцима констатовала да је улога полиције подељена између примене закона и одржавања реда и мира, и да, према томе, када полиција интервенише у случајевима породичног насиља, она углавном настоји да одржи мир, преузимајући улогу помирителца, пре него гонитеља (Reiss, 1971).

Едвардс (Edwards, 1989) је критиковала овакву политику реаговања полиције у случајевима породичног насиља у локалној заједници, истичући да она не треба да преузима улогу социјалног радника и саветодавца, већ да решава конфликт, примењујући кривичноправне прописе, а не само да посредује. Међутим, како закључује Едвардс, од става полиције према насиљу у породици, друштвене и организационе перцепције ове појаве, зависи како ће полиција реаговати према насилнику и према жртви и како ће и колико ефикасно применити закон.

Један број истраживања био је усмерен на факторе који утичу на начин реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, полазећи од чињенице да се понашање полиције у већини случајева знатно разликује од утврђених стандарда и препоручених правила поступања. Ова појава је посебно изражена у ситуацијама када полиција има дискреционо право да одлучује о хапшењу насилника.

Према ауторкама феминистичке оријентације, дискреционо одлучивање полицајца понекад је „каприциозног“ карактера и засновано је на родним

претпоставкама и предрасудама у погледу одређених типова жртве (Stanko, 1989; Ferraro, 1993). Међутим, дискреционо овлашћење не значи да полиција може да крши закон и одлучује по својој слободној вољи, при чему је дискреционо одлучивање увек зависно од културолошке и ситуационе перцепције полицајаца (Hoyle, 2000:18).

Заступници *интеракционистичког приступа* (McConville et al., 1991; Noris et al., 1992) полазе од тога да је полицајац, кад стигне на место извршења породичног насиља, „бели комад хартије који чека да буде исписан после разговора са актерима догађаја“. Ово рутинско поступање донекле структурира дискреционо одлучивање у одређеним ситуацијама породичног насиља. При томе, поступање полиције у ситуацијама породичног насиља одвија се на основу тзв. правила рада, која се прилагођавају и примењују зависно од тзв. радних претпоставки, односно од информација које полиција већ има или прикупља на лицу места о осумњиченом, жртви и другим странама које су учествовале у сукобу, али и о самом догађају (Hoyle, 2000:20). На формирање радних претпоставки такође утиче познавање законских прописа, пре свега кривичног и кривичнопроцесног права и правила полицијске службе, што умањује разлику између „закона у књизи“ и „закона на делу“.

Презентовани теоријски концепти показују, генерално, да је од изузетног значаја дефинисање посебних правила поступања у случајевима пријављеног породичног насиља чија примена обезбеђује ефикасну и делотворну полицијску интервенцију, без нежељених последица, с обзиром на степен одговорности и комплексности задатака које полиција има на спречавању рецидива породичног насиља и у процесирању извршених дела насиља.

Поред тога, истраживања показују да начин реаговања, деловања и понашања полиције у великој мери зависи од личних ставова, предрасуда и стереотипних схватања полицајаца, с обзиром да правила рада пружају полицији широка дискрециона овлашћења (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005:9). Зато Елен Пенс наводи: „Та технологија је таква да су свачије функције тако одвојене да нико никада ни не прегледа цео случај.“ С друге стране, лична убеђења и имплицитне теорије о насиљу, вредносно „неутрални“ став стручњака и

стереотипна пракса, често утичу на то да професионалци чују само оно што потврђује њихову „теорију”: „Тако ми игноришемо половину од оног што чујемо од жене, јер желимо да чујемо само оно што потврђује наш начин мишљења. И то ради свака особа у систему” (Pence, 1996:181).

И поред тога, ангажовање полиције у ситуацијама породичног насиља мора да буде у складу са тзв. *концептом права жртве*, базираном на обавезама које држава преузима према међународним документима која регулишу однос државних органа и службеника према жртвама породичног насиља (Ignjatović, 2009a). Концепт права жртве (и обавезе државе) захтева примену неколико широко прихваћених претпоставки. (1) Разумевање партнерског и насиља у породици базирано је на концепту да се ради о друштвеном (јавном) проблему, а не о приватној или породичној ствари, што имплицира обавезу реаговања полиције и тужилаштва у кривичном поступку, као и других система у грађанском поступку. (2) Насиље у партнерском односу (и у породици) није изоловани инцидент, већ систематско понашање према партнерки или према другим члановима породице, због чега ће се вероватно и убудуће поновити, те је нужно применити одговарајуће и сразмерне мере које ефикасно заустављају актуелне и спречавају будуће акте насиља. (3) Насиље према члану породице није „сукоб” (интереса и вредности), већ криминално дело, за које је одговоран учинилац, због чега се заштита жртве спроводи ограничавањем, спречавањем и санкционисањем насилног понашања, као примарном интервенцијом (Dearing, 2002).

Искуства стране полицијске праксе, која се под утицајем аргументованих критика континуирано унапређује, упућују на важност два задатка: израду адекватних протокола о поступању полиције у овим ситуацијама, и едукације полицијских службеника којом би обезбедило: њихово упознавање са етиолошким и феноменолошким обележјима и динамиком породичног насиља, превладавање стереотипа и предрасуда и стицање неопходних комуникацијских вештина. При томе, треба узети у обзир и чињеницу да је недостатак „локалних решења” у томе што она нису обавезујућа за све службе и за све професионалце у истој заједници, а ни правни систем не гарантује иста права на територији целе државе (Ignjatović, 2009b).

Презентована теоријска становишта потврђена су и у истраживањима на почетку новог миленијума, односно, у периоду пуног развоја концепта полиције у заједници у великом броју земаља и на свим континентима, посебно у истраживањима у којима се критички анализира *концепт проблемски оријентисаног полицијског рада у заједници* (Clement et al., 2009; Brunetto & Farr-Wharton, 2005; Mastrofski & Ritti, 2000; Whetstone, 2001; Felson et al., 2005).

Фокус савремених теоријских и истраживачких напора усмерених на анализу релација између концепта полиције у заједници и породичног насиља као једног од константно присутних проблема у заједници, постављен је и на домете, границе и могућности унапређења стратешких, организационих, кадровских, оперативних и тактичких перформанси полицијског рада на превентивном и проактивном односу према феномену породичног насиља (Adelman & Morgan, 2006; Underwood, 2003; Brunetto & Farr-Wharton, 2005:221; Clement et al., 2009).

Посебан начин процене концепта у односу према породичном насиљу примењује се на виктимолошку димензију тог феномена. У тој димензији се успешност примене стратегије проблемски оријентисаног рада полиције у заједници мери и оцењује на основу перцепције жртава породичног насиља која се односи на начине и ефикасност реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, њен превентивни рад у односу на појаве рецидива ове појаве, укључујући и степен поверења жртава према полицији (Apsler, 2003:1319-21).

Осамдесетих и деведесетих година прошлог века склоништа за жртве насиља била су примаран извор информација о начину реаговања полиције али и оцена самих жртава о ефектима тих реакција (Brown, 1984; Coulter et al., 1999; Kennedy & Homant, 1983; Yegidis & Bergman Renzy, 1999). Поред ових, истраживања су обухватала и жртве из Програма помоћи за сведоке породичног насиља (Stephens & Sinden, 2000), при чему су се оцене жртава кретале од позитивних до негативних, зависно од времена спровођења концепта полиције у заједници и његове свеобухватности. Квалитет, домети и границе концепта према проблему породичног насиља мере се, у савременим условима, и следећим параметрима: безбедношћу жртава, одговорношћу учинилаца и променама у заједници, узимајући у обзир и тзв. добре праксе (*Chicago Case Study, Duluth Case*

Study, *Marin County Case Study*, *London, Kentucky Case Study*). Чикашка полиција, на пример, годинама успешно одговара на проблем породичног насиља кроз координирано партнерство које укључује: спровођење закона, пружање услуга жртвама насиља у породици, реаговање тужилаштва и активности заједнице (Sadusky, 2003).

Према неким ауторима, кључни спецификум овог односа заснива се на квалитету и опсегу превентивних и проактивних активности полиције према етиолошким, феноменолошким и виктимолошким димензијама породичног насиља, а посебно на односу према жртвама, али и облицима репресивног реаговања који се окончавају хапшењем насилника (Reuland et al., 2006; Buzawa & Buzawa, 2003; Giacomazzi & Smithey 2001; Sherman & Berk 1984; Pate & Hamilton, 1992; Dunford et al., 1989; Sherman et al. 1992; Loue 2000).

У последњој деценији развоја концепта полиције у заједници и његовог одговора на проблем породичног насиља, теоретичари, истраживачи и практичари све већу пажњу обраћају на развој партнерских односа унутар заједнице, односно партнерства адресираног на координирану активност већег броја социјалних актера, базираног на одговорности за доношење одлука, утврђеној организационој структури, образовању и обуци о породичном насиљу, јасно дефинисаним улогама и механизмима за ефикасну размену информација (Giacomazzi & Smithey, 2001). У литератури су идентификована три таква модела партнерства полиције и других актера у заједници: коалиције, координирано реаговање и одговорно партнерство. Партнерске активности усмерене на превентивно, проактивно и репресивно реаговање према проблему породичног насиља, укључују развој нових политика хапшења, кривично гоњење починилаца кривичног дела, развој система подршке жртвама, систематско праћење активности и јачање грађанског права (Shepard et al., 2002).

ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Методологију спроведеног истраживања приказаћемо преко најзначајнијих елемената примењене истраживачке процедуре: предмета, пројектованих циљева и задатака истраживања, описа извора и метода прикупљања података, приказа варијабли и коришћених истраживачких инструмената, као и коришћених техника обраде и анализе прикупљених података.

1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Крајње исходиште социолошких, криминолошких, безбедносних, медицинских, психолошких и других академских и научних стремљења јесте човек, проналажење одговора на питања његове егзистенције, остваривање његових права, позитивне промене услова и околности у којима живи у заједници, увећање капацитета заједнице и стварање амбијента за његов складан, уравнотежен и безбедан развој. У том правцу предузимају се и активности с циљем препознавања кључних домена и димензија квалитета његовог живота у заједници, односно конкретних показатеља који треба да укажу на човекове потребе и на степен њиховог (не)задовољења. Процедуре процене и мерења људских потреба у заједници индиректно указују и на ресурсе заједнице који су неопходни да би се попунио јаз између постојећих услова и жељеног стања. Квалитет неопходних ресурса у заједници зависи од карактеристика комуналне инфраструктуре, од снаге и изграђености друштвеног и социјалног капитала једне заједнице.

Пошто се, свакако, у оквиру само једног научног дискурса не могу идентификовати, анализирати, проценити и измерити све људске потребе у заједници, теоријски конструкти и истраживачке студије усмерени су на поједине сегменте живота у заједници, на појаве и проблеме чије постојање указује на неопходност задовољења конкретних потреба. Једна од таквих појава у заједници је и насиље, које ствара потребу за заштитом човека од интерперсоналног насиља, односно *насиља у породици*. Породично насиље представља комплексан

социолошки, криминолошки, безбедносни, социопатолошки и социјално-психолошки феномен. Инфраструктура сваке заједнице садржи, мање-више, квалитетне и поуздане ресурсе (институције, установе, агенције, службе) који треба да омогуће њен одговор на ову појаву. Иако одговор заједнице на проблем породичног насиља може бити ефикасан једино уколико укључује координирану активност већег броја институција и служби, предмет нашег истраживања неће бити облици ангажовања свих ресурса једне заједнице. Један део инфраструктуре, један од тих ресурса чини *полиција*. У локалној заједници полиција примењује различите стратегије свог рада у одговору на различите безбедносне и криминалне појаве. Један од тих одговора заснива се и на *концепту полицијског рада у локалној заједници (community policing)*. Овај начин полицијског рада представља квалитативно нов начин обављања полицијских послова у заједници, заснован на сарадњи са грађанима, мултиагенцијском приступу решавању проблема, превенцији и проблемски оријентисаном полицијском раду.

Успешност стратегије *community policing-a* условљена је: специфичностима локалне заједнице (број становника, величина, географски положај, економска развијеност, демографски састав, национална структура и др.), карактеристикама полицијске организације у заједници (величина, број службеника, полна, старосна, образовна структура запослених и др.), перцепцијом безбедности грађана у заједници, степеном изграђености међусобних односа грађана и полиције, ставовима грађана према полицији и њеним активностима у заједници, степеном поверења грађана у рад полиције, ставовима полицијских службеника према концепту полицијског рада у локалној заједници, али и димензијама и специфичностима одређене појаве или проблема у заједници. Квалитет ове стратегије полицијског рада у односу на конкретан проблем у заједници (појаву породичног насиља), процењује се и према ефикасности полицијских мера предузетих у односу на идентификоване случајеве ове појаве, али и према ставовима жртава, заснованим на њиховим конкретним искуствима у комуникацији са полицијским службеницима у ситуацијама насиља и законским поступцима који су им следили.

У малом броју објављених научних радова се тек фрагментарно приказују поједини делови концепта, и то на основу иностраних искустава у практиковању

овог модела. Није довољно писано о домаћим искуствима у развоју концепта рада полиције у заједници, а посебно није обрађивана проблематика проактивног деловања, могућих одговора и реакције концепта полиције у заједници на специфичне облике криминалних активности, безбедносних проблема и социопатолошких појава (тероризам, организовани криминал, трговина људима, сексуална експлоатација, злоупотреба дрога и алкохола, насиље у школама, хулиганизам, насиље у породици и др.). Зато се теоријско утемељење овог истраживања заснива на бројним научним радовима и теоријским конструктима америчких и западноевропских истраживача.

Компаративна студија о пет заједница у којима је почетком 2000-их година у форми пилот-пројеката почело спровођење концепта полицијског рада у заједници, треба да укаже на квалитет, домете и ограничења примене овог концепта на проблем породичног насиља. Настојаћемо да утврдимо од чега конкретно зависи ефикасност ове стратегије полицијског рада, чиме је она условљена у заједници, какви су њени домети, предности, ограничења и недостаци у посматраним заједницама. Посредно, анализа треба да покаже да ли, на који начин и у којој мери концепт полицијског рада у локалној заједници утиче на смањење страха од насиља, на задовољење потребе за безбедношћу и, коначно, на квалитет живота грађана у заједници.

За теоријско утемељење односа између концепта полиције у заједници и породичног насиља и, у најширој равни, квалитета живота у заједници, као базична теоријска платформа нужно мора послужити концептуално заснивање следећих појмова: породичног насиља, полиције, заједнице, односно локалне заједнице, полиције у заједници, и коначно, теоријско разматрање односа између два централна појма истраживања – концепта полиције у заједници и породичног насиља – кроз анализу њихових социокултуралних детерминанти, како би се, у тако постављеној равни, диференцирале, разумеле и објасниле могућност и успешност спровођења овог концепта на плану спречавања и сузбијања породичног насиља.

Посебна тежина разматрања овог односа проистиче из чињенице да је, за разлику од других безбедносних проблема у локалној заједници чијим се

спречавањем и сузбијањем полиција бави у оквиру својих законом дефинисаних послова и овлашћења (нарушавање јавног реда и мира, злоупотреба дрога и алкохола, насиље у школама, хулиганизам, криминогене ситуације, присуство опасних лица-повратника и др.), породично насиље специфичан феномен, затворен у оквиру породичних релација, заснован на традиционалној патријархалној матрици и схватању да су породични односи унутрашња ствар сваке породице.

Овакав стереотипан, традиционално-патријархални став вековима је негован и на просторима Србије. Другим речима, породично насиље је једна од оних социјално-патолошких појава коју је наше друштво деценијама маргинализовало и игнорисало. Управо патријархална схватања о односима полова и о родитељству, која су још увек доминантна у нашој средини, представљају један од основних разлога због којих породично насиље дуго није сматрано озбиљним обликом насиља, већ уобичајеним и социјално прихватљивим понашањем.

С друге стране, разматрање ове проблематике иницирано је и чињеницом, потврђеном бројним истраживањима, да је насиље у породици универзална појава, која прожима сва друштва, све културе и све регионе света. Оно спада у ред најтежих облика насиља јер се његовим испољавањем крше основна људска права и слободе чланова породице, као што је право на живот, право на слободу и безбедност, право на физички, психички и сексуални идентитет и друго. Ова глобална патолошка појава изазива несагледиве последице и на индивидуалном и на друштвеном плану, угрожавајући квалитет живота и жртава и сведока насиља. Управо су бројна истраживања у развијеним земљама запада, спроведена са циљем да се укаже на распрострањеност, узроке и последице насиља у породици, довела до закључка да су најчешће жртве породичног насиља жене, деца, старе и немоћне особе, и да је породица, ако се изузму полиција и војска, најнасилнија група у друштву, али и да особа има више шанси да буде убијена и повређена у породици него у било којој другој друштвеној средини.

Проблем породичног насиља у заједници посматра се и кроз потребе грађана за безбедношћу, личном сигурношћу и сигурношћу породице, јер

породично насиље као облик интерперсоналног насиља представља један од начина угрожавања и нарушавања физичког, психичког, здравственог, економског, социјалног интегритета човека. Због тога спречавање и сузбијање ове појаве у заједници намећу неопходност ангажовања свих њених ресурса, оних делова комуналне инфраструктуре и друштвеног капитала који својим програмима, интервенцијама и активностима могу утицати на ширење и интензитет породичног насиља.

Управо је контекст међуљудских односа и сукоба специфичан изазов за проверу концепта полиције у заједници. Примена овог концепта носи са собом посебне изазове у условима у којима традиционални модел полицијског професионализма, заснован на усмеравању ресурса на специфичне криминалне инциденте, има мало смисла и рационалног оправдања. Увођење ове стратегије полицијског рада дешава се у време када претње безбедности и јавном реду и миру долазе од колективних а не индивидуалних извора, и од проблема а не инцидента, од добро организованих криминалних група и од лица која су у тешким психичким, социјалним и егзистенцијалним проблемима и која се услед различитих фактора окрећу према криминалу (Kelling, 2000).

Предмет истраживања. У најширем смислу, предмет истраживања је квалитет живота у локалној заједници, посматран преко идентификовања и процене потреба грађана заједнице за заштитом од породичног насиља, односно преко *успешности примене једне стратегије полицијског рада у локалној заједници (community policing) у односу на задовољење ових потреба и заштиту грађана*. Другим речима, истраживање треба да утврди да ли и како примена *концепта полицијског рада у локалној заједници* на проблем породичног насиља доприноси побољшању квалитета живота грађана. Најшири контекст истраживања обухватиће, дакле, индиректно квалитет живота у локалној заједници, а централне категорије на којима ће се заснивати процена тог квалитета јесу: породично насиље и концепт полицијског рада у локалној заједници (*community policing*). Од њихових карактеристика, од специфичности њиховог односа у локалној заједници, зависиће и резултати процене квалитета. При томе, њихове специфичности и релације биће посматране у контексту

карактеристика локалне полицијске организације и услова локалне заједнице, односно њених ресурса и инфраструктуре.

Емпиријски део овог истраживања бави се анализом функционисања локалних заједница у којима се од 2003. године у форми пилот-пројеката, примењује концепт полицијског рада у заједници као стратегија полицијског рада. У анализи се узимају у обзир специфичности локалних заједница, присуство породичног насиља у њима као безбедносног проблема, криминолошке и социопатолошке појаве и потреба грађана за заштитом од насиља, али и постојећи ресурси испитиваних заједница за увођење програма и предузимање активности на спречавању породичног насиља.

Са временског аспекта, истраживање обухвата анализу функционисања локалних заједница и примене концепта полиције у заједници на проблем породичног насиља у периоду од 2006. до 2012. године, с обзиром на став да се посматрани период може сматрати довољно дугим да би се на његовом крају могао извршити пресек свих резултата и дати оцена утицаја конкретне стратегије полицијског рада на квалитет живота у заједници.

Просторно, истраживање обухвата пет локалних заједница у Србији у којима се реализује овај концепт полицијског рада. У *првој фази*, оно је било усмерено на процену квалитета живота и безбедносних потреба грађана истраживаних заједница и реализовано је у периоду од новембра 2010. године до априла 2011. године. У *другој фази*, на основу одобрења Дирекције полиције Министарства унутрашњих послова Републике Србије, истраживање је било усмерено на евалуацију примене концепта полицијског рада у локалној заједници, односно анализу односа полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници, и спроведено је на подручју пет полицијских управа (ПУ) МУП-а односно њихових полицијских станица (ПС): *ПУ Зрењанин* (ПС Нови Бечеј), *ПУ за град Београд* (ПС Звездара), *ПУ Крагујевац*, *ПУ Краљево* (ПС Врњачка Бања) и *ПУ Ужице* (ПС Пожега). Истраживање је реализовано током друге половине 2011. године. У оквиру *треће фазе* било је усмерено на процену задовољства жртава породичног насиља поступањем полицијских службеника у ситуацијама насиља и на њихов

третман и положај у поступцима који су уследили након пријављивања породичног насиља. Реализовано је током 2012. године, у три *сигурне куће* у којима су у том периоду биле смештене жртве породичног насиља на подручју Београда, Зрењанина и Крагујевца.

Циљеви истраживања. Општи циљ овог истраживања односи се на допринос научној бази истраживачких подухвата у идентификовању есенцијалних одредница квалитета живота у локалним заједницама, безбедносних потреба њихових грађана, опису и објашњењу концепта полиције у заједници, као стратешког модела реорганизације и оперативне трансформације полицијског система од реактивног ка проактивном. У истраживању се тежи идентификацији специфичности једног комплексног модела полицијског рада и конкретне социопатолошке појаве, односно криминолошког феномена породичног насиља на простору Србије.

На тај начин ћемо тематизовати ново подручје укрштања и сучељавања теоријских и практичних питања и изазова у примени концепта полиције у заједници у условима конкретних безбедносних проблема, криминолошких феномена и социопатолошких појава, имајући у виду недовољну академску тематизацију овог проблема с једне стране, постојање снажно укоревених друштвених, културолошких и етнолошких стереотипа о породичном насиљу с друге стране, и скептицизам у погледу реалне слике, прекривене „тамном бројком“ криминалитета породичног насиља.

И поред ових ограничења, општи циљ истраживања може се одредити као покушај систематизовања сазнања: о начину функционисања и карактеристикама локалних заједница, о начинима процене безбедносних потреба њихових грађана, идентификовања ресурса и комуналне инфраструктуре, о концепту полицијског рада у локалној заједници као полицијској стратегији и њеној ефикасности у односу на проблем породичног насиља. Истраживањем се настоје препознати и класификовати најефикаснија решења, размотрити њихове хијерархијске структуре и њихов индиректни утицај на квалитет живота у локалној заједници.

Научни циљ истраживања је: *опис постојећег стања* (функционисање локалних заједница, безбедносне потребе грађана, расположиви ресурси и

комунална инфраструктура заједнице, *community policing* као стратегија полицијског рада, димензије породичног насиља у заједници и процена спремности заједнице) и *међусобног односа испитиваних феномена* (концепта полиције у заједници, породичног насиља и квалитета живота у заједници), уз *дефинисање препорука за превазилажење уочених недостатака*, заснованих на компаративном прегледу „најбољих пракси“ земаља са најдужом или најквалитетнијом традицијом примене овог концепта.

У основи, ово истраживање има карактер комплементарног истраживања. У његовој реализацији примењене су методе оба методолошка приступа – методе и технике како квантитативне, тако и квалитативне истраживачке традиције. Према циљном усмерењу, у њему доминирају специфичности *квалитативног методолошког поступка*, односно карактеристике *контекстуалног, експлоративног* али и *евалуационог* истраживања (Ђурић, 2013:34). У анализи, интерпретацији и дискусији о његовим резултатима, примењена је стратегија *компаративног проучавања* – упоређивани су налази добијени у пет истраживаних локалних заједница.

На основу предметног одређења и циљне усмерености истраживања, постављени су следећи задаци: 1) сагледавање карактеристика и специфичности истраживаних заједница; 2) идентификовање ресурса и комуналне инфраструктуре изучаваних заједница; 3) процена безбедносних потреба грађана; 4) идентификовање карактеристика и начина функционисања полицијских организација у локалним заједницама; 5) утврђивање учесталости и специфичности породичног насиља у свакој од изучаваних локалних заједница; 6) утврђивање односа грађана према полицијској организацији у заједници и степена поверења грађана у рад полиције у заједници; 7) процена ефикасности *community policing*-а као стратегије полицијског рада у односу на проблем породичног насиља у локалној заједници; 8) утврђивање постојања и начина функционисања предвиђених форми партнерског односа полиције и грађана (коалиција и локалних безбедносних мрежа) у локалној заједници на превенцији и сузбијању породичног насиља; 9) утврђивање облика и степена кооперативности полиције у локалној заједници са другим социјалним актерима и субјектима друштвене контроле одређеним да се баве проблемом породичног насиља; 10) утврђивање

односа полицијских службеника према примени стратегије *community policing*-а у локалној заједници; 12) процена квалитета и ефикасности полицијског рада у локалној заједници у односу на проблем породичног насиља – перцепција жртава.

Практичан циљ овог истраживања састоји се у стварању искуствене евиденције о организационим, стратешким, тактичким и кадровским модалитетима примене *концепта полицијског рада* на подручју конкретне локалне заједнице и о степену усклађености тог концепта са реалним специфичностима окружења, односно карактеристикама *породичног насиља* као социопатолошког, безбедносног и криминолошког феномена. У крајњој инстанци, настоји се утврдити утицај међусобних релација истраживаних категорија на квалитет живота у заједници.

2. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Полазне истраживачке претпоставке биле су условљене предметним одређењем, постављеним циљевима и задацима истраживања. Приликом дефинисања хипотеза узете су у обзир следеће чињенице: концепт полицијског рада у локалној заједници (*community policing*) суштински је неодвојив од других стратегија полицијског рада и полицијских послова и активности предвиђених законским оквирима; породично насиље представља криминолошку, социолошку и безбедносну појаву са различитом учесталости и феноменологијом у локалним заједницама; одговор полиције и локалне заједнице на проблем породичног насиља треба да буде, са једне стране, стандардизован, синхронизован и комплексан, а са друге стране специфичан и прилагодљив карактеристикама ове појаве у конкретној локалној заједници.

Имајући у виду да је ово истраживање контекстуалног и евалуационог, али превасходно експлоративног карактера, да за циљ има стварање могућности за генерисање хипотеза будућих истраживања, његова хипотетичка основа дефинисана је кроз следеће хипотезе:

Хипотеза 1. *Локалне заједнице разликују се према специфичностима које генеришу различите безбедносне потребе грађана и условљавају примену концепта community policing-a као стратегије полицијског рада.*

Истраживане локалне заједнице карактеришу индивидуалне специфичности, попут просторне величине, географског положаја, демографске структуре, степена економског развоја, националне структуре и др. На тај начин генеришу се специфичне безбедносне потребе њихових становника (грађана) и амбијент у којем се јавља и потреба за заштитом од породичног насиља. Свака од ових карактеристика ствара, олакшава или додатно компликује могућности ефикасне примене *community policing*-а као стратегије полицијског рада. Истраживања су, на пример, указала на проблеме и тешкоће примене овог концепта у мултиетничким заједницама, или економски слабије развијеним срединама,

туристичким местима (због изражене флукуације људи) и сл. (Brogden, 2005; Clegg et al., 2000).

Хипотеза 2. *У локалним заједницама присутна је, као безбедносна, потреба грађана за заштитом од насиља и насиља у породици.*

У корпусу људских потреба које је и Маслов идентификовао 1976. године (*пирамида људских потреба*), потреба за сигурношћу налази се изнад основних, физиолошких потреба. И у студијама које се баве квалитетом живота у заједницама, испитаници су увек наглашавали личну безбедност, сигурност породице и заштићеност од насиља као важне показатеље организованости и квалитета њиховог живота и живота заједнице. Очекује се да у времену експанзије различитих облика насилничког понашања у Србији (школско насиље, вршњачко насиље, насиље на спортским приредбама, насиље на јавним местима), као безбедносна потреба буде изражена и потреба за заштитом од насиља, али и породичног насиља.

Хипотеза 3. *Полицијске организационе јединице у локалним заједницама разликују се према величин и структури, али њихова организација и кадровска структура нису прилагођене потребама грађана.*

Полиција је у Републици Србији, сходно Закону о полицији¹³, организована по линијском и територијалном принципу. *Линијски принцип* подразумева поделу послова према врсти, односно њиховој специфичности (оперативни послови, управноправни послови, јавни ред и мир, спречавање и сузбијање криминалитета и др.), сходно члану 10 Закона о полицији Републике Србије. На основу тога су оформљена специјализована одељења у оквиру управа, службе и одсеци који се баве одређеним врстама послова. С друге стране, *територијални принцип* подразумева територијалну поделу полицијских служби, сходно величини, географском положају и процењеној безбедносној

---

¹³ Сл. гласник РС, бр. 101/05, 63/09-УС.

проблематици одређене територијалне јединице. Ова подела регулисана је Уредбом Владе Републике Србије о начелима за унутрашње уређење Министарства унутрашњих послова¹⁴ (од чл. 5 до чл. 8), по којој се образују управе у седишту Министарства унутрашњих послова (Дирекција полиције), полицијска управа за град Београд и подручне полицијске управе, са седиштима и за подручја 26 градова (чл. 7), у чијем се саставу образују одељења за обављање специфичних врста послова. У општинама које територијално и административно припадају тим градовима, изузев општина у којима су седишта подручних полицијских управа, образују се полицијске станице. У општинама се могу образовати и полицијске испоставе. Уредба одређује да се управе у седишту Дирекције полиције и у седишту полицијске управе за град Београд образују за међусобно повезане послове који обједињују рад најмање 30 запослених, а одељења у седишту подручних полицијских управа за најмање десет запослених.

Према подацима из 2003. године, постоји 210 полицијских станица на територији Србије, а подручје које оне покривају је подељено на секторе безбедности (укупно хиљаду). За ефикасније спровођење превентивних активности, територија сваког сектора безбедности подељена је на позорничке (укупно 458) и патролне рејоне (укупно 1.817). Што се тиче кадровске структуре, 70% радних места је попуњено (Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, 2003). Имајући у виду ове чињенице, али и безбедносну проблематику, и посебно безбедносну потребу грађана за заштитом од насиља, претпоставља се да организационо, кадровски и функционално, полицијске организационе јединице нису способне, нити прилагођене да одговоре потребама грађана на свом подручју.

Хипотеза 4. *Постојање и изражена учесталост породичног насиља као појаве идентификује се у свим локалним заједницама.*

Претпоставка да у истраживаним локалним заједницама постоји породично насиље и да је његова учесталост изражена заснована је, са једне

---

¹⁴ Сл. гласник РС, бр. 8/2006, 14/2009.

стране, на емпиријски потврђеним теоријским поставкама да су, у друштвима која су културолошки и историјски традиционална и која одржавају патријархалну матрицу породичних односа и родне социјализације, односно у друштвима која се налазе у постратним фазама развоја и процесима транзиционе трансформације, какво је и Србија, породични односи засновани на релацијама моћи и контроле, због промена родних улога и нарушавања односа између родних идентитета и породичних улога (Erllich, 1964; Николић-Ристановић, 2008; Рајковић и Милетић-Степановић, 2010). Истовремено, емпиријска истраживања породичног насиља у Србији, започета 1990-их година, закључно са најновијим истраживањима која су претходила усвајању *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* (1. априла 2011. године), на подручју Београда, централне и јужне Србије (2010), и Аутономне Покрајине Војводине (2009), потврдила су претпоставке истраживача да породично насиље постоји, али да је његов реални обим сакривен иза „тамне бројке“, због непријављивања свих случајева ове појаве. Природно, очекују се и разлике у обиму распрострањености и структури ове појаве у испитиваним локалним заједницама.

Хипотеза 5. *У истраживаним локалним заједницама нису стандардизовани ни формализовани облици мултисекторске координације полиције и других ресурса комуналне инфраструктуре у одговору на проблем породичног насиља.*

Мултисекторски приступ решавању проблема насиља препоручен је у бројним међународним документима. Међутим, у Србији је недостатак сарадње један од битних проблема у заштити жртава насиља, на шта је у свом годишњем извештају за 2009. годину указао и Заштитник грађана, констатујући да постоје озбиљни пропусти у размени информација између надлежних органа и служби у области насиља у породици, посебно између центара за социјални рад, полиције и здравствених служби. Треба истаћи и да је Заштитник грађана, од укупно 30 поступака које је у области равноправности полова покренуо по сопственој иницијативи, 29 покренуо због насиља у породици. Реч је о тешким случајевима,

у којима је насиље резултирало убиством партнерке или тешким повредама, а учинилац је извршио или покушао да изврши самоубиство (*Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, стр. 29, 30). Сliku о стварној (не)сарадњи између надлежних органа и установа пружа и чињеница да и поред утврђених надлежности, нису јасно утврђени видови сарадње, као ни досег појединачног и координираног интервенисања. Уочена је пракса да се надлежности пребацују с једне на другу службу. Према налазима из истраживања, не постоје механизми за уједначавање ставова тужилаштва и судова у погледу појединих елемената кривичног дела насиља у породици, нити је једнообразност постигнута унутар правосудних органа.

Претпоставка о непостојању стандардизованих и формализованих облика мултисекторске координације полиције и других ресурса комуналне инфраструктуре у одговору на проблем породичног насиља базирана је и на чињеницама потврђеним у истраживачким студијама породичног насиља у Србији, и то: Виктимолошког друштва, 2001. године; програма *Женско здравље* Аутономног женског центра, 2003. године на територији града Београда; Виктимолошког друштва Србије, 2009. године на узорку пунолетних жена са територије АП Војводине, као и Групе за развојну иницијативу *SeConS*, 2010. године у оквиру пројекта Министарства рада, запошљавања и социјалне политике „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“.

Зато је на основу Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима *дефинисан* Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима. *Он је усвојен на седници Владе Србије одржаној 24. новембра 2011. године и представља реализацију прве активности Владе РС у спровођењу општег циља „Унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета институција“ у оквиру треће стратешке области Националне стратегије. Сврха општег протокола је да у потпуности осигура да свака установа може да поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама делотворно и целовито, како би се дугорочно заштитила жртва насиља у породици, обезбедили услови за изрицање одговарајуће санкције насилнику и*

обезбедиле друге мере које би требало да, путем промене вредносних ставова, помогну повратку насилника друштвено прихватљивом понашању. Стратегијом је, као и Општим протоколом, предвиђено да ресорна министарства донесу посебне протоколе којима ће регулисати своје обавезе и сарадњу са другим ресурсима приликом одговора на насиље у породици.

Више од годину дана након усвајања Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, донети су и преостали посебни протоколи. Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Министарство унутрашњих послова и Министарство просвете, науке и технолошког развоја, израдили су и усвојили посебне протоколе у којима су дате смернице за поступање професионалаца оба пола у систему заштите жена од насиља у породици и у партнерским односима. Усвајањем протокола почело је остваривање циљева Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, који се тичу унапређења мултисекторске сарадње и подизања капацитета органа и специјализованих служби. Зато је, на основу релевантних евиденција и извештаја полицијских служби, могуће проверити да ли у истраживаним локалним заједницама постоје интерни, локални облици формализоване и стандардизоване мултисекторске сарадње, координације и партнерства у реаговању на насиље у породици.

Хипотеза 6. *Полицијски службеници који су директно ангажовани у примени концепта (community policing) нису спремни да прихвате све промене у оквиру нове стратегије полицијског рада, што зависи од радног места, стручне спреме, дужине радног стажа и пола.*

Претпоставка да полицијски службеници који су директно ангажовани у примени концепта (community policing) нису спремни да прихвате све промене у оквиру нове стратегије полицијског рада заснива се на резултатима прве евалуације концепта полицијског рада у локалној заједници, извршене 2004. године (Mellish & Djurdjević, 2004), али и на истраживачкој студији спроведеној 2011. године на подручју Новог Бечеја (Spasić et al, 2013).

Претпоставља се да, после скоро једне деценије, већина полицајаца у Србији који учествују у реализацији концепта сматра да је традиционални начин полицијског рада ефикаснији од новог модела полицијског рада у локалној заједници. То би потврдило налазе бројних истраживања који показују да су полицајци, нижи и средњи менаџмент идентификовани као отпорни на промене и иновације (погледати: Goldstein, 1990; Greene et al., 1994; Moore & Stephens, 1991; Sherman, 1975; Vito et al., 2005). Разлози и оправдања отпора налазе се у недостатку финансијских средстава, техничке опреме и неспремности за промене у начину полицијског рада. Прави разлози леже у чињеници да нижи и средњи менаџмент у свакој полицијској организацији играју кључну улогу у усвајању организационих промена (Kelling & Bratton, 1993, Vito et al., 2005), и да изостанак њихове подршке значи пропаст сваког покушаја промена (погледати: Sherman, 1975; Walker, 1993, Vito et al., 2005). Њихов однос према променама условљен је, према овим теоретичарима, радним местом (позиција) у полицијској организацији, степеном стручне спреме (ниво образовања), дужином радног стажа (професионално искуство) у полицији и полом. Још су Келинг и Бретон (Kelling & Bratton, 1993) упозоравали да средњи менаџмент има потенцијала да постане „административни проблем“ у спровођењу полицијског рада у заједници. Овај део полицијске организације стекао је током времена искуство, праксу и вештине у развоју професионалног модела полицијског рада и постао главни заговорник успостављања централизоване контроле полиције (Vito et al., 2005). Традиционална полицијска супкултура може представљати значајну препреку за успешну имплементацију полицијског рада у заједници, поготово у полицијским станицама које организационо, кадровски, финансијски и стручно нису припремљене за примену нове филозофије у свом раду (Walker, 1993). Навикнути на деценијама развијан традиционални начин полицијског рада, полицајци нису спремни да прихвате нов начин поделе послова и одговорности са заједницом којој служе.

Хипотеза 7. *Жртве породичног насиља нису задовољне поступањем полицијских службеника у ситуацијама насиља ни третманом и положајем у поступцима који су уследили након пријављивања породичног насиља.*

Претпоставка о незадовољству жртава породичног насиља поступањем полицијских службеника у ситуацијама насиља и третманом и положајем у поступцима који су уследили након пријављивања породичног насиља заснована је на резултатима истраживања и чињеницама потврђеним у неколико истраживачких студија породичног насиља у Србији. То су: истраживање брачног насиља од стране Института за криминолошка и социолошка истраживања у Београду, 1993. године; анализа три године рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља (1991–1993); истраживање породичног насиља у Србији, које је 2001. године спровело Виктимолошко друштво; истраживање распрострањености насиља над женама у породици спроведеног у оквиру реализације програма *Женско здравље*, Аутономног женског центра, 2003. године, на територији града Београда у широј студији Светске здравствене организације о насиљу у партнерским односима и женском здрављу;¹⁵ истраживање о распрострањености и карактеристикама насиља у породици Виктимолошког друштва Србије, спроведено 2009. године на територији АП Војводине; и истраживање Групе за развојну иницијативу – *SeConS*, 2010. године. Резултати ових студија показали су да жене избегавају да пријаве полицији породично насиље, јер немају поверења у ефикасност и спремност полицијских службеника да помогну, јер нису биле задовољне њиховим претходним интервенцијама у сличним ситуацијама, јер су биле изложене стигматизацији, непримереним коментарима и непрофесионалном односу, или су увиделе да полицијски службеници у многим ситуацијама штите насилнике и интервенције своде углавном на мере упозорења, након чега жртва остаје у ситуацијама још израженијег насиља. Поред тога, у полицијским станицама са жртвама о преживљеном насиљу разговор воде полицијски службеници мушког пола, који су неедуковани и несензибилисани за комуникацију са жртвама, чиме се оне излажу секундарној виктимизацији.

---

¹⁵ Истраживање је спроведено у оквиру кроскултуралне студије о женском здрављу и насиљу над женама у породици (*The Multicountry Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*), коју је осмислила и спровела Светска здравствена организација, по јединственој методологији, у десет земаља света, на укупном узорку од преко 24.000 жена.

3. ИЗВОРИ ПОДАТАКА

У складу са принципом комплементарности, у истраживању је, у различитим фазама његове реализације, коришћено више извора података. Они се могу категорисати као: постојећи извори података и они створени за потребе овог истраживања. У наставку ћемо укратко приказати најзначајније форме коришћених извора података, оценити њихову поузданост и навести главна ограничења у примени.

3.1 Постојећи извори података

Од постојећих извора посебно су значајни институционални подаци које поједине установе (институције) стварају независно од научних интереса, а који се односе на:

а) квантитативно праћење безбедности, криминалитета насиља, посебно насиља у породици као друштвене појаве (годишњи статистички извештаји Републичког завода за статистику, који обухватају демографију и друштвену статистику; статистички извештаји полицијских управа и полицијских станица; базе података локалних самоуправа, статистичке евиденције) и

б) документе из архива државних институција: полиције, центра за социјални рад, локалних институција (службени листови и статуту градова или општина, званични извештаји и архивска грађа полицијских управа и полицијских станица, центара за социјални рад, акциони планови институција локалне самоуправе и савета за безбедност).

У наставку ћемо приказати начин коришћења два наведена типа институционалних извора података.

а) *Статистички извештаји*

Статистички извештаји, као обавештења која друштво ствара о себи, незаменљив су извор података у два области у истраживањима безбедности (Ђурић, 2013:116), криминалитета насиља и насиља у породици:

- сагледавање социодемографских карактеристика локалних заједница у којима се утврђују безбедносне потребе грађана, распрострањеност и карактеристике насиља у породици. Стварање широког прегледа друштвених и демографских чинилаца локалних заједница омогућава анализу њихове везе са безбедносним потребама грађана, динамиком и облицима испољавања криминалитета насиља, посебно насиља у породици у дужем периоду;

- праћење динамике оних појава преко којих се утврђују безбедносне потребе грађана, распрострањеност и карактеристике породичног насиља у локалним заједницама. Пре свега треба узети у обзир извештаје аналитичких служби полицијских управа и полицијских станица које прате етиолошку (факторе и узроке испољавања), феноменолошку (облике и начине) и виктимолошку димензију (социодемографске карактеристике жртава) криминалитета насиља, односно насиља у породици. Базе података и статистичке евиденције локалних самоуправа указују на специфичности појава које утичу на креирање акционих планова и проблемски оријентисаног рада полиције и других институција локалне заједнице.

Истраживачко искуство у коришћењу ових извора података указује на одређена ограничења. Пре свега, не поштује се начело обавезног давања обавештења, већ се она траже на основу законских одобрења о доступности података. Секундарна анализа података из ових извора праћена је и условљена дугим бирократским процедурама прибављања сагласности и одобрења, избора доступних података, процене степена могућег „угрожавања безбедности“ извора и њихове злоупотребе.

Истовремено, не постоје стандарди прикупљања података и формирања статистичких база података о конкретним друштвеним појавама. Нису утврђени модели који би омогућили њихову једнообразност и тиме их учинили кориснијим. Ово се посебно односи на статистичке евиденције аналитичких служби

полицијских управа које прате феноменолошку и виктимолошку димензију насиља у породици. Као објективно ограничење које не омогућава комплементарно праћење и проучавање одређене појаве у локалној заједници уочене су разлике у методологији прикупљања и обраде података различитих институција у локалној заједници (полиције, центара за социјални рад и органа локалних самоуправа).

б) Документа из архива државних институција

Списи који се налазе у архивима државних институција (полиције, центара за социјални рад, локалних самоуправа) омогућавају праћење стања безбедности, криминалитета насиља и насиља у породици у истраживаним локалним заједницама, промена у начину извршења кривичних дела, специфичности положаја жртава, начина реаговања државних органа. Два типа ових докумената садрже обавештења релевантна за истраживање: а) годишњи извештаји полицијских управа и полицијских станица и центара за социјални рад и б) списи из полицијских досијеа, градских и општинских архива (службени листови и статuti градова и општина), као и акциони планови институција локалне самоуправе и савета за безбедност.

Годишњи извештаји пружају корисне податке о структури криминалитета насиља и насиља у породици за извештајне и претходне године; ставове о узроцима криминалитета насиља и насиља у породици; ставове о специфичним последицама ових појава; промене у начину извршења кривичних дела из домена криминалитета насиља; извештаје о праћењу породица које су евидентиране због пријављених случајева насиља.

Списи из полицијских досијеа и градских и општинских архива, као и акциони планови локалних савета за безбедност, пружају увид у предузете активности државних институција у односу на идентификован проблем криминалитета насиља и насиља у породици у локалној заједници. Ови списи представљају доказ мултиагенцијског приступа решавању локалних безбедносних проблема, односно потврду функционисања локалних коалиција и локалних безбедносних мрежа.

Релативна систематичност документације државних институција, као и теме и проблеми обухваћени њоме, квалификују ту архивску грађу као озбиљан и незаобилазан извор података у истраживању безбедности, криминалитета насиља и насиља у породици у локалним заједницама. Оно што, као и код других званичних докумената, ограничава могућност коришћења овог извора, јесу бирократске процедуре прибављања претходних сагласности за њихово коришћење.

3.2. Извори података креирани за потребе истраживања

Поштујући принцип комплементарности, у истраживању смо комплементарно користили постојеће изворе података (с обзиром на различите аспекте и интересе тематизације), али и стварали нове изворе за сазнавање аспеката који нису обухваћени постојећим, насталим независно од овог научноистраживачког потхвата, а који се намећу сходно академском карактеру и циљевима овог истраживања (Ђурић, 1998).

Постојећи извори података садрже обавештења која су сагласна са појмовним схватањима истраживаних феномена у поменутих изворима (различите теоријско-појмовне концепције у научним и стручним радовима; породично насиље као кривично дело – тужилаштво, суд; породично насиље као тема медијске презентације – средства јавног информисања; евалуација концепта полиције у заједници – полицијски извештаји, итд.) и циљевима, односно практичним интересима тематизације у њима (научно и стручно објашњење и разумевање; потреба сузбијања и санкционисања таквог понашања; потреба информисања јавности; планирање реформи, итд). Улога институционалних докумената у истраживању породичног насиља и концепта полиције у заједници заиста је велика. Међутим, сем постојеће евиденције, коју је, с обзиром на указане проблеме у њеном коришћењу, потребно адекватно тумачити и анализирати (са указивањем на њене недостатке), академско истраживање овог сложеног односа захтева стварање шире искуствене евиденције која се не исцрпљује подацима из постојећих извора.

Извори створени за потребе овог истраживања обухватају податке добијене анкетирањем, различитим формама интервјуисања, као и учесничког посматрања. Подаци прикупљени на овај начин омогућавају увид у промену функција, значења, вредносног садржаја истраживаних феномена у локалној заједници, ставова, намера, мотива друштвених група и појединаца.

Природна ограниченост посматрања као методолошког поступка – да се њиме могу обухватити само актуелни искуствени садржаји – овде је појачана и границама које се постављају самом природом испитиваног феномена. Наиме, велики део активности које подразумева манифестовање породичног насиља немогуће је директно посматрати. Међутим, посматрање доступних актуелних искуствених садржаја – реаговања полицајаца на случајеве породичног насиља (брзина и начин реаговања, ефикасност реакције, однос према жртви) – дало је драгоцен подстицај формулисању полазних претпоставки, као и солидну потпору стварању обухватније искуствене евиденције.

Методи анкетирања и интервјуисања су се и у овом истраживању показали као врло прикладни начини за стварање систематске искуствене евиденције. Анкетирањем су обухваћени грађани испитиваних заједница (без обзира на то да ли имају искуство са испитиваним феноменима) и полицијски службеници, а интервјуисане су особе које имају лично (жртве породичног насиља) или професионално искуство са истраживаним феноменима.

4. ТЕХНИКЕ И ПРОЦЕДУРЕ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА

За прикупљање података из постојећих и новостворених извора коришћене су разнолике технике: анкетирање грађана, разговори са информантима, секундарна анализа података, различити облици интервјуисање (руководилаца полицијских управа, експерата, квалитативно интервјуисање жртава породичног насиља), анкетирање професионалаца (полицијских службеника) и директно посматрање.

Процедура прикупљања података прилагођена је специфичностима узорка и постављеним циљевима. У наставку рада ћемо приказати процедуре које су примењене у прикупљању квантитативних и квалитативних типова обавештења.

4.1 Прикупљање квантитативних података

Квантитативни подаци су овом истраживању прикупљани анкетирањем грађана у испитиваним заједницама, као и анкетирањем професионалаца (полицијских службеника).

Анкетирање грађана у испитиваним заједницама. За потребе процене квалитета живота и утврђивања безбедносних потреба грађана у локалним заједницама коришћен је инструмент који је специјално дизајниран за ово истраживање: упитник *Квалитет живота и безбедносне потребе – перцепција грађана локалне заједнице*.

Подаци су прикупљани методом интервјуисања испитаника у домаћинствима. Популацију су чинили пунолетни (18+) становници урбаних подручја Крагујевца, Звездаре, Врњачке Бање, Пожеге и Новог Бечеја. Формирање узорка се заснивало на вишеетапном случајном узорковању.

Приликом дефинисања структуре узорка у обзир је узета чињеница о географској и демографској величини локалних заједница (површини и броју становника). Истраживане су локалне заједнице различитих величина: Крагујевац и Звездара имају преко 150.000 становника, док на подручју преостале три

заједнице (Нови Бечеј, Врњачка Бања и Пожега) живи између 25.000 и 30.000 становника. Истраживањем су обухваћене мање територијалне целине у оквиру већих заједница. На подручју града Крагујевца истраживање је спроведено на простору две градске општине (Аеродром и Стари град), а на подручју београдске општине Звездара истраживањем су обухваћени становници две месне заједнице, односно катастарске општине (Звездара и Миријево). Тиме су узорци уједначени по величини и обезбеђена је њихова репрезентативност.

Карактеристике узорка испитаника (пол, старост, степен образовања, брачни статус, запосленост) дате су у Табели 3.

Табела 3: Структура узорка

Варијабле	<i>N = 750</i>	<i>N (%)</i>
Године		
16-18	10	(1,3)
19-25	89	(12,0)
26-35	102	(13,3)
36-45	203	(26,7)
46-55	238	(32,0)
56-65	89	(12,0)
Више од 65	19	(2,7)
Пол		
мушки	392	(52,0)
женски	358	(48,0)
Брачни статус		
Удата/ожењен	401	(53,3)
Неудата/неожењен (самац/самица)	209	(28,0)
У ванбрач. заједници	31	(4,0)
Разведена/разведен	78	(10,7)
Удовица/удовац	31	(4,0)
Образовање		
Незавршена основна школа	11	(1,3)
Основна школа	32	(4,0)
Средња школа	327	(42,7)
Виша школа/факултет	365	(48,0)
Магистратура/докторат	15	(4,0)
Радни статус		
Запослена/запослен	483	(64,0)
Незапослена/незапослен пријављена/пријављен на биро	102	(13,3)
Студенткиња/студент	67	(9,3)
Домаћица/домаћин	12	(1,3)
Пензионерка/пензионер	78	(10,7)
Друго	8	(1,3)

У анкетираним узорку заступљенији су били испитаници мушког пола (52%). Према старости испитаника/испитаница доминантна је категорија између 36 и 55 година (укупно 441 испитаник или 59%), са завршеном средњом, односно вишом школом или факултетом (692 испитаника или 92% узорка). У узорку је било највише удатих/ожењених (53%) и запослених испитаника (483 или 64%) (Табела 3).

Претпоставка да у истраживаним заједницама постоји потреба за заштитом од насиља и насиља у породици (**Хипотеза 2**) постављена је у односу на цео узорак, због чега су и његове социодемографске карактеристике од значаја за анализу резултата и дискусију о њима. **Димензија безбедносних потреба (БП)** операционално је одређена преко следећих ставки:

- 1) општа безбедност окружења и угроженост криминалом;
- 2) страх од криминала;
- 3) страх од појединих врста криминала у заједници (убиства, крађе, насилно понашање, сексуално злостављање, наркоманија, насиље у породици);
- 4) страх од појединих категорија безбедносно угрожавајућих лица (алкохоличари, наркомани, просјаци, скитнице, преваранти, малолетни делинквенти, неодговорни возачи, сексуални манијаци и др.);

Паралелно са анализом ових ставки, извршена је идентификација одређених безбедносно угрожавајућих локација (простора) у заједници.

- 5) виктимизираност грађана појединим облицима криминала;
- 6) општи безбедносни проблеми који највише забрињавају грађане;
- 7) однос грађана према проблему породичног насиља у локалној заједници (постојање, препознавање и пријављивање породичног насиља).

Анкетирање професионалаца-полицијских службеника. За евалуацију примене концепта полицијског рада у локалној заједници и на проблем породичног насиља, као и за анализу односа полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници (процена постојаности, одрживости и оперативне ефикасности концепта полицијског рада у локалној

заједници, послова и активности који се непосредно реализују на „терену“, њихових ограничења и недостатака), као извор података коришћени су полицијски службеници средњег нивоа (помоћници командира полицијских станица, заменици командира и линијски оперативни радници), али и полицијски службеници који обављају позорничку и патролну делатност и непосредно спроводе активности у оквиру примене концепта дуже од три године. Укупно је анкетиран 71 полицијски службеник, и то према следећој структури: из ПС Звездара 12 службеника, из ПУ Крагујевца 13, из ПС Врњачка Бања 13, из ПС Пожега 12 и ПС Нови Бечеј 21 полицијски службеник. Према *полној структури* узорак је чинило 67 службеника мушког пола и четири полицијска службеника женског пола. Према *стручној спреми*, испитаници су били заступљени у следећем проценту: са средњом стручном спремом 59 службеника; са вишом стручном спремом шест и са високом стручном спремом шест. Према *дужини радног стажа* проведеног у полицијској организацији, структура узорка изгледала је овако: са радним стажом од једне до пет година било је укупно девет испитаника; са стажом од шест до десет година укупно 21; са стажом од 11 до 15 година укупно седам; са стажом од 16 до 20 било је укупно 22; са стажом од 21 до 25 било је укупно четири; са стажом од 26 до 30 било је укупно пет и са радним стажом дужине од 31 до 35 укупно два полицијска службеника.

4.1. Прикупљање квалитативних података

Квалитативни подаци су у овом истраживању прикупљани разноликим методама: разговорима са информантима, секундарном анализом постојећих података, експертским интервјуима, квалитативним интервјуисањем жртава породичног насиља, као и посматрањем. Укратко ћемо приказати начин примене сваког од побројаних истраживачких поступака.

Разговори са информантима. У свакој истраживаној групи спровели смо разговоре са информантима (од три до пет испитаника, различите полне, старосне и професионалне структуре). Примена полуструктурисаног интервјуа са грађанима локалних заједница имала је за циљ да се стекне продубљен увид на основу којег би се спровела адекватна интерпретација резултата добијених

анкетним испитивањем. У складу са тим, водич за разговор пратио је области предвиђене анкетним упитником – садржао је скупове отворених питања која су се односила на: различите аспекте и димензије безбедности, облике криминала присутне у локалним заједницама, процену распрострањености породичног насиља у заједници, идентификовање ресурса локалне заједнице задужених за бригу о њеној безбедности и процену квалитета превентивног и проблемски оријентисаног полицијског рада. Садржаји интервјуа су снимани, а након тога транскрибовани. Процедура интервјуисања подразумевала је: увод у интервју и објашњење циљева разговора, навођење разлога аудио-снимања и гарантовање поверљивости и анонимности. У следећој фази бележени су основни демографски подаци о испитанику (пол, узраст, занимање, брачни и породични статус).

Секундарна анализа података. За процену обима, распрострањености и карактеристика породичног насиља у локалној заједници, облика и ефикасности проблемски оријентисаног рада полиције, за идентификовање предузетих превентивних активности на пољу спречавања породичног насиља, прикупљени су статистички извештаји аналитичких служби полицијских управа за период 2006–2010. године. Извештаји и евиденције полицијских управа и станица коришћени су и за утврђивање постојања мултисекторске сарадње, координације и интерагенцијског одговора на проблем породичног насиља у локалној заједници (формализовани и стандардизовани облици коалиција и локалних безбедносних мрежа у заједници). Ова процедура је подразумевала секундарну анализу институционалних извора података, али и анализу докумената (превасходно у поступку анализе постојећих акционих планова савета за безбедност или протокола о сарадњи институција у локалној заједници).

Експертски интервјуи. За процену квалитета и начина функционисања формализованих и стандардизованих облика коалиција и локалних безбедносних мрежа у заједници, као извор података коришћени су и разговори са начелницима појединих полицијских управа, односно командирима полицијских станица. При томе је примењен формат стандардизованих интервјуа са унапред дефинисаним питањима (Прилог 3), уз претходно прибављену сагласност Дирекције полиције.

Ради процене положаја жена жртава породичног насиља након преживљеног и пријављеног насиља или доласка у сигурну кућу, спроведено је и интервјуисање координаторке Саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”.

Квалитативно интервјуисање жртава породичног насиља. За процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, њиховог односа према жртвама, као и процену задовољства жртава предузетим полицијским радњама, као извор података коришћени су разговори са женама жртвама породичног насиља, смештеним у три *сигурне куће* на територији Београда, Зрењанина и Крагујевца. Укупно је анкетирано 15 жена, старости од 19 до 65 година. Пошто из безбедносних разлога и због утврђених правила функционисања ових објеката, истраживачу није био дозвољен директан приступ жртвама, интервјуисање су, према инструкцијама истраживача, спровели психолози и социјални радници Саветовалишта против насиља у породици (у Београду) и центара за социјални рад (у Зрењанину и Крагујевцу). Структура узорка изгледала је овако:

Према старости, у узорку је било највише жена старости 36–45 година (укупно седам), затим старости 26–35 година (укупно три); по две жене биле су у старосним категоријама 46–55 и 56–65 година, а једна испитаница у старосној категорији 19–25 година.

Према образовању, највише је било испитаница са завршеном средњом школом (укупно осам), затим са основном школом – пет, и без завршене основне школе биле су две испитанице.

Према брачном статусу, највише испитаница било је удато (укупно пет), четири испитанице живеле су у ванбрачној заједници, а по три испитанице имале су статус неудате, односно разведене.

Према радном статусу, односно статусу запослености или незапослености, највећи проценат чиниле су незапослене жене (укупно 10 или 67%), затим домаћице и запослене (по две у свакој од ових категорија) и једна студенткиња.

Према броју деце, у узорку су биле четири испитанице са више од троје деце, исто толико њих без деце, три испитанице имале су по троје деце, и по две испитанице имале су једно или двоје деце.

Посматрање. Процена квалитета реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља и односа према жртвама извршена је и методом директног посматрања током једномесечног боравка у једној од истраживаних локалних заједница (Нови Бечеј).

5. ВАРИЈАБЛЕ И ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Варијабле истраживања, директно условљене предметом истраживања, циљевима и задацима истраживања, одредиле су избор истраживачких инструмената. У истраживању је, зависно од његове фазе и предметне усмерености, коришћено неколико инструмената.

5.1 Процена квалитета живота и безбедносних потреба

Квалитет живота и безбедносне потребе. Квалитет живота грађана у локалној заједници посматран је кроз процену сигурности живота у локалној заједници, личне безбедности, заштићености од различитих облика насиља у заједници, а посебно насиља у породици и односа према полицијским службеницима локалне полицијске организације. Друге димензије квалитета живота нису директно узете у разматрање због предметног усмерења, циљева и задатака истраживања, али и обима активности које би налагале ангажман већих истраживачких група и далеко превазилазиле објективне могућности индивидуалног истраживача. Квалитет живота у овом истраживању мери се димензијом личних безбедносних потреба грађана, конкретно, потребом заштите од (породичног) насиља. Перцепција безбедности грађана и њихове безбедносне потребе исказују се преко следећих индикатора: 1) процена опште безбедности локалне заједнице – поређење тренутног стања и стања пре годину дана; 2) степен страха од одређених облика криминала у заједници (убиства, крађе, насилно понашање, сексуално злостављање, наркоманија и насиље у породици) и одређених категорија безбедносно угрожавајућих лица (алкохоличари, наркомани, просјаци, скитнице, преваранти, малолетни делинквенти, неодговорни возачи, сексуални манијаци и др.); 3) идентификација и степен страха од одређених безбедносно угрожавајућих локација (простора) у заједници; 4) виктимизираност грађана појединим облицима криминала; 5) постојање, препознавање и пријављивање породичног насиља у локалној заједници; 6) полиција као један од ресурса локалне заједнице задужен за решавање безбедносних потреба грађана –

перцепција односа грађана и полиције, процена квалитета полицијског рада у локалној заједници и степен поверења у рад полиције као мера задовољења потребе за заштитом од насиља у локалној заједници.

Конструисање инструмента за процену квалитета живота и безбедносних потреба. За потребе процене квалитета живота и утврђивања безбедносних потреба грађана у локалним заједницама коришћен је, за ово истраживање специјално дизајниран, инструмент – упитник *Квалитет живота и безбедносне потребе – перцепција грађана локалне заједнице*. Као основа за конструисање овог упитника послужиле су ставке из два инструмента, раније коришћена у истраживањима сличног предметног и циљног усмерења. Његову основу чини *Дилманов тотал дизајн метод* из 1978. године (*Dillman's Total Design Method – TDM*) (Dillman, 1978), који је са истим истраживачким циљем (однос грађана и полиције, поверење грађана у рад полиције, страх од криминалитета, лични/безбедносни проблеми и потребе грађана), између осталог, коришћен током 1995. године у северозападним државама САД (у градовима чији се број становника креће око 25.000), и дистрибуиран путем мејлова на укупном узорку од 600 испитаника (Reisig & Giacomazzi, 1998). Упитник у овом истраживању допуњен је појединим методолошким решењима из упитника *Јавно мњење становника општине Палилула*, који је коришћен у истраживању Факултета безбедности, реализованом у септембру 2009. године. Преузета решења тичу се углавном перцепције безбедносних проблема грађана и ставова грађана према полицији у њиховој локалној заједници.

Опис инструмента за процену квалитета живота и безбедносних потреба. Упитник *Квалитет живота и безбедносне потребе – перцепција грађана локалне заједнице* садржи укупно 36 питања, разврстаних у четири групе. Прва група, од укупно седам општих (идентификационих) питања односи се на демографски статус испитаника (пол, старост, степен и врсту образовања, брачни статус, запосленост, националну припадност). Друга група садржи два питања и тиче се понашања полицијских службеника и односа грађана и полиције. Трећа група, са укупно 17 питања односи се на процену квалитета живота у локалној заједници, идентификовање безбедносних потреба грађана и заштите од породичног насиља. Четврта група, са укупно десет питања, тиче се

безбедности суседства (комшилука) као просторне јединице локалне заједнице, перцепције односа грађана и полиције, процене квалитета полицијског рада у локалној заједници и поверења у рад полиције као мера задовољења потребе за заштитом од насиља у локалној заједници. Према вербалној формулацији, Упитник садржи различите категорије питања: филтер питања, отворена питања, дихотомна питања, питања „зашто“ и питања за мерење интензитета става, задовољства или слагања.

Начин примене инструмента за процену квалитета живота и безбедносних потреба. Иако се *Дилманов тотал дизајн модел* заснива на коришћењу поштанских или електронских (мејл) анкета, у нашем истраживању, због непотпуне компјутерске покривености истраживаних локација, није било сврсисходно слати упитнике електронском поштом, ни користити поштанску анкету (имајући у виду истраживачка искуства са овом истраживачком методом – мали одзив потенцијалних испитаника и финансијску условљеност реализације ових истраживања). У складу са тим, анкетирање је обавило десет анкетара – студената треће године Криминалистичко-полицијске академије (полицијски смер, у оквиру активности на предмету Полиција у заједници). Студенти су током обуке упознати са процедуром анкетирања у локалној заједници и начином одабира испитаника. Поступак прикупљања података путем анкетирања испитаника у локалним заједницама одвијао се несметано, без нарочитих потешкоћа. У неколико ситуација, међутим, код питања о односу и поступању полицијских службеника према грађанима (*равноправан третман свих грађана или тврдња да су полицијски службеници склони подмићивању и корумпирани*) код појединих испитаника су се испољавале емотивно обојене реакције (негодовање, повишен тон, љутња или непримерени узгредни коментари), узроковане негативним искуствима у комуникацији са полицијским службеницима у локалној заједници. Ипак, то није изазивало додатне проблеме, нити је посебно компликовало даље анкетирање. Ниједно питање није било потребно додатно појашњавати, нити је нужно било захтевати потпуније одговоре. Поступак анкетирања спроводио је у свакој одабраној породици по један студент. Узимајући у обзир дизајн овог истраживања,

околности и специфичности Упитника, предвиђено време трајања анкетирања било је између 20 и 30 минута. Поједине анкете су трајале дуже (до 40 минута), превасходно због високог нивоа заинтересованости и воље испитаника да пруже што тачније и објективније одговоре, уз напомену да је у њиховој локалној заједници то јединствена (до тада прва) прилика да оцене рад полицијских службеника, односно да укажу на конкретне проблеме у заједници и своје безбедносне потребе.

5.2 Евалуација концепта полицијског рада у локалној заједници

Евалуација концепта полицијског рада у локалној заједници. Након утврђивања безбедносних потреба грађана, а посебно идентификовања потребе за заштитом од породичног насиља, на бази статистичких извештаја аналитичких служби локалних полицијских организација извршена је анализа свих димензија породичног насиља као безбедносно значајне појаве у локалној заједници (фреквенција, структура, карактеристике). С друге стране, законски утемељене чињенице потврђују да у свакој локалној заједници функционише неки облик полицијске организације (полицијска управа, станица или испостава) као ресурс и део њене инфраструктуре задужен за, између осталог, спречавање и сузбијање криминалитета и заштиту људских права и слобода. Истовремено, у свакој од локалних заједница постоје, у већем или мањем обиму успостављени облици сарадње (партнерства) полицијске организације и других институција, служби или државних органа који се, на бази дефинисаних процедура и протокола о сарадњи, мултисекторски баве решавањем проблема породичног насиља. Стандардизовани интервју коришћен је у испитивању ставова начелника полицијских управа са циљем да се укаже на: 1) званично (формално) и суштинско постојање концепта полицијског рада у локалној заједници на локацијама на којима је он уведен 2002. односно 2003. године, или на разлоге и околности његовог нефункционисања у појединим локалним заједницама; 2) прихваћене и применљиве начине реализовања проблемски оријентисаног полицијског рада; 3) постојеће облике превентивних полицијских активности на спречавању и сузбијању криминалитета и породичног насиља у локалној заједници; 4) форме партнерског односа и/или

сарадње полиције и других институција у локалној заједници; 5) стратешке, оперативне, тактичке и организационе промене у локалним полицијским организацијама у складу са усвојеним превентивним, проблемски оријентисаним и партнерским моделима одговора на локалне безбедносне проблеме; 6) координирано деловање полиције и других установа, институција и субјеката на спречавању и сузбијању насиља у породици у локалној заједници; 7) тренутне објективне могућности и неопходне предуслове за преношење постојећег концепта полицијског рада у друге локалне заједнице и пројектовање његових димензија у будућности.

Након идентификовања облика и начина функционисања локалних безбедносних мрежа (коалиција), дизајн истраживања, предметно одређење, постављени циљеви и хипотетичке поставке налагали су да се изврши и евалуација полицијског рада у локалним заједницама, тј. да се анализира однос полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници као полицијске стратегије и начина реаговања на проблем породичног насиља. Евалуацијом су обухваћене следеће димензије концепта: 1) постојаност, одрживост и оперативна ефикасност концепта полицијског рада у локалној заједници (стратешка димензија); 2) послови и активности који се непосредно реализују „на терену“, њихова ограничења и недостаци (оперативна димензија); 3) материјални и финансијски аспект примене ове полицијске стратегије (организациона димензија); 4) ефикасност концепта у односу на проблем породичног насиља, узимајући у обзир превентивно и репресивно реаговање (тактичка димензија); 5) однос према полицијском моделу (централизован / децентрализован) и начину функционисања полицијске организације у Србији (филозофска димензија).

Конструисање инструмента за евалуацију концепта полицијског рада у локалној заједници. Интервјуисање начелника полицијских управа заснивало се, једним делом, на примени питања садржаних у упитнику који је коришћен у истраживању *Police-Community Partnerships to Address Domestic Violence*, а које су спровели: The Police Executive Research Forum (PERF), The Office of Community Oriented Policing Services (The COPS Office), Regional Community Policing Institutes (RCPI), на подручју осам држава САД, 2000. године, уз подршку Америчког

министарства правде. Упитник који је уобличен за потребе тог истраживања, реализованог путем телефонског интервјуа и електронском поштом, био је доста обимнији. Због тога је послужио само као основни модел, више у формалном смислу него суштински, јер је традиција полицијског рада у локалној заједници у САД дуга више од пола века и постала је прихваћен начин полицијског рада, са високо развијеним стандардима локалног партнерства у односу према насиљу у породици. Као други модел за дизајн листе питања за интервју искоришћен је упитник употребљен за *евалуацију пројеката полиције у локалној заједници и безбедне заједнице у Србији*, коју су 2004. године спровели Министарство унутрашњих послова Републике Србије и DFID-SSAJP (DFID Balkan – програм за сигурност, безбедност и доступност правде). Сврха евалуације била је да се процени до ког степена су принципи рада полиције у локалној заједници примењени на пилот-локацијама, да се идентификују недостаци и дају препоруке за даљи рад, како би се помогло МУП-у Републике Србије у припреми даљег ширења оваквог концепта рада на остале делове Србије. У складу са тим, евалуациони упитник садржао је 22 питања искључиво отвореног типа, која су се односила на сагледавање почетних искустава у примени новог концепта полицијског рада (сарадњу субјеката локалне заједнице, проблеме у реализацији концепта и перцепцију будућих планова). Из тог сегмента коришћена су поједина питања за дефинисање листе питања за интервју.

За израду упитника ***Однос према концепту и процена његове одрживости*** коришћен је као модел упитник из анкете спроведене 2005. године на Административном официрском курсу на Јужном полицијском институту (*The Administrative Officers Course – AOC, at The Southern Police Institute*), направљен 1951. године на Универзитету у Луисвилу, када је и формиран Јужни Полицијски Институт, као део Одељења јавне управе на Колеџу науке и уметности. Полазницима Административног официрског курса под називом „Специјалне теме у полицијском раду“ су, након три семестра наставе и прочитане комплетне антологије полицијског рада у локалној заједници, подељени упитници који су садржали седам питања отвореног типа, о могућностима, резултатима, ограничењима и проблемима полицијског рада у заједници. Полазници курса (локални менаџери средњег нивоа полицијских агенција са Аљаске и Флориде

који више од десет година реализују полицијски рад у локалној заједници) писали су одговоре на питања на пет до десет страница двоструког прореда, што је послужило као основа анализе садржаја, односно као извор података о мишљењима и ставовима средњег полицијског менаџмента према овој стратегији полицијског рада.

За потребе истраживања односа средњег полицијског менаџмента и позорника према концепту полицијског рада у локалној заједници у Србији, упитник је модификован због тога што се тај облик полицијског рада реализује само на подручју неколико локалних заједница кроз форму пилот-пројеката. Модификовање упитника било је неопходно и због тога што: услед строго централизоване полицијске организације не постоји самосталност у доношењу одлука локалних полицијских станица и одељења; репресиван начин полицијског деловања и даље је доминантан; не постоје стабилни буџетски извори финансирања концепта; одговори на отворена питања не би допринели постављеним циљевима истраживања, итд. Поред тога, велики утицај на конструисање упитника (ограничавајући и модификујући фактори) имали су временски рок и материјална средства одређена за реализацију ове фазе истраживања, али и доступност полицијских службеника која није дозвољавала дуже ремећење редовног процеса рада. У истраживање су, стога, укључени и позорници из патрола и секторски полицајци који највећим делом реализују полицијске активности у локалној заједници.

Опис инструмента за евалуацију концепта полицијског рада у локалној заједници. Листа питања за интервјуисање начелника полицијских управа састојала се из три целине, са укупно 22 питања отвореног типа. Прва целина, *Тренутна ситуација у примени концепта полицијског рада у локалној заједници*, садржала је укупно три питања. Друга целина, *Координирано деловање на спречавању и сузбијању насиља у породици у локалној заједници* обухватала је укупно 15 питања, а трећа целина *Преносивост концепта* садржала је четири питања.

За прикупљање података од полицијских службеника средњег менаџмента коришћен је анонимни упитник који садржи две целине. Прва целина (од укупно

девет ставки) односи се на Опште информације о испитанику које опредељују његов статус у оквиру полицијске организације (радно место, звање и дужину полицијског радног стажа), али и демографски статус (пол, старост, степен и врсту образовања). Друга целина садржи 16 питања дихотомног типа која дефинишу испитаников однос према концепту полицијског рада у локалној заједници (14 питања) и процену, односно предуслове његове одрживости у Републици Србији (два питања).

Начин примене инструмента за евалуацију концепта полицијског рада у локалној заједници. Интервјуисање начелника полицијских управа реализовано је коришћењем формалног упитника који садржи сва питања са унапред припремљене листе. Ова питања су претходно испланирана и постављана су по истом редоследу сваком од испитаника.

У поступку прикупљања података од полицијских службеника средњег менаџмента на свакој локацији (од укупно пет) испитано је просечно 10–20 полицијских службеника и позорника (средњи менаџмент који се налази на руководећим местима – шефови у полицијским станицама, одељењима и одсецима и полицајци-позорници – вође патрола и секторски полицајци), који: непосредно реализују највећи део активности у локалној заједници, ступају у непосредне контакте са грађанима, представницима других институција и локалне заједнице, предузимају мере и радње предвиђене законом, примењују полицијска овлашћења и др. Овакав намерно изабран узорак, настао комбиновањем техника квотног и пригодног узорковања, искоришћен је за потребе: 1) сагледавања односа средњег полицијског менаџмента и позорника према концепту полицијског рада у локалној заједници у чијој реализацији непосредно учествују 2) поређења ефикасности традиционалног и новог концепта полицијског рада у заједници и 3) процене његове одрживости у Републици Србији, што представља неке од постављених циљева истраживања, али и кључне (пред)услове за успешно функционисање концепта.

5.3 Процена квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља

Конструисање инструмента за процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља. Један од постављених циљева истраживања односио се на процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, однос према жртвама, као и на процену задовољства жртава предузетим полицијским радњама. У ту сврху, израђен је и коришћен *Упитник за жртве породичног насиља – поступање полиције*. Упитник који је коришћен у истраживању представља модификовани упитник који је агенција *Пулс* из Загреба користила у оквиру пројекта Министарства правде Републике Хрватске и Развојног програма Уједињених нација (УНДП), 2010. године под називом „Развој система помоћи и подршке жртвама и сведоцима криминалитета“. У овом пројекту коришћени упитник се примарно концентрисао на искуства и ставове жртава и сведока кривичних дела према поступању полицијских службеника у ситуацијама након криминалних догађаја. Упитник је дизајнирао УНДП, а прве измене доживео је у складу са сугестијама агенције *Пулс*, сходно локалним специфичностима. У Србији га је, опет у модификованом облику, први пут применио Аутономни женски центар, у истраживању које се бавило перцепцијом поступања полиције и тужилаштва према женама жртвама насиља у породици (2011).

За наше истраживање Упитник је редизајниран тако да му је, пре свега, додат I део – *Опште информације*, који се односе на демографски статус испитаница. Истовремено, првобитни упитник је скраћен за десетак питања која су се, с обзиром на постављене циљеве истраживања, чинила сувишним (опис полицијских просторија, окружења у полицијској станици и сл.), а истовремено су чинила да Упитник делује предугачко и оптерећујуће за испитанице. За припрему Упитника послужио је и идејни нацрт интервјуа који је дизајниран у оквиру *Женске безбедне заједнице (The Women's Safety Unit – WSU)* у Кардифу (Велс), која је 2008. спровела истраживање међу женама које су са својом децом примљене у Женску безбедну заједницу као сигурно место (склониште) за

заштиту од физичког и сексуалног насиља које су доживеле од брачних или ванбрачних партнера.

Опис инструмента за процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља. Упитник се састоји од укупно 29 питања затвореног типа, разврстаних у две целине. Први део Упитника – *Опште информације*, садржи пет питања која се односе на демографски статус испитаница (пол, старост, степен и врсту образовања, брачни статус, запосленост и број деце). Други део Упитника – *Поступање полиције у ситуацијама породичног насиља и однос према жртвама*, садржи 25 питања (затворена питања, дихотомна питања, питања за мерење интензитета става или задовољства), којима се мере и процењују различити аспекти односа полицијских службеника према жртвама породичног насиља: однос приликом пријављивања кривичног дела, понашање у полицијској станици, професионализам и стручност полицијских службеника приликом пружања информација, савета и помоћи жртвама, степен сигурности и поверења жртава породичног насиља у односу на полицијско поступање. У овом истраживању испитанице су се, између осталог, изјашњавале и о (не)задовољству реаговањем и поступањем полиције у ситуацијама пријављеног насиља.

Начин примене инструмента за процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља. Истраживачким нацртом било је предвиђено је да се у сигурним кућама за смештај жртава породичног насиља, које се налазе на подручјима полицијских управа, станица или одељења која реализују концепт полицијског рада у локалној заједници, спроведе анкетирање жена жртава породичног насиља, путем анонимног упитника. С обзиром на то да је, осим полицији и лицима запосленим у подручним центрима за социјални рад, другим лицима забрањен приступ у сигурне куће због заштите и безбедности жртава, упитник је, преко ових овлашћених лица дистрибуиран испитаницама. Узорак је дефинисан као намерни и пригодни, али његову величину није било могуће унапред одредити. Њега су чиниле жене које су у планираном термину реализације истраживања биле смештене у сигурним кућама, због чега је величина узорка варијала на одређеним локацијама. У време реализације истраживања, у три сигурне куће на подручју

Зрењанина, Крагујевца и Београда налазило се укупно 29 жена са 16-оро малолетне деце. Њих 15 пристало је да учествује у истраживању. С обзиром на објективне (амбијент сигурне куће, окружење) и субјективне околности (страх, трауме преживљеног насиља и др.), у којима су се налазиле испитанице, али и специфичности упитника, анкета је трајала просечно 45 минута.

Примена полуструктурисаног експертског интервјуа са координаторком Саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће“, подразумевала је слободну интерпретацију испитаника, коришћењем редукване усмеравајуће листе питања која су се односила на мањи број тема: реаговање полиције на породично насиље; однос жртава породичног насиља према полицијским интервенцијама у ситуацијама насиља у породици; положај, проблеми и перспектива жртава смештених у сигурним кућама.

Процедура полуструктурисаног посматрања реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља и односа према жртвама у истраживаним локалним заједницама (Нови Бечеј), подразумевала је опажање унапред утврђене листе индикатора и праћење индивидуалних и групних понашања актера у посматраним ситуацијама. Истраживачу–посматрачу је било омогућено да заједно са полицијском патролом дође на лице места, да присуствује интервенцији и да директно прати и региструје поступке, понашање, међусобне релације полицијских службеника, жртава и насилника. Прикупљени подаци забележени су у протокол посебно креиран за посматрани референтни објекат (реаговање полиције у случају пријављеног насиља).

6. ОБРАДА И АНАЛИЗА ПОДАТАКА

У обради података прикупљених инструментом *Квалитет живота и безбедносне потребе – перцепција грађана локалне заједнице*, коришћене су следеће технике и процедуре: 1) одређивање учесталости (фреквенције) одређених одговора; 2) утврђивање процентуалне заступљености одговора; 3) дескриптивна статистика за опис узорка на испитиваним димензионалним варијаблама (аритметичка средина, средња вредност); 4) стандардне девијације када је коришћена нека врста скале. Како је истраживањем обухваћено пет локалних заједница (истраживачких група) за поређење одговора између група коришћене су две технике: 1) једнофакторска анализа варијансе (ANOVA), односно тест *Tukey HSD* за непрекидне варијабле; 2) Хи-квадрат тест (χ^2) за категоријске варијабле.

У обради података који се односе на евалуацију концепта полицијског рада у локалној заједници (перцепција полицијских службеника) коришћене су следеће технике: 1) одређивање учесталости (фреквенције) одређених одговора; 2) утврђивање процентуалне заступљености одговора; 3) Шефеов пост-хок тест за вишеструко упоређивање; 4) дискриминативна анализа (израчунавање стандардизованих коефицијената каноничких дискриминативних функција, својствене вредности и каноничке корелације); 5) Т-тест у односу на пол. Подаци прикупљени од жртава породичног насиља у оквиру евалуације концепта обрађивани су дескриптивном статистиком за опис узорка на испитиваним димензионалним варијаблама (аритметичка средина, средња вредност).

Квалитативни подаци прикупљени разним формама интервјуисања и посматрања, зависно од степена њихове структурираности, обрађивани су поступцима кодирања и њиховим груписањем према тематским категоријама на које су се односили (типском категоризацијом). Исти поступак коришћен је код података прикупљених полуструктурисаним посматрањем.

II ЕФИКАСНОСТ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ У СПРЕЧАВАЊУ И РЕАГОВАЊУ НА ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ

Резултати истраживања, предметно усмереног на идентификовање и процену потреба грађана локалне заједнице за заштитом од породичног насиља и процену успешности примене једне стратегије полицијског рада у локалној заједници (*community policing*) у односу на задовољење ове потребе грађана, систематизовани су у неколико основних целина. То су: 1) утврђивање безбедносних потреба грађана локалних заједница и потребе за заштитом од породичног насиља; 2) распрострањеност и карактеристике породичног насиља у локалним заједницама; 3) успешност и квалитет концепта полицијског рада у локалној заједници (евалуација *community policing-a*). Унутар сваке целине, резултати су приказани оним редоследом којим су и истраживачке претпоставке формулисане. При томе, резултати истраживања приказани су, најпре, као кумулативне вредности за цео узорак, а потом за сваку истраживану заједницу. На тај начин омогућено је поређење резултата из локалних заједница кроз пет студија случаја и утврђивање значајнијих разлика између њих.

1. УТВРЂИВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНИХ ПОТРЕБА ГРАЂАНА

Истраживачка база у области утврђивања безбедносних потреба грађана у Србији је сиромашна и неконзистентна. Студије које су спроведене почев од 2000. године, реализоване су у склопу ширих пројектних активности, углавном, министарства здравља, института за јавно здравље, организација које се баве заштитом животне средине или економско-финансијских институција и бавиле су се доминантно аспектом квалитета живота одређених категорија лица пре и после медицинских интервенција, утицајима појединих еколошких параметара на живот становника одређених области или сагледавањем последица које конкретне финансијске мере или активности производе у односу на свакодневни живот и његов квалитет. Утврђивање безбедносних потреба грађана као предметно и циљно усмерење истраживачких студија у Србији проналазимо у годишњим истраживањима јавног мњења која спроводe Мисија Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) у Србији, Центар за слободне изборе и демократију (ЦЕСИД), у сарадњи са министарствима унутрашњих послова или одбране. У оквиру ових студија процењује се сваке године степен поверења грађана у поједине институције и сагледавају безбедносни ризици које грађани перципирају као најприсутније. У везу са овим истраживачким напорима треба довести и истраживања хумане безбедности спроведена на подручју појединих локалних заједница у Србији током 2000-их година (Ђурић, 2008, 2009а, 2009б).

Сасвим изостају истраживања која испитују однос између квалитета живота грађана, њихових безбедносних потреба и *community policing*-а као стратегије полицијског рада у локалној заједници. У јединој спроведеној евалуацији концепта, спроведеној 2004. године, није узет у обзир његов утицај на квалитет живота грађана локалних заједница, нити су испитиване безбедносне потребе (Mellish & Djurdjević, 2004).

У оваквом академском и научном амбијенту, дизајн истраживања безбедносних потреба грађана у пет локалних заједница ослањао се на искуства

поменутих студија, али далеко више на богату теоријско-методолошку праксу земаља америчког континента, Канаде, Аустралије и појединих европских земаља.

У оквиру утврђивања безбедносних потреба грађана локалних заједница постављене су две истраживачке хипотезе. Прва претпоставка указивала је на постојање карактеристика истраживаних локалних заједница које стварају специфичне услове за генерисање безбедносних потреба грађана, али и за примену концепта *полиције у заједници* као стратегије полицијског рада. Друга претпоставка се односила на очекивање да у истраживаним заједницама постоји безбедносна потреба грађана за заштитом од насилничког криминала и насиља у породици као специфичног. Налази истраживања представљени су у функцији одговора на формулисане истраживачке претпоставке.

Поступак утврђивања безбедносних потреба грађана обухватао је две фазе. У првој фази истраживање је обухватило локалне заједнице у којима се, почев од 2003. године, у форми пилот-пројеката спроводи концепт полицијског рада у локалној заједници (Крагујевац, Нови Бечеј, Звездара, Врњачка Бања и Пожега). Хипотетичка основа овог сегмента истраживања упућивала је на очекивање да у свакој од ових локалних заједница и у актуелном тренутку доминирају специфичности које су биле критеријум њиховог избора за имплементацију концепта. Поред тих специфичности локалних заједница, претпоставило се и постојање других локалних карактеристика које продукују и условљавају специфичне безбедносне потребе њихових становника. Друга фаза у поступку утврђивања безбедносних потреба грађана била је усмерена на идентификовање специфичне врсте потребе за заштитом од насиља, насилничког криминалитета и, посебно, насиља у породици. У овој фази се, међутим, претпоставило да постојеће локалне полицијске организације, различите по величини и структури, организационо и кадровски нису прилагођене потребама грађана.

У делу који следи најпре су анализиране разлике и специфичности пет истраживаних локалних заједница и утврђене приоритетне безбедносне потребе грађана, међу којима је посебно анализирана потреба за заштитом од насиља и насиља у породици, као и однос и поверење грађана према проблемски оријентисаном раду полиције као сегменту концепта *community policing*-а.

1.1 Карактеристике локалних заједница

За потребе утврђивања услова, општих карактеристика и појединачних специфичности истраживаних локалних заједница, коришћени су различити извори података: годишњи статистички извештаји Републичког завода за статистику (демографија и друштвене статистике), базе података локалних самоуправа, службени листови градова (општина) и статути градова (општина). Посматране су следеће карактеристике (показатељи услова живота) локалних заједница: географски положај, административна подела, демографија, привредна структура, здравство и образовање.

Избор карактеристика локалних заједница био је условљен резултатима бројних истраживања концепта *community policing*-а у западноевропским земљама, који су указивали на корелације које постоје између појединих показатеља услова (објективних околности) живота локалних заједница и квалитета и успешности примене полицијског рада у локалној заједници (Wisler & Onwudiwe, 2009; Zhao et al., 1999; Scott et al., 2003; Schafer, 2002; Lord et al., 2009). Свака од ових карактеристика на свој начин одређује (условљава) или указује на потенцијале локалних заједница у погледу квалитета живота, односно потреба њихових становника. Међутим, наша анализа је од самог почетка била лимитирана и усмеравана чињеницом да је, на бази Документа за реформу МУП-а Републике Србије из 2003. године, био одређен *базични критеријум* за избор локалних заједница као пилот-локација за увођење концепта *community policing*-а као стратегије полицијског рада у заједници. Тако су изабране локалне заједнице које су предмет наше анализе: Крагујевац као *индустријски центар*, Звездара као *градска општина*, Врњачка Бања као *туристичко место*, Пожега као *саобраћајно чвориште* и Нови Бечеј као *рурална, пољопривредна и мултиетничка средина*.

Такође, свака од ових локалних заједница представља специфичан, јединствен контекст – комплекс услова, околности, потенцијала и ограничавајућих фактора за успешно спровођење концепта *полиције у заједници*. У наредном делу рада биће анализирани *објективне околности које генеришу различите безбедносне потребе грађана локалних заједница и условљавају примену концепта community policing-а као стратегије полицијског рада (Хипотеза 1)*.

1.1.1 Крагујевац

Географски положај. Град Крагујевац се налази у централном делу Србије, у Шумадији, на стотинак километара јужно од Београда. Крагујевац је подигнут на обалама реке Лепенице, у котлини између крајњих огранака Рудника, Црног врха и Гледићких планина. Град се налази на надморској висини од 173 – 220 m. Подручје града простире се на површини од 835 km², окружено обронцима планина Рудник и Црни Врх, а долином реке Лепенице град је отворен према долини Велике Мораве. Због недостатка река и ограничених падавина за снабдевање града водом, изграђене су вештачке акумулације. Тако су настала језера: Грошничко, Гружанско и Дуленско језеро, као и језеро у Шумарицама. Крагујевац има развијену саобраћајну инфраструктуру, а према њему гравитирају становници околних општина: Аранђеловца, Тополе, Чачка, Краљева, Ужица, Јагодине, Крушевца, Смедерева и др.

Административна подела. Крагујевац је, у периоду од 2002. до 2008. године административно и политички био организован као град са пет градских општина: Аеродром, Пивара, Станово, Стари град и Страгари. Изменама статута града од 2008. године, Крагујевац је територијална јединица утврђена законом као економски, административни, географски, културни и универзитетски центар. Укинуте су градске општине, али је у члану 3¹⁶ остављена могућност њиховог формирања. Територију града Крагујевца, према Статуту из 2008. године (чл. 2), чини укупно 67 насељених места (катастарских општина).

Демографија. Према попису становништва из 2011. године, на територији Града Крагујевца живи 179.417 становника, а у самом граду Крагујевцу живи 150.835 становника што га чини четвртим градом по величини у Србији и надрегионалним центром над општинама: Чачак, Краљево, Јагодина, Параћин, Горњи Милановац, Аранђеловац, Трстеник и Крушевац. Макрорегионални је центар за регионе: Чачка, Краљева, Ужица, Јагодине, Крушевца, Смедерева, Пожаревца и северног Косова. Велики значај за стално досељавање становништва

---

¹⁶ Службени лист града Крагујевца, бр. 3/08 и Статут града Крагујевца из 2008. године

током XX века имала је чињеница да је Крагујевац представљао један од највећих индустријских центара у земљи. Данас се у Крагујевац досељавају претежно млади људи – студенти Крагујевачког универзитета, који у свом саставу има 11 факултета у граду и у општинама чији је надрегионални центар. Већину становништва чине Срби, мада у граду живе и припадници неколико националних заједница (Црногорци, Роми, Горанци, Власи, Румуни, Бугари, Муслимани).

Привредна структура. Град Крагујевац данас спада међу четири највећа индустријска центра у Србији, а већ после Другог светског рата био је индустријски гигант на Балкану. У овом граду је отворена прва и једина фабрика аутомобила на Балкану, што је довело до масовних миграција радно способног становништва из целе Србије. Међу осталим фабрикама у индустријској зони у Крагујевцу, налазе се и фабрика која производи делове за аутомобиле, фирма за производњу ланаца, грађевинска предузећа, предузећа прехранбене и текстилне индустрије. Године 2008. италијански произвођач аутомобила *Fiat* почиње улагања у индустрију аутомобила, чиме овај град поново постаје центар аутомобилске индустрије у Србији. Просечна зарада у Крагујевцу у првих шест месеци 2013. године износила је 41.960 динара, што је било испод републичког просека.¹⁷

Здравство. Крагујевац је значајан здравствени центар. У здравственим установама Крагујевца и Клиничком центру Крагујевац запослено је преко 3.000 људи, од чега је преко 70% квалификованих здравствених радника, око 700 лекара, међу којима више од половине специјалиста и око 50 доктора наука.

Образовање. Прва крагујевачка гимназија је основана 1833. године као прва гимназија на територији тадашње Србије. Универзитет у Крагујевцу основан је 21. маја 1976. године, а његови корени сежу до прве половине 19. века, када је 1838. године у овом граду основан *Лицеј*, као прва највиша образовна институција у Србији. Осам година касније оснива се *Лицеум Књажества Србског*, претеча данашњих Универзитета у Србији. Из Лицеума, три године касније премештеног

---

¹⁷ Просечна плата у Србији за првих 6 месеци 2013. године износила је 42.817 динара. Извор: Републички завод за статистику Србије, Статистика запослености и зарада, Зараде по запосленом у Републици Србији по општинама и градовима, јун 2013. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/12/zp14072013.pdf>, приступљено 20. 9. 2013

у Београд, оснива се 1863. године *Велика школа*, а 1905. и *Београдски универзитет*. Поред Лицеја, претече високог школства у Крагујевцу су биле Гимназија, Војнозанатска школа и Учитељска школа. Данас на подручју града Крагујевца ради десет основних школа и десет средњих школа. Универзитет у Крагујевцу у свом саставу има 13 факултета са око 14.000 студената.

Међу истраживаним локалним заједницама једино Крагујевац има статус града. Он је економски, административни, географски, културни и универзитетски центар централне Србије. Представља и надрегионални и макрорегионални центар за већи број општина у овом делу земље и према њему гравитира око милион становника. Истовремено, ова локална заједница специфична је по знатном приливу избеглих и расељених лица са простора Косова и Метохије током и након ратних дешавања, 1999. године. У вези са овим миграционим променама, у оквиру полицијске организације у Крагујевцу извршена је кадровска и структурна реорганизација, која је подразумевала запошљавање полицијских службеника из бивших секретаријата унутрашњих послова из Пећи и Призрена. За безбедносну ситуацију у овом граду, као и на подручју његових општина обухваћених истраживањем, значајна је и чињеница да Крагујевац представља снажан индустријски центар, центар универзитетског образовања у средишњем делу Србије, али и макрорегионално здравствено средиште. Међутим, последица оваквих објективних услова могу бити безбедносне потребе изражене као неопходност заштите од различитих облика насиља (у школи, у породици), хулиганства и навијачких група (с обзиром да у Крагујевцу постоји фудбалски клуб који се такмичи у републичкој лиги). У везу са овим безбедносним проблемима доводе се и промет и недозвољено коришћење наркотика, пљачке и разбојништва.

1.1.2 Звездара

Географски положај. Градска општина Звездара је, према површини коју захвата, једна од најмањих општина у граду Београду. Заузима источну страну урбаног дела Београда.

Административна подела. Градска општина Звездара заузима површину од 32 km², односно 1% територије града. На територији општине налази се 17 месних заједница и подручја катастарских општина у њеном саставу: Звездара, Велики Мокри Луг, Мали Мокри Луг и Миријево.

Демографија. Звездара је једна од најмногољуднијих општина у граду Београду. Према подацима Градске управе града Београда – Завода за информатику и статистику, 2011. године је имала 165.547 становника, односно 8,7% укупног броја становника града Београда. Са просечно 4.392 становника на km², градска општина Звездара има скоро десет пута већу густину насељености од града Београда и вишеструко већу од републичког просека. Према попису из 2011. године, Срби чине преко 90% становништва, Црногораца и Југословена има појединачно нешто преко 1%, остали (Хрвати, Босанци), су заступљени у занемарљиво малом проценту. Око 5% становништва чине Роми.

Привредна структура. У овој општини најразвијенији су следећи привредни сектори: трговина, индустрија, туризам и пољопривреда. Око 56% територије општине чини пољопривредно земљиште (1.793 хектара), а свега три месне заједнице се баве пољопривредом (Миријево, Мали Мокри Луг и Велики Мокри Луг) и то сточарством, ратарством, производњом воћа, поврћа и цвећа, али не у значајнијем обиму (нетржишно). Пољопривредни поседи су ситни и испарцелисани. Просечна плата за првих шест месеци 2013. године у привреди на подручју општине Звездара износила је 44.794 динара.

Здравство. Дом здравља Звездара броји 555 запослених радника, међу којима је 135 доктора медицине, 261 медицинска сестра, 50 техничара и др. На подручју општине налази се и Клиничко-болнички центар Звездара, али и шест здравствених станица које припадају Дому здравља.

Образовање. На подручју општине постоји једна предшколска установа са 23 објекта, 13 основних школа, једна музичка школа, осам средњих стручних школа, две гимназије и три високошколске установе.

Квалитет живота и безбедносне потребе становника општине Звездара одређују следећи квалитативни параметри: географско-административни (у односу на површину, она је најмања општина у Београду, са највећим бројем

становника, што је условило и велику густину насељености); Звездара је градска општина у административном, политичком и привредном центру, који се као највећи град у држави истиче специфичном и комплексном безбедносном проблематиком; ова локална заједница сусреће се и са проблемом обезбеђивања животних услова припадницима ромске популације чији начин живота, културолошке и обичајне норме додатно усложњавају безбедносни амбијент у заједници; иако градска општина, ка њој гравитирају рурална подручја по ободима у којима преовладава пољопривредно земљиште, ратарство, сточарство и воћарство; на њеном простору укрштају се урбани и рурални начини живота и привређивања, али и специфичне безбедносне потребе становништва условљене објективним и субјективним околностима животног простора. Урбани део ове локалне заједнице може бити оптерећен безбедносним проблемима у вези са насиљем, растурањем наркотика и саобраћајем. У руралном подручју може бити евидентиран већи број крађа, пљачки, разбојништава, односно кривичних дела у вези са имовином, али и са производњом и трговином наркотицима. Месне заједнице, односно катастарске општине у којима је вршено истраживање, међутим, због хетерогеног састава становништва и специфичности које се односе на просторну повезаност са другим деловима Београда, могу имати безбедносне захтеве и у погледу заштите од других облика друштвено опасног понашања (убиства, хулиганизам, насиље у школи и породично насиље).

1.1.3 Врњачка Бања

Географски положај. Врњачка Бања је седиште општине Врњачка Бања. Налази се у централној Србији у Рашком округу. Удаљена је око 200 km од Београда. Смештена је између планине Гоч и Западне Мораве и представља једно од познатијих туристичко-бањских лечилишта на западном Балкану.

Административна подела. Заузима површину од 239 km² и има укупно 14 насеља (месних заједница).

Демографија. На подручју општине живи 27.332 становника, а према попису из 2011. године, насеље Врњачка Бања броји 10.004 становника (7.996 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 41,2 године). У

насељу има 3.703 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 2,67. Ово насеље је највећим делом насељено Србима (према попису из 2011. године, Срби чине око 96%, а у насељу живе и Црногорци, Југословени, Роми, Хрвати).

Привредна структура. Врњачка Бања има веома дугу традицију лечилишта. На врњачком топлом минералном извору још у времену од II до IV века Римљани су изградили лечилиште и опоравилиште *Aquae Orcinae*. Развој модерне Врњачке Бање започео је 1868. године када је формирано Оснивачко друштво, најстарија туристичка организација на Балкану. Данас је Врњачка Бања највећа бања у Србији. Општина се може сврстати у ред привредно релативно развијених општина у Републици Србији. Темелји привредног развоја Врњачке Бање постављени су пре 140 година, када Бања започиње развој туризма, као окосницу будућег привредног развоја, на основу које се развијају остале привредне гране. Данас, Врњачка општина послује и у области пољопривреде, индустрије, занатства, грађевинарства, саобраћаја, трговине, банкарства, здравства, образовања, науке, културе и информисања. У стварању друштвеног производа Рашког округа учествује са 15%. Привредна активност општине Врњачка Бања одвија се у 11 сектора, али највећи утицај на привредна кретања имају предузећа из прерађивачког сектора и трговине. Просечна зарада у општини Врњачка Бања у првих шест месеци 2013. године износила је 32.900 динара, што је било испод републичког просека.

Здравство. Здравствене услуге у Општини Врњачка Бања пружају дом здравља и две специјалне болнице. Према дому здравља (којем припадају и две амбуланте и две здравствене станице) гравитира око 20.000 становника из осам околних насеља.

Образовање. У Врњачкој Бањи ради један дечји вртић, четири основне школе (са девет издвојених одељења у околним насељима) и две средње школе (гимназија и угоститељско-туристичка школа са домом за ученике). Такође, у овој општини налази се и засебан одсек Економског факултета из Крагујевца (за област туризма и угоститељства).

Врњачка Бања се у односу на друге истраживане локалне заједнице не одликује посебним елементима, осим што представља значајан туристички

центар. Ова чињеница дефинише и услове и степен њеног привредног развитка, потенцијале за запошљавање, усмерава развој образовног система локалне заједнице, утиче на квалитет живота њених становника и ствара специфичан безбедносни амбијент. Сезонске миграције становништва које прате бањски туризам условљавају различите трендове криминала или социјално-патолошких појава у току године. Поред тога, ова локална заједница представља и административни, здравствени и образовни центар за преко 17.000 становника из околних руралних насеља. Живот становништва у урбаном или руралном амбијенту ове општине одређује и спецификум њихових безбедносних потреба.

1.1.4 Пожега

Географски положај. Пожега је градско насеље, општина у Србији, у Златиборском округу. Средиште општине је град Пожега. Удаљена је 180 km од Београда, а 25 km од Ужица. Налази се у пространој котлини у којој се гранају доњи токови Скрапежа, Голијске Моравице и Ђетиње од којих настаје река Западна Морава. Пожега се налази у средини Пожешке котлине на 300 метара надморске висине. На истоку, Пожегу од Чачка одвајају планине Овчар (985 m) и Каблар (889 m), које заједно граде клисуру.

Административна подела. Захвата површину од 426,5 km², обухвата 42 насеља и 55 катастарских општина.

Демографија. Према попису из 2011. године, на подручју општине Пожега живи 30.294 становника, од чега 12.287 живи у урбаном, а 18.007 у руралном подручју. У самом насељу Пожега живи 10.515 пунолетних становника, а просечна старост становништва износи 37,8 година (36,8 код мушкараца и 38,7 код жена). У насељу има 4.197 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 3,15. Густина насељености износи 76 становника на km². Ово насеље је највећим делом насељено Србима (према попису из 2011. године, Срби чине око 94%, а у насељу живе и Црногорци, Муслимани, Југословени, Роми, Хрвати).

Привредна структура. Пожега је једно од најважнијих саобраћајних чворишта у централном делу Србије. Чине га железничке пруге Београд–Бар и Пожега–Сталаћ, постојећи магистрални путеви М-21 и М-22, али и започета изградња планираних ауто-путева М-227 (Београд – Јужни Јадран) и Е-761 (Појате – Краљево – Чачак – Пожега). Овакав саобраћајни положај доприноси да Пожега буде на раскршћу два појаса интензивног привредног развоја, дуж Западне Мораве и дуж линије Београд–Бар. Као индикатор тренутног степена привредног развоја навешћемо податак да је просечна плата за првих шест месеци 2013. године на подручју општине Пожега износила 33.508 динара.

Здравство. Организована здравствена заштита у Пожеги почела је да функционише половином прошлог века, 1952. године, отварањем болнице, а потом и здравствене станице. Спајањем болнице и здравствене станице 1970. године настао је Медицински центар. Од 1990. године Медицински центар је интегрисан у Здравствени центар Ужице и послује као Организациона јединица Дом здравља Пожега. Ова здравствена јединица се налази међу првих десет у категорији домова здравља (са 50.000 становника и мање), према рангирању Министарства здравља Републике Србије из 2011. године.

Образовање. Општина Пожега има једну предшколску установу, која се налази на три локације у граду, две основне школе и три средње школе (гимназију, техничку школу и пољопривредну школу са домом ученика).

Специфичност која опредељује квалитет живота и безбедносне потребе становника ове локалне заједнице односи се на важност њеног географског положаја као значајног саобраћајног чворишта. Стога, примарни безбедносни проблеми становника могу бити у вези са саобраћајном безбедносном инфраструктуром, али и са појавама које су у вези са чињеницом да према Пожеги, као административном, здравственом и образовном центру, гравитира преко 18.000 становника из 42 околна (рурална) насеља, односно 55 катастарских општина. Према географском положају, кроз Пожегу пролазе саобраћајни правци усмерени ка граници са Црном Гором, Републиком Српском и Федерацијом Босне и Херцеговине. Упућеност на граничне прелазе условљава специфичне безбедносне појаве и проблеме који се односе на промет роба и изражену

флукуацију људи преко територије ове локалне заједнице (прекогранични криминал, трговина наркотицима, трговина људима и сл.).

1.1.5 Нови Бечеј

Географски положај. Општина Нови Бечеј се налази у Аутономној Покрајини Војводини и припада Средњебанатском округу. Центар општине је град Нови Бечеј. Административно и територијално гравитира према граду Зрењанину, као центру округа.

Административна подела. Према подацима из 2008. године, општина заузима површину од 609 km² (од чега на пољопривредну површину отпада 53.575 ha, а на шумску 478 ha). Општина Нови Бечеј се састоји од четири насеља. У њен састав, поред варошице Нови Бечеј, улазе три мања места: Ново Милошево, Кумане и Бочар.

Демографија. Према подацима из 2011. године, у општини је живело 26.924 становника. Од тог броја, у насељу Нови Бечеј живи око 14.450 становника, у насељу Ново Милошево 6.640 становника, насељу Кумане 4.520 становника и насељу Бочар 1.314 становника. Према подацима из пописа 2011. године, општина Нови Бечеј је мултиетничка средина, у којој живи више од 12 народа и народности и то: Срби, Мађари, Роми, Хрвати, Румуни, Македонци, Албанци, Немци, Словаци, Словенци, Русини, Муслимани, Буњевци и Црногорци.

Привредна структура. Становништво се углавном бави пољопривредом, а према подацима из 2009. године, број запослених на подручју општине износио је 4.727. Просечна плата за првих шест месеци 2013. године, на подручју општине Нови Бечеј износила је 35.671 динар.

Здравство. Здравствене услуге становницима општине Нови Бечеј пружа Дом здравља у Новом Бечеју са 95 запослених. Поред тога, постоје амбуланте (здравствене станице) у насељима Кумане и Ново Милошево. Здравствене станице пружају услуге примарне здравствене заштите, а за специјалистичке услуге становници насеља упућени су у Дом здравља.

Образовање. У општини се налази пет основних и две средње школе. Овај број школа кореспондира са бројем ученика, чиме су оптимално задовољене образовне потребе становништва.

Ако се приликом квалитативне анализе основних одлика општине Нови Бечеј као локалне заједнице, поред изнетих чињеница, узму у обзир и резултати студије из 2011. године (Spasić et al., 2013), може се закључити да квалитет живота и потребе становника ове заједнице, примарно обликују следеће околности: јединствен географски положај (Панонска низија, равничарски крај); у привредном амбијенту доминантно заступљена пољопривредна делатност становника; мултиетнички састав становништва; ниска просечна зарада по становнику (мања од просека у Републици Србији); оптимална територијална покривеност здравственим услугама и образовним установама. Однос величине територије и броја становника (густина насељености) такође је испод просека за Републику Србију (97 становника по km²), износи 44 становника по km², по чему се ова локална заједница сврстава у руралне области.¹⁸

Овакав географско-демографски и привредни амбијент ствара услове за постојање специфичних локалних безбедносних проблема и/или социјално-патолошких појава. Према студији из 2011. године (Spasić et al., 2013), становници ове локалне заједнице идентификовали су као најприсутније и на годишњем нивоу најбројније, следеће појаве и догађаје: породично насиље; псе луталице; крађе усева, пољопривредних добара и механизације; крађе бицикала. Свакако да се посебна специфичност Новог Бечеја као локалне заједнице односи на мултиетнички састав становништва. Локалне заједнице вишенационалног састава одликују се разноврсним језичким, историјско-културолошким, обичајним,

---

¹⁸ Према *Плану стратегије руралног развоја 2009–2013*, Србија нема званичну дефиницију руралних области. Она не примењује NUTS геокодски стандард (*NUTS – Geospatial Entity Object Code*) Европске уније који се користи у статистичке сврхе и помоћу којег је направљена подела Европе на административне регионе. Руралне области у Србији су дефинисане помоћу ОЕЦД (*Organisation for Economic Cooperation and Development*) дефиниције руралности према којој су рурална насеља она са густином насељености испод 150 становника по km². Просечна густина насељености у Србији износи 97 становника по km² и знатно је нижа у руралним (63 становника по km²) у односу на урбана подручја (289 становника по km²) (Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2009). *Plan strategije ruralnog razvoja, 2009–2013*, str. 3–11).

традиционалним и верским карактеристикама које њихов безбедносни амбијент додатно усложњавају. Безбедносне потребе, сходно томе, усмерене су ка тражењу ресурса у заједници којима могу да заштите становнике од последица безбедносно угрожавајућих догађаја, односно да предупреду њихову појаву.

Добијени резултати указују на то да су доминантно значајни за формирање и класификовање безбедносних потреба били управо они критеријуми по којима су истраживане заједнице, почетком 2000-их година, изабране за пилот-локације увођења концепта полицијског рада у локалној заједници и којима је ова стратегија полицијског рада прилагођавана (Нови Бечеј као *рурална, пољопривредна и мултиетничка средина*, Звездара као *градска општина*, Крагујевац као *индустријски центар*, Врњачка Бања као *туристичко место* и Пожега као *саобраћајно чвориште*).

Наиме, њихов одабир десет година раније био је резултат комплексних анализа околности у земљи, оптерећених наслеђем грађанског рата, економским проблемима, сиромаштвом и великим бројем избеглица и интерно расељених лица (Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, 2003; Ministry of the Interior of the Republic of Serbia & DFID-SSAJP, 2004). Истовремено, увођење нове стратегије полицијског рада у полицијску организацију која је 1990-их година потврђивала висок степен криминализације, милитаризације, политизације у сталном сукобу са грађанима и њиховим израженим неповерењем, представљало је „револуционарни изазов“, али и прилику која се није смела пропустити као један од услова за улазак земље у Савет Европе (Monk, 2001; Kešetović, 2003; Ryan, 2005). Закон о полицији из 2005. године створио је и законске претпоставке за примену новог концепта и стратегије полицијског рада у локалним заједницама, а иницијатива доношења *Стратегије развоја полиције у заједници* од 2003. године требало је да обезбеди оперативне услове за практичну примену новог начина полицијског рада. Зашто је, међутим, десет година после, Стратегија остала на нивоу *нацрта*, посебно је питање које захтева комплекснију анализу и излази из оквира овог истраживања.

Деценију касније, иницијални критеријуми за избор локалних заједница из 2000-их година и даље чине примарне и доминантне карактеристике истражива-

них заједница. Међутим, објективне околности њиховог функционисања додатно су усложњене последицама транзиционих промена (сиромаштво, незапосленост, низак животни стандард, пораст криминалитета насиља, социјално-патолошких појава и др.). Усложњавање безбедносног амбијента мора се узети у обзир приликом сваког поређења концепта на почетку примене и у актуелном тренутку анализе. Управо о овим чињеницама водиле су рачуна и бројне евалуационе студије концепта полицијског рада у локалној заједници у којима су истраживани различити аспекти његовог функционисања, узимајући у обзир: карактер локалне заједнице (рурална или урбана), број становника (истраживања су спровођена у заједницама које броје до 56.000 становника), степен економске развијености, сиромаштва и сл. (заједнице су категорисане према просечним приходима грађана), ниво криминала и социјално-патолошких појава, али и величину локалних полицијских организација (Scaglione & Condon, 1980; Weitzer, 1999; Lord et al., 2009). На основу ових запажања може се констатовати да се критеријуми избора локалних заједница у овом истраживању великим делом поклапају са наведеним карактеристикама, чиме се стварају услови за поређење налаза, и дају смернице за потенцијална истраживања контекстуалног, експлоративног или евалуационог типа, али другачијег предметног или циљног усмерења.

Подаци који се односе на карактеристике истраживаних локалних заједница у погледу њиховог географског положаја, административне поделе, демографије, привредне структуре, здравства и образовања указују на специфичности које могу одређивати посебне безбедносне потребе њихових становника. Зато је реално очекивати да постојеће карактеристике истраживаних локалних заједница (мултиетнички састав становништва, рурални карактер заједнице, туристички центар, индустријски центар, градска општина и саобраћајно чвориште) доминантно стварају специфичне услове за генерисање безбедносних потреба грађана, чиме се **Хипотеза 1** може сматрати потврђеном.

1.2. Квалитет живота и безбедносне потребе грађана локалних заједница

Квалитет живота у заједници у директној је вези са степеном задовољења највећег могућег дела људских потреба у оквиру следећих домена: материјално, емоционално и физичко благостање, здравље, продуктивност, лични развој, интерперсонални односи, социјална инклузија, безбедност, права (Cummins, 1996; Schalock, 2004; Poggi et al., 2011). Он представља циљ сваке уређене и функционалне друштвене заједнице. Безбедносне потребе грађана локалне заједнице представљају компоненту безбедносне димензије квалитета живота у заједници. Безбедност као домен подразумева финансијску сигурност, безбедност од криминала и сигурност имовине. Мерење нивоа безбедности подразумева избор адекватних индикатора. Избор индикатора често значи компромис између идеалног (шта заједница жели да се измери) и практичног (који су подаци доступни.) За неке карактеристике квалитета живота подједнаки значај имају и перцепција заједнице и расположиви подаци. На пример, за квалитет живота неког појединца једнаки значај имају и стварна стопа криминала и његова перцепција личне безбедности.

У овом истраживању квалитет живота грађана у локалној заједници и њихове безбедносне потребе операционално су дефинисани преко димензије опште безбедности живота у заједници, личне сигурности грађана, степена страха од различитих врста криминала и идентификованих облика насиља у заједници (посебно насиља у породици) и односа грађана према полицијским службеницима локалне полицијске организације. Друге димензије квалитета живота нису директно узете у разматрање због предметног усмерења, циљева и задатака истраживања, али и обима активности које би налагале ангажман већих истраживачких група и далеко превазилазиле објективне могућности индивидуалног истраживача. Хипотетичка основа овог сегмента истраживања налагала је да се посебна анализа усмери ка идентификовању нивоа и интензитета потребе за заштитом од насиља, насилничког криминалитета, а нарочито насиља у породици. Операционално одређење безбедносних потреба великим делом кореспондира са димензијама безбедности и личне сигурности грађана које су анализирани у

оквиру годишњих истраживања јавног мњења у Републици Србији (ОЕБС & МУП Републике Србије, 2012)¹⁹

Интенција истраживача била је да се преко сагледавања стања опште безбедности грађана и перцепције њихове личне сигурности, односно процене степена страха од појединих врста криминала и облика насиља, индиректно процене приоритети у погледу задовољења безбедносних потреба грађана истраживаних локалних заједница. Однос грађана према полицијским службеницима и њиховом начину обављања полицијских послова у локалној заједници, указују на постојање јаза између онога што полиција чини и онога што грађани очекују од ње (Spasić et al., 2013). Постојање јаза (празнине, недостатка) операционализује се као *потреба* коју треба задовољити.

Свака од димензија је утврђивана најпре посебно, за сваку истраживану заједницу, а резултати потом коришћени за поређење локалних заједница. Добијени резултати приказани су сходно редоследу испитиваних димензија, узимајући у обзир и резултате интервјуа који су вођени са грађанима локалних заједница.

Најпре ће бити изнети резултати анкетања спроведеног на узорку од 750 грађана истраживаних заједница, и приказани налази за сваку анализирану димензију, а потом ће уследити поређење резултата међу локалним заједницама. На тај начин биће омогућена провера **Хипотезе 2**, али ће истовремено резултати указати на локалне заједнице у којима се стање безбедности и личне сигурности грађана перципира као најугроженије. Додатно, биће омогућено и идентификовање примарних извора њиховог угрожавања.

---

¹⁹ *Istraživanje javnog mnjenja – novembar 2011. godine, decembar 2012, Stav građana Srbije prema radu policije*. Beograd: CESID.

Погледати више и у: *Police reform survey*, Ipsos Strategic marketing, October 2011.

1.2.1 Перцепција опште безбедности окружења и угрожености криминалом

Један од показатеља који указује на безбедносне потребе грађана и неопходност заштите од различитих облика угрожавања њихове безбедности и личне сигурности, јесте и перцепција општеприсутних проблема који се односе на различите врсте криминалних активности на глобалном, националном или регионалном нивоу. Спроведеном анкетом прикупљени су ставови испитаника о томе који их безбедносни проблеми, генерално посматрано, највише забрињавају. Добијени резултати приказани су у табели која следи:

Табела 4: Дескриптивни показатељи за појединачне елементе ставке: *општи безбедносни проблеми који забрињавају грађане* (БП6)

Безбедносни проблеми	Фреквенција	%N (N = 750)
<i>Тероризам и претње терористичким актима</i>	21	2,7
<i>Организовани криминал и криминалне групе у Србији</i>	39	5,3
<i>Трговина људима</i>	28	4,0
<i>Растурање наркотика</i>	182	24,0
<i>Хулиганизам</i>	53	6,7
<i>Насиље (у школи, у породици, на јавном месту)</i>	278	37,3
<i>Све оно што угрожава безбедност моје породице/деце</i>	149	20,0
N	750	

Испитаници су исказали **највећи степен забринутости због насиља** (37,3% у укупном узорку), растурања наркотика (24%), али и свега онога што угрожава безбедност њихових породица и деце (20%) (Табела 4). Налази по истраживаним локалним заједницама не одступају од налаза на целом узорку, само је редослед приоритета различит од заједнице до заједнице. Добијени резултати у односу на овај показатељ кореспондирају и са претходним налазима истраживања, али и са резултатима поменутих годишњих истраживања јавног мњења у Србији (ОЕБС & МУП РС, 2011, 2012). Истовремено, овакви налази усмеравају проблемски оријентисане полицијске активности ка актуелним проблемима који угрожавају личну безбедност грађана и сигурност њихових породица, али налажу и предузимање превентивних активности у заједници које ће створити безбедносно прихватљив амбијент (Braga et al., 1999).

Анализа по истраживаним заједницама је показала да међу становницима Крагујевца постоји највећи степен забринутости због свега онога што угрожава безбедност породице/деце (40%), затим због насиља (21%), али и растурања наркотика (19%). У Врњачкој Бањи становници су највише забринути због растурања наркотика (46,7%), али и због насиља (23%) и свега што угрожава безбедност породице испитаника (21%). Испитанике из Пожеге највише забрињава насиље (53,3%), али и растурање наркотика (21%). Анкетиране становнике Звездаре брине насиље (47,6%), а затим све оно што угрожава безбедност породице (21%). Међу становницима Новог Бечеја највише забринутости изазива насиље (48,3%), а затим растурање наркотика (21%) и све што угрожава безбедност породице и деце (22%).

Овакав налаз потврђује чињеницу о постојању страха и забринутости због пораста насиља у широј друштвеној заједници, али и сталне потребе грађана за заштитом од насиља и свега што угрожава безбедност њихових породица, пре свега у локалној заједници и непосредном окружењу. На овај начин може се сматрати да је **Хипотеза 2** потврђена.

Спроведеном анкетом прикупљени су ставови испитаника о томе каква је њихова **перцепција опште безбедности окружења у којем живе, односно његове угрожености криминалом**. Перцепција се заснивала на индивидуалном поређењу стања у месту пребивалишта у односу на стање безбедности у другим деловима Србије, у оној мери у којој су испитаници били упознати са стањем у другим заједницама.

Највећи број испитаника у свим истраживаним заједницама проценио је да је стање безбедности и угрожености криминалом у њиховој локалној заједници слично као и у другим локалним заједницама у Србији. Како је ниво угрожености окружења криминалом мерен на скали од 1 до 4 (1 – много више криминала него у другим местима у Србији; 2 – стање је слично као и у другим деловима Србије; 3 – окружење је мирније место од многих других у Србији, и 4 – окружење је једно од најбезбеднијих у Србији), израчуната је аритметичка средина као показатељ средње вредности нивоа угрожености.

Анализа је указала на постојање разлика у ставовима између испитаника који долазе из различитих места. Сходно томе, једнофакторском анализом варијансе истражен је утицај места из којег испитаник долази на његов став о угрожености криминалом у његовом окружењу. Испитаници су подељени по местима из којих долазе у пет група (Крагујевац, Врњачка Бања, Пожега, Звездара и Нови Бечеј). Резултати су дати у Прилогу 7, Табела 1.

Утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,70) = 3,385$, $p = 0,014$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (*ета квадрат*), износи 0,16, што представља велику разлику (Cohen, 1988:284-287). (Прилог 7, Табела 1б)

Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* указују да се средња вредност оцене угрожености њиховог окружења криминалом испитаника из Врњачке Бање ($M = 2,67$; $SD = 0,488$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника са Звездаре ($M = 1,8$; $SD = 0,561$). Између осталих група нема значајније разлике. (Прилог 7, Табела 2)

Овај налаз се може објаснити специфичностима локалних заједница или специфичностима узорка који је коришћен у овом сегменту истраживања. Ако се као примарни, узме први фактор (специфичности локалне заједнице) узима се у обзир чињеница да је Врњачка Бања туристички, бањски центар, са великом дневном, недељном флукуацијом људи из различитих средина и околних, руралних места. Њихово привремено присуство на подручју локалне заједнице омогућава да, након извршених кривичних дела, напусте место, чиме је њихово проналажење отежано. С друге стране, структура узорка указује на велики проценат испитаника женског пола (око 50%) и лица старосне категорије преко 55 година, код којих је перцепција безбедности, страха од криминала и страха за сигурност породице посебно изражена.

Поређења ради, поједине студије које су се бавиле перцепцијом угрожености или страха од криминала, указале су на разлике у ставовима између грађана испитиваних локалних заједница или суседства, али су, истовремено, показале да пол и године старости утичу у великој мери на доживљај угрожености криминалом у средини у којој испитаници живе (Will & McGrath, 1995; Gates &

Rohe, 1987). Ова истраживања су показала да је код жена и код старијих особа перцепција угрожености криминалом специфична у односу на младе људе и особе мушког пола. О'Шеј је, на пример, на бази резултата своје студије у локалној заједници Мобил, Алабама, закључио да демографске варијабле (пол, старост, образовање, место становања) утичу на перцепцију степена сигурности и угрожености околине криминалом (O'Shea, 2000). Истовремено, карактеристике локалне заједнице (урбана или рурална средина, степен економског развоја, број становника, степен организованости и функционалности) обликују слику угрожености заједнице (Cordner & Scarborough, 1997; Zamble & Annesley, 1987).

1.2.2 Страх од криминала

Иако су испитаници у највећем проценту перципирали да је стање угрожености криминалом у њиховој заједници слично као и у другим деловима Србије, дизајном истраживања предвиђено је да се у оквиру операционалног одређења безбедносне потребе као димензије посматра и **страх од криминала** као њена саставна компонента. У том циљу било је потребно утврдити преваленцију, ниво страха и евентуалне разлике у страху од криминала између испитаника из истраживаних заједница. Страх од криминала, у недостатку једне општеприхваћене дефиниције, најпре је посматран и мерен преко тзв. глобалне мере, индикатора израженог кроз једну ставку и није се односио на један конкретан облик криминала (Ђурић и Поповић-Ћић, 2012:93). Испитаници су, на скали од 1 до 7 (где 1 означава „уопште се не бојим“, а 7 значи „веома се бојим“), изражавали степен свог страха од криминала уопште. Потом су, у следећој фази, на исти начин, изражавали и степен страха од појединих облика криминала са елементима насиља (убиства, насилног понашања, сексуалног злостављања, повређивања у саобраћају, наркоманије, насиља према деци, насиља у породици).

У обради података коришћене су методе дескриптивне статистике за утврђивање преваленције страха од криминала, док је за проверу статистичког значаја разлика у нивоу страха од криминала међу испитаницима истраживаних локалних заједница примењена једнофакторска анализа варијансе.

Анализа је показала да становници истраживаних локалних заједница (изузев Новог Бечеја) изражавају висок ниво страха од криминала (од $M = 4,27$ у Врњачкој Бањи до $M = 4,73$ на подручју Звездаре), иако су се изјаснили да је у њиховом окружењу стање безбедности слично као и у другим деловима Србије.

Резултати једнофакторске анализе варијансе који показују да ли постоји разлика у степену страха од криминала међу испитаницима који долазе из различитих места дати су у Прилогу 7, Табела 3б.

Табела 5: Дескриптивни показатељи и резултати једнофакторске анализе варијансе за појединачне ставке димензије безбедносних потреба

	<i>M (SD)</i>					
	Крагујевац	Звездара	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј	<i>Укупно N = 750</i>
БП1	2,40(0,737)	1,80(0,561)	2,67(0,488)	2,33(0,816)	2,47(0,743)	2,33(0,723)
БП2	4,67(0,967)	4,73(1,668)	4,27(1,751)	4,53(1,302)	2,87(1,552)	4,21(1,596)

Напомена: Ознакама БП1 и БП2 означене су варијабле димензије безбедносних потреба грађана.

Једнофакторском анализом варијансе истражен је утицај места из којег испитаник долази на степен страха од криминала. Утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,70) = 4,117$, $p = 0,005$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (ета квадрат), износи 0,19, што представља велику разлику. Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* показују да се средња вредност степена страха од криминала код испитаника из Новог Бечеја ($M = 2,84$; $SD = 1,552$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Крагујевца, Пожеге и са Звездаре (Крагујевац: $M = 4,67$; $SD = 0,976$; Пожега: $M = 4,53$; $SD = 1,302$; Звездара: $M = 4,73$; $SD = 1,668$). Одговори испитаника из Врњачке Бање статистички се значајно не разликују од одговора испитаника из осталих места (Прилог 7, Табеле 3а, 3б, 4).

Ови налази донекле потврђују резултате регионалне студије „Страх од криминала у великим градовима“ која је током 2009. године спроведена од стране факултета Универзитета у Београду, Универзитета у Битољу, Универзитета у Сарајеву, Свеучилишта у Загребу и Универзитета у Марибору. Студија је имала за циљ утврђивање преваленције и евентуалних разлика у страху од криминала међу становницима главних градова бивших југословенских република. Страх од криминала је посматран као тродимензионалан конструкт (чине га афективна, бихевиорална и когнитивна димензија). Истраживање је реализовано на вишеетапном случајном узорку од 1.977 пунолетних испитаника. Резултати истраживања су показали да је у свим градовима, независно од испитиване димензије, присутан значајан проценат становника који испољавају релативно висок ниво страха од криминала (Ђурић и Поповић-Ћитић, 2012).

Међутим, неке светске студије које су се бавиле односом између страха од криминала и ефикасности полицијског рада у локалној заједници, указале су на чињеницу да је перцепција страха од криминала донекле комплексан процес, који се одвија под утицајем различитих фактора као што су демографске карактеристике, перцепција пропадања заједнице и забринутост за сигурност заједнице (Taylor & Hale, 1986). У том смислу, Тејлор и Хејл су на основу спроведених истраживања идентификовали три модела страха од криминала: *индиректни виктимизациони модел*, према којем већи ниво страха осећају особе које су биле жртве неког облика криминала; *модел уочавања физичких и социјалних поремећаја у заједници*, према којем се већи ниво страха уочава код особа које препознају знаке „пропадања“ или поремећаја у заједници; и *модел бриге за заједницу*, у оквиру којег јачи страх осећају особе које су субјективно више забринуте за функционисање заједнице (Taylor & Hale, 1986). Резултати ове студије показали су да је страх од криминала био највећи код грађана који су били више забринуте због слабљења локалне заједнице или суседства и незадовољни квалитетом живота у насељима у којима живе.

Друге студије су указивале на везу између страха од криминала и пола, односно година старости (Will & McGrath, 1995; Gates & Rohe, 1987), висине прихода, степена образовања и перцепције квалитета живота (McGarrell et al., 1997; Carcach et al., 1995; Will & McGrath, 1995; Taylor & Hale, 1986). Свака од

ових претпоставки могла би се посебно проверавати у наредним истраживањима. Дизајн овог истраживања налагао је само утврђивање постојања и нивоа страха у истраживаним локалним заједницама у вези са њиховим примарним карактеристикама, како би се, на основу тога идентификовали и мобилисали ресурси локалних заједница на превазилажењу проблема страха од криминала.

Овде посебно треба имати у виду ограничење које се односи на чињеницу да у овом истраживању конструкт *страх од криминала* није посматран као вишедимензионалан (преко афективне, когнитивне и бихевиоралне димензије) (Ђурић и Поповић-Ћитић, 2012). И поред тога, висок ниво страха од криминала испољен у појединим локалним заједницама мора се узети у обзир приликом дефинисања потребе за заштитом од криминала и насиља. При томе, идентификовање полиције као ресурса локалне заједнице и концепта полицијског рада као стратегије која доприноси смањењу страха од криминала, има пуно оправдање и у резултатима бројних студија које су утврдиле постојање корелације између ових појава (Sunghoon & Willard, 2005; Cordner, 1997; Dietz, 1997; McGarrell et al., 1997; Zhao et al., 2002).

1.2.3. Виктимизираност грађана појединим облицима криминала

Као једна од компоненти (индикатор) која указује на потребу грађана за заштитом од појединих облика криминала утврђена је и њихова виктимизираност конкретним облицима криминала у протеклих годину дана. Наведени облици криминала издвојени су као најчешћи у статистичким извештајима полицијских служби у једногодишњем периоду. Резултати за целокупан узорак испитаника и структура кривичних дела дати су у табели која следи:

Табела 6: Дескриптивни показатељи за појединачне елементе ставке *виктимизираности грађана појединим облицима криминала*

Облик криминала	% виктимизираних криминалом	
	Број виктимизираних	% N = 750
<i>Туча</i>	9	1,3
<i>Обијање/пљачкање</i>	111	14,7
<i>Цепарење</i>	49	6,7
<i>Крађа возила</i>	50	6,7
<i>Малтретирање (физичко или психичко)</i>	41	5,3
%N	260	34,7

Из табеле се види да је 260 испитаника (или 34,7%) било жртва неког облика криминала у протеклих годину дана. Међу њима је највише жртва обијања и пљачкања (14,7%), крађе возила (6,7%) и цепарења (6,7%).

Хи-квадрат (χ^2) *тестом* утврђивано је да ли постоји статистички значајна разлика између испитаника који живе у различитим местима, узимајући у обзир виктимизираност појединим врстама криминала током последње године. Тест није потврдио статистички значајну разлику ($p > 0,05$).

Искуство претходне виктимизације обликује и усмерава перцепцију грађана према оним облицима криминала чије су жртве били. Подаци указују, као и статистички извештаји полицијских служби, на најчешћа искуства са кривичним делима у вези са имовином. Према Голдштајну, у овом случају се проблемски оријентисан полицијски рад усмерава на програм „велике тројке“, који се базира на заштити имовине грађана (Goldstein, 1979; 1990). Истовремено, налази предметног истраживања, односно искуство виктимизације, доводе се у везу са страхом од криминала (индиректан виктимизациони модел), кроз резултате студије Тејлора и Хејла о којој је било речи (Taylor & Hale, 1986).

1.2.4 Страх од специфичних врста криминала са елементом насиља

Анализа страха од криминала у оквиру домена безбедности, односно квалитета живота у локалној заједници, налаже да се идентификује ниво страха од специфичних облика криминала, који су у највећем обиму присутни у локалним заједницама. На основу статистичких извештаја препознати су најчешћи облици

криминала са елементом насиља, што је био део предметног и циљног усмерења овог истраживања (убиство, насилно понашање, сексуално злостављање, обијање стана, повређивање у саобраћају, наркоманија, насиље према деци и насиље у породици).

У следећој фази утврђивања безбедносних потреба грађана, анализиран је **степен страха од специфичних врста криминала са елементом насиља**. Табела која следи приказује податке о степену страха од *специфичних врста криминала са елементом насиља* код субјеката са којима је спроведено испитивање:

Табела 7: Дескриптивни показатељи и резултати једнофакторске анализе варијансе за варијаблу БПЗ (страх од појединих врста криминала)

	<i>M (SD)</i>				
	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Звездара	Нови Бечеј
<i>Убиство</i>	3,20 (1,077)	2,93 (1,404)	2,93 (1,279)	3,80 (1,783)	1,80 (1,474)
<i>Насилно понашање</i>	4,27 (1,208)	3,93 (1,251)	5,20 (1,199)	4,27 (1,981)	2,47 (1,457)
<i>Сексуално злостављање</i>	3,00 (1,227)	3,73 (1,076)	3,50 (1,194)	3,33 (1,160)	2,27 (1,751)
<i>Обијање стана</i>	5,00 (1,558)	4,60 (1,384)	5,33(1,397)	3,73 (1,981)	3,53 (1,846)
<i>Повређивање у саобраћају</i>	5,67 (1,234)	3,73 (1,314)	4,64 (1,550)	4,07 (1,944)	4,13 (1,356)
<i>Наркоманија</i>	5,20 (1,740)	4,73 (1,052)	5,07 (1,056)	4,27 (1,404)	3,40 (1,063)
<i>Насиље према деци</i>	4,07 (1,120)	4,13 (1,356)	6,00 (1,240)	4,53 (1,200)	3,67 (1,839)
<i>Насиље у породици</i>	3,40 (1,354)	2,53 (1,264)	4,93 (1,344)	4,47 (1,846)	3,60 (1,165)

Анализа показује да у истраживаним заједницама **није изражен страх од убиства**. У Новом Бечеју је, на пример, степен израженог страха релативно низак ($M = 1,80$; $SD = 1,474$). Од свих истраживаних заједница највећи степен страха изражен је на подручју Звездаре ($M = 3,80$; $SD = 1,783$). Становници Звездаре, као градске општине у Београду, разумљиво изражавају највећи страх од убиства на основу искустава која је овај град имао у ближој прошлости (Simeunović-Patić, 2003). Поред тога, статистичке евиденције ПУ за град Београд потврђују да се у

Београду годишње деси већи број убистава него у другим градовима у Србији. Постојање разлике у нивоу страха од убиства између испитаника који долазе из различитих места утврђивано је једнофакторском анализом варијансе. Анализа је показала да нема статистички значајне разлике.

Међутим, анализа указује на то да је у истраживаним заједницама **изражен страх од насилног понашања**. У Пожеги је посебно наглашен ($M = 5,20$; $SD = 1,199$), у Крагујевцу такође ($M = 4,27$; $SD = 1,208$), као и на Звездари ($M = 4,27$; $SD = 1,981$), док је на подручју Врњачке Бање ($M = 3,93$; $SD = 1,251$) и Новог Бечеја ($M = 2,47$; $SD = 1,457$) изражен у мањем интензитету. Једнофакторска анализа варијансе, међутим, утврдила је да нема статистички значајне разлике у нивоу страха од насилног понашања између испитаника који долазе из различитих места.

Према подацима статистичких завода, насилно понашање доживело је квантитативну (број кривичних дела) и квалитативну (специфични облици) експанзију у свим локалним заједницама у Србији, у последњих десетак година. У истраживачким студијама различитих облика насилног понашања се, као узроци ове појаве, најчешће спомињу: транзиционе промене, сиромаштво, распад породице, криза образовног, васпитног, просветног система и слично. Та запажања и резултати овог истраживања указују на потребу да се у свим локалним заједницама свеобухватно сагледају етиолошке, феноменолошке, виктимолошке, кривичноправне, социолошке, безбедносне димензије насилног понашања, и утврди ниво спремности сваке заједнице за дефинисање најефикаснијих превентивних програма и предузимања превентивних активности.

Сексуално злостављање као кривично дело или инкриминисано понашање увек садржи насиље или насилничко понашање као есенцијални елемент. Иако у одређењу самог питања није наглашено да ли се односи на сексуално злостављање у браку или партнерским релацијама (као облик насиља у породици), испитаници су га перципирали као понашање које угрожава њихову личну безбедности и сигурност. У целом узорку **није посебно изражен страх од сексуалног злостављања**, осим у Пожеги и Врњачкој Бањи. Резултати једнофакторске анализе варијансе показују да нема статистички значајне разлике

у нивоу страха од сексуалног злостављања међу испитаницима који долазе из различитих места. Овај облик насилног понашања обично се поистовећује са силовањем, али и са постојањем безбедносно опасних, ненадгледаних места у локалној заједници која су погодна за напад.

Међутим, испитаници су изразили **висок ниво страха од обијања стана**. Иако се овај облик криминалног понашања не мора везивати за насиље, у свим истраживаним заједницама страх од овог облика криминала је видно изражен (у Пожеги $M = 5,33$, $SD = 1,397$; Крагујевцу $M = 5,00$, $SD = 1,558$; Врњачкој Бањи $M = 4,60$, $SD = 1,384$), али не постоји статистички значајна разлика у нивоу страха међу испитаницима из истраживаних локалних заједница. Према евиденцијама полицијских управа, овај облик кривичног дела, заједно са крађама, најчешћи је облик угрожавања имовинске сигурности грађана. Страх од овог кривичног дела поједини теоретичари објашњавају као последицу искуства претходних виктимизација или перцепције личне сигурности (Skogan & Maxfield, 1981; Garofalo, 1979). Ту чињеницу треба имати у виду приликом доношења одлуке о приоритетима проблемски оријентисаног полицијског рада у локалној заједници.

Испитаници су исказали и **висок ниво страха од повређивања у саобраћају** (Крагујевац $M = 5,67$, $SD = 1,234$; Пожега $M = 4,64$, $SD = 1,550$). За обе локалне заједнице специфичан је велики интензитет саобраћаја. Крагујевац је као индустријски град упућен на ауто пут Е-75 као међународну саобраћајницу, а Пожега као саобраћајно чвориште представља раскрсницу путева различитих приоритета. Тиме се може и објаснити ниво страха грађана ових локалних заједница од повређивања у саобраћају. Истовремено, резултати једнофакторске анализе варијансе указали су на постојање разлика у нивоу страха међу испитаницима из истраживаних локалних заједница.

Једнофакторском анализом варијансе истражен је утицај места из којег испитаник долази на његов страх од повређивања у саобраћају. Утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,69) = 2,856$, $p = 0,03$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (ета квадрат), износи 0,14, што представља велику разлику (Cohen, 1988: 284-287). Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста*

казују да се средња вредност нивоа страха од повређивања у саобраћају испитаника из Крагујевца ($M = 5,67$; $SD = 1,234$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Врњачке Бање ($M = 3,73$; $SD = 1,314$). Истовремено, резултати једнофакторске анализе варијансе указали су на постојање разлика у нивоу страха међу испитаницима из истраживаних локалних заједница. Поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* показала су да се средња вредност нивоа страха од повређивања у саобраћају испитаника из Крагујевца ($M = 5,67$; $SD = 1,234$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Врњачке Бање ($M = 3,73$; $SD = 1,314$). Између осталих група нема значајније разлике. Становници Врњачке Бање, која је туристичко место и удаљенија је главних саобраћајница, у мањој мери страхују од повређивања у саобраћају. Међутим, налази овог дела истраживања од посебног су значаја за планирање полицијских активности у области регулисања и безбедности саобраћаја. Између осталих група нема значајније разлике (Прилог 7, Табеле 5 и 6).

Испитаници су у свим локалним заједницама (изузев Новог Бечеја), изразили и **висок ниво страха од наркоманије**, али не постоји статистички значајна разлика у нивоу тог страха међу испитаницима из истраживаних локалних заједница. Постојање израженог страха од наркоманије у истраживаним заједницама разумљиво је без обзира да ли је у њима, према полицијским извештајима, присутна неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога у већем обиму и да ли постоји одређен број регистрованих наркомана. Растурање наркотика је у данашњим околностима активност организованих криминалних група, велике друштвене покретљивости и повезаности са другим облицима организованог криминала. Поред тога, ове групе врбују нове чланове из популације школске деце што посебно изазива страх код родитеља. У већини локалних заједница пораст наркоманије налаже предузимање превентивних активности и преусмеравање капацитета у оквиру проблемски оријентисаног рада на проналажење жаришта и пресецање токова организованог растурања наркотика.

Ниво **страха од насиља према деци** изразито је наглашен у Пожеги ($M = 6,00$; $SD = 1,240$), а у нешто мањем интензитету на Звездари ($M = 4,47$; $SD = 1,846$). Резултати једнофакторске анализе варијансе показују да нема статистички

значајне разлика у нивоу страха од насиља према деци међу испитаницима који долазе из различитих места. Иако у самом упитнику није ближе дефинисана синтагма *насиље према деци*, испитаници су, сходно својим представама о овом проблему, исказивали степен сопственог страха. Нека истраживања у свету показала су да родитељи, а посебно мајке, под овим термином подразумевају злостављање и малтретирање деце од стране неке друге особе, или насиље према деци као „продужену тактику“ насиља над женама (Radford & Hester, 2001; Bancroft & Silverman, 2004; Kopels & Sheridan, 2002). Овакав налаз директно упућује на неопходност појачаних полицијских активности у оквиру проблемски оријентисаног рада на плану заштите деце од свих облика угрожавања, и на нивоу друштвене заједнице и у оквирима породичних релација.

1.2.5 Страх од насиља у породици

Више од трећине укупног броја испитаника навело је да их највише брине насиље као проблем и појава у локалној заједници. Иако питањем није спецификован посебан облик насиља, истраживачки проблем и постављени циљеви налагали су да се правац истраживања усмери на конкретну врсту насиља у заједници – породично насиље. Истовремено, истраживачки напори били су додатно оптерећени следећим чињеницама (ограничењима): 1) за породично насиље везује се појам велике „тамне бројке“ јер се многи случајеви не пријављују; 2) породично насиље се, према резултатима до сада спроведених истраживања у Србији, перципира као „приватна и унутрашња ствар неке породице или партнерског односа у који се не треба мешати“; 3) и поред законски дефинисане обавезе пријављивања породичног насиља као кривичног дела, не постоји пракса поштовања те обавезе; 4) професионалци (полицијски службеници, судије, тужиоци, социјални радници, медицински радници) често нису сензибилисани ни едуковани за адекватно реаговање у ситуацијама насиља, нити оспособљени за рад са жртвама породичног насиља. Студије које су се бавиле истраживањем породичног насиља у Србији потврдиле су постојање наведених лимитирајућих фактора који су морају узети у обзир сваки пут када се дизајном истраживања предвиди сегмент који се бави сагледавањем

специфичности ове појаве (Spasić, 2009a; Spasić, 2009b; Spasić, 2010; Spasić, 2012; Nikolić-Ristanović, 2002; Николић-Ристановић и Докмановић, 2008; Ignjatović, 2009a).

У складу са предметним и циљним одређењем истраживања, а на основу претходно предочених резултата, било је нужно проценити како грађани истраживаних заједница перципирају **проблем породичног насиља** и да ли постоји њихова потреба за заштитом од овог облика насиља. Резултати прикупљених података о томе *да ли испитаници имају сазнања да у њиховом окружењу постоје породице у којима је присутно породично насиље* показују да 230 испитаника (30,7%) има сазнања, 120 испитаних (или 16%) сматра да у њиховом окружењу нема породица у којима је присутно породично насиље, а чак 400 испитаника или 53,3% нема никаква сазнања о томе.

Када се узорак посматра по истраживаним заједницама, одговори највећег броја испитаника говоре да им није позната чињеница о постојању породичног насиља у њиховом окружењу (заступљеност тог одговора у узорцима локалних заједница креће се од 46,7% на Звездари, у Новом Вечеју и Пожеги, до 53,3% у Врњачкој Вањи, а чак 73,3% у Крагујевцу). Резултати *Chi-квадрат* (χ^2) *теста* показали су да нема статистички значајне разлике у одговорима међу испитаницима који долазе из различитих места.

Међутим, на питање *да ли су или да ли би пријавили полицији породично насиље у другим или у својој породици*, већина испитаника одговорила је позитивно (52%). Али, ако се узму у обзир и негативни одговори испитаника (укупно 152 у целом узорку) или одговори *не знам* (208), долази се до резултата који указује на то да скоро половина испитаника (48%) у целом узорку није спремна нити одлучна да пријави породично насиље у својој или некој другој породици.

Овај налаз потврђује напомену која се односи на прихватање и поштовање законске обавезе пријављивања случајева породичног насиља. Између испитаника из истраживаних локалних заједница не постоји статистички значајна разлика.

Испитаници су одговарали и на питање *да ли полиција успешно ради на спречавању и сузбијању породичног насиља у њиховом окружењу*. На основу

сопствених запажања и сазнања, већина испитаника (60%) дала је неодређен одговор *не знам*, а скоро петина (18,7%) сматра да полиција не ради успешно на спречавању и сузбијању породичног насиља у њиховом окружењу. Једино се издвајају испитаници из Новог Бечеја (60 или 40% узорка ове истраживане заједнице), који сматрају да полиција успешно ради на спречавању и сузбијању породичног насиља у овој локалној заједници.

Међутим, овакав налаз (резултат), који указује на то да грађани не знају да ли полиција ради успешно на спречавању и сузбијању породичног насиља у локалној заједници, односно да им нису познате објективне чињенице које потврђују супротно, може се тумачити и као постојање потребе за заштитом од породичног насиља. На тај начин, била би потврђена **Хипотеза 2**.

Страх од насиља у породици у највећем степену изразили су становници Пожеге ($M = 4,93$; $SD = 1,344$), а потом Звездаре ($M = 4,47$; $SD = 1,846$). Иако подаци из статистичких евиденција аналитичких служби не потврђују изражену учесталост породичног насиља у истраживаним локалним заједницама, постојање високог нивоа страха од ове појаве у појединим заједницама може индиректно указивати на већи број појединачних случајева породичног насиља који се не пријављују („тамна бројка“).

У другим локалним заједницама ниво страха се креће око просечних вредности. На основу једнофакторске анализе варијансе уочене су разлике у нивоу страха од насиља у породици међу испитаницима који долазе из различитих места и дате су у табелама које следе:

Табела 8: Тест хомогености варијансе за ставку *страх од насиља у породици*

Левинова статистика	df1	df2	Sig.
0,645	4	70	0,632

Табела 9: Резултати теста једнофакторске анализе варијансе за ставку *страх од насиља у породици*

	Збир квадрата	df	Средњи квадрат	F	Sig.
Између група	52,987	4	13,247	2,730	0,036
У оквиру група	339,600	70	4,851		
Укупно	392,587	74			

Једнофакторском анализом варијансе истражен је утицај места из којег испитаник долази на његов страх од насиља у породици. Утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,70) = 2,73$, $p = 0,036$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (*ета квадрат*), износи 0,13, што представља средњу разлику.

Табела 10: Резултати поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* у односу на ставку *страх од насиља у породици*

(I) Место у којем испитаник живи	(J) Место у којем испитаник живи	Средња разлика (I-J)	Стандардна грешка	Sig.
Крагујевац	Врњачка Вања	0,867	0,804	0,817
	Пожега	-1,533	0,804	0,324
	Звездара	-1,067	0,804	0,676
	Нови Вечеј	-0,200	0,804	0,999
Врњачка Вања	Крагујевац	-0,867	0,804	0,817
	Пожега	-2,400*	0,804	0,031
	Звездара	-1,933	0,804	0,126
	Нови Вечеј	-1,067	0,804	0,676
Пожега	Крагујевац	1,533	0,804	0,324
	Врњачка Вања	2,400*	0,804	0,031
	Звездара	0,467	0,804	0,978
	Нови Вечеј	1,333	0,804	0,466
Звездара	Крагујевац	1,067	0,804	0,676
	Врњачка Вања	1,933	0,804	0,126
	Пожега	-0,467	0,804	0,978
	Нови Вечеј	0,867	0,804	0,817
Нови Вечеј	Крагујевац	0,200	0,804	0,999
	Врњачка Вања	1,067	0,804	0,676
	Пожега	-1,333	0,804	0,466
	Звездара	-0,867	0,804	0,817

*Средња разлика на нивоу значаја $p < 0,05$

Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* казују да се средња вредност нивоа страха од насиља у породици испитаника из Пожеге ($M = 4,93$; $SD = 1,344$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Врњачке Вање ($M = 2,53$; $SD = 1,264$). Између осталих група нема значајније разлике (Табела 10).

Резултати истраживања који се односе на идентификовање специфичних врста кривичних дела насилничког криминалитета који изазивају страх код грађана, кореспондирају са налазима из годишњих истраживања јавног мњења у Србији и односа грађана према раду полиције (ОЕВС & МУП Р Србије, 2011, 2012). Репрезентативни узорци са подручја Србије без Косова и Метохије обезбеђивали су сваке године, почев од 2006, објективну слику перцепције личне безбедности, страха од криминала, безбедности локалне заједнице и сигурности породица испитаника. Њихова перцепција се разликовала у зависности од нивоа сагледавања проблема – перцепција безбедносних проблема на локалном нивоу разликовала се од проблема уочених на нивоу државе. Истовремено, уочавање проблема било је условљено и полном и старосном структуром узорка. Грађани Србије, када су у питању проблеми који угрожавају њихову безбедност, 2011. године у први план стављају наркоманију, трговину наркотицима, различите облике насилничког и имовинског криминала и корупцију. Проблеми који су повезани са трговином и конзумирањем наркотика су примарни узрок несигурности и страха за већину грађана како на републичком, тако и на локалном нивоу (просечно, око 28% испитаника сматра да је ово главни проблем у Србији, а 23% сматра да је највећи у њиховом месту). Када су у питању проблеми у чијем је основу сексуално насиље (проституција, силовање и сл.) тек 1% испитаника их види као значајан проблем било на локалу било у Србији. Слично је и са трговином људима која је у непосредној вези са сексуално мотивисаним криминалним радњама.

Неопходно је издвојити неколико проблема чија је перцепција на локалу нешто већа у односу на перцепцију на републичком нивоу – *наркоманија, малолетничка делинквенција, вандализам, хулиганизам, саобраћајне незгоде, вршњачко насиље, насилничко понашање (насиље уопште)*. Ови налази се могу тумачити тиме да су према перцепцији грађана ово локално оријентисани

проблеми чије су последице знатно видљивије у њима блиском окружењу негу на националном нивоу. Жене су те које имају више бојазни од различитих облика насиља, док су мушкарци фокусирани на опште проблеме који генерално доминирају у друштву. Међу испитаницима који су као проблем издвојили *насиље у породици, вршњачко насиље* али и *сексуално насиље и трговину људима*, доминирају жене.

За разлику од жена, мушкарци као да нису свесни озбиљности ових проблема или просто нису толико погођени њиховим последицама, па су углавном фокусирани на три кључне теме: *наркоманију, криминал и корупцију*. Доминирају и када су у питању *крађе аутомобила* где је међу испитаницима који су истакли овај проблем чак 70% мушкараца. Овај налаз кореспондира са резултатима предметног истраживања у односу на искуства претходне виктимизације, по којима су, у највећем проценту, жртве имовинских деликата (крађе) били мушкарци.

Годину дана касније, грађани идентификују исту структуру безбедносних изазова и локалних проблема који угрожавају њихову безбедност у локалној заједници и сигурност њихових породица. И 2012. године као најприсутније проблеме, и на локалном и на државном нивоу, они наводе: наркоманију, трговину наркотицима, насиље, вандализам, страх од повређивања у саобраћају и корупцију. Предметно истраживање није обухватило корупцију, јер се ово кривично дело не сврстава у насилнички криминал.

И у појединим студијама из других земаља идентификован је међу грађанима локалних заједница страх од кривичних дела која потврђују одређен степен нереда и дезорганизације локалних заједница (*disorder*). Све социјално-патолошке појаве и облици насилничког понашања дефинисане су као насиље у заједници (*community violence*). Истраживања насиља у заједници усмерена су на процени нивоа страха, тражењу његових узрока, категорија лица која су највише угрожена, значају и утицају ризичних и протективних фактора (Resnick et al., 1997; Turner, et al., 1995). Истовремено, у истраживачким студијама идентификовани су, као најзаступљенији, следећи облици насилничког понашања: вршњачко насиље, насиље у породици и хулиганизам (Aisenberg & Herrenkohl,

2008). Према резултатима студија, највећи степен друштвене опасности и ризик од виктимизације поменути облици насиља узрокују код малолетника (Horn & Trickett, 1998; Lynch & Cicchetti, 2002; Ozer & Weinstein, 2004). У вези са овим налазима стоји и запажање испитаника у предметном истраживању у Србији, да их, поред наркоманије, трговине и растурања наркотика и насилничког понашања, брине и све оно што угрожава безбедности њихових породица и деце.

1.2.6. Страх од појединих категорија безбедносно угрожавајућих лица

Поред страха од насиља, анкетом смо желели да утврдимо да ли у локалним заједницама постоји и страх од појединих категорија лица која могу угрозити личну безбедност појединца или сигурност његове породице. Табела која следи приказује податке о томе како испитаници са којима је спроведено истраживање сагледавају могућност да њихову безбедност или безбедност њихових породица угрозе поједине категорије лица:

Табела 11: Дескриптивни показатељи и резултати једнофакторске анализе варијансе за варијаблу ВП4 (страх од појединих категорија лица)

Категорија лица	M (SD)				
	Крагујевац	Врњачка Вања	Пожега	Звездара	Нови Вечеј
<i>алкохоличари</i>	2,80 (1,320)	3,47 (1,167)	2,87 (1,846)	3,20 (1,305)	2,80 (1,612)
<i>наркомани</i>	4,27 (1,87)	5,07 (1,751)	4,07 (1,017)	5,13 (1,807)	3,93 (1,219)
<i>неодговорни возачи</i>	5,93 (1,100)	5,60 (1,549)	4,07 (1,751)	5,33 (1,877)	4,73 (1,817)
<i>цепароши</i>	3,73 (1,981)	4,60 (1,063)	4,09 (1,439)	4,33 (1,059)	3,13 (1,066)
<i>криминалци</i>	4,07 (1,859)	4,00 (1,773)	3,93 (1,592)	4,73 (1,438)	3,47 (1,100)
<i>просјаци и скитнице</i>	4,67 (1,543)	3,67 (1,988)	3,21 (1,626)	2,40 (1,765)	3,53 (1,922)
<i>преваранти</i>	4,40 (1,595)	4,00 (1,964)	3,86 (1,791)	4,27 (1,981)	3,73 (1,831)
<i>малолетни делинквенти</i>	2,60 (1,063)	3,80 (1,426)	2,50 (1,990)	4,07 (1,251)	1,93 (1,335)
<i>телефонски манијаци</i>	3,27 (1,831)	3,29 (1,836)	2,93 (1,056)	3,73 (1,219)	2,87 (1,177)
<i>сексуални манијаци</i>	2,07 (1,668)	2,60 (1,844)	1,79 (1,718)	3,80 (1,513)	1,67 (1,113)
<i>странци</i>	4,33 (1,024)	3,53 (1,416)	5,20 (1,971)	3,67 (1,257)	4,07 (1,086)

Добијени резултати показују да је у Крагујевцу највише изражен страх од неодговорних возача, просјака и скитница, наркомана и превараната; у Врњачкој Бањи од неодговорних возача, наркомана и џепароша; у Пожеги је посебно наглашен страх од странаца, а такође и од наркомана, џепароша и неодговорних возача, само је ниво страха нижи. На подручју Звездаре код становника постоји највећи ниво страха од неодговорних возача, наркомана и криминалаца. У Новом Бечеју становници највише страхују од неодговорних возача, а у мањем интензитету од наркомана и превараната.

Резултати једнофакторске анализе показују да нема статистички значајне разлике међу испитаницима из истраживаних заједница у процени могућности да њихову безбедност, или безбедност њихових породица угрозе следеће категорије потенцијално (безбедносно) опасних лица: алкохоличари, наркомани, неодговорни возачи, џепароши, криминалци, преваранти, телефонски манијаци и странци.

Међутим, поређење резултата из различитих локалних заједница, показало је да постоје разлике у процени могућности угрожавања безбедности испитаника или њихових породица од стране *просјака и скитница*. Једнофакторском анализом варијансе утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,69) = 3,171$, $p = 0,019$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (*ета квадрат*), износи 0,16, што представља велику разлику. Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* казују да се средња вредност процене могућности да њихову безбедност или безбедност њихових породица могу да угрозе просјаци и скитнице код испитаника са Звездаре ($M = 2,40$; $SD = 1,765$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Крагујевца ($M = 4,67$; $SD = 1,543$). Између осталих група нема значајније разлике.

Разлике између испитаника из истраживаних заједница постоје и у процени могућности угрожавања безбедности од стране *малолетних делинквената*. (Резултати анализе и поређења дати су у табелама у Прилогу 7, Табеле 7а и 7б). Једнофакторском анализом варијансе утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,69) = 2,958$, $p = 0,026$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (*ета*

квадрат), износи 0,15, што представља велику разлику. Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* казују да се средња вредност оцене могућности да њихову или безбедност њихових породица угрозе малолетни деликвенти, код испитаника са Звездаре ($M = 4,07$; $SD = 1,251$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Новог Бечеја ($M = 1,93$; $SD = 1,335$). Између осталих група нема значајније разлике.

Разлике између испитаника из истраживаних заједница постоје и у процени могућности угрожавања безбедности од стране *сексуалних манијака* (Прилог 7, Табеле 8 и 8а). Једнофакторском анализом варијансе утврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ у ставовима између група: $F(4,33) = 3,367$, $p = 0,014$. Величина разлике између средњих вредности група, изражена помоћу показатеља η^2 (*ета квадрат*), износи 0,16, што представља велику разлику. Накнадна поређења помоћу *Тукејевог HSD теста* казују да се средња вредност оцене страха од угрожавања од стране сексуалних манијака испитаника са Звездаре ($M = 3,80$; $SD = 1,513$) значајно разликује од средње вредности оцене испитаника из Пожеге и Новог Бечеја (Пожега $M = 1,79$, $SD = 1,718$ и Нови Бечеј $M = 1,67$, $SD = 1,113$). Између оцена испитаника из Крагујевца и Врњачке Бање нема значајне разлике, као ни између оцена испитаника из та два места и испитаника из осталих места.

У највећем броју случајева, средње вредности нивоа страха од појединих категорија лица специфично су изражене код становника Звездаре у односу на друге локалне заједнице. Овакав налаз често указује на искуства претходних виктимизација од стране неких категорија лица, или на специфичности локалне заједнице (сложена безбедносна проблематика, изражена хетерогеност становништва, велика густина насељености, недовољна покривеност безбедносних рејона позорничком и патролном делатношћу). У недостатку домаћих истраживачких студија у овој области, анализирана страна искуства потврђују претходне наводе (Eck & Maguire, 2000; LaGrange et al., 1992). У студији Вома, Рејнолдса и Холмса (Bohm et al., 2000), која је обухватила локалне заједнице на подручју од 4,38 квадратних километара југоисточно од Хјустона, као безбедносно опасна лица која својим понашањем, начином живота, конкретним кривичним делима или асоцијалним понашањем, нарушавају

организованост и функционалност локалних заједница (*disorder*), идентификовани су: малолетни делинквенти, наркомани, просјаци и скитнице, дилери, проститутке. Њихова идентификација извршена је са циљем реорганизовања полицијског рада у локалној заједници и преусмеравања кадровских и материјалних потенцијала локалних полицијских организација на потенцијално безбедносно опасна лица и њихово понашање. И предметно истраживање у локалним заједницама у Србији треба у крајњој инстанци да пружи препоруке руководству полицијских организација за прерасподелу ресурса, сходно перцепцији грађана.

1.2.7 Идентификовање безбедносно угрожавајућих локација у заједници

Анализа прикупљених података, тј. одговора испитаника на питања *Да ли у Вашој околини постоји неки простор којим, због страха за личну безбедност, не смете да се крећете ноћу Ви или чланови Ваше породице?, О каквом простору се ради?* и *Имате ли предлог, идеју, на који начин би требало обезбедити тај простор?*, указала је на то да су испитаници наводили следеће локације у својој заједници као небезбедне:

- необезбеђени пружни прелази (Пожега);
- локални путеви у насељима без уличног осветљења (у свим локалним заједницама);
- неосветљени паркови (наведени у свим локалним заједницама);
- напуштене зграде које се не користе неколико година (Звездара, Крагујевац, Врњачка Бања);
- регионалне саобраћајнице са пешачким прелазима без светлосне сигнализације (Пожега, Крагујевац, Врњачка Бања);
- места на којима се ноћу окупља већи број лица (околина кладионица, школска дворишта, дворишта предшколских установа, паркови), идентификована у свим истраживаним заједницама;

- околина аутобуских и железничких станица (Пожега, Крагујевац, Врњачка Бања);
- подручја око ромских насеља (Звездара, Нови Бечеј, Врњачка Бања, Крагујевац).

Као предлог (препоруку) како би се ови простори и локације могли учинити безбеднијим, испитаници су навели следеће:

- све пружне прелазе обезбедити рампама и семафорима;
- обезбедити улична осветљења у свим насељеним местима;
- обезбедити да сви паркови у насељима буду адекватно осветљени и да их чешће обилазе полицијске патроле, нарочито ноћу;
- обезбедити да полицијске патроле чешће обилазе и напуштене објекте у насељима у току целог дана и током ноћи;
- поред свих пешачких прелаза на регионалним или локалним путевима обезбедити и семафорску сигнализацију;
- обезбедити да полицијске патроле (и пешачке и моторизоване) чешће обилазе сва места у локалним заједницама на којима се окупља већи број лица;
- омогућити функционисање мини полицијских станица на аутобуским и железничким станицама;
- обезбедити чешће присуство полицијских патрола у околини и на подручју ромских насеља и чешће обиласке од стране службеника локалних центара за социјални рад.

Добијени резултати у односу на овај индикатор безбедности указују на објективну перцепцију локалног окружења и доживљаја несигурности грађана. Њихова запажања и предлози конкретних мера, упућени су полицији као служби коју грађани виде и схватају не само као ресурс заштите од криминала, већ и као социјално-услужну институцију. Дobar део захтева грађана није у директној вези са тактиком и стратегијама полицијског рада у локалној заједници, али свакако представља део координираних, мултисекторских и интерагенцијских активности у свакој од ових заједница. Другим речима, указује на конкретне потребе за

осигурањем безбедности у локалној заједници и упућен је не само полицији, него и другим јавним службама (саобраћајним агенцијама, социјалним службама, школским институцијама). Идентификовање безбедносно угрожавајућих локација у заједници има за циљ спречавање виктимизације грађана, али и препознавање потенцијалних извора криминалитета, чиме се обезбеђује успешност тактичке и оперативне димензије концепта полицијског рада у локалној заједници. Значај указивања на ове просторе у локалној заједници потврдиле су и друге студије, указујући да идентификовање оваквих локација представља и основу превентивног рада у заједници (McGarrell et al., 1997; Skogan, 1990:21; Hartnett & Skogan, 1999:9).

1.3 ПОЛИЦИЈА КАО РЕСУРС ЗАЈЕДНИЦЕ ЗАДУЖЕН ЗА РЕШАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНИХ ПОТРЕБА ГРАЂАНА – ПЕРЦЕПЦИЈА ГРАЂАНА

Посебан сегмент анализе одговора грађана односи се на перцепцију полиције као једног од ресурса локалне заједнице који је задужен за решавање безбедносних потреба грађана. **Перцепција полиције (ПП)** сублимира следеће ставке:

- перцепција односа грађана и полиције;
- процена квалитета полицијског рада у локалној заједници;
- степен поверења у рад полиције у локалној заједници.

1.3.1 Перцепција односа грађана и полиције

Табела која следи приказује податке о томе како су испитаници оценили рад полицијских службеника у својим локалним заједницама и њихов однос према грађанима. Однос полиције према грађанима оцењивали су тако што су на скали од 1 до 5, при чему је оцена 1 значила „уопште се не слажем“, док је оцена 5 значила „потпуно се слажем“ (петостепена скала Ликертовог типа), исказивали

степен свог слагања или неслагања са наведеним тврдњама. У Табели 12 су приказан резултати за цео узорак, али и за сваку истраживану заједницу.

Табела 12: Дескриптивни показатељи и једнофакторска анализа варијансе за појединачне елементе ставке однос грађана и полиције

	<i>M (SD)</i>					
	Укупно (N) 750	Крагујевац (150)	Врњачка Вања (150)	Пожега (150)	Звездара (150)	Нови Вечеј (150)
Полицијски службеници/официри су обично фер	3,80 (0,979)	4,29 (0,469)	3,80 (0,775)	3,47 (1,060)	4,00 (1,134)	3,47 (1,125)
Полицијски службеници/официри су обично љубазни	3,80 (0,973)	3,80 (0,941)	4,07 (0,594)	3,20 (1,146)	3,93 (0,961)	4,00 (1,000)
Полицијски службеници/официри су обично искрени	3,28 (0,938)	3,00 (0,655)	3,47 (1,246)	3,40 (1,056)	3,13 (0,834)	3,40 (0,828)
Полицијски службеници/официри третирају све грађане равноправно	2,44 (1,358)	2,00 (1,195)	2,40 (1,454)	2,47 (1,187)	2,47 (1,407)	2,87 (1,552)
Полицијски службеници/официри показују забринутост	2,80 (1,090)	2,73 (0,884)	3,27 (1,100)	2,73 (0,961)	2,53 (1,246)	2,73 (1,223)
Полицијски службеници/официри су увек спремни да помогну/саветују/пруже информацију	3,64 (1,098)	4,13 (0,915)	3,47 (1,125)	3,33 (1,113)	3,93 (1,163)	3,33 (1,047)
Полицијски службеници/официри нису искрени, и нису увек спремни да помогну/саветују/пруже информацију	2,71 (1,260)	2,73 (1,335)	2,93 (1,223)	3,20 (1,320)	2,73 (1,223)	1,93 (0,961)
Полицијски службеници/официри у нашој локалној заједници су склони корупцији и подмитљиви су	3,03 (1,139)	3,47 (1,125)	3,00 (1,000)	2,53 (0,915)	3,20 (1,207)	2,93 (1,335)

Из приказаних резултата може се закључити да највећи степен слагања постоји са тврдњама **Полицијски службеници/официри су обично фер**, $M = 3,80$, $SD = 0,979$, како у целом узорку, тако и у оквиру локалних заједница и

са тврдњом **Полицијски службеници/официри су обично љубазни**, $M = 3,80$, $SD = 0,973$. Најнижи степен слагања постоји са тврдњом **Полицијски службеници/официри третирају све грађане равноправно**, $M = 2,44$, $SD = 1,358$. Овај налаз се може довести у везу са налазима неких ранијих истраживања која су указивала на ограничења и тешкоће примене концепта *community policing*-а, нарочито када су у питању: дискреционо право полицијских службеника на одлучивање у конкретним ситуацијама, примена концепта у мултинационалним заједницама, реаговање на пријављено породично насиље и однос према жртвама и насилницима и поступање према мањинским или социјално рањивим групама. Овај налаз може се тумачити и у контексту потребе грађана да буду заштићени од самовоље полицијских службеника, односно потребе поштовања њихових права и слобода и једнаког третмана.

Истовремено, резултати једнофакторске анализе варијансе показују да нема статистички значајних разлика у оцени наведених ставова међу испитаницима који долазе из различитих локалних заједница.

1.3.2 Процена квалитета полицијског рада у локалној заједници

Процена квалитета проблемски оријентисаног рада полиције у локалној заједници базирана је на степену слагања (неслагања) испитаника са десет тврдњи наведених у Табели 13. Степен (не)слагања изражен је преко петостепене скале Ликертовог типа – оценама од 1 до 5, при чему је оцена 1 значила „уопште се не слажем“, док је оцена 5 значила „потпуно се слажем“. Тврдње су се односиле на полицијске активности и полицијске послове у заједници које обезбеђују најквалитетнији полицијски рад, осигуравајући личну безбедност грађана и њихових породица.

Табела 13: Дескриптивни показатељи и једнофакторска анализа варијансе за појединачне елементе ставке *проблемски оријентисан рад полиције*

	<i>M (SD)</i>					
	Укупно (N) 750	Крагујев ац (150)	Врњачка Вања (150)	Пожега (150)	Звездара (150)	Нови Бечеј (150)
Полиција треба да проводи више времена у информисању људи о доступним социјалним и другим услугама у локалној заједници.	3,83 (1,234)	4,07 (1,223)	3,67 (1,113)	3,47 (1,356)	3,87 (1,187)	4,07 (1,335)
Полиција треба да проводи више времена у разговору са људима о њиховим свакодневним проблемима	3,58 (1,271)	3,29 (1,490)	3,73 (1,100)	3,40 (1,242)	3,47 (1,552)	4,00 (0,926)
Полиција треба да проводи више времена у решавању проблема везаних за јавну безбедност	4,29 (0,886)	4,53 (0,854)	4,33 (0,617)	4,07 (1,223)	4,33 (0,976)	4,20 (0,561)
Полиција треба чешће да организује састанке са становницима појединих делова насеља и да се информисе о свакодневним догађањима на тим територијама	4,04 (0,992)	4,13 (0,834)	3,73 (0,884)	3,93 (1,100)	4,20 (1,265)	4,20 (0,862)
Полиција треба да посвети више пажње скитницама, пијанцима, бескућницима	3,76 (1,195)	4,07 (0,884)	3,60 (1,298)	3,80 (1,320)	3,33 (1,291)	4,00 (1,134)
Полиција треба да буде више присутна на улици, у току ноћних часова, да легитимише сумњиве особе и обилази места где се окупља већи број младих људи	4,37 (1,075)	4,53 (1,060)	4,20 (1,265)	4,00 (1,195)	4,67 (0,900)	4,47 (0,915)
Полиција треба чешће да буде присутна у зонама школа и да спречава растурање наркотика	4,47 (0,827)	4,73 (0,594)	4,20 (0,775)	4,20 (1,207)	4,53 (0,834)	4,67 (0,488)
Полиција посебно треба да обрати пажњу на оне породице у којима је присутно породично насиље	4,13 (1,143)	4,67 (0,617)	4,07 (1,335)	3,60 (1,549)	4,13 (1,060)	4,20 (0,775)
Полиција треба да спречава кривична дела, а не да чека да се она догоде	4,29 (0,997)	4,53 (0,640)	4,07 (1,033)	4,07 (1,223)	4,27 (1,280)	4,53 (0,640)
Само полиција може и треба да контролише криминал	4,12 (1,196)	4,27 (1,387)	4,33 (0,900)	3,60 (1,352)	4,27 (1,280)	4,13 (0,990)

Анализа резултата указује на највећи степен слагања испитаника са следећим тврдњама:

1. *Полиција треба чешиће да буде присутна у зонама школа и да спречава растурање наркотика*, $M = 4,47$, $SD = 0,827$;

2. *Полиција треба да буде више присутна на улици, у току ноћних часова, да легитимнише сумњиве особе и обилази места где се окупља већи број младих људи*, $M = 4,37$, $SD = 1,075$;

3. *Полиција треба да проводи више времена у решавању проблема везаних за јавну безбедност*, $M = 4,29$, $SD = 0,886$;

4. *Полиција треба да спречава кривична дела, а не да чека да се она догоде*, $M = 4,29$, $SD = 0,997$.

Последња тврдња (став) грађана указује на суштинску одредницу проблемски оријентисаног полицијског рада у локалној заједници (Goldstein, 1979; 1990) са којом су грађани исказали висок степен слагања.

Проблемски оријентисан рад полиције у локалној заједници заснива се не само на потреби превентивног ангажовања полицијских службеника, већ и на *патролној и позорничкој делатности*. У вези са тим, постављена су три питања која се односе на начин обављања позорничке и патролне делатности у локалној заједници (присуство патрола, дужина присуства полицијских службеника на одређеној територији и начин обављања позорничке делатности методом „од врата до врата“).

У вези са присуством патрола и њиховим начинима обављања патролне делатности (пешачке или моторизоване патроле), испитаницима је постављено питање *Да ли се осећате сигурније кад су полицајци присутни у пешачким патролама у Вашем суседству или кад су њихове патроле моторизоване?* Трећина испитаника (250) сматра да пешачке патроле више доприносе осећају сигурности, а далеко већи проценат испитаника не улази у разматрање значаја једних или других патрола, односно; њих 477 (64%) потврђује значај позорничке и патролне делатности полиције, односно видљивог и уочљивог присуства полиције у локалној заједници. Уравнотеженост одговора испитаника по

истраживаним локалним заједницама потврђују и резултати *Chi-квадрат* (χ^2) *теста*, према којима не постоје статистички значајне разлике у одговорима испитаника на ово питање. У вези са претходним резултатима, за квалитетно и успешно обављање позорничке и патролне делатности (превентивне активности) важно је да полицијски службеници буду присутни дужи период на одређеној територији и да током обављања полицијских послова упознају специфичности подручја на којем раде (објекте, безбедносно опасна лица, простор, структуру становништва и сл.). Да би полиција као служба представљала квалитетан ресурс заједнице који ће се ефикасно старати о безбедносним потребама њених становника, неопходно је да грађани имају могућност да без страха и других ограничења (бирокуратски однос, формализам у комуникацији) успоставе непосредан контакт са полицијским службеницима на својој територији и да ти службеници буду присутни током дужег периода.

Прикупљени подаци о томе како су испитаници одговорили на питање *Да ли лично познајете полицајце који патролирају и обилазе Ваше суседство, део града/села у којем живите?* показују да 220 испитаника (29,3%) лично познаје полицајце који патролирају и обилазе њихово суседство, део града или села у којем живе, док 330 испитаника не познаје полицајце, јер се често замењују и састав патрола никада није исти. Чак 200 испитаника (26,7%) није ни покушало да успостави контакт са њима. Истовремено, *Chi-квадрат тест* независности показао је статистички значајну везу између одговора на питање *Да ли лично познајете полицајце који патролирају и обилазе Ваше суседство, део града/села у којем живите?* и места у којем испитаник живи, $\chi^2(1, n = 750) = 19,682$, $p = 0,012$, $V = 0,362$. На основу *Крамеровог показатеља V*, може се рећи да постоји велики утицај места у којем испитаник живи на то како ће одговорити на претходно наведено питање (Gravetter & Wallnau, 2004:605). Више од половине испитаника из Крагујевца ($N = 80$) изјавило је да лично познаје полицајце који обављају позорничку и патролну делатност у локалној заједници. У Пожеги, с друге стране, која представља мању локалну заједницу, само двадесет испитаника лично познаје патролне полицајце (Прилог 7, Табеле 9, 10а, 10б). Овакав налаз упућује на два могућа објашњења. Прво, често „ротирање“ полицијских службеника на различитим патролним рејонима и безбедносним

секторима не обезбеђује чешће и дуже присуство полицајаца на подручју једне локалне заједнице. На тај начин они не успевају да довољно добро упознају територију на којој патролирају ни становнике који ту живе, а становници немају прилику да стекну поверење у њихов рад. Друго, становници често не покушавају да успоставе контакт са полицијским службеницима и због претходних негативних искустава или имиџа који је полиција изградила током 1990-их година, као политизована, криминализована, инструментализована јавна служба која је у сталном сукобу са народом.

У оквиру истраживања проблемски оријентисаног полицијског рада у локалној заједници као облика превентивних активности полиције, грађани су одговарали и на питање *Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима?* Већина испитаника из Пожеге, са Звездаре и из Новог Бечеја (од 46,7% до 80%) сматра да би повремени полицијски обиласци грађана „од врата до врата“ и разговор са грађанима, допринели стицању међусобног поверења и да би, сходно томе, овај облик превентивних активности допринео задовољењу безбедносних потреба грађана. *Chi-квадрат тест независности* показао је статистички значајну везу између одговора на питање *Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима?* и места у којем испитаник живи, $\chi^2(12, n = 750) = 24,341, p = 0,018, V = 0,329$. На основу *Крамеровог показатеља V* може се закључити да место у којем испитаник живи у великој мери утиче на одговор на наведено питање (Gravetter & Wallnau, 2004:605). Тај утицај места на ставове грађана може се посматрати и као последица досадашње перцепције полицијског рада у локалној заједници и искустава у међусобној комуникацији и односима грађана и полиције (Прилог 7, Табеле 11, 12, 13). Овај облик превентивног полицијског рада већ се спроводи на подручју Новог Бечеја (Spasić et al., 2013). У његовој организацији и реализацији полази се од претпоставке да он омогућава ближи и непосреднији контакт грађана и полиције и стицање поверења у рад полицијских службеника у локалној заједници, као и да доприноси смањењу страха од криминала и виктимизације.

1.3.3 Поверење грађана у рад полиције

Иако се поверење посматра као квалитативан, психолошки конструкт који је тешко статистички мерити, његово одређивање узима се у обзир приликом сваке евалуације полицијског рада у локалној заједници, јер представља један од циљева увођења и примене концепта *community policing*-а (Тројановић Висцегоух, 1998). Степен поверења грађана у рад полиције представља индикатор који индиректно указује на неколико чињеница: 1) на квалитет полицијског рада у локалној заједници и његову ефикасност; 2) на степен страха од криминала и потенцијалне виктимизације; 3) на степен задовољења безбедносних потреба грађана у заједници; 4) на препознавање и одређивање полиције као ресурса локалне заједнице који својим радом доприноси квалитету живота грађана.

Анкетом је мерен и ниво поверења грађана у рад полиције. Он је мерен на седмостепеној скали, где је одговор 1 означавао „уопште немам поверење у рад полиције“, а 7 „имам максимално поверење у рад полиције“. Прикупљени подаци за цео узорак испитаника и подаци за истраживане заједнице, приказани су у табели 14.

Табела 14: Дескриптивни показатељи и једнофакторска анализа варијансе за ставку *поверење грађана у рад полиције*

M (SD)					
Укупно N = 750	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Звездара	Нови Бечеј
4,25 (1,462)	4,53 (1,302)	3,80 (1,656)	4,33 (1,291)	3,93 (1,624)	4,67 (1,397)

Из прикупљених података може се закључити да је у свим истраживаним заједницама ниво поверења у рад полиције релативно висок и да су грађани генерално задовољни полицијским радом у својој локалној заједници, али и полицијом као службом, с обзиром на то да питање поверења у рад полиције није било формулисано тако да се односи само на локалну полицијску организацију. Резултати једнофакторске анализе варијансе показали су да

између истраживаних заједница нема статистички значајне разлике у нивоу поверења које грађани имају у рад полиције. Истовремено, анализа је указала на то да грађани препознају полицију као јавну службу, али и локалну организацију, агенцију и један од ресурса локалне заједнице који је задужен за решавање њихових безбедносних потреба. Иако није постојала претпоставка о томе да ће грађани препознати и перципирати велики значај превентивног полицијског рада у локалној заједници, на основу мерења специфичних индикатора (перцепција односа грађана и полиције, процена квалитета полицијског рада у локалној заједници, степен поверења у рад полиције), дошло се до закључка о неопходности и важности превентивног полицијског рада у локалној заједници (позорничка и патролна делатност, пешачке и моторизоване патроле, обиласци грађана „од врата до врата“).

Налази из истраживања кореспондирају са резултатима истраживања јавног мњења у Србији, која су била наручена од Министарства унутрашњих послова и имала за циљ сагледавање односа грађана и полиције и утврђивање оних сегмената перцепције полицијског рада који се односе на проблемски оријентисан полицијски рад и на поверење грађана у рад полиције (ОЕВС & МУП РС, 2011, 2012). Такође су и теоретичари *community policing*-а у више наврата проверавали перцепцију грађана, али и полицијских официра у вези са односом према концепту, његовом ефикасношћу и оправданошћу његове примене у локалним заједницама (Lurigio & Skogan, 2004; Schaffer, 2002; Trojanowicz & Banas, 1985; Frank et al., 2001; Hayslip & Cordner, 1987; Sadd & Grinc, 1996). И ове студије су, зависно од времена и места истраживања, указивале на чињеницу да се полицијски рад у локалној заједници, између осталог, заснива на комуникацији, сарадњи и партнерском односу грађана и полиције. Прве студије су, током 1970-их година, на основу искуства „првог контакта“ полиције и грађана, долазиле се до сазнања како грађани процењују однос полицијских службеника према њима (Bordua & Tiffit, 1971:165). Фурстенберг и Ветлфорд су утврдили да су грађани више задовољни радом полиције када им полицајци приликом интервенције објасне које ће мере и начин деловања предузети у конкретним ситуацијама (Furstenberg & Wellford, 1973:402).

Почетком 2000-их година, Рајсиг и Паркс су однос грађана и полиције анализирали проверавајући три концептуална модела: модел „однос са полицијом“, модел „квалитет живота“ и модел „локални контекст“. Настојали су да утврде који од ова три кластера доминантно објашњава задовољство грађана радом полиције, степен њиховог поверења и однос према полицијском раду у локалној заједници (Reisig & Parks, 2000). Овим истраживањем они су такође утврдили и однос грађана према проблемски оријентисаном раду полиције. Истраживање је спроведено методом телефонског интервјуа са 6.125 одраслих особа (18+), становника Индијајнополиса, Индијане и Санкт Петербурга (Флорида).

Поступак утврђивања димензије безбедносних потреба грађана за заштитом од насиља обухватио је анализу резултата везаних за следеће индикаторе: општу безбедност окружења и угроженост грађана криминалом, страх од појединих врста криминала у заједници и одређених категорија безбедносно угрожавајућих лица, идентификацију одређених безбедносно угрожавајућих локација (простора) у заједници, виктимизираност грађана појединим облицима криминала, опште безбедносне проблеме који највише забрињавају грађане и однос грађана према проблему породичног насиља у локалној заједници (постојање, препознавање и пријављивање породичног насиља). Резултати анализе потврдили су постојање безбедносне потребе грађана за заштитом од насиља, али и насиља у породици, чиме је у потпуности потврђена **Хипотеза 2**.

Квалитативну потврду **Хипотезе 2** пружили су и интервјуи спроведени са грађанима истраживаних заједница. Разговори су обухватили три главна питања: 1) Како процењујете стање безбедности и угрожености криминалом у Вашој локалној заједници, постоји ли и у ком обиму изражен проблем насиља у породици? 2) Да ли полиција као ресурс локалне заједнице ефикасно и квалитетно ради на спречавању и сузбијању различитих облика криминала и насиља у породици? 3) Шта би и како полиција требало да ради да би била ефикаснија у спречавању криминала и на које проблеме у локалној заједници треба да обрати посебну пажњу?

У Крагујевцу су у интервјуисању учествовала три информанта. Пренећемо делове транскрипта из реализованих разговора, као сажетке одговора на постављана питања:

„(1) Крагујевац је релативно миран град. Откако је поново почела да ради „Застава“ град је некако живнуо. Не примећујем да је криминал у порасту. Има ту и тамо понеки окршај жестоких момака, али то је као и у свим већим градовима. Саобраћај је мало гушћи, често се дешавају несреће, али су нам деца сигурна. Око школа су размештени саобраћајни полицајци и ми се осећамо безбедније. Међутим, постоји у граду организована продаја дроге и то је оно што нас, као родитеље највише забрињава. Постоји и насиље у породици, сигурно, мада је то тешко уочити. Знам да код мене у згради постоје две породице у којима је присутно насиље, али се нико не меша у то, то је њихова приватна ствар. (2) Нисам сигуран да полиција може да спречи насиље у породици, јер нема сазнања, то се не пријављује. Друге послове полицајци обављају коректно и професионално. Нисам имао негативних искустава са њима. Прича се да их има и подмитљивих и некоректних, не знам. (3) Знам само да би више пажње требало да обрате на дилере дроге и поједине навијаче „Радничког“. Треба да буду више присутни у патролама, да се шетају градом, да их видимо сваки дан. Тако бисмо се осећали сигурније“. (Мушкарац, 45 година, књиговођа, запослен)

„(1) Не осећам се сигурно у овом граду, јер Крагујевац није оно што је био почетком 1990-их година, пре кризе и ратова. Данас овде има пуно Италијана, пуно студената, уочљиво је да се препродају наркотици у околини школа, да има пуно кладионица, да нам се деца не осећају сигурно. Има насиља у породици, пуно случајева, у то сам сигурна. Само се о томе не говори, слабо се пријављује и полиција не може много тога да учини. (2) Иначе су полицајци коректни. Штета што нема више жена у униформи, оне ми делују некако смиреније и приступачније, њима бих се пре обратила за помоћ, него неком намргођеном полицајцу на улици. (3) Полиција треба да буде више

уочљива на улици дању и ноћу, треба да обилази све кафиће и кладионице увече кад се тамо окупљају свакакви сумњиви типови који продају дрогу“ (Жена, 40 година, економиста, незапослена)

„(1) Данас је Крагујевац поново велики индустријски град и нуди много шанси за добар живот. Али, са тим неизбежно иду и проблеми са дрогом, са саобраћајем, са странцима, насиљем, крађама, корупцијом. (2) Сматрам да је за све то одговорна полиција. Није добро организована, нема добрих кадрова, полицајци су подмитљиви, посебно саобраћајци. (3) Полиција треба да хапси дилере, да брине о безбедности наше деце, да све грађане третира једнако, а не да прави разлику према томе да ли је неко богат, да ли је политичар, или бизнисмен.“ (Мушкарац, 65 година, пензионер)

У Врњачкој Бањи су интервјуом обухваћена четири саговорника. Њихови одговори били су структурисани на следећи начин:

„(1) Врњачка Бања је данас савремени туристички центар. Овде долази пуно људи из целе земље. Осећам се безбедно. Нема неких великих проблема, али треба да се грађани чешће питају шта их мучи и чега се плаше. Има и насиља у породици. Само се о томе ћути и људи то крију, због срамоте, ваљда, не знам. (2) Али и то треба да открива полиција. (3) И да се понаша онако како грађани од ње очекују, да буде иста за све, да можемо да се обратимо сваком полицајцу на улици и да је он према нама пријатељски расположен. Морамо се помагати. Криминал је зло и за нас и за полицију.“ (Мушкарац, 37 година, приватник)

„(1) Може се овде добро живети. Мирно је и безбедно. Само има пуно туриста, па је лети велика гужва. (2) Понекад се деси и неки проблем, крађа, туча, али полиција добро ради свој посао. За насиље у породици не знам, чула сам да га има, пријављују га, али ја лично не знам за тако неки случај. Још нешто хоћу да кажем. (3) Потребно је још полицајаца

овде у граду, да патролирају, да их увек виђамо на улици, тако је сигурније.“ (Жена, 48 година, домаћица).

„(1) Можда није најбоље што овде, у полицији говоримо о криминалу, али ја морам рећи да нисам задовољан како полиција ради свој посао. Бања (Врњачка, прим. аут.) можда изгледа као мирно место, али није, брате, тако. Има овде свега. И лопова, и дроге и насиља у породици. (2) Неки од полицајаца су добри са криминалцима. Чуо сам за то. (3) А и полицајаца нема довољно. Не виђам их, брате. Нема их ни ноћу тамо где се окупљају сумњиви типови, где се продаје дрога. То је највеће зло и опасност за нашу децу.“ (Мушкарац, 57 година, економиста, незапослен)

„(1) У данашње време нико се не осећа сигурно. И овде, у Бањи, нико није безбедан. Има овде и крађе и насиља, и у кући и на улици и у школи. Такво је време. (2) А ја сматрам да је за све одговорна полиција и да је њен посао да нас обезбеђује и да нас штити. Посебно децу, она су највише угрожена. Породице се распадају, школе нису у могућности да заштите децу од дроге и насиља, компјутери и телевизија им нуде различите примере, углавном негативне. (3) А нема довољно ни полиције, не могу се видети на улици, а овде у станици су често нељубазни и не третирају нас све на исти начин. Неко увек има „везу“ па све заврши брзо и без чекања, а неко овако, сатима стоји у реду и чека.“ (Жена, 31 година, васпитачица, незапослена).

У Пожеги су интервјуисана два информанта:

„(1) Пожега је мало место, али због саобраћаја постаје јако важно. То је са једне стране добро, јер пружа веће могућности за развој, али и лоше, јер се тиме овде дешава све и свашта. Највећи проблем је дрога, ње има свугде. Има, наравно, и насиља у породици, знам, лично за неке случајеве, али их нисам никоме пријавио, то није мој проблем и нећу да се мешам. (2) То је посао за полицију. Али она увек дође тек кад се нешто деси, а онда је касно. (3) Ја мислим да полиција треба да брине о

безбедности и криминалу, да то спречава, тако ћемо се мање бринути за нашу децу и њихову безбедност у школи и на улици. Сви причају да нема довољно полицајаца. Ја мислим да их има толико колико је потребно. Па Ужице је већи град, и има много више проблема, и нико не кука да фали полиције. Што би онда Пожега била некакво посебно, опасно место?“ (Мушкарац, 36 година, ауто-превозник)

„(1) Ја сам мајка двоје малолетне мушке деце и одмах ћу вам рећи да се не осећам сигурно и бринем за безбедност моје деце. Овде сам рођена и видим да је данас овај град потпуно другачији него пре десет година. Има много аутомобила, саобраћај је опасан, овуда пролазе шлепери и велики камиони. У граду има пуно неосветљених улица и пролаза, пружних прелаза који нису обезбеђени, пешачких прелаза без семафора, а наша деца често туда пролазе кад иду у школу или се враћају кући. Прича се и да има и неких мањих група које се међусобно туку, то су они што продају дрогу. И зато смо забринути. (2) Полиција добро ради, али мислим да и они нису свемоћни. У данашње време је тешко изборити се са свим проблемима око криминала. (3) И треба још више полицајаца, да би могли да стално контролишу школе, прелазе, опасна места, то им је обавеза и дужност.“ (Жена, 41 година, продавачица, запослена)

У полицијској станици на Звездари (у насељу Миријево) интервјуисано је пет информаната. Њихови одговори били су структурисани на следећи начин:

„(1) Звездара и Миријево су небезбедни за живот, као и цео Београд. Овде има свачега, највише дроге, има и обрачуна и туча навијача, напада на Роме, има скитница и просјака, насиља у школама и насиља у породици. Сваког дана, чини ми се, све је опасније живети овде. (2) А полиција је посебна прича. И међу њима има свакаквих, и оних што поштено раде свој посао, и оних нељубазних и намргођених што делују одбојно и опасно, и оних што су у контактима са криминалцима, што се продају. (3) И обично је нема онда кад треба да је ту, јер би, чини ми

се, сама појава полицијских кола могла да делује на криминалце, да спречи крађе и насиље. Ево, пре неки дан, у стану изнад мене, по ко зна који пут, комшија је тукао жену. Председник кућног савета је позвао полицију, они су дошли, комшија се смирио, и чим су отишли, он је наставио по старом. Тако се увек дешава. Не знам зашто га једном не ухапсе да сви ми други у згради можемо да се одморимо, а и та јадна жена.“ (Жена, 52 године, домаћица)

„(1) Миријево, као цео Београд данас су угрожени, има криминала свих врста, има људи досељених са свих страна, има пуно Рома, све више обрачуна неких група навијача, чак и деца по школама договарају и заказују туче. А ми, грађани, тражимо заштиту. (2) Мислим да је полиција највише одговорна за овакво стање. (3) Не хапси дилере дроге око школа, не обилази кладионице, школска дворишта и паркове око зграда ноћу кад се окупљају проблематичне особе. За насиље у породици не знам. У ствари, то је ствар сваке породице и не треба се мешати. Ако жена хоће да пријави да је муж туче, она ће то и учинити. Ако неће, зашто би се неко мешао, а они се сутрадан помире и све је по старом. Ни полиција не треба да се меша“. (Мушкарац, 33 године, аутомеханичар, запослен)

„(1) Има овде криминала, богами прилично. Много људи се доселило, има пуно људи који су изгубили посао и свако се сналази у својој муци како зна и уме. Зато има и крађа, обијања станова, краду се аутомобили, бакарна жица, поклопци шахтова. Не осећам се сигурно као пре десет година, па ни као пре две године. (2) Знам да сви мисле да је полиција одговорна за овакво стање, ја мислим да није. Полиција треба да се бори против криминала, али она сама не може ништа да учини. (3) И ми, грађани, треба да јој помогнемо, да јој више верујемо, да сарађујемо. Исто тако, ништа не вреди, ако судови ослобађају криминалце које полиција хапси, а то се дешава. Зато што систем не функционише. Зато што има доста корупције и злоупотреба, а то само одмаже полицији.“ (Мушкарац, 53 године, конобар, запослен)

„(1) Не осећам се сигурно ни безбедно, посебно откако ме је напао неки манијак у околини звездарске шуме, прошлог лета. Ви данас као жена не смете у овом граду шетати сами, не смете се касно вратити кући, а камоли прошетати неким парком, свуда вас може напасти неки лудак или сексуални манијак, чак и у градском превозу. Постоје чак и они што вас ноћу узнемиравају телефоном, а ништа им не можете. (2) И онда се запитате, ко је крив за све то? Полиција? Није само полиција, већ цео систем, цело друштво које не функционише. (3) Полиција треба да ради свој посао како је и до сада радила, ту немам замерки, али и све друге институције треба да обрате пажњу на скитнице, наркомане, манијаке, насилнике, оне што дивљају улицама својим моторима или аутомобилима. Сви смо, чини ми се, подједнако криви. Не верујемо једни другима, не помажемо се у невољи, изгубили смо људскост у овим временима, али ће ваљда једном бити боље.“ (Жена, 28 година, правник, незапослена)

„(1) Криминала има прилично и то се може сваког дана видети или прочитати у новинама. И Београд и Звездара су по томе слични. Ово је најмања градска општина, али има највише становника. Зато није чудно што се овде дешава криминал, што је било убистава, што има туча и крађа, насиља, хулигана. Опасно је то што се све то дешава још од школских дана. Наша деца су угрожена. Дрога им се нуди на сваком кораку, пуше, користе алкохол, у школи нема дисциплине, а породице су нам разбијене. Није полиција једина служба која може све ово да спречи или прекине. (2) Јесте да постоји њена одговорност, али она, реално, не може сама да се избори са свим овим проблемима. Не може она да сузбије ни насиље у породици. То је лична ствар сваке породице, људи о томе ћуте, због срамоте, стиде се или трпе. (3) Било би добро само да има више патрола и полицајаца на улицама. Чини ми се да би тада било мање криминала.“ (Мушкарац, 29 година, менаџер, запослен)

У Новом Бечеју смо интервјуисали четири саговорника. Њихови одговори били су структурисани на следећи начин:

„(1) Ово је једно мало, мирно место. Стање је исто као и прошле и претпрошле године. Нема криминала више него што га је увек било. Зато је безбедно за живот. (2) Полицијска станица овде добро функционише, добро сарађујемо. Често се састајемо са полицајцима и разговарамо о проблемима. Навикли смо да се виђамо у станици или у општини и да им пренесемо оно што нас тишти и забрињава. Ево, прошле недеље смо разговарали о пољским крађама, крађама усева и пољопривредне механизације. Тога сада има поприлично. Зато смо се договорили да се помажемо и да заједно покушамо да пронађемо крадљивце. (3) Ми овде сматрамо да је посао полиције да сарађује са грађанима и да имамо поверења једни у друге.“ (Мушкарац, 49 година, пољопривредник)

„(1) Нови Бечеј је, као и цела околина Зрењанина, безбедно место. Не кажем да нема криминала и да је све савршено, али нема неких великих проблема који се не могу решити. Ја сам, као ветеринар, прошлог месеца био укључен у решавање проблема паса луталица којих има у приличном броју на подручју Бочара, Кумана и Новог Милошева. (2) Ангажована је и полиција и ветеринарска служба из Зрењанина и заједничким договором смо решили и овај проблем. Хоћу да кажем да безбедност сваког места не зависи само од полиције. Ту морају сарађивати све службе, зависно од проблема, и сви морају бити укључени у оквиру своји послова. За насиље у породици сам чуо да се пријављује и да га има, али ја, лично, не познајем породице у којима се то дешава. (3) Мислим да полиција много више пажње треба да посвети свакодневним животним проблемима становника као што је безбедност у школама, јавни ред, крађе по продавницама или на њивама и томе слично, него насиљу у породици за које се само може претпоставити да постоји.“ (Мушкарац, 39 година, ветеринар, запослен)

„(1) Ја сам студенткиња, студирам у Зрењанину, али сам рођена и живим у Новом Бечеју. Могу рећи да је и једно и друго место безбедно за живот. И ја сама се осећам сигурно. Нисам до сада имала

ниједно ружно искуство. (2, 3) Сматрам да је добрим делом и полиција заслужна за то. Полицајци су овде љубазни, коректни и професионални, увек желе да вам помогну, можете им се обратити за било који проблем, са било којим питањем. Према грађанима се односе без прављења разлике, све третирају равноправно. То је посебно важно јер у овој средини живи преко десет националности. Нисам чула да је овде породично насиље присутно у неком већем обиму у односу на друга места. Сигурно да га има, али је то специфичан проблем личне природе и људи се углавном не мешају у те ствари.“ (Жена, 22 године, студенткиња)

„(1) Овде већ десетак година полиција развија посебне односе са нама, грађанима. Другачије него у другим местима. То значи да међусобно сарађујемо, да разговарамо, да се договарамо и решавамо проблеме заједно. Зато се годинама осећам безбедно и моја породица је сигурна. Иако сам Мађар по националности, никада нисам осетио неку разлику у односу на друге грађане, нити сам имао ружног искуства са полицијом. Наравно да има криминала, и крађа по радњама, краде се механизација и бицикли, има кафића из којих се чује гласна музика али се сви ти проблеми решавају. (2) Мислим да је полиција овде добро организована и професионална. А то све зависи и од руководства, начелника, командира. И у Зрењанину је све добро организовано у полицији. Мој син ради као позорник и задовољан је. И ја онда имам поверење у полицију.“ (Мушкарац, стар 52 године, тракториста)

Приложени одговори убедљиво илуструју тезу о постојању различитих безбедносних потреба становника истраживаних заједница. Структура потреба условљена је локалним специфичностима, али у свим заједницама препозната је неопходност заштите од разноврсних облика насилничког криминалитета, између осталог и насиља у породици. Испитаници су и у оквиру интервјуа указали на породично насиље као феномен за који се зна, који вероватно постоји, али који се сматра и схвата као лична, унутрашња ствар сваке породице у коју се не треба

мешати. Разговори су указали и на неопходност кадровске доградње локалних полицијских организација и њиховог реструктурирања, чиме је потврђен мањак њихових капацитета у односу на потребе грађана. Тиме је, индиректно, потврђена и **Хипотеза 3**.

1.3.4 Капацитети локалних полицијских организација и потребе грађана

На основу претходно потврђене претпоставке о постојању безбедносне потребе за заштитом од насиља становника свих истраживаних заједница (**Хипотеза 2**) и идентификовању полиције као ресурса коме је законом делегирана обавеза осигурања безбедности и личне сигурности грађана, било је неопходно утврдити да ли полицијске организације у овим локалним заједницама поседују организационе и кадровске капацитете да своју обавезу и испуне. Полазећи од расположивих података МУП-а Републике Србије (Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, 2003) и утврђених безбедносних потреба грађана истраживаних заједница, могло се претпоставити да се полицијске организационе јединице у локалним заједницама разликују према величини, структури, али да њихова организација и кадровска структура није прилагођена потребама грађана (**Хипотеза 3**).

Према доступним подацима служби за људске и материјалне ресурсе подручних полицијских организација, структура запослених полицијских службеника је дефинисана правилницима о систематизацији радних места у Министарству унутрашњих послова који су донети деведесетих година прошлог века и на снази су скоро 20 година. У време када су ступили на снагу, њихове одредбе биле су усклађене са тадашњим стањем безбедности у земљи, безбедносним потребама грађана и карактеристикама локалних заједница у којима су формиране подручне (територијалне) полицијске организације (географски положај, број становника, национална структура становништва, економска развијеност). Међутим, након примене ових правилника уследили су: грађански рат, распад државе, економска криза, миграције становништва (избеглица и интерно расељених лица), пораст свих облика криминала, а посебно насилничког,

али и милитаризација, криминализација и политизација полицијске службе (Kešetović, 2003).

Законске промене и нове инкриминације (насиље у породици, насиље на спортским приредбама и др.), као и нова овлашћења која су Законом о полицији (Глава IV) стављена у надлежност полиције, нису биле праћене реструктурирањем полицијске службе у Србији. Ова служба се није, до актуелног тренутка истраживања, кадровски, материјално и организационо у потпуности прилагодила објективној безбедносној ситуацији у земљи. Њена кадровска попуњеност, структура радних места, стручност и специјализованост за поједине облике криминала, као и материјална опремљеност не одговарају безбедносним потребама локалних заједница, у оквиру којих се, на пример, број кривичних дела са елементима насиља умногостручио у током последње деценије. Ако се у обзир узму и друге потребе грађана у локалној заједници (социјално-услугне, лична документа, пружање правне помоћи и сл.), чији се број такође вишеструко повећао у последњих десет година, потврђује се наша претпоставка (**Хипотеза 3**) да полицијске организационе јединице на локалним подручјима, организационо, кадровски и функционално, објективно нису у могућности да одговоре потребама грађана (Табела 15).

Табела 15: Карактеристике локалних заједница и величина полицијске организације

Локална заједница/општина	Површина (km ²)	Број становн. (попис 2011)	(дескриптивни показатељи)		Број полицијских службеника/ (% попуњености)	Специфични критеријум избора локалне заједнице
			Просечна примања по становнику (јун 2013) (дин.)	Привредна и економска развијеност		
Нови Бечеј	609	26924	35671	средње развијена	Укупно 53 попуњеност 68%	<i>рурална/ пољопривредна/ мултиетничка</i>
Звездара	32	165547	44794	развијена	Укупно 136 попуњеност 67%	<i>градска</i>
Крагујевац	835	179417	41960	развијена	Укупно 117 попуњеност 73%	<i>индустријска</i>
Врњачка Бања	239	27332	32900	средње развијена	Укупно 89 попуњеност 90%	<i>туристичка</i>
Пожега	426,5	30294	33508	средње развијена	Укупно 90 попуњеност 75%	<i>саобраћајно чвориште</i>

У истраживаним локалним заједницама, према територијалном принципу организовања полиције, формиране су полицијске станице. У њиховој организационој структури постоје: униформисани састав, оперативни састав и управноправни послови. Униформисани састав полицијских станица чине униформисани полицијски службеници који обављају позорничку и патролну делатност, или се баве контролом и регулисањем саобраћаја (саобраћајна полиција). Највећи део ових кадрова има средњу стручну спрему (руководиоци вишу или високу, што се може потврдити евалуационим анализама). Оперативни састав сачињавају полицијски службеници који обављају оперативне полицијске послове по одређеним линијама рада, али организациони припадају одељењу општег криминала. То је стручни специјализовани кадар са вишом или високом стручном спремом. Циљ управноправних послова је регулисање одређених законских права грађана (идентификациона лична документа, регистрација возила, саобраћајне дозволе, потврде о пребивалишту и друго). У таквој организационој структури није испоштован критеријум адекватне попуњености радних места – према евиденцијама, проценат попуњености се креће између 60% и 93%. У погледу образовања, едукованости и специјализованости кадра, чињеница је да полицијским службеницима недостаје континуиран едукативни процес који ће пратити захтеве савремених безбедносних потреба грађана, али и промене у структури, интензитету и модификацијама криминалних активности. Још је Аугуст Волмер (August Vollmer), амерички полициолог, давне 1936. године, истицао значај интердисциплинарног образовања полицијских службеника и њиховог сталног усавршавања (Carte, 1973:275). И други теоретичари су указивали на значај стручног образовања и професионалног усавршавања полицијских службеника (Cascio, 1977; Krimmel, 1996).

Ако се величина (површина) коју захватају истраживане локалне заједнице, број становника, економска развијеност и изражене безбедносне потребе грађана, упореде са бројем полицијских службеника, структуром запослених и капацитетом попуњености радних места, долази се до закључка да локалне полицијске организације објективно нису у могућности да у потпуности, ефикасно, благовремено и квалитетно одговоре на захтеве и потребе грађана на својој територији. На тај начин, може се сматрати да је **Хипотеза 3** потврђена.

Неки теоретичари, међутим, сматрају да чак и када по величини и структури не одговара безбедносним потребама грађана, полицијска организација може успешно утицати на смањење обима и страха од криминала и изградити безбедно окружење, уколико учествује у процесу едукације грађана о начинима превентивног деловања на перформансе криминала и уколико заједно са грађанима решава проблеме у заједници или суседству (Yin, 1986). Други, пак, сматрају да полиција и грађани морају бити активни партнери у сарадњи и решавању проблема. Они су сагласни у ставу да полиција није и не сме бити једино одговорна за контролу криминала; уместо тога, у оквиру изграђеног партнерства треба спроводити и поделу одговорности (Grinc, 1994).

С обзиром на то да је поступком утврђивања безбедносне потребе грађана за заштитом од насиља потврђена претпоставка о постојању потребе за заштитом од насиља у породици, следећа фаза истраживања усмерена је ка утврђивању квантитативних димензија породичног насиља у истраживаним локалним заједницама. Легитимност и оправданост овог истраживачког циља потврђена је и чињеницом да грађани не поседују сазнања о постојању и израженој учесталости породичног насиља као појаве у њиховој локалној заједници. Истовремено, истраживања организација цивилног друштва у различитим деловима Србије на репрезентативним узорцима, показала су да су у оквиру породичних релација присутни сви облици породичног насиља у различитим димензијама, али се ти резултати разликују у односу на званичне статистичке извештаје државних служби и институција којима се насиље пријављује (полиција, центри за социјални рад, медицинске установе). Број непријављених случајева породичног насиља данас се рачуна као „тамна бројка“.

У наредном поглављу биће приказана анализа података добијених из статистичких извештаја полицијских служби који се односе на учесталост породичног насиља у истраживаним локалним заједницама. Подаци се односе на регистроване и пријављене случајеве породичног насиља на основу којих ће бити проверена хипотеза о израженој учесталости породичног насиља као појаве у локалним заједницама (**Хипотеза 4**).

Истовремено, анализом прикупљене статистичке евиденције, званичних извештаја и архивске грађе полицијских управа и полицијских станица, биће утврђено да ли у истраживаним локалним заједницама постоје формализовани и стандардизовани облици мултисекторске сарадње, партнерства и координације полиције и других ресурса комуналне инфраструктуре у одговору на проблем породичног насиља (**Хипотеза 5**).

2. РАСПРОСТРАЊЕНОСТ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У ЛОКАЛНИМ ЗАЈЕДНИЦАМА

Примарни извори података о распрострањености и карактеристикама породичног насиља у локалним заједницама били су статистички извештаји аналитичких служби подручних полицијских организација, прибављени на основу одобрења Дирекције полиције, према захтевима који су постављени у складу са предметом и циљевима истраживања (Прилог 1). Међутим, извештаји који су истраживачу достављени нису једнообразни, немају исту структуру и не садрже све тражене податке и елементе. Претпостављамо да разлог за то треба тражити у непостојању дефинисане методологије прикупљања, обраде и анализе података (конкретно, о породичном насиљу), јединствене структуре извештаја, чиме је условљен квалитет података, могућност њихове објективне интерпретације и коришћења (у истраживачке сврхе, али и приликом дефинисања казнене политике или превентивних стратегија). У таквој ситуацији, вредност, квалитет, корисност и расположивост података морају се посматрати у светлу субјективних (личног ентузијазма руководиоца и оперативних радника аналитичких служби) и објективних ограничења (непостојање стандарда, процедура и дефинисаних критеријума прикупљања и обраде података). У приказима који следе представљени су аналитички извештаји локалних полицијских организација креирани према захтевима који су им постављени.

2.1 Нови Бечеј

Насиље у породици је дуго присутан проблем на подручју Новог Бечеја. Услед културолошких, историјских, традиционалних и други фактори од значаја за функционисање целокупне заједнице насилно понашање је толерисано, па чак и одобрavano. На тај начин је насилнички облик понашања у породици прихваћен као „нормалан, и као део традиције“. ПС Нови Бечеј бави се овим проблемом, почевши од 2003. године, када је започело спровођење концепта полицијског рада у локалној заједници и када је предложено оснивање *Радне групе за решавање*

проблема насиља у породици у оквиру Савета за безбедност и опиту сигурност грађана општине Нови Бечеј. Иако је радна група формирана, наредне три године није било значајнијих активности, првенствено због недостатка материјалних средстава, али и због незаинтересованости шире заједнице (како грађана, тако и локалних институција и агенција) за решавање поменутог проблема.

У следећем сегменту извештаја дати су статистички подаци о стању криминалитета на подручју општине Нови Бечеј у шестогодишњем периоду.

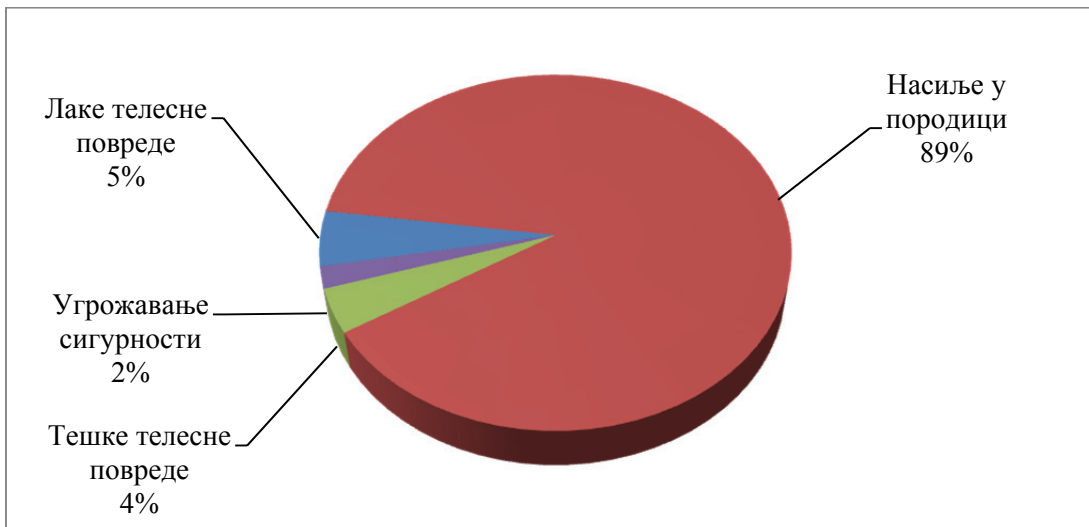
Табела 16: Дескриптивни показатељи и структура криминалитета за период 2006–2011. на подручју општине Нови Бечеј

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
УКУПНО КРИВИЧНИХ ДЕЛА	351	352	272	278	359	432
привредни криминалитет	8	8	6	4	10	16
еколошки криминалитет	3	1	8	11	6	14
општи криминалитет	340	343	257	259	338	402
КД ПРОТИВ ИМОВИНЕ	265	250	201	175	253	320
<i>разбојништво</i>	4	4	3	3	3	3
<i>тешка крађа</i>	34	68	27	38	79	100
<i>крађа</i>	112	97	77	59	117	146
<i>ситна крађа</i>	71	52	48	45	33	56
<i>уништење, оштећење туђе ствари</i>	28	26	32	17	18	8
КД ПРОТИВ ЖИВОТА И ТЕЛА	19	19	11	15	24	20
<i>тешка телесна повреда</i>	7	11	6	5	8	8
<i>лака телесна повреда</i>	7	5	4	9	8	5
КД ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ	4	4	7	8	11	16
<i>насиље у породици</i>	2	4	7	7	10	16
<i>ванбрачна заједница са млдб</i>				1	1	
КД ПРОТИВ ЈРМ	13	9	2	8	5	11
<i>насилничко понашање</i>	8	6	2	5	1	3
КД У ВЕЗИ СА ОРУЖЈЕМ	6	2	6	7	3	2
КД У ВЕЗУ СА НАРКОТИЦИМА	15	8	5	5	1	4
БЕЗБЕДНОСТ САОБРАЋАЈА	27	40	30	44	39	20

Од укупног броја броја кривичних дела у периоду 2009–2012. године, у 45 случајева кривична дела су имала елементе насиља у породици.

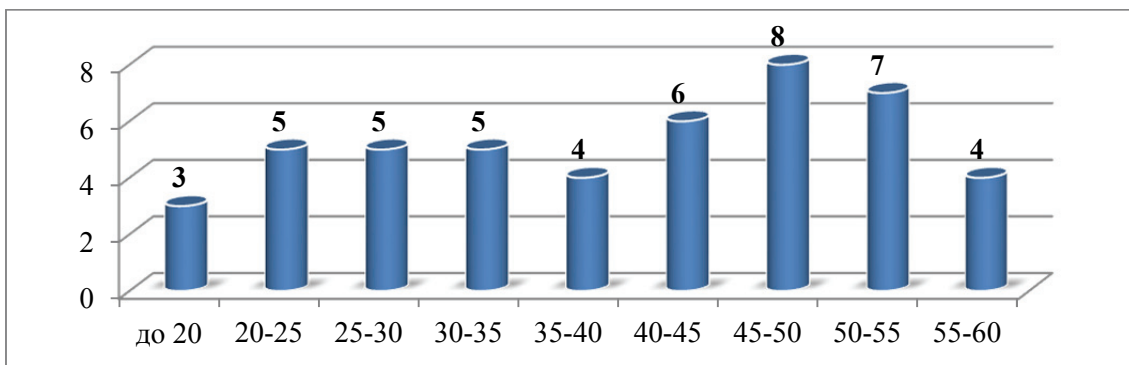
У структури ових кривичних дела доминантно место заузима кривично дело *насиље у породици* са 90% укупног броја евидентираних кривичних дела у којима је било елемената породичног насиља. Поред тога поднете су и по две

кривичне пријаве за кривично дело *тешке телесне повреде* и дело *лаке телесне повреде* и једну за кривично дело *угрожавања сигурности* у којима су оштећени чланови породице (Графикон 1).

Графикон 1: Структура кривичних дела са елементима насиља у породици

Структура извршилаца. Наведена кривична дела извршило је укупно 47 лица (45 мушкараца и две жене). Карактеристично је да је од 47 извршилаца, чак 24 (46,7%) повратника у вршењу кривичних дела са елементима насиља у породици. У **старосној структури** доминирају лица старости од 45 до 55 година.

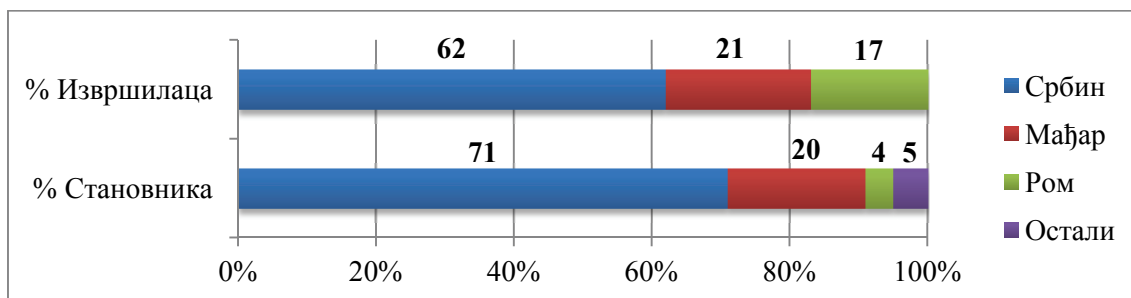

Графикон 2: Старосна структура извршилаца кривичних дела

У *полној структури* највише су заступљене особе мушког пола са чак 96%, док су жене биле извршиоци насиља у 4% случајева.

Ако посматрамо *родбински однос извршиоца према жртви* насиља може се уочити да су извршиоци у највећем броју случајева венчани мужеви (29%), бивши мужеви и партнери у ванбрачној заједници (30%), затим синови, браћа и очеви.

Што се тиче *националне структуре*, 62% извршилаца насиља у породици су Срби. Ако податке о националној припадности извршилаца ставимо у релацију са националном структуром, добијамо резултат према којем припадници ромске популације, који учествују са 4% укупног броја становника општине, чине 17% укупног броја извршилаца кривичних дела са елементима насиља у породици.

Графикон 3: Однос удела у броју становника и броју извршилаца кривичних дела

Структура оштећених (жртава). У наведеним кривичним делима укупно је оштећено 55 лица. У *старосној структури* доминирају лица узрасту од 40 до 45 и преко 70 година старости. У *полној структури* жртава 80% чине жене а 20% мушкарци. У домену *родбинских односа* жртава насиља и извршилаца, уочљиво је да су најугроженије категорије супруге (27%), као и бивше и ванбрачне партнерке (27%). Узимајући у обзир *националну припадност жртава*, најугроженија категорија су Роми.

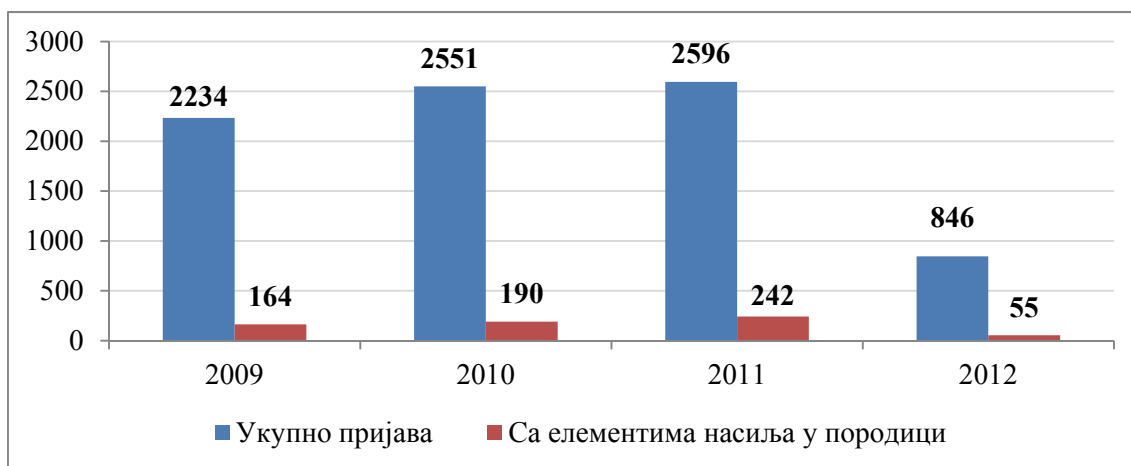
Исход покренутих кривичних поступака. Од укупног броја поднетих кривичних пријава (45) у 15 случајева дошло је до одбачаја (1/3, или 33%) (у четири случаја због непостојања елемената кривичног дела, у осам случајева у којима није било доказа за основану сумњу, а у три случаја су окривљени извршили уплату у добротворне сврхе).

Прекршаји против јавног реда и мира (ЈРМ) са елементима насиља у породици. Од 2006. године у Дежурној служби ПС Нови Бечеј посебно се евидентирају прекршаји са елементима насиља у породици (под тим се

подразумевају прекршаји за које су поднети захтеви за покретање поступка), а од 2008. године ствара се и база података о свим пријављеним догађајима и конфликтима у оквиру породице, без обзира да ли су утврђени елементи за подношење пријава или не.²⁰

Пријављени догађаји. У трогодишњем периоду (од 2009. до 2012. године), Дежурној служби пријављена су укупно 8.227 догађаја од којих 651 догађај са елементима конфликта у оквиру породице. У следећем графикону приказан је укупан број пријављених догађаја и број догађаја који би се по било којој основи (према учесницима или месту догађаја) могли класификовати као конфликт у оквиру породице.

Графикон 4: Број пријављених догађаја

Укупно гледано за поменути период, догађаји са елементима насиља у породици били су заступљени са око 8% у укупном броју пријављених догађаја.

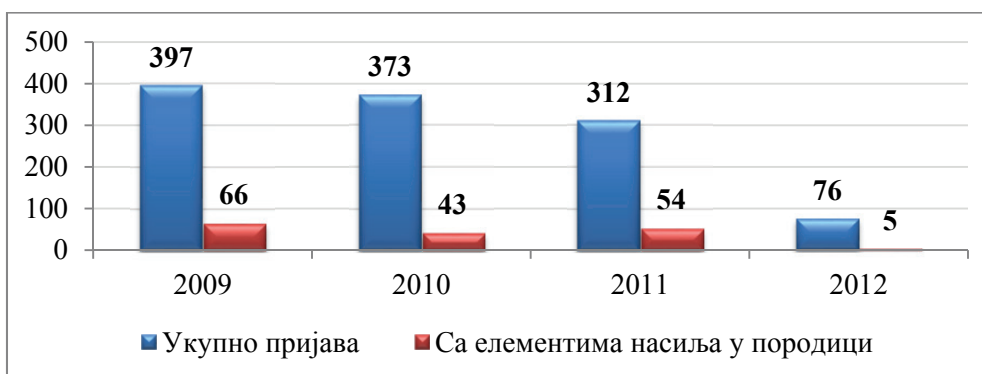
Интервенције полиције по позивима због породичног насиља. Полицијски службеници ПС Нови Бечеј излазили су на интервенције у свим случајевима пријављивања по позиву због породичног насиља, тако да су у периоду од 2009. до 2012. године укупно предузели 651 интервенцију. Период

²⁰ Овде је потребно напоменути да се у Дневнику Дежурне службе ПС евидентирају апсолутно све пријаве грађана, без обзира да ли се оне односе на појаве и догађаје из надлежности полиције или не.

реаговања на позиве (одлазак на место догађаја) у највећем броју случајева износио је до 30 минута. При томе, није било жалби ни представки на поступање полицијских службеника који су интервенисали. Од укупног броја интервенција, у 168 случајева постојали су услови за подношење захтева за покретање прекршајног, а у 45 кривичног поступка. Поред наведеног, достављена су 43 извештаја надлежном тужилаштву ради доношења судске одлуке.

Највећи број пријава породичног насиља стиже од жртава (70%) и чланова уже породице (12%), али је забележен тренд повећања броја пријава од стране рођака (5%), суседи и НН (лица која не желе да оставе своје идентификационе податке приликом подношења пријаве). Ако узмемо у обзир да су НН лица која пријављују насиље у највећој мери управо суседи који желе да остану анонимни, можемо рећи да суседи пријављују 6% укупног броја пријава, што није занемарљив податак.

У периоду од 2009. до 2012. године, на подручју општине Нови Бечеј евидентирано је укупно 1.158 прекршаја против јавног реда и мира. На графикону је приказан укупни број прекршаја по годинама, упоредо са бројем прекршаја са елементима насиља у породици.

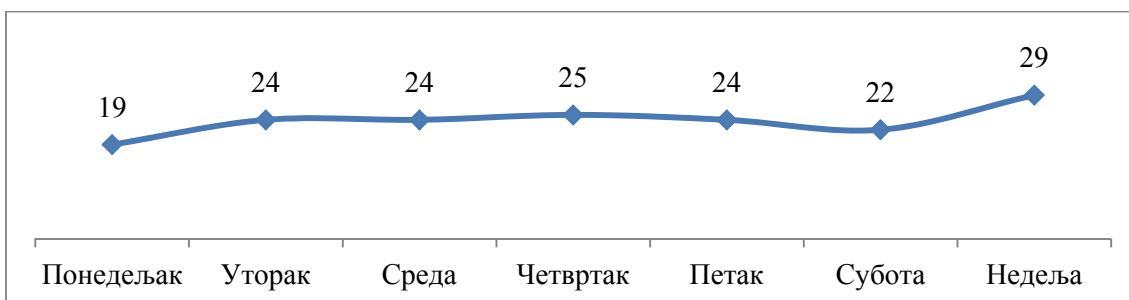

Графикон 5: Број прекршаја ЈРМ

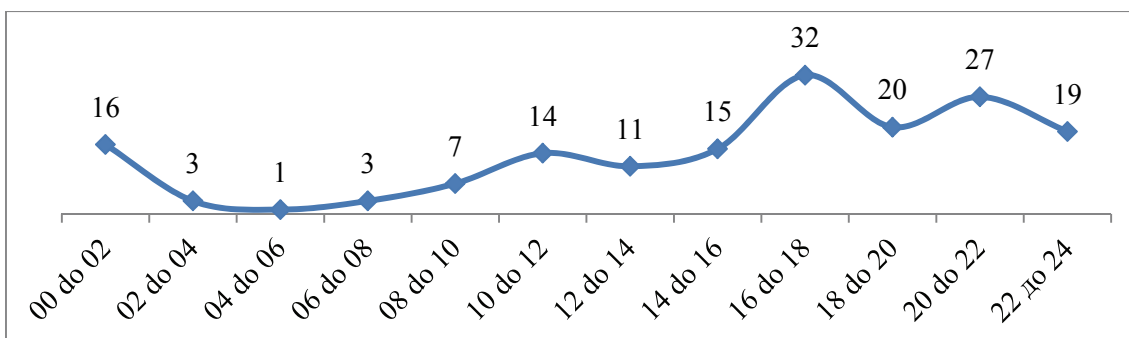
Од укупног броја, у 168 случајева прекршаји су имали елементе насиља у породици, што чини око 15% у укупном броју прекршаја. У структури прекршаја са елементима насиља у породици, доминантно место заузима *насилничко понашање* са 45% укупног броја евидентираних прекршаја. Следе: *туче* са 22%,

врећање (20%), те угрожавање сигурности са 8% и дрског и безобзирног понашања са 4% укупног броја евидентираних прекршаја.

Место и време извршења прекршаја. Највећи број прекршаја извршен је у кући (144) или на улици (12). У укупном збиру, 117 прекршаја извршено је радним даном, а 51 прекршај викендом или празницима. Као критична времена, препознати су периоди од 16.00 до 18.00 часова, и од 20.00 до 22.00 сата (Графикони 6 и 7).

Графикон 6: Време извршења прекршаја по данима у седмици

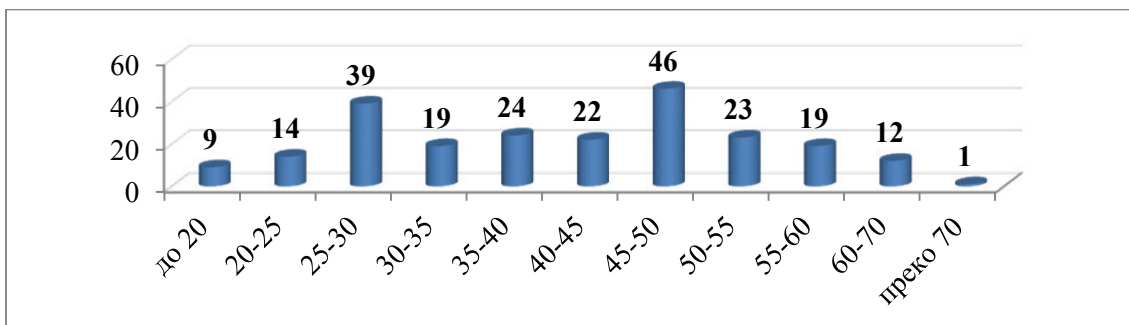

Графикон 7: Време извршења прекршаја по сатима

Исходи прекршајних поступака. Од укупног броја прекршаја против ЈРМ за које су покренути прекршајни поступци (168), у 116 случајева поступак је окончан изрицањем казне затвора (од 20 и од 30 дана) двојици насилника, док су у 69 случајева изречене новчане казне.

Структура извршилаца. Наведене прекршаје извршило је укупно 228 лица, међу којима је евидентирано 187 мушкараца и 41 жена. Карактеристично је да је од 228 извршилаца прекршаја чак 141 (61,84%) био *повратник* у вршењу

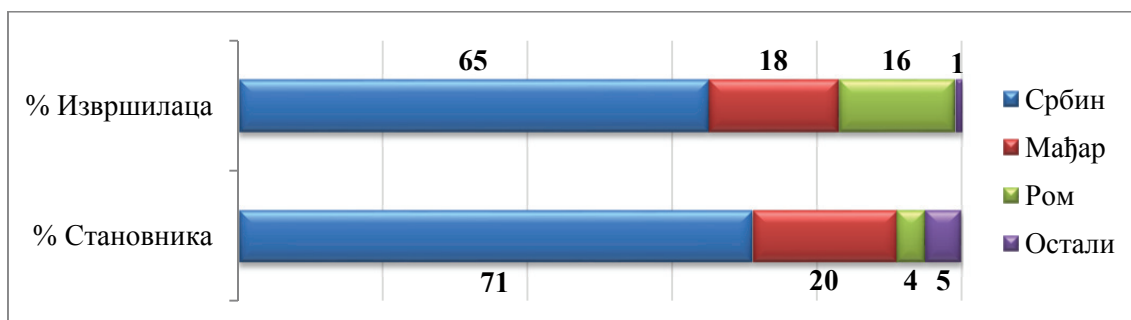
прекршаја са елементима насиља у породици. У **старосној структури** најбројнија су лица старости од 25 до 30 и од 45 до 50 година старости (Графикон 8).

Графикон 8: Старосна структура извршилаца прекршаја ЈРМ

У *полној структури*, извршиоци мушког пола заступљени су са 82%, док су жене као извршиоци насиља заступљене са 18%. Према *родбинском односу извршиоца и жртве* насиља, може се уочити да су извршиоци у највећем броју случајева венчани мужеви (21%), бивши мужеви и партнери у ванбрачној заједници (18%), затим синови, браћа и очеви.

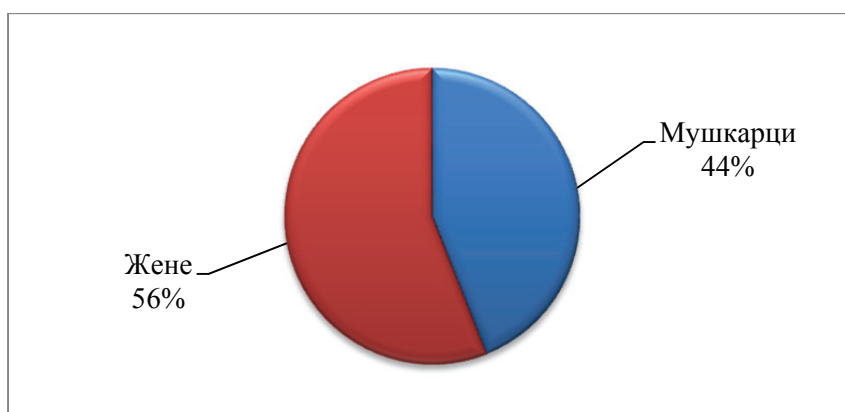
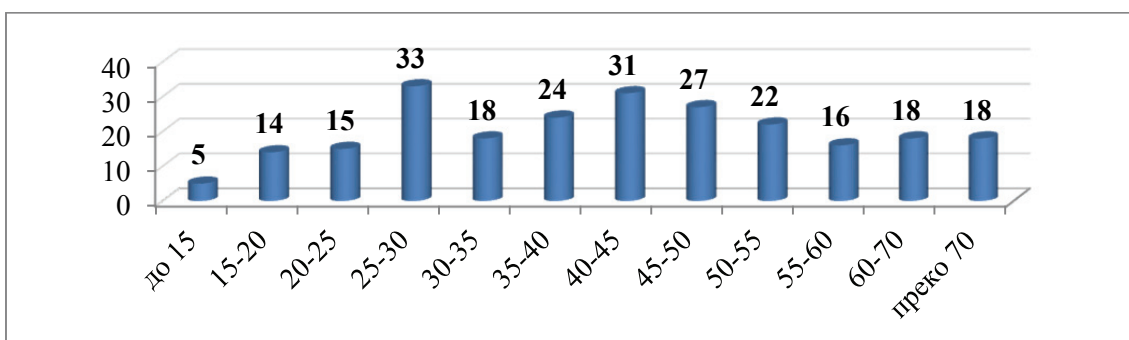
Највећи број извршилаца прекршаја су незапослена лица са нижом стручном спремом. Према *националној структури*, 65% извршилаца насиља у породици су Срби. Међутим, овај податак може се анализирати уз одређена ограничења. У општини Нови Бечеј Срби чине 71% укупног броја становника, те је логично да се највећи број извршилаца налази у оквиру ове националне већине. Да би се избегао статистички привид, морао се напустити линеарни приступ и користити свеобухватнији, релациони приступ у оквиру којег се мора извршити интерференција са националном структуром становништва.

Графикон 9: Однос удела у броју становника и броју извршилаца прекршаја ЈРМ

Оваквим приступом добија се другачија слика стања, при чему се уочава поремећај реципроцитета у оквиру којег припадници ромске популације, који учествују са 4% укупног броја становника општине, чине 16% у укупном броју извршилаца прекршаја ЈРМ (Графикон 9).

Врој и структура оштећених (жртава). У прекршајима са елементом насиља у породици укупно је оштећено 228 лица. У **старосној структури** жртава доминирају лица у узрасту од 25 до 30 и од 40 до 50 година старости (Графикон 10).

Графикон 11: Старосна и полна структура жртава

У *полној структури* жртава уочава се далеко мања разлика између оштећених мушког пола (44%) и оштећених женског пола (56%) (Графикон 11).

У анализи *родбинских односа* жртава насиља у односу на извршиоца, уочљиво је да су најугроженије категорије: супруге (19%), бивше и ванбрачне партнерке (17%), али и очеви (10%), синови и браћа (8%).

Као и код извршилаца прекршаја, највећи проценат оштећених су такође незапослена лица са нижом стручном спремом. Из ових података можемо извести

закључак да се насиље у породици најчешће врши у лоше ситуираним породицама са ниским степеном образовања, што су потврдила и бројна истраживања породичног насиља у Србији (Mihic, 2002; Kovačević, 2005; Стевковић, 2007; Spasić i Radovanović, 2009; Spasić i Radovanović, 2008; Љубојев, 2009; Spasić, 2009a; Spasić, 2009b; Spasić, 2010; Spasić, 2012). Ако податке о *националној припадности оштећених*, као и у случају извршилаца прекршаја, ставимо у релацију са националном структуром, добијамо сличне резултате, тј. најугроженија категорија су Роми.

Породично насиље са смртном последицом. Током 2012. године на подручју општине Нови Бечеј евидентиран је **један** случај самоубиства након породичног насиља.

Едукација полицијских службеника. У току 2010. године су три полицијска службеника ПС Нови Бечеј (по један полицијски службеник из Одељења криминалистичке полиције и Дежурне службе и један вођа сектора, сва три службеника мушког пола), похађали семинар са акредитованим едукативним програмом „Насиље у породици и институционална заштита“ у оквиру којег су обрађени: основни концепти о насиљу у породици основни принципи у раду са насиљем у породици и основни поступци у раду са насиљем у породици.

Анализа прикупљених података. Пре него се приступи анализи података и провери заснованости **Хипотезе 3**, неопходно је изнети неколико закључака који су се наметнули након прегледа статистичких података достављених од стране ПС Нови Бечеј.

Пре свега, могло се закључити да је, иако у периоду реализације овог истраживања у оквиру Министарства унутрашњих послова нису постојали прописани и усвојени стандарди о начину вођења евиденција и обради података који се односе на конкретно кривично дело или прекршај (структура, временска и просторна дистрибуција, дистрибуција извршилаца и жртава по полу, старости, стручној спреми, брачном статусу, националној припадности и сл.), аналитичка служба ПС Нови Бечеј оформила квалитетне и употребљиве аналитичке базе података, барем када је породично насиље у питању. То је разумљиво, с обзиром на чињеницу да је у Новом Бечеју још 2003. године формиран Савет за безбедност

у оквиру којег је оформљено посебно одељење за праћење и превенцију породичног насиља (Spasić et al., 2013).

Међутим, аналитичке евиденције базиране су на Дневнику догађаја Дежурне службе ПС у који се уносе подаци о свим пријављеним догађајима у току 24 часа на подручју ПС Нови Бечеј и свим полицијским интервенцијама предузетим по тим пријавама. На месту догађаја се прикупљају чињенице о околностима и изјаве учесника и очевидаца, на основу којих полицијски службеници одлучују о подношењу прекршајних или кривичних пријава против учинилаца. Само један део интервенција заврши се подношењем пријава. У том случају, објективна слика или податак о фреквенцији породичног насиља у истраживаној локалној заједници условљен је дискреционим одлукама полицијских службеника. То значи да се провера претпоставке о учесталости породичног насиља мора заснивати на статистичком прегледу поднетих прекршајних и кривичних пријава за догађаје који садрже законом дефинисане елементе насиља у породици.

Од укупног броја пријављених догађаја Дежурној служби у последње три године (8.227) **само је 8% догађаја** (укупно 651) окарактерисано као *догађај са елементима конфликта у оквиру породице*. При томе, сама одредница *догађаја са елементима конфликта у оквиру породице* није конкретно дефинисана. За сваки пријављени догађај предузета је интервенција полицијских службеника. При томе је поднето 168 прекршајних (26%) и 45 кривичних пријава (7%). Преосталих 483 догађаја (или 74%) нису окарактерисани од стране полицијских службеника као догађаји са елементима конфликта у оквиру породице.

Истовремено, од евидентираних 1.158 прекршаја против јавног реда и мира у трогодишњем периоду на подручју ове локалне заједнице, у 168 случајева (**или 15%**) **прекршаји су имали елементе насиља у породици**. У структури тих прекршаја највећи део (45%) чини *насилничко понашање*, потом туче, вређање, угрожавање сигурности, дрско и безобзирно понашање.

У структури *општег криминалитета* (укупно евидентирано 999 кривичних дела) на подручју ове локалне заједнице у трогодишњем периоду, кривично дело *насиље у породици* чини **3,3% (33 случаја)**. Поред тога, у истом периоду поднете

су и кривичне пријаве за кривично дело *тешке телесне повреде* и дело *лаке телесне повреде*, као и за кривично дело *угрожавање сигурности* у којима су оштећени чланови породице – укупно 45 кривичних пријава.

Током 2012. године на подручју ове полицијске станице евидентиран је **један** случај самоубиства након породичног насиља. Може се, међутим, закључити да је на подручју ове локалне заједнице присутан годишњи тренд повећања броја пријава за кривично дело насиља у породици.

Све друге карактеристике пријављених дела породичног насиља (старосна и полна структура извршилаца и жртва, њихови родбински односи, стручна спрема и степен образовања, време и место извршења дела) кореспондирају са налазима раније спроведених истраживања организација цивилног друштва и државних институција. То потврђује и податак да у највећем броју случајева насиље пријављује сама жртва.

Од укупног броја поднетих кривичних пријава (45) у 15 случајева дошло је до одбачаја (1/3, или 33%), односно само 30 догађаја је, према мишљењу надлежног суда, имало све елементе кривичног дела насиље у породици. Карактеристично је да је од 47 извршилаца, чак 24 (46,7%) повратника у вршењу кривичних дела са елементима насиља у породици, што упућује у разматрање (не)постојећих превентивних програма који се спроводе у односу на породице оптерећене различитим облицима породичних конфликта.

Према мишљењу руководиоца полицијске станице, „повећање процента непроцесираних пријава догађаја са елементима породичног насиља могло би се довести у везу са повећањем степена поверења грађана у рад полиције, којој се пријављују и догађаји који не спадају у надлежност полиције, али и са подизањем свести о постојању проблема насиља у породици на који грађани у све већој мери реагују.“ (*Аналитички извештај ПС Нови Бечеј, 2012*).

Не улазећи у оцену оправданости овог мишљења, иако је у претходном сегменту истраживања потврђено постојање већег степена поверења у рад полиције, на основу предочених података ПС Нови Бечеј можемо закључити да у овој локалној заједници не постоји изражена учесталост породичног насиља. Стога можемо сматрати да за истраживану локалну заједницу **Хипотеза 4** није потврђена.

Међутим, и приликом доношења оваквог закључка, мора се имати у виду ограничење које се тиче високе „тамне бројке“ (непријављених кривичних дела и прекршаја са елементима насиља у породици), што се увек наглашава када се врше процене распрострањености породичног насиља.

2.2 Звездара

Статистички извештај о структури кривичних дела на подручју ПС Звездара, на основу којег би се могла проверити истинитост **Хипотезе 4**, затражен је и добијен од Управе за аналитику ПУ за град Београд, у којој се формирају и ажурирају евиденције о криминалитету на подручју свих полицијских станица ПУ Београд. Полицијске станице формиране су за територију сваке градске општине. На тај начин се може анализирати учесталост појединих врста криминала на подручју градских општина, пратити њихови трендови и уочавати везе и законитости између територије, времена и начина извршења кривичних дела и кретања извршилаца и специфичних категорија жртава. Може се вршити мапирање криминала, његово географско профилисање и друго.

На основу тога, и анализа распрострањености и карактеристика породичног насиља на подручју Звездаре извршиће се у односу на специфичности овог кривичног дела на подручју града Београда. Анализи ће претходити преглед опште структуре криминалитета на подручју града односно истраживане заједнице. У складу са постављеним истраживачким циљем и хипотетичком основном, анализа ће се заснивати на дескриптивној статистици.

Према анализи годишњих трендова (односно између укупног броја пријављених учинилаца кривичних дела на подручју града и броја пријављених учинилаца на подручју ПС Звездара), праћених кроз аналитичке евиденције ПУ за град Београд и ПС Звездара, може се закључити да се на подручју Звездаре годишње пријави између 7% и 9% укупног броја кривичних дела извршених на подручју града. Ако се узме у обзир чињеница да је подручје града подељено на 17 општинских подручја, долази се до закључка да се укупан број пријављених кривичних дела на подручју општине Звездара креће у границама равномерно распоређеног криминалитета. Овај тренд кореспондира и са чињеницом да је та

локална заједница по површини најмања градска општина са највећом густином становништва. За предметно истраживање, међутим, ови подаци нису од релевантног значаја, јер је њиме обухваћено само подручје две месне заједнице у оквиру општине Звездара (месна заједница Звездара и месна заједница Миријево). Зато ћемо приликом доношења коначне оцене о заснованости постављене хипотезе (**Хипотеза 4**) податке којима располажемо узимати са резервом иако су то једини подаци који се могу користити приликом анализе учесталости породичног насиља на подручју ове локалне заједнице. За анализу учесталости породичног насиља значајно је и запажање да се за највећи део (између 72% и 83%) пријављених кривичних дела против учинилаца подносе кривичне пријаве, што говори и о степену друштвене опасности дела која се пријављују. У оквирима ових запажања нужно је доносити и закључке о пријављивању породичног насиља.

У табелама и на графицима који следе дат је приказ *структуре општег криминалитета* за подручје града Београда и за подручје општине Звездара са шестогодишњим прегледом за свако кривично дело у оквиру ове класификације.

Табела 17: Структура општег криминалитета на подручју града Београда за период 2006–2011.

	Убиство чл.113	Убиство у покушају чл.113/30	Тешко убиство чл.114	Тешко убиство у покушају чл.114/30	Тешка телесна повреда чл.121	Лака телесна повреда чл.122 ст.2	Силовање чл.178	Силовање у покушају чл.178/30	Крађа чл.203	Тешка крађа чл.204	Разбојничка крађа чл.205	Разбојништво чл.206	Неовлашћено коришћење туђег возила чл.213	Изнуда чл.214	Отмица чл.134	Насиље у породици чл.194	Омогућавање уживања опојних дрога чл.247	Неовлашћена производња држање и стављање у промет	Недозвољено држање оружја и експлозивних материја чл.348	
Београд	2006	37	52	6	5	348	395	29	6	6279	9431	82	2250	2508	176	5	380	63	2190	450
	2007	25	58	13	1	331	408	19	11	6758	9412	71	2156	3076	112	6	583	76	2124	437
	2008	19	39	15	7	370	339	26	5	6392	9722	104	2235	2638	113	7	779	61	2277	434
	2009	13	49	11	9	277	352	21	4	6233	9678	82	2681	2073	104	11	764	44	1908	489
	2010	8	56	11	12	290	317	12	7	6046	10696	87	2025	1670	96	15	832	60	1822	367
	2011	14	48	16	11	235	255	16	3	6477	11223	66	1981	1738	105	6	679	87	1871	365

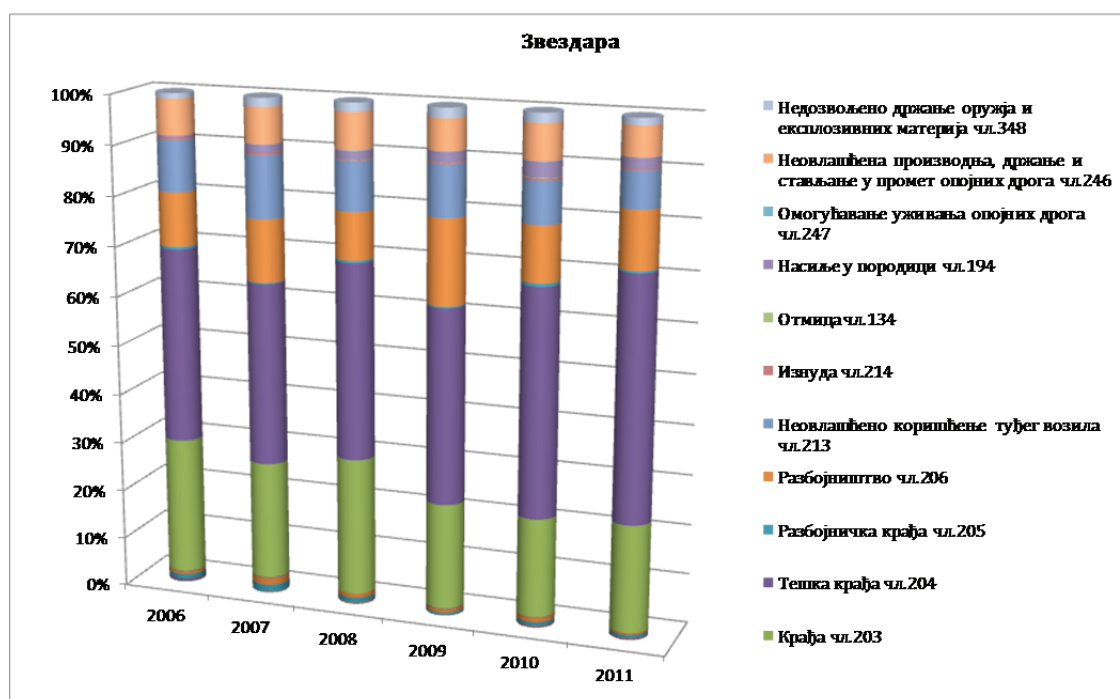
Графикон 12: Структура општег криминалитета на подручју града Београда за период 2006–2011.

На подручју града најмањи број пријављених кривичних дела насиља у породици (чл. 194 Кривичног закона Републике Србије) забележен је 2006. године (укупно 380). Сваке наредне године приметан је тренд повећања броја пријава за ово кривично дело, све до 2011. године, када се овај број поново смањује (Табела 17).

На подручју општине Звездара присутан је исти тренд. Током 2006. године поднето је само шест пријава за ово кривично дело. Поређења ради, исте године је поднет већи број пријава за убиство и убиство у покушају него за насиље у породици. Сваке наредне године број пријава расте (Табела 18). Највећи број пријава за насиље у породици поднет је 2010. године (укупно 67, односно десет пута више него 2006. године), да би 2011. године опао скоро за трећину.

Табела 18: Структура општег криминалитета на подручју општине Звездара за период 2006–2011.

	Убивство чл.113	Убивство оу покуш	Тешко убиство	Тешко убиство оу	Тешка телесна	Лака телесна	Силова ане чл.178	Силова ане у покуш	Крађа чл.203	Тешка крађа чл.204	Разбој ничка крађа	Разбој ничка ништва	Неовлашћено држање оружја	Изнуда чл.214	Отмица чл.134	Насиље у породици	Омогућавање производња и држање опојних дрова	Неовлашћено држање и стављање у промет опојних дрова	Неовлашћено држање и стављање у промет опојних дрова	Неовлашћено држање и стављање у промет опојних дрова	
Звездара	2006	4	5		2	19	13	2		533	756	10	209	200	9			6		140	20
	2007	2	2	1		28	32	2	1	490	757	5	259	259	9			32	1	149	36
	2008	2	4	2		22	21			652	928	11	223	229	4	1	40	4	172	41	
	2009	1		1	1	9	16	2	1	446	822	6	357	214	6	1	42	1	131	41	
	2010		6		1	18	21	1	1	445	1022	14	247	187	9	2	67	2	159	42	
	2011	1	5	1	1	15	9			489	1102	9	259	163	7		46	1	133	30	

Графикон 13: Структура општег криминалитета на подручју општине Звездара за период 2006–2011.

И поред тренда смањивања броја пријављених кривичних дела, битан је податак да је за сваки пријављени случај насиља у породици на подручју општине Звездара, у претходних шест година и за првих шест месеци 2012. године, поднета кривична пријава против учинилаца, што потврђује степен друштвене опасности у сваком конкретном случају. То, међутим, није случај и са подручјем целе ПУ за град Београд (Табел 19).

Табела 19: Структура пријављених кривичних дела *насиље у породици* – годишњи пресек за подручје града Београда и општине Звездара за период 2006–2011.

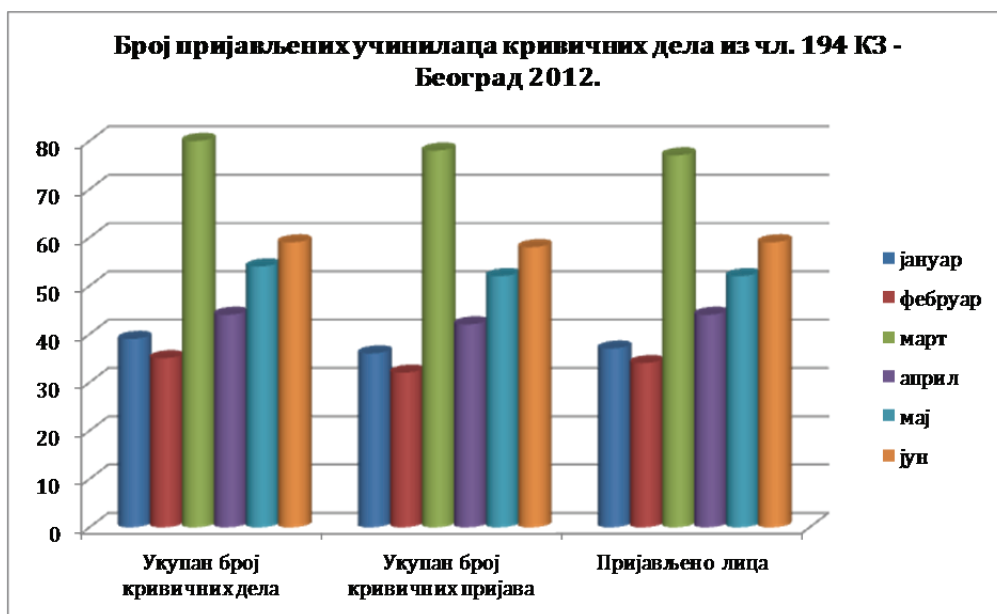
	Укупан број кривичних дела	Укупан број кривичних пријава	
Београд	2006	380	358
	2007	583	560
	2008	779	763
	2009	764	729
	2010	832	797
	2011	679	657
	Звездара	2006	6
2007		32	32
2008		40	40
2009		42	42
2010		67	67
2011		46	45

Ако се посматра број поднетих кривичних пријава за насиље у породици за првих шест месеци 2012. године (Табела 20), уочава се поново тренд смањења. Са овом месечном динамиком, може се очекивати да ће се на годишњем нивоу у 2012. години број пријављених кривичних дела кретати око 50, што представља релативно мали број ако се узме у обзир број становника који живи на подручју ове општине.

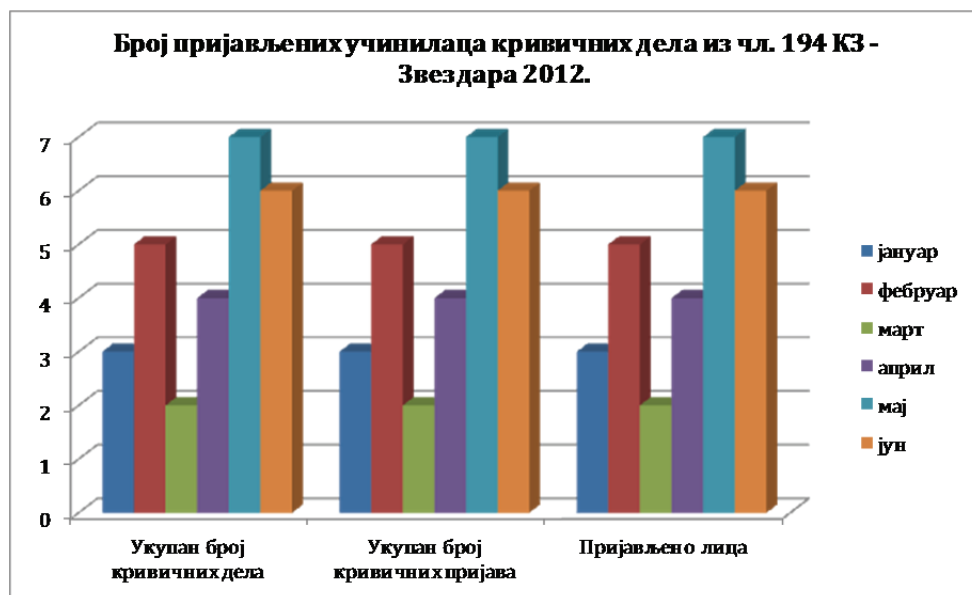
Табела 20: Структура пријављених кривичних дела *насиље у породици* за подручје града Београда и општине Звездара, за првих 6 месеци 2012. године

	Укупан број кривичних дела	Укупан број кривичних пријава	
Београд	јануар	39	36
	фебруар	35	32
	март	80	78
	април	44	42
	мај	54	52
	јун	59	58

		Укупан број кривичних дела	Укупан број кривичних пријава
Звездара	јануар	3	3
	фебруар	5	5
	март	2	2
	април	4	4
	мај	7	7
	јун	6	6

Графикон 14: Структура пријављених кривичних дела насиље у породици за подручје града Београда, за првих 6 месеци 2012. године

Графикон 15: Структура пријављених кривичних дела насиље у породици за подручје општине Звездара, за првих шест месеци 2012. године

Евиденције аналитичке службе ПУ за град Београд садрже и податке о старосној и полној структури извршилаца и жртава кривичног дела насиља у породици на подручју града и на подручју општине Звездара, али не садрже одређење специфичног облика насиља (физичко, психичко или сексуално насиље). Из анализираних евиденција може се закључити да су извршиоци овог кривичног дела углавном лица мушког пола (у око 90% пријављених случајева) и да су жртве лица женског пола (у преко 90% случајева). На подручју града доминира старосна категорија извршилаца преко 45 година старости. На подручју општине Звездара највећи број извршилаца припада старосној категорији од 37 до 45 година.

Према евиденцијама аналитичких служби, у категорији жртава насиља у породици на подручју града Београда заступљене су све старосне групе (до 14 година, од 14 до 16 година, од 16 до 18 година, од 18 до 21 године и преко 21 године старости). Међутим, најбројнија је категорија жртава старости преко 21 године. И на подручју општине Звездара жртве припадају свим старосним групама, али је и овде најбројнија група преко 21 године старости. Ова чињеница представља карактеристику и кривичних дела насиља у породици у првих шест месеци 2012. године.

На основу прикупљених података могу се доносити закључци о годишњим трендовима кривичног дела насиља у породици на подручју града Београда и општине Звездара. Међутим, аналитичка база без усвојених стандарда представља само сирови нумерички материјал, који се може користити за различите статистичке анализе, прорачуне и сл. Насиље у породици представља „феномен иза затворених врата породичне куће“, без развијене свести укућана, родбине, комшија о неопходности његовог пријављивања. Евиденције ПУ за град Београд не садрже податке о томе ко пријављује насиље у породици, у каквом су односу жртва и извршилац (родбинском, партнерском, ванбрачном и сл.) и ко су били сведоци насиља, као ни податке о положају деце као сведока или жртава насиља у породици (евиденције показују да су у одређеном броју случајева деца до 14 година била жртве насиља у породици).

На основу свих изнетих чињеница и анализираних података из доступних евиденција, не може се закључити да на подручју општине Звездара, а тиме и на подручју истраживаних месних заједница Звездара и Миријево, постоји изражена учесталост породичног насиља. Стога се може сматрати да **Хипотеза 4** за ову локалну заједницу није потврђена.

2.3 Крагујевац

И поред уредно прослеђеног захтева и одобрења Дирекције полиције, за подручје града Крагујевца аналитичка служба ПУ Крагујевац доставила је само преглед броја кривичних дела општег криминалитета за период 2006–2011. године. У оквиру тог прегледа могуће је анализирати само податке о броју кривичних дела насиља у породици (чл. 194 КЗ РС) на годишњем нивоу за посматрани период. Евиденција не садржи специфичне карактеристике овог кривичног дела које се односе на структуру извршилаца (полна, старосна, образовна) и жртава, њихових родбинских односа и идентификоване облике насиља. Закључке о основаности постављене хипотезе нужно је доносити и у светлу овог ограничења.

У Табели 21 приказана је структура тежих кривичних дела општег криминалитета за подручје ПУ Крагујевац. Овај извештај користи се као званичан аналитички документ за Дирекцију полиције, републичке статистичке службе и обавештавање јавности. Истовремено, он обухвата збирни приказ свих кривичних дела почињених на подручју ПУ Крагујевац. Подручје ове полицијске управе обухвата, поред територије града и градских општина, и све полицијске станице које јој организационо припадају (ПС Аранђеловац, ПС Топола, ПС Кнић, ПС Ваточина). Такође, Крагујевац је један од првих градова и локалних средина у којима је, током увођења концепта полиције у заједници и формирања Савета за безбедност, оформљена и Радна група која се бави превенцијом насиља у породици, а 2008. усвојен је и *Протокол о међусекторској сарадњи у процесу заштите жртава насиља у породици на подручју града Крагујевца*.

Међутим, у циљу провере основаности постављене **Хипотезе 4** може се коментарисати само број регистрованих кривичних дела. Из табеларног

приказа уочљиво је, као и у свакој истраживаној локалној заједници, да је на почетку истраживаног периода (2006. године) забележен веома мали број пријављених кривичних дела насиља у породици (свега 68 на подручју целе ПУ Крагујевац). Исте године, поређења ради, на истој територији забележен је приближно исти број лаких или тежих телесних повреда, разбојништава или неовлашћеног коришћења туђег возила. Наредне, 2007. године регистровано је duplo више кривичних дела насиља у породици (112). Сваке наредне године тај број се повећава (Табела 21) за 40–50%, да би 2010. године (као и у свим истраживаним заједницама), нагло скочио (са 166 у 2009. години на 226). Међутим, већ наредне 2011. године тај број опада за трећину (тренд који је уочен у претходно истраживаним локалним заједницама). Према аналитичким извештајима ПУ Крагујевац, у првих пет месеци 2012. године полиција је за кривично дело насиље у породици поднела укупно 32 кривичне пријаве, што упућује на то да се број кривичних дела за ту годину неће много разликовати у односу на претходну годину.

Ако се у обзир узму величина територије за коју је надлежна ова полицијска управа, број становника, њене специфичности и степен економске развијености, може се рећи да, према званичним евиденцијама регистрованих кривичних дела, насиље у породици у Крагујевцу јесте присутно, али није посебно изражено и учестало као безбедносни проблем. Стога се **Хипотеза 4** за ову локалну заједницу сматра непотврђеном.

Табела 21: Структура тежих кривичних дела општег криминалитета на подручју ПУ Крагујевац за период 2006–2011.

МУП-ПУ	Год.	Укупно КД општег криминалитета	Убист.	Врој усрмћ.	Убиство у покушају	Тешко убиство	Врој усрмћених	Тешко убиство у покуш.	Тешка телесна повреда	Лака телесна повр.	Силовање	Силованье у покушају	Крађа	Тешка крађа	Разбојничка крађа	Разбојништво	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	Укупно	Смртне послед.	12	13	14	15	16	17	18
КГ																	
	2006	1996	2	2	8	2	2	1	79	1	88	3	1	285	330	2	69
	2007	2084	2	2	10	1	1	0	99	0	104	3	2	358	296	5	69
	2008	2232	0	0	8	2	2	1	96	1	123	6	4	286	282	4	76
	2009	2156	3	3	5	5	5	1	90	0	119	2	0	202	324	3	63
	2010	2086	3	3	4	1	1	1	75	0	70	5	2	266	276	2	90
	2011	1891	1	1	7	0	0	0	76	0	55	1	0	215	287	2	94

Година	Неовла. коришћ. туђег возила	Изнуда	Отмица	Трговина људима	Трговина децом ради усвојења	Насиље у породици чл. 194		Омогућ. опојних дрога	уживања	Неовла. произ. држ.и став. у промет оп. дрога	Недозв. држ. оруж. и експл. матер.
						Укупно	ст. 4				
	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
2006	97	3	0	2	0	68	0	55	177	65	
2007	67	5	0	2	0	112	0	16	122	47	
2008	79	7	0	3	0	138	0	30	158	60	
2009	84	6	0	3	0	166	0	22	159	62	
2010	59	4	0	1	0	226	0	18	75	57	
2011	86	6	1	0	0	156	0	17	58	39	

2.4 Врњачка Бања

Анализа података који се односе на распрострањеност и учесталост насиља у породици на подручју локалне заједнице Врњачка Бања базира се на изводу из аналитичких евиденција ПУ Краљево, којој према организационој структури Дирекције полиције МУП-а Србије и територијалном принципу припада ПС Врњачка Бања. Као и у случају ПУ Крагујевац или ПУ за град Београд, ове евиденције се више користе за различите годишње анализе за потребе Дирекције него за дефинисање стратешких, тактичких и организационих промена у раду полицијских организација. То се може закључити из садржаја аналитичких образаца у које се уносе подаци о броју пријављених кривичних дела и поднетих кривичних пријава за конкретно дело на годишњем нивоу. Међутим, сирови подаци не пружају реалну слику о проблемски оријентисаном полицијском раду нити о ефектима превентивних активности које полиција предузима на подручју локалне заједнице.

На основу овако направљеног аналитичког обрасца могуће је поредити структуру криминалитета на подручјима различитих полицијских станица у оквиру једне полицијске управе. Истовремено, могуће је пратити годишње трендове појединих врста или конкретних кривичних дела.

Извештај ПУ Краљево (достављен на захтев истраживача прослеђен преко Дирекције полиције, 01К број 021-545/12 од 20. 6. 2012. године) садржи следеће аналитичке показатеље о распрострањености и карактеристикама насиља у породици на подручју ПС Врњачка Бања, начинима реаговања и резултатима рада полиције на спречавању и сузбијању насиља у породици:

- 1) „У периоду од 2006. до краја 2011. године, на подручју ове ПС извршено је укупно 109 кривичних дела насиља у породици из чл. 194 КЗ РС и против 109 извршилаца поднете су кривичне пријаве због постојања основане сумње да су извршили поменуто кривично дело. У највећем броју случајева, извршиоци и оштећени кривичним делом јесу лица која су у супружничком односу, затим лица која су у односу

родитељ–дете и обратно. При томе нису евидентирани малолетни извршиоци или оштећени.

- 2) Укупно пет полицијских службеник ПС Врњачка Бања је посебно едуковано за поступање у случајевима насиља у породици.
- 3) Укупно је евидентирана 151 пријава догађаја са елементима насиља у породици.
- 4) Извршена је 151 интервенција полицијских службеника по пријавама догађаја са елементима насиља у породици.
- 5) У укупно 61 случају, поднете су кривичне пријаве за кривично дело насиља у породици, у 20 случајева прослеђен је извештај Општинском јавном тужилаштву у Врњачкој Бањи, односно тужилаштву у Краљеву, у 56 случајева полицијски службеници су извршили упозорење учесника у пријављеном догађају, а у 132 случаја достављен је извештај Центру за социјални рад.
- 6) У периоду 2009–2011, закључно са месецима: јануар, фебруар, март и април 2012. године, поднета је 61 кривична пријава против 62 лица због постојања основане сумње да су извршила кривично дело насиља у породици (чл. 194 КЗ РС).
- 7) У највећем броју случајева (око 95%) догађаје са елементима насиља у породици пријавио је оштећени(а).
- 8) У евиденције које се воде у оквиру ПС Врњачка Бања, односно ПУ Краљево, уносе се исходи поступака који се воде пред надлежним судовима. Међутим, како суд не обавештава о исходима свих случајева, евиденције ПУ не садрже ажуриране податке о резултатима покренутих поступака.
- 9) Најзаступљенији облик породичног насиља био је претња насиљем, затим следе физичко насиље и психичко насиље.
- 10) У највећем броју случајева, жртве односно оштећени, су лица женског пола, пунолетна, у супружничком односу са извршиоцем. Од укупног броја извршених интервенција по пријављеним догађајима са елементима

насиља у породици, у 50 случајева радило се о односу родитељи – деца и обратно, у 75 случајева о односима међу супружницима, док су у осталих 26 пријављених догађаја били заступљени други породични односи.

- 11) Из поднетих кривичних пријава није могуће са сигурношћу и прецизно одредити профил насилника.
- 12) Просечно време реаговања полицијских службеника по пријавама за извршено насиље је различито, зависно од удаљености, позиције полицијске патроле и места извршења. У највећем броју случајева поступљено је одмах по пријави, а најдуже до 30 минута. Није било притужби или представки које би се односиле на време поступања полицијских службеника по пријави.
- 13) Поднета је једна представка на поступање полицијских службеника по пријављеном догађају са елементима насиља у породици. У спроведеном поступку, представка је оцењена као неоснована.
- 14) Није евидентиран ниједан догађај са елементима насиља у породици који је окончан убиством или самоубиством.“

Секундарна анализа података из статистичког прегледа ПУ Краљево (Табела 22) показује да је на подручју истраживане локалне заједнице у 2006. години пријављено укупно десет кривичних дела насиља у породици. У односу на укупан број кривичних дела општег криминалитета за посматрану годину, то чини око 5% (поређења ради, три пута више извршено је кривичних дела против имовине, крађа и тешка крађа у истом периоду). Године 2007. пријављено је 17 кривичних дела из члана 194 КЗ РС (пет пута више извршено је крађа исте године). Наредне, 2008. године пријављено је укупно 18 кривичних дела насиља у породици, а исто толико и наредне, 2009. године. Укупно 25 ових кривичних дела пријављено је 2010. године. Године 2011. уочен је тренд опадања броја пријављених дела (укупно 18). У односу на укупан број кривичних дела општег криминалитета у посматраном периоду, кривично дело из чл. 194 КЗ РС чини између 5% и 9%. У односу на 27.332 становника ове општине, ради се о занемарљиво малом проценту пријављених кривичних дела.

Табела 22: Структура тежих кривичних дела општег криминалитета на подручју ПУ Краљево, за период 2006–2011.

СТРУКТУРА ТЕЖИХ КД ОПШТЕГ КРИМИНАЛИТЕТА

Орг.јединица за доставу:ПУ Краљево

*по територији извршења

Извештајни период: 2006-2011.год.

МУП-СУП	Год.	Укупно кд опш. кримин.	Убиства чл.113	Број у смрт. чл.113	Тешко покуш. убиства чл.114	Број у смрт. чл.114	Убиства чл.114	Тешка тел. покуш. чл.114	Укупн. ст.3	Посл. тел.по ст.3	Лака тел.по ст.3	Силово чл.178	Силово у пок. чл.178	Крађа чл.203	Тешка крађа чл.204	Разбој крађа чл.204	Разбој ништак чл.204	Неов. кор.во чл.213	Издур чл.214	Отмица чл.134	Тргов. људи чл.388	Трг.де ради чл.388	Насиље у п		Омог. опој.д чл.247	Неовл. опој.д чл.246	Недоз. држ.о чл.346	Остала КД
																							Укупно чл.19	ст.4				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
ПУ Краљево	2006	1313			4				21		28		2	222	340	3	46	24	13	1			37		6	111	31	424
Краљево	2006	986			3				12		21		2	172	287	3	42	16	12				21		3	80	23	289
В. Бања	2006	187			1				3		4			32	38		3	2					10		2	19	2	71
Рашка	2006	140							6		3			18	15		1	6		1			6		1	12	6	64
ПУ Краљево	2007	1737			8				2	30	35		1	269	627	5	32	54	4				45		9	103	44	469
Краљево	2007	1295			6				2	21	30			197	534	5	28	34	4				26		8	75	30	295
В. Бања	2007	243			2					1	2			51	76		3	9					16			8	1	74
Рашка	2007	199							8		3		1	21	17		1	11					3		1	20	13	100
ПУ Краљево	2008	1637	1	1		1	1		35	1	57	2		246	419	2	52	32	3				77		7	103	47	553
Краљево	2008	1212		1		1	1		26		48	2		194	344	2	48	18	3				41		6	91	35	353
В. Бања	2008	168							5		5			29	39		4	6					20			4	2	54
Рашка	2008	257	1						4	1	4			23	36			8					16		1	8	10	146
ПУ Краљево	2009	1460			3	1	1	1	19		65	3	2	205	401		39	28	7				86		3	118	57	422
Краљево	2009	1047			2	1	1	1	17		51	2		137	326		35	22	4				50		2	95	41	261
В. Бања	2009	211			1						8	1	2	45	44		3	3	3				18		1	15	4	63
Рашка	2009	202							2		6			23	31		1	3					18			8	12	98
ПУ Краљево	2010	1523	2	2	2	1	1	2	18		44	2		249	366	3	48	28	7				108		9	50	47	537
Краљево	2010	1129	1	1	2	1	1	1	14		38			194	281	3	47	21	4				75		5	37	35	370
В. Бања	2010	251	1	1				1	3		2			33	62		1	6	3				25		4	3	6	101
Рашка	2010	143							1		4	2		22	23			1					8			10	6	66
ПУ Краљево	2011	1531	1	1	2	4	4	1	26		51		2	262	454	4	29	28	7		1		86		1	52	50	470
Краљево	2011	1117			2	3	3	1	17		44		2	195	353	4	19	16	5		1		54		1	41	35	324
В. Бања	2011	267				1	1		5		3			46	80		9	8	2				18			5	5	85
Рашка	2011	147	1	1					4		4			21	21		1	4					14			6	10	61

Међутим, на основу доступних и анализираних података, а без могућности да се прибаве подаци који недостају за комплетну анализу, не може се закључити да на подручју Врњачке Бање постоји изражена учесталост насиља у породици. Тако се и **Хипотеза 4** може сматрати непотврђеном за истраживану локалну заједницу.

2.5 Пожега

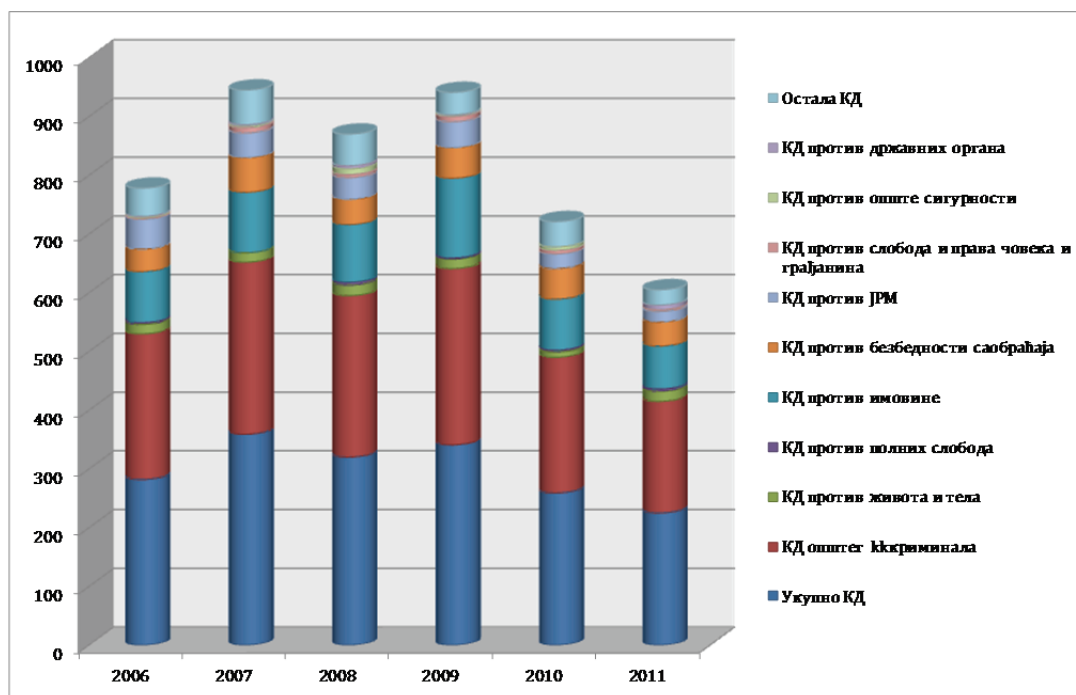
Аналитичке службе ПС Пожега су, за разлику од ПС Врњачка Бања и ПУ Крагујевац, својим статистичким прегледом и аналитичким извештајем у великој мери одговориле на истраживачки захтев (Прилог 1) за прикупљање података, прослеђен преко Дирекције полиције.

У Табели 23 су дати статистички пресек и структура извршених кривичних дела на подручју Полицијске станице у Пожеги у периоду од 2006. до 2011. године. На основу њих се може закључити да је у периоду од 2007. до 2010. године био повећан број кривичних дела општег криминалитета, али да је 2010. и током 2011. дошло до његовог опадања.

Табела 23: Структура тежих кривичних дела *општег криминалитета* на подручју ПС Пожега, за период 2006–2011.

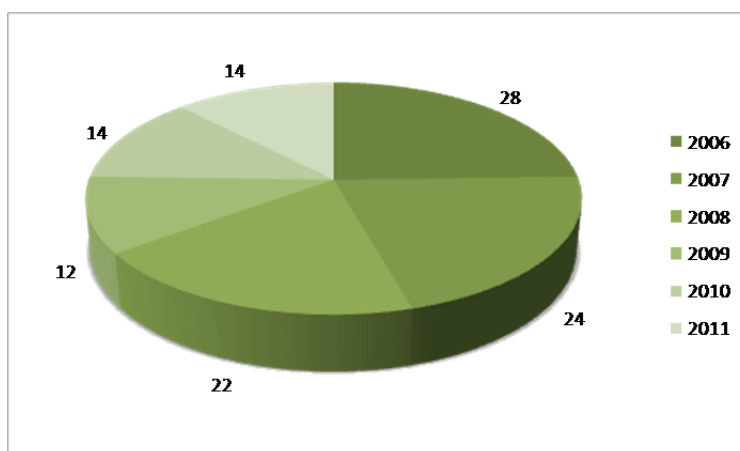
Година	Укупно КД	КД општег криминала	КД против живота и тела	КД против полних слобода	КД против имовине	КД против безбедности саобраћаја	КД против ЈРМ	КД против слобода и права човека и грађанина	КД против здравља људи	КД против опште сигурности	КД против државних органа	Остала КД
2006.	282	248	16	3	87	38	51	1	-	2	2	48
2007.	359	293	16	-	103	59	42	9	-	3	2	59
2008.	320	275	18	5	98	43	37	5	-	10	5	54
2009.	341	300	16	2	136	52	44	9	-	2	1	38
2010.	259	231	9	3	87	52	25	6	-	6		43
2011.	225	190	17	4	73	41	18	3	-		8	26

Графикон 16: Структура тежих кривичних дела општег криминалитета на подручју ПС Пожега за период 2006–2011.

У односу на структуру општег криминалитета посматрано је и кривично дело *насиље у породици* (Графикон 17). Уочљиво је да је у периоду 2006–2009. године било изражено смањивање броја пријављених кривичних дела из чл. 194 КЗ РС. Током 2010. и 2011. године тај број је стагнирао. Ово кривично дело чинило је између 6% и 9% укупног броја кривичних дела општег криминалитета,

Графикон 17: Структура пријављеног кривичног дела *насиље у породици* на подручју ПС Пожега за период 2006–2011.

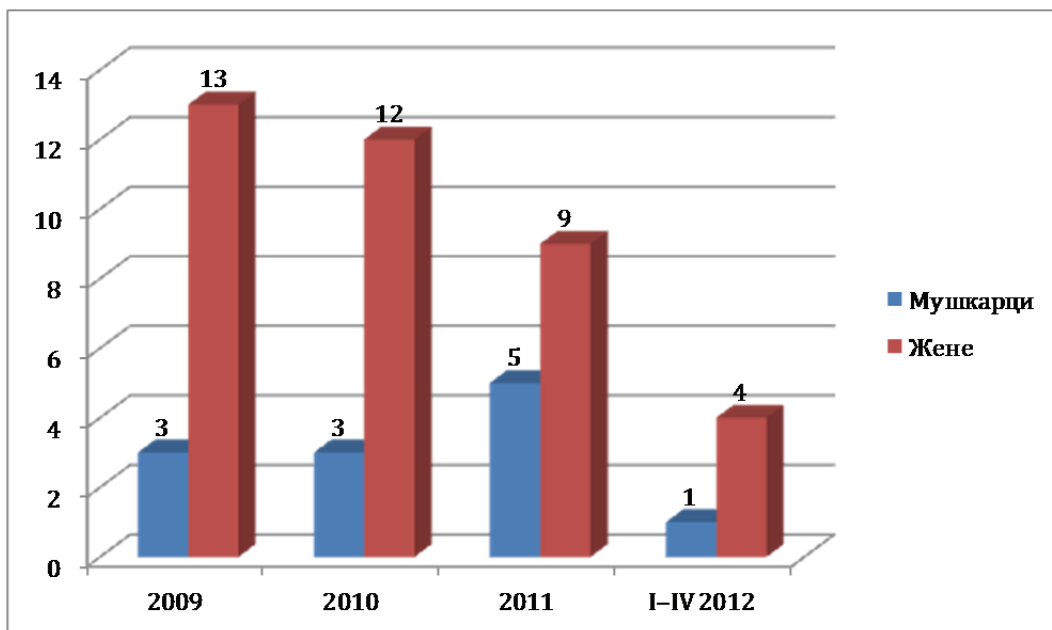
Позиви упућени полицији због породичног насиља. Све до краја 2011. године, Дневник догађаја (евиденција позива упућених полицији) вођен је ручно, а од јануара 2012. године води се електронски. Од укупног броја пријављених догађаја са елементима насиља у породици, 50% се процесира подношењем кривичних и прекршајних пријава. У осталим случајевима примењује се мера упозорења, а незнатан број пријава се оконча без било каквих мера (без кривичне и прекршајне пријаве и без упозорења) јер не постоје разлози за њих. О свим случајевима пријава са елементима насиља у породици обавештава се Центар за социјални рад. У првих пет месеци 2012. године, од када се Дневник догађаја води у електронском облику, примљен је 21 позив грађана са елементом насиља у породици. Поднето је пет кривичних пријава, пет прекршајних пријава и изречено десет мера упозорења, а у једном случају нису предузете мере.

Интервенције по позивима за породично насиље. По сваком пријављеном догађају полиција интервенише тако што излази на место догађаја, врши потребне провере и предузима мере. О свим пријављеним догађајима у којима су породични односи нарушени обавештава се Центар за социјални рад.

Исход интервенција по позивима за породично насиље. По пријему позива и извршеној интервенцији, а након извршених потребних провера, предузимане су мере подношења кривичних и прекршајних пријава и изрицане су мере упозорења према извршиоцима насиља, а истовремено је о свим случајевима обавештаван Центар за социјални рад. У 2009, 2010. и 2011. години поднето је по 12 кривичних пријава, а за првих шест месеци 2012. укупно пет кривичних пријава. Казне затвора изречене су у четири случаја.

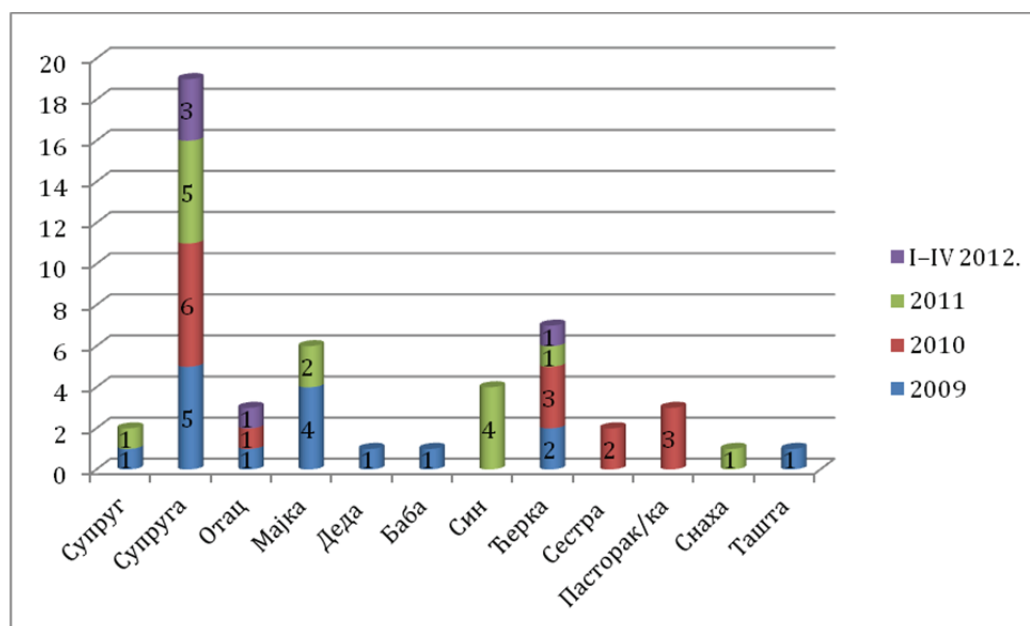
У око 90% случајева породично насиље пријављује жртва, а ређе члан породице или комшија. Најзаступљенији облици породичног насиља испољавају се путем вређања и претњи, а затим путем физичког злостављања.

Структура оштећених (жртва) кривичним делом насиље у породици. У структури жртва овог кривичног дела у претходном трогодишњем периоду (2009–2011) и у прва четири месеца 2012. године, највише су заступљена лица женског пола (76%) (Графикон 18). Жртве припадају свим старосним групама, али су најбројније девојке (жене) старости до 18 година.

Графикон 18: Полна структура жртава кривичног дела насиље у породици на подручју ПС Пожега у периоду јануар 2009 – април 2012

У односу на сродство извршиоца и жртве, највише жртава је међу супругама, потом мајкама и, коначно, међу ћеркама. То значи да су извршиоци најчешће брачни или ванбрачни партнери, синови или очеви (Графикон 19).

Графикон 19: Структура жртава кривичног дела насиље у породици (сродство са извршиоцем)

Структура и профил насилника. У периоду од 2009. до априла 2012. године, због извршених кривичних дела насиља у породици пријављена су укупно 36 лица (32 мушкарца и четири жене). Њихова старосна структура изгледа овако: до 18 година – једно лице; од 18 до 25 година – шест лица; од 25 до 35 година – три лица; од 35 до 45 година – десет лица; од 45 до 55 година – девет лица; од 55 до 65 година – пет лица; преко 65 година – два лица. По занимању, највише је радника – 22, затим пољопривредника – 7, ученика – 4, незапослених – 2 и без занимања – 1. Структура извршилаца према старости и врсти занимања представља значајне информације о карактеристикама насиља у породици на подручју ове локалне заједнице и кореспондира са резултатима бројних истраживања која су реализовале службе за помоћ и подршку жртвама насиља у породици.

Едукације о породичном насиљу. Током 2003. и 2004. године у Полицијској станици у Пожеги спроведена је едукација полицијских службеника у оквиру концепта „Полиција у локалној заједници и породично насиље“. Едукацију су пратили сви овлашћени радници у том периоду, од којих 52 полицијска службеника мушког пола и пет полицијских службеника женског пола. У периоду од 2006. до 2011. године едукацију је прошао један полицијски службеник мушког пола.

Реаговање полицијских патрола – представке и/или жалбе на поступање полиције у ситуацијама породичног насиља. У свим случајевима пријава са елементом насиља у породици, време реаговања полицијских службеника било је до 30 минута. При томе, није било случајева поднетих представки или жалби на поступање полицијских службеника приликом интервенција по пријавама грађана за догађаје (дела) са елементом насиља у породици. У посматраном периоду евидентиран је један случај убиства у покушају у породици (покушај убиства супруге) и један покушај самоубиства (покушај самоубиства супруга).

Исход поступака по поднетим кривичним пријавама (подаци којима располажу аналитичке евиденције Полицијске управе у Ужицу). У односу на исход покренутих кривичних поступака према извршиоцима, изречено је највише условних казни затвора, а потом затворских казни.

Представљени подаци којима располаже ПС Пожега показују висок степен одговорности и професионалног ентузијазма да се анализи једног кривичног дела

посвети пажња. Једино евиденције ове полицијске станице садрже информацију о облицима испољавања насиља у породици који су најчешћи на њеном подручју. Међутим, ни оне не садрже информације о проблемски оријентисаном полицијском раду на спречавању кривичног дела насиља у породици, нити податке о превентивним активностима које се предузимају у локалној заједници. И поред свега, тешко је донети објективну оцену о распрострањености насиља у породици на подручју истраживане заједнице. Оно што се може закључити из доступних и представљених података, а у недостатку других извора релевантних података, указује, генерално, на веома мали број пријављених кривичних дела насиља у породици. Стога се **Хипотеза 4** за ову локалну заједницу може сматрати непотврђеном.

Резултати добијени дескриптивном анализом статистичких прегледа, периодичних извештаја, требало је да укажу на распрострањеност и карактеристике породичног насиља у истраживаним локалним заједницама, односно да потврде претпоставку о израженој учесталости ове појаве. Дизајном истраживања предвиђени су и дефинисани конкретни захтеви и питања на која је затражен одговор надлежних аналитичких служби.

Иако аналитички извештаји полицијских служби у истраживаним локалним заједницама садрже добар део података на основу којих се може прелиминарно донети закључак о распрострањености и карактеристикама породичног насиља, за објективну процену учесталости ове појаве мора се поћи од основне класификације појавних облика ове појаве – поделе на физичко, психичко и сексуално насиље. На тај начин би се, у циљу доношења закључка о обиму породичног насиља у истраживаној локалној заједници, подаци могли упоредити са резултатима истраживања која су у претходном периоду реализовале организације цивилног друштва, или са евиденцијама локалних организација које се баве пружањем помоћи и подршке жртвама породичног насиља (СОС телефони, саветовалишта и сл.). Међутим, **постојећи аналитички извештаји не садрже класификацију** и то је прво ограничење које се мора узети у обзир приликом процене учесталости породичног насиља у локалним заједницама. Овакво објективно стање и проблеми нису специфични само за истраживане локалне заједнице у Србији. И у другим земљама, које имају дужу

традицију организованих женских покрета и законски дефинисаних процедура координираног одговора на породично насиље у локалној заједници, постоје проблеми у поступању полицијских служби, аналитичким евиденцијама и извештајима о интервенцијама предузетим на позив грађана. Једна од првих, опсежних студија спроведена је у Енглеској и Велсу, 1995. године, у организацији *Home Office Research Study*. Телефонском анкетом обухваћене су све 43 локалне полицијске организације на том подручју, а затим је изабрано пет локалних полицијских организација (Northamptonshire, Nottinghamshire, Thames Valley, South Yorkshire, West Midlands) које су биле предмет посебног аналитичког поступка. Резултати студије показују да су, иако локалне полицијске организације имају усвојене процедуре и политике вођења евиденција о насилним инцидентима у породици, извештаји о њиховом поступању некомплетни, неконзистентни, неусклађени са постављеним стандардима (Lockton & Ward, 1997).

Слична ситуација је идентификована и у појединим земљама са простора Балкана, пре свих у онима у којима је, као и у Србији, по завршетку грађанског рата, почев од 2000-их година, почела реализација концепта полицијског рада у локалној заједници (Хрватска, Босна и Херцеговина). Евалуационе студије спроведене у овим заједницама показале су да полицијске службе немају усаглашене процедуре препознавања, анализе и одговора на поједина специфична кривична дела, попут насиља у породици (Deljkic & Lučić-Ćatić, 2011; Kutnjak-Ivković, 2009).

С друге стране, у Србији, без дефинисаних стандарда формирања, ажурирања и коришћења података из аналитичких база није могуће доносити комплексне закључке о одређеном кривичном делу (као што је насиље у породици). Чисто нумеричко представљање овог проблема онемогућава анализу његове суштине (етиолошких, феноменолошких и виктимолошких специфичности) и проналажење корелација са другим појавама у локалној заједници. Због тога анализа података о насиљу у породици који су прикупљени из званичних докумената полицијских аналитичких служби не може бити усмерена на утврђивање реалне слике о постојању и карактеристикама ове појаве. Она пре упућује на разматрање адекватности извора података о тој појави. Може се, стога, претпоставити да у овом сегменту истраживања није коришћен

адекватан, објективан и поуздан извор података. Наиме, добијени резултати у свакој истраживаној заједници указују на постојање насиља у породици као кривичног дела, односно појаве, али без изражене учесталости. Такође, сви прикупљени статистички извештаји аналитичких служби показују да се у евиденцијама подаци категоришу према основном или тежем облику кривичног дела насиља у породици (чл. 194 КЗ или чл. 194 ст. 4), према старосној и полној структури извршилаца и оштећених (жртава) што, свакако, омогућава издвајање одређених карактеристика ове појаве у некој локалној заједници. Међутим, поједини статистички извештаји (ПС Нови Бечеј, ПС Пожега) садрже податке који омогућавају потпунији увид у распрострањеност, учесталост, трендове и друге карактеристике породичног насиља, као што су: одређење облика породичног насиља као физичког, психичког или сексуалног; национална структура категорије извршилаца, посебно значајна у вишенационалним срединама; родбински или партнерски однос извршиоца и жртве; категорија лица која пријављују насиље; временске одреднице кривичног дела насиља у породици – месец у години или дан у недељи када се то кривично дело најчешће врши; присуство деце као сведока насиља; рецидивизам извршилаца; предузете превентивне активности у заједници; реализовани облици проблемски оријентисаног полицијског рада; врсте и облици мултисекторске сарадње са другим институцијама локалне заједнице; исход покренутих кривичних поступака и структура изречених казни.

Прикупљање података, њихово ажурирање и анализа јесу значајни елементи за развијање политика, пружање услуга и праћење ефеката примењених мера везаних за насиље у породици. Поуздано, редовно и стандардизовано прикупљање података пресудно је за одређивање величине проблема, али и за утврђивање индикатора за процену ефикасности политика у вези са насиљем у породици. Без података, тешко је утврдити које су интервенције и мере успешне у борби против насиља над женама. Препознајући значај прикупљања података у борби против родно заснованог насиља, Извештај генералног секретара УН за 2006. годину указао је на значај креирања сета међународних индикатора за стварање упоредивих метода за дефинисање и мерење насиља (Резултат 3 Акционог плана у кампањи УН „Заједно ка укидању насиља 2008–2015“). Током 2009. године

упућени су позив и препорука свим земљама да успоставе систем за прикупљање и анализу података о родно заснованом насиљу који ће подржати политике и програме за заустављање насиља над женама и девојчицама. Важан корак ка остварењу тог циља јесте усвајање сета индикатора од стране статистичке комисије УН у фебруару 2009. године. Земље југоисточне Европе још увек нису усвојиле јединствен систем прикупљања података, али све земље су покренуле акције које су усмерене на формирање оваквог система (Николић, 2010).

Виктимолошко друштво Србије је у периоду од 1. до 30. новембра 2009. године реализовало истраживање под називом *Анализа постојеће процедуре и форме за прикупљање података о сексуалном и родно заснованом насиљу у институцијама које пружају услуге жртвама, анализа постојећих протокола међусекторске сарадње у процесу заштите жртва сексуалног и родно заснованог насиља и анализа добрих пракси у овој области*. Резултати наведеног истраживања требало је да послуже као основа за формирање јединствене методологије за прикупљање података о насиљу у породици. Предмет истраживања су биле постојеће институције и организације које пружају помоћ жртвама насиља у породици у Србији, које воде посебну евиденцију о жртвама насиља у породици, и организације које имају протоколе о међусекторској сарадњи. Истраживање је имало следеће циљеве: прикупљање података о начинима вођења евиденције и података о организацијама које имају потписане протоколе о међусекторској сарадњи, података о актерима укљученим у међусекторску сарадњу, протоколима за евидентирање података о насиљу у породици, њиховој ефикасности и њиховим недостацима.

У оквиру истраживања је послат упитник здравственим установама, невладиним организацијама и полицијским управама са молбом да одговоре на њега. За полазну основу при формирању узорка истраживања узет је списак ПУ на територији Србије са сајта Министарства унутрашњих послова. Потом су на подручју ПУ идентификоване здравствене установе и невладине организације.

Резултати истраживања који се односе на евиденције полицијских служби показују да полицијске управе не воде посебну евиденцију о жртвама насиља у породици. МУП Србије има јединствену базу података за сва дела за која су

поднесене кривичне пријаве. Та база података има исте индикаторе о оштећеном који се узимају приликом записника о пријему кривичне пријаве. Међутим подаци о броју интервенција, односно излазака на терен, и броју прекршајних пријава нису заступљени у поменутој бази и могу се добити из дневних извештаја (станичних евиденција) које воде полицијске станице. Ти извештаји се ручно воде и подаци о насиљу у породици се из тих извештаја ручно пребројавају и анализирају у случају потребе (Николић, 2010). Када су у питању истраживане локалне заједнице у предметном истраживању, **овај податак односи се на ПУ Ужице и ПУ Београд**. Поједине ПУ воде своје интерне евиденције које се односе само на насиље у породици (ПУ Крагујевац, ПУ Краљево и ПУ Зрењанин).

Из резултата поменутог истраживања Виктимолошког друштва анализирани су они подаци који се односе на истраживане локалне заједнице. Према анализи, **ПУ Крагујевац** бележи у својим евиденцијама следеће податке о насиљу у породици: име и презиме, адресу и јединствени матични број грађана и грађанки. Ови подаци се бележе и за учиниоца и за оштећену или оштећеног. Осим наведених података бележи се и опис догађаја. **ПУ Краљево** (ПС Врњачка Бања) има посебан образац који се зове Преглед догађаја са елементима насиља у породици, у коме се бележе следећи подаци: презиме и име извршиоца и жртве, однос извршиоца и жртве, датум, дан, место и време извршења, психичко стање извршиоца, начин извршења, да ли први пут поступају, датум подношења пријаве и исход. Ова ПУ такође на месечном нивоу ради преглед поступања полицијских службеника. Овај преглед има следеће податке: број пријављених догађаја, број интервенција припадника полиције, број узетих пријава на записник, број кривичних пријава ст. 194 КЗ РС, број достављених извештаја тужилаштву, број поднетих прекршајних пријава, издата упозорења, извештај достављен центру за социјални рад и, на крају, последице (лака телесна повреда, тешка телесна повреда, смрт лица). **ПУ Зрењанин** (ПС Нови Бечеј) води интерну евиденцију о жртвама насиља у породици, која се односи на кривичне и прекршајне пријаве које су поднели полицијски службеници и, у складу са тим, на број жртава, њихов узраст, сродство са извршиоцем, запосленост и сл.

У закључку истраживања Виктимолошког друштва Србије који се односи на евиденције полицијских управа, односно Министарства унутрашњих послова,

износи се запажање да *полицијске управе на територији Србије не воде посебну евиденцију о насиљу у породици и ова област није законски и системски уређена. Овај недостатак поједине ПУ покушавају да реше интерном евиденцијом насиља у породици на различитим обрасцима који имају сличну садржину, али су различито методолошки распоређени и тежки за упоређивање* (Николић, 2010:91). Резултате овог истраживања потврдили су и налази предметног истраживања локалних заједница у делу који се односи на начин прикупљања, ажурирања, могућности анализирања података и коришћења евиденција о породичном насиљу које воде подручне полицијске управе.

Уочено је такође, током анализирања Извештаја ПУ Краљево, да постојеће евиденције не садрже податке о карактеристикама кривичног дела насиља у породици које се односе на старосну, полну структуру извршилаца и жртава, на исходе покренутих кривичних поступака и на број прекршаја са елементима насиља у породици, али зато садрже одреднице које се односе на његову класификацију (физичко, психичко). Међутим, извештај ПУ Краљево садржи и две ставке које уносе конфузију у његово тумачење и анализу. **Прва ставка** (под редним бројем 5) обавештава да су полицијски службеници, приликом 56 интервенција по позиву због насиља у породици, **упозорили учеснике у догађају**. При томе остаје нејасно да ли су приликом интервенције објективно утврђене чињенице и околности самог догађаја, јер чињеница да се насилник и жртва стављају у исти положај у ситуацијама насиља и да им се под једнаким условима изриче упозорење (на шта?) представља, најблаже речено, преседан, без улажења у ниво професионалности и стручности полицијских службеника у интервенцији. **Друга ставка** у Извештају која доводи у питање однос полицијских службеника ове ПС према насиљу као прекршају или кривичном делу (под редним бројем 11) тиче се **немогућности одређивања профила насилника** из поднетих кривичних пријава. Професионално, стручно и правно утемељене кривичне пријаве, са приложеним доказима, морају садржати све информације неопходне за идентификовање извршилаца, жртава, свих околности и елемената пријављеног кривичног дела. Само у том случају проценат одбачених кривичних пријава биће занемарљив. Не чуди онда зашто је, од укупно 96 кривичних пријава које су полицијски службеници ПС Врњачка Бања поднели у

периоду од 1. 6. 2006. до 31. 12. 2011. године, у 13 случајева дошло до одбачаја пријаве, а само у 18 случајева подигнута оптужница за кривично дело насиља у породици. У периоду од 1. 1. 2009. до 30. 4. 2012. године, од укупно поднетих 55 кривичних пријава, у 11 случајева дошло је до њиховог одбачаја, а само у пет случајева је подигнута оптужница (Из Извештаја ПУ Краљево, 01К број 021-545/12 од 20. 6. 2012. године).

Из анализираних резултата предметног истраживања може се видети да је у посматраном шестогодишњем периоду број регистрованих (пријављених) кривичних дела из чл. 194 КЗ РС у свакој локалној заједници, с обзиром на њену величину, број становника, демографски састав, културолошке карактеристике, изразито мали. Почев од 2006. године, када је забележен најмањи број, сваке наредне године број регистрованих случајева насиља у породици је растао, да би 2010. године, у свим истраживаним локалним заједницама достигао највећи број, а већ наредне године опао за трећину.

Овај тренд пријављивања се, претпостављамо, може довести у везу са медијским, јавним кампањама, едукацијама, семинарима и ангажманом организација које се баве пружањем подршке и заштитом жртава породичног насиља, током 2010. године. Све ове активности предузимане су у склопу реализације пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, чији је носилац, у периоду од 2009. до 2012. године, било Министарство рада и социјалне политике Србије. Био је то до сада највећи пројекат који се односио на родно засновано насиље, са посебним нагласком на препознавању и спречавању насиља у породици, финансијски подржан од стране Краљевине Норвешке и УНДП (Програм Уједињених нација за развој). У оквиру пројектних активности завршен је Нацрт Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, и Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, који су усвојени годину дана касније. Све ове активности биле су усклађене и текле су паралелно са доношењем Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, коју је Савет Европе усвојио у Истанбулу 11. маја 2011. године (Spasić, 2012).

У складу са овим чињеницама, током 2010. године биле су предузете комплексне, координиране и континуиране кампање на целој територији Републике Србије, са циљем подизања свести становништва о друштвеној опасности и неприхватљивости сваког облика насиља у породици. У активности, едукације и пропагандне медијске кампање били су укључени припадници свих институција, агенција, организација и служби које се баве спречавањем и сузбијањем породичног насиља. Реализована су теренска истраживања распрострањености насиља у породици у појединим деловима Србије (Виктимолошко друштво је реализовало истраживање на подручју Војводине, Група за развојну иницијативу *SeConS* на подручју Централне Србије), дефинисани програми рада са починиоцима насиља у породици и у партнерским односима, подржано формирање локалних тела за родну равноправност при општинским скупштинама и финансијски помогнуте активности рад СОС телефона и локалних организација за пружање помоћи и подршке жртвама насиља у породици.

У све активности, на локалном и државном нивоу, били су укључени полицијски службеници Министарства унутрашњих послова, радници Министарства правде, Министарства рада и социјалне политике, Министарства науке и просвете и Министарства здравља. Одржана је и Национална конференција на којој су представљени нацрти стратегије и општег протокола. Другим речима, јавност и све категорије становништва током 2010. године свакодневно су били у прилици да слушају или гледају медијске и пропагандне садржаје који су се позивали на обавезу пријављивања свих случајева насиља у породици, без обзира на то где се дешавају. Због тога је током ове године број пријављених случајева породичног насиља био далеко већи него свих претходних и наредне године. Иако је пројекат формално завршен 2012. године, највећи део активности је предузет и највише резултата је постигнуто током 2010. године.

Међутим, и подаци којима располажу аналитичке службе указују на постојање и појаву насиља у породици у свим локалним заједницама. Поред тога, случајеви који нису обухваћени статистичким извештајима, а који су се десили током или у другој половини 2012. године, указали су на сву озбиљност и опасност неблаговременог реаговања и изостанка превентивног деловања према

овом проблему. Укупно 32 случаја убиства жена од стране супруга, бивших супруга или партнера (у 2010. години било је укупно 29 случајева убиства жена у породичном контексту).²¹ Према истом извештају, учиниоци су у свим случајевима били познати жени, а највећи постотак међу њима чине садашњи или бивши супруг или партнер (62,5%). У три случаја жене су убијене и поред тога што су пријављивале насиље, а насилник је поседовао оружје. Од случајева у којима се зна да ли је насиље пријављивано и пре него што се десило убиство, девет жена се обратило за помоћ и заштиту (полицији, центру за социјални рад). Од лица која су остала без мајке око 57% су малолетна деца. Три жене убијене су иако нису живееле у заједници са бившим супружником, и поред апела и амандмана које су предлагале женске невладине организације 2009. године, да се измени одређење „живота у заједничком домаћинству за бивше супружнике“ као услова за заштиту бивших супружника од насиља у породици. Овај облик убиства у евиденцијама аналитичких служби полицијских организација представља се као *убиство*, или *тешко убиство*, због чега није могуће анализом квантитативних података закључити да се ради о „специфичном“ облику убиства у породичним или партнерским релацијама, тзв. *фемциду*, који се често или углавном јавља као последица дугогодишњег насиља у породици.

Према Раселовој и Хармсовој (Russell & Harnes, 2001), фемцид је родно засновано убиство, учињено над женама, девојкама, девојчицама па и бебама женског пола од стране особа мушког пола. Да би се неко убиство окарактерисало као фемцид, учиниоцу мора бити релевантан пол жртве, тј. управо чињеница да је жртва жена. Као такав, фемцид је злочин против жена, мотивисан мржњом према женама, презиром и осећањем надмоћи, у ком починилац мисли да има право да одузме живот жени (Wormer & Roberts, 2009). Из аналитичких извештаја који су били доступни као извори података, **није било могуће идентификовати**

---

²¹ До ових података је, прикупљањем и анализом новинских чланака, дошла мрежа „Жене против насиља“, којом координира Аутономни женски центар из Београда. Извештај је објављен под насловом „Фемцид – убиства жена у Србији“ (Квантитативно-наративни извештај за 2012. годину) (http://www.zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_narativni_izvestaj_za_2012.godinu.pdf / приступљено 01.11.2013.

случајеве убистава који имају карактеристике фемицида. А они, свакако, представљају најтежу и најопаснију специфичност насиља у породици у било којој локалној заједници. Случајеви фемицида најдрастичније указују на потребу заштите од насиља у породици.

Други правац анализе иде ка објашњењу немогућности давања објективног приказа учесталости породичног насиља, узимајући у обзир управо његове специфичности. Породично насиље као друштвени феномен у Србији дуго није сматрано озбиљним обликом насиља, већ уобичајеним и социјално прихватљивим понашањем. Томе су, између осталог, допринела и патријархална схватања о односу полова и родитељству, која су још увек доминантна у нашој средини (Spasić, 2012). Зато се сви расположиви подаци увек узимају са извесном дозом резерве, посебно када су у питању евиденције и извештаји државних органа. Дијаметрално супротну, а тиме, претпоставља се, и реалну слику породичног насиља у конкретној локалној заједници давала су истраживања организација цивилног друштва, служби за помоћ и подршку жртвама. Репрезентативна истраживања спроведена у Србији, почев од 2001. године (истраживање ВДС на узорку од 700 жена старијих од 18 година), преко истраживања Аутономног женског центра из 2003. године (у оквиру програма *Женско здравље*, на узорку од 1.456 испитаница са подручја града Београда), студије Виктимолошког друштва Србије из 2010. године (спроведена на узорку од 516 пунолетних жена са територије АП Војводине) и истраживања Ромског женског центра „Бибија”, из 2010. године (изведено је на узорку од 150 учесница старости од 17 до 50 година, које претежно живе у четири неформална ромска насеља на територији Београда и Крушевца), закључно са истраживањем породичног насиља на простору централне Србије, које је 2010. године спровела организација *SeConS* – група за развојну иницијативу, на репрезентативном узорку од 2.500 пунолетних жена у ужој Србији, показала су да је, просечно: трећина испитаница током живота, најмање једном, доживела физичко насиље, претњу или насиље уз употребу оружја или оруђа, да 50% испитаница доживи психичко насиље и да око 10% испитаница током живота доживи сексуално насиље.

Специфичну слику распрострањености породичног насиља у Србији пружају евиденције организација које се баве пружањем помоћи и подршке

женама и деци који су жртве насиља у породици. Према подацима удружења Аутономни женски центар, том удружењу се од 2000. године до 2009. године обратило 5.660 жена које су доживеле насиље у породици. Према подацима Саветовалишта против насиља у породици, то удружење је 2009. године примило 4.888 позива у вези с насиљем над женама и насиљем у породици. У сигурним кућама је у периоду од 2000. године до 2010. године боравило 1.442 жене и 1.329 деце. У публикацији организације „Жене са инвалидитетом – невидљиве жртве насиља” наведени су подаци о случајевима насиља пријављеним том удружењу, као и студије случајева о насиљу над женама са инвалидитетом. Према подацима Удружења „...Из круга” које пружа подршку женама са инвалидитетом, од 1997. године до 2008. године удружење је примило је 5.520 позива због насиља у породици над женама са инвалидитетом (*Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*).²²

Ако се наведеним подацима дода и налаз према којем су испитанице у највећем проценту случајева доживљено насиље пријављивале овим организацијама па тек онда полицији, с правом се може претпоставити да евиденције полицијских служби не представљају објективну слику распрострањености, а још мање карактеристика породичног насиља у Србији.

Следеће ограничење односи се на непостојање информација о врстама, обиму и карактеристикама превентивних активности у заједници, реализованим облицима проблемски оријентисаног полицијског рада и облицима мултисекторске сарадње са другим институцијама локалне заједнице (центри за социјални рад, медицинске установе, тужилаштво). Због тога се стиче утисак да се пријављени случајеви насиља у породици само бележе, евидентирају, или прослеђују тужилаштву уз кривичну пријаву против извршилаца, без даљег праћења крајњих резултата покренутог кривичног поступка. Следећи корак анализе морао би бити везан за извештаје тужилаштва, потом за судске списе све до окончања поступка. Неопходност оваквог приступа проблему породичног насиља од стране локалних полицијских служби потврђује и студија која је

---

²² „Сл. гласник РС” бр. 027/2011 од 20.04.2011. године

спроведена у Шведској током 2004. године (Strand, 2012). Претходно је потребно напоменути да је ова земља достигла највиши ниво у заштити жена од породичног насиља, а сарадњу и координацију надлежних институција поставила као императив подржан стабилним изворима финансирања и системом социјалне заштите и подршке жртвама родно заснованог насиља (Спасић и Радељић, 2010:379-393). У поменутој студији учествовали су полицијски службеници једне од 24 полицијске станице у Содерторну (Södertörn), предграђу Стокхолма. Током целе 2004. године сви полицијски службеници прошли су обуку о интерперсоналном насиљу која је укључивала теоријска предавања и рад на решавању конкретних случајева породичног насиља. У периоду од јануара 2005. године до јануара 2007. године полицијски службеници су, у оквиру проблемски оријентисаног рада, прикупљали податке о извршном кривичном делу, о извршиоцима и жртвама (пол, старост, националност). Такође, полицајци су процењивали, краткорочно и дугорочно, ризик за будуће инциденте насиља у породици, као низак, средњи, висок односно веома озбиљан (фаталан) ризик, на основу праћења и анализе начина живота и породичних релација посматраних (превентивно надзираних) породица. Имали су одобрење да, на основу сопствених процена, предузму заштитне акције којим би се насиље предупредило. У оквиру тих активности могли су да врше директну претрагу о потенцијалном насилнику или жртви (приступ оружју, преглед извршених кривичних дела и др.), али и да успоставе директан контакт са социјалним службама и сигурним кућама како би се заштитила деца. Посебан приступ примењен је према рецидивизму и повратницима. Специфичне мере надзирања преузимане су у периоду од 28 до, максимално, 52 месеца, а просечно су трајале 35 месеци.

Ова студија је представила пример „добре праксе“ полицијског рада (превентивног, проблемски оријентисаног, интерагенцијског) у одговору на породично насиље, указујући на поједине значајне чињенице које недостају у раду полиције у Србији. Због тога је, између осталог, и значајно сакупити све информације и податке о регистрованим случајевима породичног насиља и о пријављеним породичним конфликтима који указују на потенцијално насиље, пратити све породице чији су односи нарушени било којим обликом насиља (претњама физичким насиљем, физичким, психичким, сексуалним или

економским насиљем) и благовремено евидентирати информације од значаја за предузимање превентивних активности.

2.6 Мултисекторска координација и партнерство

Истраживања породичног насиља спроведена у земљама у којима постоји вишедеценијска традиција друштвене реакције на овај проблем, указала су на значај координираног, повезаног, сложеног, мултисекторског одговора и сарадње институција на спречавању и сузбијању ове појаве. У овим земљама функционишу својеврсне локалне коалиције или локалне безбедносне мреже, које се, између осталог, баве и партнерским, интерагенцијским одговором на насиље у породици. На основу анализе страних искустава (Спасић и Радељић, 2010), надлежни државни органи у Србији наложили су усвајање стратегије и општег протокола о сарадњи институција у борби против насиља у породици.

Такође, треба нагласити да свако истраживање насиља у породици у Републици Србији нужно уводи анализу и разматрање постојања и примене интерних протокола о сарадњи и координирању активности релевантних државних институција и њихових подручних организационих јединица у одговору на насиље у породици. Зато је у оквиру овог истраживања предвиђено и утврђивање наведених чињеница. Претпоставило се да у време реализације истраживања у истраживаним локалним заједницама није било потписаних интерних протокола и да нису стандардизовани ни формализовани облици мултисекторске координације полиције и других ресурса комуналне инфраструктуре у одговору на проблем породичног насиља (**Хипотеза 5**).

Секундарном анализом доступних релевантних институционалних извештаја и евиденција полицијских служби у локалним заједницама, као и спровођењем индивидуалних стандардизованих и претходно одобрених интервјуа са начелницима ПУ Зрењанин и ПС Звездара, утврђено је следеће:

Крагујевац. У Граду Крагујевцу је 14. 10. 2008. године потписан *Протокол о међусекторској сарадњи у процесу заштите жртава насиља у породици на подручју града Крагујевца*. Протокол су потписали: Град Крагујевац,

Полицијска управа Крагујевац, Клинички центар Крагујевац, Дом здравља Крагујевац, Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац, Школска управа Крагујевац, Хуманитарна невладина организација „Оаза сигурности“ и Центар за социјални рад „Солидарност“ из Крагујевца. Као разлози за доношење протокола наведени су: недовољно познавање улога, надлежности, начина деловања, капацитета и ограничења појединих система у локалној средини који се баве проблемима насиља из сфере правосудних и безбедносних структура, локалних власти, социјалне заштите, здравства, образовања и грађанског друштва; размена информација важних за поступање; неформализоване заједничке процедуре деловања; развијање праксе заједничке евалуације предузетих акција и мера; стварање јединствене базе података значајних за сузбијање насиља у породици.

Звездара. На општини Звездара је 1. децембра 2009. године потписан *Протокол о поступању институција на Звездари у случају насиља у породици*. Протокол су потписали: председник градске општине Звездара, председници актива директора звездарских основних и средњих школа, Предшколске установе Звездара, Дома здравља Звездара, Центра за социјални рад Звездара, полиције, Трећег општинског суда, Трећег општинског јавног тужилаштва, градског органа за прекршаје и Аутономног женског центра. Протоколом би требало да се: унапреди заштита особа које трпе насиље у породици, повећа број откривених случајева насиља у породици, повећа број судски процесираних и законски санкционисаних случајева насиља у породици, формира јединствена база података о насиљу у породици, подигне безбедност и снизи ниво стреса професионалаца и волонтера ангажованих на заштити жртава.

Нови Бечеј. У овој локалној заједници интерни протокол је потписан крајем 2009. године. Као потписници су се изјаснили: Општина Бечеј, институције и државни органи (Центар за социјални рад, Полицијска станица, Прекршајни суд, Дом здравља Бечеј), образовне институције Бечеја (директори школа, служба психолога и педагога и др.) и медијска представништва. Подршку су пружили: Мисија ОЕВС у Србији, Грађанске иницијативе Београд и НВО Бечејско удружење младих.

Све партнерске организације, потписнице протокола, поштују заједничке принципе рада: сигурност жртве је приоритетни циљ у свим интервенцијама; за насилно понашање одговоран је искључиво насилник; примарни задатак је заустављање насиља и здравствено збрињавање жртве. Ту су и поштовање потреба, права, емоција и одлука жртве, хитност у поступању уз избор најцелисходнијих процедура, препознавање и супротстављање предрасудама у третману жртава и насилника (посебно у односу на полне, етничке, верске разлике, различите сексуалне оријентације, ментална и физичка обележја и др.), преузимање одговорности партнерских организација за поступање у оквиру својих улога, надлежности и мисија и подизање стручних компетенција кроз планске едукације и афирмацију примера добре праксе.

Пожега. У овој локалној заједници је још 2006. године, уз подршку полиције Швајцарске, успостављен модел институционалне сарадње између институција овлашћених да реагују на случајеве насиља у породици. Успостављена је веза између институција општинског јавног тужилаштва, полиције, Центра за социјални рад, судије за прекршаје и Дома здравља. СОС телефон је радио две године у поподневним часовима сваког дана сем викенда, а у Ужицу је отворена „Сигурна кућа“. О пријавама које су добијане преко СОС телефона обавештавани су полиција, Дом здравља и Центар за социјални рад. Током реализације овог истраживања, општи протокол је био на снази.

Врњачка Бања. У овој локалној заједници није потписан интерни протокол о сарадњи институција. То је једина истраживана локална заједница у којој свака од служби (полиција, центар за социјални рад, медицински центар) у одговору на насиље у породици примењује своје процедуре. Оне сарађују са другим институцијама, али ти облици сарадње нису стандардизовани нити формализовани.

Узимајући у обзир све чињенице, долази се до закључка да **Хипотеза 5** није потврђена у истраживаним локалним заједницама, **осим у Врњачкој Бањи**. То значи да су све ове заједнице имале потписане протоколе о сарадњи институција и пре усвајања општег протокола и посебних, ресорних протокола. За

локалну заједницу у којој то није био случај стоји обавеза поштовања интерних протокола посебних министарстава.

У циљу сагледавања оперативног аспекта функционисања локалних безбедносних мрежа и коалиција, односно партнерског одговора институција на проблем насиља у породици, спроведени су интервјуи са највишим руководиоцима локалних полицијских организација. Они су одговарали на 22 питања (претходно одобрених од Дирекције полиције) о специфичностима локалног партнерства и условима за његово ефикасно функционисање.

Интервјуи са начелницима ПУ Зрењанин и ПС Звездара²³ омогућили су компаративно сагледавање начина функционисања концепта полицијског рада у локалним заједницама и квалитативну процену локалне **мултисекторске координације и партнерства**. Питања из интервјуа односила су се на тренутну ситуацију у спровођењу концепта у истраживаној локалној заједници, координирано деловање на спречавању и сузбијању насиља у породици и преносивост концепта у друге локалне заједнице у Србији.

Према наводима начелника ових организационих јединица МУП-а Републике Србије, у Новом Бечеју је, на пример, још 2003. године формиран Савет за безбедност и општу сигурност. Године 2004. Савет је проширен формирањем пет *одбора за превенцију*, чији је задатак спровођење превентивних програма у појединим областима и изграђивање чвршћих партнерских односа у решавању безбедносних проблема. На подручју ПС Звездара формиран је Савет за безбедност 2008. године, а 2009. године потписан је *Протокол о поступању институција на Звездари у случају насиља у породици*. Поред полиције, у раду локалних заједничких тела, зависно од безбедносне проблематике или облика криминала, учествују и представници центра за социјални рад, медицинског центра, просветних и школских институција, тужилаштва, суда, сигурне куће, невладиних организација, нека струковна удружења и други. На тај начин су испуњени формални и институционални услови функционисања локалних коалиција и мултиагенцијског партнерства.

---

²³ Транскрипти интервјуа дати су прилозима 3 и 3а.

Према запажањима интервјуисаних руководиоца, не може се закључити да се у истраживаним локалним заједницама на годишњем нивоу повећава број позива због насиља у породици. Оба руководиоца уочила су да је 2010. године тај број позива био далеко већи него у неколико претходних или наредних година, али нису могли објаснити разлоге за то. Такође, може се уочити да ниједна организациона јединица нема систематизована радна места или пројектована кадровска решења за проблем насиља у породици. У области превентивног рада, у Новом Бечеју позорничка и патролна делатност подразумева и обиласке грађана „од врата до врата“. Изабрана су и два полицајца за превенцију и извршена је подела безбедносних сектора полицијске станице на 15 мањих целина (квартова). На подручју ПС Звездара превентивни рад подразумева позорничку и патролну делатност полиције на сектору, без одређења конкретних активности. Обе полицијске организационе јединице одржавају редовну комуникацију са локалним медијима.

О преносивости модела полицијског рада који се примењује у овим локалним заједницама на друге локалне заједнице у Србији, начелник ПУ Зрењанин сматра да је овај начин полицијског рада ефикаснији од традиционалног. Према мишљењу руководиоца ПС Звездара, за постојеће услове у Србији ипак је боље задржати и неке карактеристике традиционалног концепта полицијског рада, јер децентрализација полиције у Србији није добар приступ и не гарантује да би се полицијски рад ефикасније реализовао. Оба руководиоца наводе да су за успешну примену овог концепта неопходни: стабилни извори финансирања, сузбијање корупције и у полицији и у свим другим институцијама локалне заједнице на свим нивоима, професионализација и деполитизације полиције, континуирана едукација полицијских службеника, али и усвајање Стратегије полицијског рада у локалној заједници.

Информације о мултисекторској сарадњи и координираном одговору институција локалних заједница на проблем породичног насиља, прикупљене из интервјуа са начелницима ПУ Зрењанин и ПС Звездара, потврдиле су налазе из прве евалуације овог концепта из 2004. године. Њихова перцепција овог аспекта функционисања локалних безбедносних мрежа и коалиција указала је на постојање спремности истраживаних локалних заједница за дефинисање,

имплементацију и примену комплекснијих локалних превентивних програма (Поповић-Ћитић, 2008), али и на постојање механизма сарадње који су идентификовани и у студијама Рајана из 2005. и 2008. године (Ryan, 2005; 2008).

Функционисање локалних безбедносних мрежа – студија случаја Нови Бечеј

У следећој фази квалитативне анализе функционисања локалних безбедносних мрежа, као предмет анализе узета је општина Нови Бечеј, сходно чињеници да је иста локална заједница била и предмет посматрања у току истраживачког поступка. За процену перформанси и ограничења полицијског рада у локалној заједници у којој функционишу мултисекторски одговор на безбедносне проблеме, проблемски оријентисан полицијски рад и превентивне стратегије и у којој постоји потписан протокол о сарадњи институција, коришћена је секундарна анализа докумената које су донеле локалне институције и полиција у периоду од 2003. до 2008. године (локална безбедносна стратегија, акциони планови за спровођење стратегије, правилници о раду Савета за безбедност и сигурност, акциони планови за решавање локалних безбедносних проблема, годишње анализе превентивних активности и резултати мапирања безбедносних догађаја). Процена је вршена на основу дефинисаних циљева, предузетих активности, постављених рокова, именованих носилаца активности и сагледавања индикатора успешности. Као стандард за процену је коришћен *Документ визије за реформу Министарства унутрашњих послова Републике Србије*. У исту сврху, као метод је коришћено и непосредно посматрање.

Кроз квалитативну процену ефеката полицијског рада у заједници посматрани су и други елементи *community policing*-а: филозофија, оперативно-тактичка димензија полицијског рада и организационе промене. У секундарној анализи административних докумената посебна пажња посвећена је процесу израде и доношења стратешких и акционих планова за спровођење полицијског рада у локалној заједници и улози руководиоца и полицијских шефова.

Према организационој структури МУП-а Републике Србије, на подручју општине Нови Бечеј налази се полицијска станица Нови Бечеј, која организационо припада Полицијској управи у Зрењанину. На подручју полицијске станице налазе

се три безбедносна сектора: Полицијско одељење Ново Милошево, безбедносни сектор прве категорије Нови Бечеј и безбедносни сектор Кумане. У полицијској станици раде укупно 53 полицијска службеника на различитим пословима. Патролна делатност представља доминантан облик полицијског рада. Заступљене су углавном моторизоване патроле.

Активности и перформансе полицијског рада у локалној заједници. Развој и спровођење полицијског рада у локалној заједници Нови Бечеј базира се на Документу визије за реформу Министарства унутрашњих послова Републике Србије (2003). Стратегија полицијског рада у овој локалној заједници заснива се на активностима које обухватају:

- партнерство и комуникацију са различитим агенцијама и институцијама у локалној заједници;
- превентивну делатност полиције;
- проблемски оријентисан рад полиције;

За реализацију ових активности, у децембру 2003. године у скупштини општине Нови Бечеј усвојена је локална безбедносна стратегија, која систематизује различите активности, указује на основне принципе и кључне области рада и именује носиоце активности. За реализацију предвиђених активности донети су и акциони планови. Као посебне стратешке области издвојене су:

- комуникација (екстерна и интерна);
- организација и структура полиције (полицијски модел);
- рад усмерен на заштиту суседства (*Neighbourhood Oriented Policing*);
- проблемски оријентисан рад полиције;
- праћење и оцена резултата рада полиције у заједници.

У комуникацији са локалном заједницом уведено је радно место портпарола полицијске станице, остварена сарадња са локалним радио и штампаним медијима, спроведена акција упознавања грађана и секторских полицајаца („од врата до врата“), штампане су брошуре и флајери са

информацијама о начинима комуникације грађана и полиције, израђена веб-страница општине са информацијама о раду полицијске станице и актуелним безбедносним догађајима и предвиђени периодични састанци грађана и полиције за размену безбедносних информација и решавање актуелних проблема у локалној заједници. У оквиру интерне комуникације једном недељно се одржавају секторски састанци, на којима се врши анализа стања безбедности на сектору и на којима се са руководиоцима безбедносних сектора размењују информације и предвиђене периодичне едукације полицајаца за квалитетну комуникацију са грађанима и у оквиру полицијске станице.

У организационо-структурном аспекту, формирана је канцеларија за имплементацију пројекта рада полиције у локалној заједници са три официра и аналитичарем и отворена су још два полицијска деташмана (полицијска одељења или канцеларије за полицију) у насељеним местима Кумане и Бочар. У оквиру рада усмереног ка заштити суседства, извршена је подела безбедносних сектора на мање целине (рејоне, квартове и суседства) и одређени полицајци задужени за тако дефинисане микроцелине.

Решавање локалних безбедносних проблема иницирано је на основу захтева грађана, резултата анкета и испитивања јавног мњења, захтева локалних агенција или на основу полицијске перцепције проблема. Као највећи безбедносни проблеми уочени су:

- насиље у породици;
- пси луталице;
- пољске штете, крађе у атару, крађа стоке и пољопривредне механизације;
- крађа бицикала.

Као индикатори постигнутих резултата полицијског рада у локалној заједници који ће се редовно пратити, постављени су: пораст поверења грађана у рад полиције, број решених безбедносних проблема, број основаних притужби на рад полиције, брзина и квалитет реаговања на позив грађана, превентивно деловање, промена имица полицијске организације.

Партнерство са другим агенцијама у локалној заједници. У оквиру мултиагенцијског партнерства, за подручје општине Нови Бечеј формиран је крајем 2003. године Савет за безбедност и општу сигурност. Његови циљеви су сагледавање и анализа безбедносних проблема и потреба грађана у локалној заједници и проналажење алтернативних решења, уз учешће представника локалних власти, полиције и агенција (институција) које постоје на локалном подручју. У састав овог мултисекторског тела ушли су представници: локалне самоуправе, полиције, месних заједница, државних органа (правосуђе, тужилаштво, прекршајни органи, центри за социјални рад), школа, здравствених институција, привредних предузећа, организација цивилног друштва, удружења грађана и локалних медија. Састав Савета одражава и етничку структуру становништва.

Превентивна делатност полиције у локалној заједници. Године 2004. Савет за безбедност и општу сигурност проширен је формирањем пет *одбора за превенцију*, чији је примарни задатак било спровођење превентивних програма у појединим областима и изграђивање чвршћих партнерских односа у решавању безбедносних проблема. Сваки одбор има најмање шест чланова, од којих пет чланова именује локална заједница, а једног локална полиција. Формирани су одбори за:

- превенцију у области криминалитета (има за циљ смањење броја кривичних дела које врше малолетници, дела у вези са наркоманијом, насиља у породици, крађа у атару и пољске штете, крађе стоке и пољопривредне механизације, крађе бицикала и кривичних дела у области екологије, заштите вода и ловишта);
- превенцију у области јавног реда и мира (планира превентивне активности усмерене на смањење прекршаја против јавног реда и мира, на спречавање асоцијалних облика понашања алкохоличара, скитница, беспосличара, на решавање проблема паса луталица, на превенцију вандализма, графита, деструктивног понашања, превенцију алкохолизма и точења пића малолетницима);

- превенцију у области безбедности саобраћаја (анализира и планира активности које су усмерене на безбедно одвијање саобраћаја на путевима, смањење броја саобраћајних незгода и њихових последица, на подизање нивоа саобраћајне културе возача, деце у школама и возача пољопривредних машина);

- превенцију у области међуетничких односа (предузима активности усмерене на очување добрих међуетничких односа и старање о заступљености сваке етничке групе у остваривању безбедносних потреба; највећи део активности усмерен је на успостављање комуникације са грађанима ромске националности, који исказују и највиши степен неповерења у рад полиције);

- превенција у области екологије (анализира и решава проблем одлагања смећа у граду и приградским насељима, организације и рада комуналних служби и повећања безбедносне културе грађана).

Од 2005. године на подручју општине Нови Бечеј спроводе се активности тзв. полицајца за превенцију. Њихово ангажовање има за циљ сагледавање могућности, ефеката и ограничења модела полицирања који у свом приступу даје предност превенцији и проблемски оријентисаном раду полицијских службеника. С тим циљем извршена је подела безбедносних сектора полицијске станице на 15 мањих целина – квартова и именовани полицијски службеници.

Истовремено, у полицијској станици је извршен одабир два полицајца за превенцију. Њихова основна активност је комуникација са грађанима, локалним институцијама и агенцијама, са задатком идентификовања изазова, претњи и ризика за људску безбедност у локалној заједници и предлагања превентивних пројеката. Критеријуми за њихов избор били су: креативност, вештина посредовања, приступачност, независност, критичко размишљање, способност аналитичког приступа, организацијске вештине, самосталност у одлучивању, решавању проблема, комуникативност и способност тимског рада. Идејом за ангажовањем тзв. полицајца за превенцију и њеном операционализацијом створени су услови за реалније сагледавање стања, узрока, носиоца и последица одређених безбедносних појава, а тиме и основа за планирање и реализовање активности на њиховом сузбијању. Постигнути су значајни резултати, који се огледају у приближавању полиције грађанима, успостављању основе за

заједничко, партнерско решавање безбедносних проблема. Започето је стварање међусобног поверења и заједничке одговорности за стање безбедности у микроцелини.

Проблемски оријентисан рад. Насиље у породици је идентификовано као безбедносни проблем на основу анализе пријављених догађаја дежурној служби полицијске станице у Новом Бечеју, броја полицијских интервенција и активности организација цивилног друштва које се баве пружањем помоћи и заштите жртвама породичног насиља. Анализе су указале да овај проблем показује тренд раста, праћен страхом жртва да пријаве насиље, што индиректно доприноси порасту „тамне бројке“. Статистичке базе података у полицији показују да се на овом подручју годишње евидентира од 90 до 95 случајева насиља у породици. Велику препреку ефикаснијем раду полиције на превенцији овог проблема представљају страх жртва да пријаве насиље и патријархална свест о оправданости насиља. Заједно са другим партнерима, полиција је учествовала у оснивању СОС телефона за жене и децу који су жртве насиља и обезбеђивању просторија за рад „Сигурне куће“.

Надгледање квартова обиласком грађана „од врата до врата“ примењује се у оквиру превентивних полицијских активности и у оквиру проблемски оријентисаног рада. Има за циљ остваривање непосредног контакта полиције са грађанима, заједничко дефинисање и решавање проблема и изградњу међусобног поверења. Годишње се реализује око 360 посета грађанима и њиховим домовима на подручју безбедносних сектора. Пешачким патролама, уз ангажовање око 30 полицајаца, обиђу се просечно 84 улице годишње.

У оквиру проблемски оријентисаних и превентивних активности полиције на подручју Новог Бечеја континуирано и систематски спроводи се оперативна пракса мапирања безбедносних догађаја. Овом методом сагледава се просторна дистрибуција појединих врста кривичних дела и безбедносних појава и уочавају одређене правилности у њиховом извршавању (место, време, начин, извршилац, жртве итд.). У овој локалној заједници мапирају се: тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, разбојништво, тешке крађе, крађе, ситна дела крађе, силовање, блудне радње, тешке телесне повреде, лаке телесне повреде, насиље у

породици, прекршаји против јавног реда и мира (туче, угрожавање сигурности других лица, непристојно, дрско и безобзирно понашање), тешке саобраћајне незгоде са погинулим или повређеним лицима, пожари, експлозије и др.

Недостаци, препреке и ограничења у реализацији стратегије полицијског рада. На основу секундарне анализе институционалних докумената и непосредног посматрања током боравка у Новом Бечеју, дошло се до значајних налаза. Најпре, уочено је да локална безбедносна стратегија и акциони планови предвиђају кратке рокове за реализацију већине активности (од шест месеци до годину дана). Истовремено, они не предвиђају потребна финансијска средства за њихово спровођење, нити изворе финансирања. Не постоји временски континуитет у усвајању акционих планова, нити конзистентност у праћењу резултата реализованих активности.

Као потенцијалне препреке за успешно спровођење полицијског рада у овој локалној заједници, препознати су: неадекватни материјални и технички ресурси, отпори променама у полицијској организацији и локалној заједници, технолошки недостаци (недовољна примена рачунара и савремених метода и уређаја у форензици) и недостатак едукованих кадрова.

У организационој структури полицијске станице уочени су недостаци у облику: централизованог буџетирања и ограничених средстава на локалном нивоу, непостојања важних структура на локалном нивоу (аналитика, финансије, комуникација са медијима), ефикасног функционисања вертикалне линије командовања и ограничених менаџерских капацитета.

Код праћења резултата рада и реализације предвиђених активности, локалном стратегијом и акционим плановима није предвиђена супервизија независних органа као облик демократске контроле.

Савет за безбедност и сигурност нема континуитет у свом деловању, састаје се *ad hoc*, зависно од постојећих безбедносних проблема. На тај начин није дат подједнак значај свим облицима криминалитета, иако су формиран посебни савети и радне групе за спречавање и сузбијање појединих облика криминалних активности.

Иако је остварена добра и функционална сарадња са грађанима, у непосредном посматрању могло се уочити да су и даље присутне апатија и

инертност шире заједнице, те да су за сарадњу и активно учешће у решавању проблема спремни углавном оштећени.

У локалној заједници иницијатор свих активности и даље је полиција. Изостају иницијатива и креативност других агенција у осмишљавању, предлагању и вођењу превентивних активности. Пројекат „полицајац за превенцију“ замишљен је као експеримент и нема законску основу и регулативу. Постојећи број полицајаца за превенцију је мали и недовољан за величину ове локалне заједнице. Одбори за превенцију различитих облика криминала немају континуитет у свом раду, састају се по потреби. У најширем смислу, нису дефинисани индикатори успешности превентивног рада. У оквиру полицијске организације присутан је потцењивачки однос одређеног броја припаднике службе према деловању полицајаца за превенцију. Намеће се потреба да се за дужи период донесе интерни системски акт који ће дефинисати рад полицајаца за превенцију.

У реализацији активности предвиђених стратегијом и акционим плановима у Новом Бечеју нису предвиђени контакти са комуналном полицијом. Као ограничење у реализацији стратегије полицијског рада уочено је и непостојање мини полицијских станица, иако су грађани указивали на неопходност њиховог формирања.

3. УСПЕШНОСТ И КВАЛИТЕТ КОНЦЕПТА ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Специфична врста евалуације односно процене успешности и квалитета полицијског рада у локалној заједници извршена је и приликом поступка утврђивања безбедносних потреба грађана у истраживаним локалним заједницама. У оквиру тог поступка грађани су, процењујући постојеће услуге и активности полицијских служби у својим локалним заједницама, указали на успешност и квалитет досадашњег начина полицијског рада, указујући истовремено на потребу за квалитативним и квантитативним променама у организацији и реализацији полицијских активности у локалним заједницама. То су својеврсне препоруке полицијским руководиоцима, на основу којих је могуће усмерити превентивно деловање, предузимати ефикасне проблемски оријентисане полицијске активности, реорганизовати позорничку и патролну делатност, побољшати комуникацију са грађанима и повећати степен њиховог поверења, смањити страх од криминала и, у крајњој инстанци, утицати на квалитет њиховог живота у заједници.

Међутим, успешност и квалитет реализације полицијских активности у оквиру ове стратегије полицијског рада, пре свега зависе од њихових непосредних реализатора, односно од става који полицијски службеници имају према концепту полицијског рада у локалној заједници. Како се њихови ставови формирају на основу искустава вишегодишњег полицијског рада, процена тих ставова представља специфичну врсту евалуације концепта.

Поступак евалуације концепта полицијског рада у локалној заједници у Србији реализован је кроз две фазе, односно кроз два сегмента за која се на основу страних искустава проценило да, у складу са предметним и циљним усмерењем истраживања, могу дати објективну слику десетогодишњег периода примене концепта у Србији. У првој фази, истраживање је било усмерено на сагледавање односа полицијских службеника према примени концепта полицијског рада у локалној заједници као полицијске стратегије и начина реаговања на проблем породичног насиља. У другој фази, евалуација је подразумевала процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у

ситуацијама породичног насиља и њеног односа према жртвама, као и процену задовољства жртава предузетим полицијским радњама. У делу који следи биће приказани и анализирани најпре резултати анкетирања полицијских службеника, а потом ће уследити и приказ резултата процене успешности и квалитета реаговања полиције у односу на породично насиље и жртве.

3.1 Однос према концепту полиције у заједници

– перцепција полицијских службеника

Анкетирањем је обухваћена категорија средњег менаџмента (шефови одсека, руководиоци оперативних група, вође сектора) и непосредни извршиоци (полицајци позорници, секторски полицајци, патролни полицајци), са образложењем да полицијски службеници који непосредно на терену реализују овај облик полицијског рада и њихов однос према концепту *community policing*-а, представљају један од узрока (услова) успешности или лоших резултата у његовој примени (Spasić et al., 2013).

У овом делу истраживања примењен је упитник *Однос према концепту и процена његове одрживости*, за чију израду је као модел коришћен упитник из испитивања спроведеног на Административном официрском курсу на Јужном полицијском институту (*The Administrative Officers Course – AOC, at The Southern Police Institute*), креиран 1951. године на Универзитету у Луисвилу, и прилагођен специфичностима примене концепта у Србији. Модел упитника предвиђеног за примену у овој фази истраживања упућен је, пре дефинитивног формалног и материјалног уобличавања, на сагласност Дирекцији полиције. Према процедури спровођења истраживања у којем учествују униформисани полицијски или оперативни радници МУП-а Републике Србије, претходну сагласност на форму и садржину предложених питања из Упитника даје Дирекција полиције, односно Управа полиције, Управа криминалистичке полиције и начелници подручних полицијских управа, уколико у истраживању учествују радници њихових управа. У томе се састоји једна од специфичности поступка прикупљања података у сектору безбедности, поред честог одлучивања и утицаја руководиоца на састав

и структуру узорка (односно, броја и конкретних учесника у самом истраживању) (Ђурић, 2013).

Упитник је садржао две целине. Прва целина (од девет ставки) односи се на *опште информације о испитанику* које опредељују његов статус у оквиру полицијске организације (радно место, звање и дужину полицијског радног стажа), али и демографски статус (пол, старост, степен и врсту образовања). Друга целина садржи 16 питања дихотомног типа која дефинишу испитаников однос према концепту полицијског рада у локалној заједници (14 питања) и процену, односно предуслове његове одрживости у Републици Србији (два питања).

У анкетирању су учествовали полицијски службеници који имају вишегодишње радно искуство (више од три године) у примени ове стратегије полицијског рада. Зато је примењени узорак имао карактеристике пригодног и намерног узорка, а његова величина се, према локалној полицијској служби, кретала од 12 до 21 полицијског службеника. Број и структура узорка били су условљени следећим околностима: 1) у анкетирању су учествовали полицијски службеници који су директно ангажовани у примени концепта полицијског рада у локалној заједници, а чији број у просеку чини између четвртине и петине укупног броја униформисаног састава полицијских станица. У Новом Бечеју је тај број већи од самог увођења концепта, а на Звездари и у Крагујевцу је број мањи од предвиђеног, због величине полицијске станице, односно локалне заједнице, и специфичне и комплексне безбедносне проблематике; 2) анкетирање је спроведено у термину који су одредили руководиоци полицијских станица како би се, према њиховој процени, што мање реметили радни процес и обављање свакодневних полицијских активности у локалној заједници; 3) сагласност за учешће сваког полицијског службеника давали су његови непосредни руководиоци.

У табели која следи дата је структура узорка према поменутиим критеријумима, односно независним варијаблама:

Табела 24: Структура узорка

Варијабле	<i>N</i> = 71	<i>N</i> (%)
Полицијска станица		
Звездара	12	(16,9)
Крагујевац	13	(18,3)
Врњачка Вања	13	(18,3)
Пожега	12	(16,9)
Нови Вечеј	21	(29,6)
Пол		
мушки	67	(94,4)
женски	4	(5,6)
Стручна спрема		
средња	59	(83,0)
виша	6	(8,5)
висока	6	(8,5)
Радни стаж у полицији		
1-5	9	(12,9)
6-10	21	(30,0)
11-15	7	(10,0)
16-20	22	(31,4)
21-25	4	(5,7)
26-30	5	(7,1)
31-35	2	(2,9)

У анализи резултата анкетања, у наредном делу биће приказана структура одговора испитаника за свако постављено питање. Одговори су анализирани према следећим критеријумима: полицијским станицама у којима испитаници раде, степену стручне спреме, полу и годинама радног стажа. Ова четири критеријума узета су као основа анализе, сходно моделима и искуствима земаља Европе, САД и Северне Америке и њихових полицијских служби, који су показали да успешност примене концепта полицијског рада у локалној заједници и однос полицијских службеника према његовој примени зависи, између осталог (политичка клима у земљи, законска заснованост, постојећи полицијски модел или систем, карактеристике менаџмента, техничка опремљеност и др.) и од: специфичности локалне заједнице и њене полицијске организације, степена образовања, стручности и специјализованости полицијских службеника, дужине њиховог радног искуства и пола (Kelling, 1988; Goldstein, 1990; Kelling et al., 1988; Gowri, 2003; Miller, 1998, 1999). Због величине и структуре узорка резултати неће

бити приказивани посебно за сваку полицијску станицу, већ ће се вршити поређења између група на основу поменутих критеријума.

Предвиђено је и да овај сегмент евалуације омогући проверу заснованости постављене претпоставке по којој, полицијски службеници који су директно ангажовани у примени концепта (*community policing*) нису спремни да прихвате све промене у оквиру нове стратегије полицијског рада, зависно од радног места, стручне спреме, дужине радног стажа и пола (**Хипотеза 6**).

Након обраде података, на узорку од $N = 71$, структура одговора на постављена питања изгледа овако:

Табела 25: Дескриптивни показатељи структуре одговора

Питање:	Позитиван одговор А (ДА) %	Негативан одговор В(НЕ) %	Нема одговор на питање Ц (НЕ ЗНАМ) %
П1 Да ли је, по Вашем мишљењу и Вашем досадашњем искуству, у пракси, концепт полиције у заједници добар и ефикасан приступ у обављању полицијских послова?	45 (63%)	22 (31%)	5 (6%)
П2 Да ли мислите да се концептом полиције у заједници изграђује веће поверење грађана у односу на полицију?	43 (60%)	22 (31%)	6 (9%)
П3 Да ли сте Ви спремни да прихватите све промене у свом раду које подразумева концепт полиције у заједници?	55 (77%)	10 (14%)	6 (9%)
П4 Мислите ли да сте довољно материјално стимулирани за реализацију концепта полиције у заједници?	9 (13%)	58 (82%)	4 (5%)
П5 Да ли постојећа опрема коју користите у раду може да задовољи потребе полицијског рада у локалној заједници?	21 (29%)	49 (69%)	1 (2%)
П6 Да ли мислите да су Ваше колеге спремне и да прихватају промене које подразумева концепт полицијског рада у заједници?	33 (46%)	22 (31%)	16 (23%)
П7 Да ли мислите да су Ваши руководиоци (виши менаџмент) спремни на промене које подразумева концепт полицијског рада у заједници?	45 (63%)	12 (17%)	14 (20%)

П8	27 (39%)	39 (55%)	5 (6%)
Да ли сте задовољни бројем и квалитетом едукација које сте завршили у вези са реализацијом концепта полицијског рада у локалној заједници?			
П9	49 (69%)	17 (24%)	5 (6%)
Да ли сте задовољни начином територијалне поделе квартова и безбедносних сектора на подручју које покрива Ваша полицијска станица?			
П10	37 (52,2%)	19 (26,7%)	15 (21,1%)
Да ли сматрате да је концепт полицијског рада у локалној заједници ефикаснији од традиционалног концепта, који је коришћен пре његовог увођења, а који се заснивао на широкој употреби средстава принуде и слабијој комуникацији између полиције и грађана?			
П11	48 (67%)	22 (31%)	1 (2%)
Да ли сматрате да репресивна делатност (употреба средстава принуде и кажњавање починилаца), даје више резултата у примени концепта полицијског рада у локалној заједници, него превентивне активности?			
П12	62 (89%)	5 (6%)	4 (5%)
Да ли би, по Вашем мишљењу, концепт полицијског рада у локалној заједници, био ефикаснији, уколико би га спроводили заједно, кроз сарадњу, униформисани полицијски службеници (позорници) и службеници других линија рада општег криминалитета?			
П13	63 (90%)	4 (5%)	4 (5%)
Да ли би, по Вашем мишљењу, за спречавање и сузбијање породичног насиља, било целисходније и ефикасније, формирати посебну групу и/или тим за интервенцију састављен од неколико (3-5) полицијских службеника – оперативаца оба пола у свакој полицијској станици?			
П14	19 (26,7%)	47 (67,3%)	5 (6%)
Да ли су, по Вашем мишљењу за спречавање и сузбијање криминалитета у локалној заједници ефикасније пешачке него моторизоване полицијске патроле?			
П15	36 (50,3%)	19 (26,7%)	16 (23%)
Да ли мислите да концепт полиције у заједници може квалитетно да се спроводи на подручју целе Србије и у свим организационим јединицама полиције?			
П16	51 (72%)	8 (11%)	12 (17%)
Да ли мислите да би Ваша већа самосталност у доношењу одлука на терену, односно комплетна децентрализација полиције у Србији, допринела ефикаснијем концепту полицијског рада у локалној заједници?			

Како се из приложене табеле може видети, у односу на цео узорак, код одређених питања **постоји висок степен сагласности** (око или преко 50% узорка) у одговорима (на питања **П3, П12, П13, П16**). Истовремено, за разумевање односа полицијских службеника према концепту полицијског рада у локалној заједници, важно је истаћи кључне налазе који опредељују процену његове одрживости: 1) полицијски службеници прихватају промене у приступу обављања полицијских послова које доноси нови концепт, сматрајући да се њиме изграђује веће поверење грађана у рад полиције; 2) међутим, за његову примену постоје ограничења у виду материјалних, финансијских и техничких ресурса; 3) ефикасну примену концепта и његову одрживост условљава и мали број едукација и стручног усавршавања полицијских службеника; 4) подела квартава и безбедносних сектора у локалним заједницама позитиван је предуслов ефикасне реализације концепта. 5) прихватање традиционалног начина обављања полицијских послова, репресивног полицијског деловања кроз употребу средстава принуде, недостатак превентивних програма и активности на безбедносном сектору, доминантно присуство моторизованих полицијских патрола представљају ограничавајуће факторе одрживости концепта; 6) у односу на проблем породичног насиља у локалној заједници ефикасна полицијска стратегија подразумева тимски полицијски рад и формирање оперативних група полицијских службеника оба пола; 7) на стратешком нивоу, као предуслови одрживости концепта препознате су неопходност комплетне децентрализације полиције у Србији и већа самосталност у доношењу одлука локалних полицијских организација.

Овај налаз и резултати нису изненађујући и неочекивани. У недостатку релевантних студија одрживости концепта полицијског рада у локалној заједници у Србији, било је упутно упоредити налазе ове евалуације са искуствима других земаља и покушати објаснити њихову теоријску заснованост.

Наиме, бројна истраживања у свету утврдила су да добар део полицајаца (30–50%) који учествују у реализацији *community policing*-а неколико година (3–5) сматра да је традиционални начин полицијског рада ефикаснији од новог модела полицијског рада у локалној заједници, али и да су полицајци, нижи и средњи менаџмент идентификовани као отпорни на промене и иновације (Gaines, 1994;

Goldstein, 1990; Greene, Bergman & McLaughlin, 1994; Moore & Stephens, 1991; Sherman, 1975; Skogan, 2004; Sparrow et al., 1990; Vito et al., 2005). Разлоге и оправдања отпора налазе у недостатку финансијских средстава и техничке опреме и неспремности за промене у начину полицијског рада. Прави разлози леже у чињеници да нижи и средњи менаџмент у свакој полицијској организацији игра кључну улогу у усвајању организационих промена (Kelling & Bratton, 1993, Vito et al., 2005) и да изостанак њихове подршке значи пропаст сваког покушаја промена (погледати: Sherman, 1975; Walker, 1993, Vito et al., 2005). Још су Келинг и Вретон (Kelling & Bratton, 1993) упозоравали да средњи менаџмент има потенцијала да постане „административни проблем“ у спровођењу полицијског рада у заједници. Овај део полицијске организације стекао је током времена искуство, праксу и вештине у развоју професионалног модела полицијског рада и постао главни заговорник успостављања централизоване контроле полиције (Vito et al., 2005).

Истовремено, страна искуства показују да је у руралним срединама успешност концепта полицијског рада у заједници извеснија, с обзиром да полицијски службеници живе у средини којој служе и да су социјалне интеракције и локалне стратегије ослобођене формализма (Vinzant & Crothers, 1994; Cardarelli & McDevitt, 1995). Због блискости са грађанима, полиција у спровођењу закона представља вредности и обичаје локалне заједнице и лакше успоставља комуникацију (Weisheit, 1984). У реаговању на друштвене девијације, примењује најмање инванзивне полицијске стратегије, које смањују колатералну штету у заједници (Falcone et al., 2002). Једно од првих истраживања полицијског рада у руралној заједници спровела је Декерова (Decker, 1979). Њени налази и резултати каснијих истраживања (Weisheit 1984; Falcone et al., 2002) показали су да су руралне заједнице подложне увођењу полицијског рада окренутог заједници, при чему се настоји задржати традиционални стил полицијског рада (Crank, 1994; Maguire, 2004; Pelfrey, 2007). Овај налаз потврђују и резултати који се односе на функционисање полицијске организације у локалној заједници у Новом Бечеју (Spasić et al., 2013).

Међутим, овде се неминовно поставља питање зашто, ни после скоро десет година, концепт *community policing*-а није прихваћен у Србији, као нова филозофија полицијског рада и стратегија деловања праћена организационим и

структурним променама? Пре свега, увођење новог облика полицијског рада у локалној заједници у Србији може се посматрати као „друштвени експеримент“, активност „наметнута споља“, као налог или један од услова повратка Србије након деценијске изолације у заједницу европских народа са дугом демократском традицијом функционисања полицијске службе. То је одлика и других полицијских система држава у окружењу из састава бивше југословенске државе, као на пример Хрватске или Босне и Херцеговине (Kutnjak-Ivković, 2009; Kutnjak-Ivković & O’Connor Shelley, 2005; Deljkić & Lučić-Ćatić, 2010).

Такође, у Србији је деведесетих година прошлог века изграђен централизован полицијски модел са хијерархијским ланцем командовања у којем су све стратешке, али и дневно-оперативне одлуке доношене у уском кругу највиших полицијских руководилаца, уз сагласност са партијским и државним врхом. У полицијској структури, тих година, опадају место и значај криминалистичке полиције, а јача улога униформисаних полицијских снага, пре свега специјалних јединица. Доминантна је постала послушничка професионална култура. Полицајци на нижим нивоима руковођења нису смели да доносе никакве одлуке без одобрења и консултација са вишим нивоима (Kešetović, 2003). Није било улагања у модернизацију полиције. Она је коришћена као инструмент партијске и политичке владавине и као борбена снага на ратним подручјима ван граница земље. На подручју Србије полицијске снаге коришћене су за борбу против политичких противника и за разбијање јавних скупова опозиционих снага. Репресивним активностима полиција је ширила страх међу грађанима и онемогућавала било коју врсту комуникације. Стога се може говорити о изразитој централизацији, милитаризацији и депрофесионализацији полиције.

Дугогодишњи тренд прекинут је 2000. године, демократским променама власти. Реформа полицијског система започела је 2003. године. Међутим, није било могуће да све активности предвиђене *Документом визије за реформу Министарства унутрашњих послова Републике Србије* буду подједнако успешне у процесу трансформације полиције у Србији. Полиција је задржала све одлике већ изграђене професионалне културе, са старим кадровским потенцијалом, неспремна за организационе и структурне промене које увођење новог концепта полицијског рада подразумева (Downes, 2004). Изгубљено поверење у рад

полиције тешко се враћа. Десет година након почетка реформи доминантан облик патролне делатности је моторизована патрола. Репресивна делатност је и даље најприсутнији облик реаговања на криминалитет. Новим законом о полицији (2005) задржана је централизована организација са строгом хијерархијском структуром. Подручне полицијске управе нису самосталне у доношењу одлука на локалном нивоу (Вакић и Гајић, 2006). Истраживања организација цивилног друштва показују да је корупција у великој мери присутна у полицији (Milosavljević, 2004; Kešetović i Davidović, 2007). Локалне безбедносне мреже успешно се успостављају пре по наређењу врховног менаџмента него на добровољној основи (Kuribak, 2008; Virta, 2002). У руралним срединама задржава се традиционалан начин полицијског рада са старим структурним и кадровским системом (Pelfrey, 2007).

Међутим, како је уочен велики степен различитости одговора у односу на поједине варијабле, примењене су и друге технике обраде прикупљених података (једнофакторска анализа варијансе – АНОВА, Шефев критеријум вишеструког поређења, *T-тест* у односу на пол и каноничка дискриминативна анализа). У табелама у Прилогу 7 приказани су резултати обраде података.

Да би се упоредила генерална статистичка разлика у добијеним резултатима, са аспекта упоређивања средњих вредности, најпре је урађена је једнофакторска анализа варијансе за све независне варијабле у односу на постављена питања. Њени резултати су приказани у Табели 26 :

Табела 26: Резултати једнофакторске анализе варијансе (АНОВА) за варијабле: радно место (полицијска станица), стручна спрема и године радног стажа

	радно место (полицијска станица)		стручна спрема		радни стаж	
	F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.
П1	1,497	0,213	1,038	0,360	0,617	0,716
П2	0,911	0,463	0,898	0,412	0,642	0,696
П3	0,532	0,213	0,313	0,732	0,549	0,769
П4	0,838	0,506	0,068	0,934	0,375	0,892
П5	1,079	0,374	1,660	0,198	1,055	0,399
П6	1,162	0,336	0,036	0,964	0,653	0,687
П7	1,782	0,143	0,783	0,586	0,783	0,586
П8	0,903	0,468	0,745	0,479	0,418	0,865
П9	2,937*	0,027*	0,041	0,960	0,690	0,659
П10	0,872	0,485	3,463*	0,037*	1,141	0,350
П11	2,279	0,070	1,084	0,344	1,331	0,257
П12	0,719	0,582	0,518	0,598	0,445	0,846
П13	0,772	0,547	7,144*	0,002*	0,339	0,914
П14	0,873	0,485	1,660	0,379	1,332	0,257
П15	2,181	0,081	1,542	0,222	1,041	0,408
П16	1,031	0,398	1,240	0,296	0,945	0,470

*Средња разлика на нивоу значаја $p < 0,05$

На основу добијених резултата АНОВЕ може се закључити да за постављени сет питања, генерално, статистички значајна разлика постоји код питања бр. 9, и то на нивоу вредности $F = 2,937$, на нивоу значаја $p = 0,027$, док код осталих питања она није уочена. Разлика је изражена код испитаника из ПС Врњачка Бања и ПС Нови Бечеј. За разлику од осталих ПС, чији полицијски службеници сматрају да постоје одређени недостаци у подели квартова и безбедносних сектора на њиховој територији, полицијски службеници поменуте две полицијске станице у великој су мери (око 98%) сагласни са постојећом поделом.

Због непостојања статистички значајне разлике код великог броја питања, применом Шефеевог критеријума вишеструког поређења, упоређивани су појединачни резултати датог узорка, и то са аспекта радног места, стручне спреме и дужине радног стажа. На овакав начин могуће је уочити евентуално парцијално постојање статистички значајне разлике за постављени сет питања (Прилог 7, Табеле 15, 16, 17).

Као што се из табела може видети, за парцијалну повезаност датог сета питања и радног места као варијабле, на основу добијених резултата може се закључити да **не постоји парцијално статистички значајна повезаност**.

На основу добијених резултата АНОВЕ (Табела 26) може се закључити да за постављени сет питања, генерално, статистички значајна разлика постоји код питања бр. **10** (на нивоу вредности $F = 3,463$, на нивоу значаја $p = 0,037$) и питања бр. **13** и то на нивоу вредности $F = 7,144$, на нивоу значаја $p = 0,002$). На поменута питања у највећем броју случајева (између 70% и 99%) испитаници са средњом стручном спремом, за разлику од испитаника са високом стручном спремом, давали су позитивне одговоре. У свим полицијским станицама они сматрају да је традиционалан начин обављања полицијских активности ефикаснији од новог, концепта полицијског рада у локалној заједници (питање бр. 10). У односу на питање бр. 13, испитаници са вишом и високом стручном спремом су скоро једногласни у ставу да за спречавање и сузбијање породичног насиља треба формирати посебну групу и/или тим за интервенцију састављен од неколико (3–5) полицијских службеника (оперативаца) оба пола у свакој полицијској станици.

Навикнути на деценијама развијан традиционални начин полицијског рада, полицајци нису спремни да прихвате нови начин поделе послова и одговорности са заједницом којој служе. То је питање стратегија полицијског рада у заједници (Bayley, 1990; Crank, 1994; Green & Mastrofski, 1988). Основно питање односи се на укључивање грађана у градским и руралним срединама у процесе одлучивања у вези са полицијским радом у заједници, односно на то да ли јавни позиви полицијских званичника на сарадњу представљају више реторику него реалност (Crank, 1994; Green & Mastrofski, 1988). Многи теоретичари тврде да су промене у организационој структури полицијских организација, и у руралним и у урбаним срединама, неопходан услов за успешно спровођење ове стратегије полицијског рада, те да организациона структура утиче на праксу полицијског рада у локалној заједници, посебно код позорника и полицијских службеника у патролама (Adams et al., 2005; Carter & Radelet, 1999; Greene et al., 1994; Peak & Glensor, 1996). Ова чињеница потврђена је и у предоченим налазима из свих истраживаних полицијских станица у Србији, у којима су организационе структуре чврсто утемељене на централизованим, затвореним моделима руковођења и одлучивања

који не дозвољавају ни основни степен самосталности у одлучивању полицијских службеника у оквиру позорничке и патролне делатности. На овај начин може се објаснити **утицај радног места у организационој структури полицијских станица** на ставове полицијских службеника према одрживости концепта и његовим димензијама. Значај положаја и радног места полицијских службеника у организационој структури полицијске организације потврђен је у бројним истраживањима о утицају положаја у хијерархији руковођења и одлучивања на однос према концепту полицијског рада у локалној заједници. Вито и сарадници (Vito et al.) су у студији спроведеној на административном официрском курсу на Јужном полицијском институту Универзитета у Луисвилу, САД (Southern Police Institute of the University of Louisville) 2005. године, покушали да утврде постојање везе између положаја у организационој структури полицијске организације и односа према примени концепта полицијског рада у локалној заједници (Vito et al., 2005). Студија је спроведена тако што је 68 полицијских службеника средњег нивоа (средњи менаџмент) у форми есеја дефинисало свој став према димензијама концепта и његовој имплементацији. Испитаници су представљали 44 полицијске организације од Аљаске на северу до Флориде на југу САД. Просечан испитаник је био мушкарац, старости 43 године, са 15 година радног искуства у полицијској служби и пет година у звању (официр средњег руководећег нивоа).

Према налазима студије, више од половине официра сматра да традиционална хијерархија ауторитета у њиховим полицијским организацијама представља велики проблем. Хијерархијски постављену организациону структуру карактерише стил руковођења „одозго на доле“, а функционисање се заснива на захтевима политичких структура или страху од казне. Организациона структура је постављена тако да онемогућава аутономију одлучивања појединачних службеника, посебно оних који су препознати као „млади и неискусни“. Грешке у раду се пре кажњавају него што се користе као повод за нове обуке или ефикаснији надзор.

У репрезентативној студији из 1989. године, у којој су учествовали шефови полицијских служби у градовима са више од 25.000 становника, налази су указали да се полицијске организације средње величине више баве својим унутрашњим организационим питањима и проблемима него проблемима локалних заједница.

При томе су као доминантни фактори отпора препознати службеници из средњег менаџмента и ресорни официри. Налазе су потврдиле и студије из 1993. и 1996. године (Zhao et al., 1995: 20). Према резултатима наведених студија које су се бавиле односом менаџера средњег нивоа према концепту, стиче се закључак, прихватљив и за стање у Србији, да су се полицијски службеници средњег нивоа руковођења и непосредни извршиоци (позорници) нашли „у средини“ свих промена у полицијским организацијама које је условило увођење концепта.

Налази из евалуације квалитета, успешности и процене одрживости концепта полицијског рада у локалним заједницама у Србији од стране полицијских службеника (средњи менаџмент и позорници) указали су **на повезаност и утицај стручне спреме, дужине радног искуства и пола** на њихове исказане ставове.

У следећој табели приказани су резултати Шефеовог критеријума вишеструког поређења појединачних резултата датог узорка у односу на варијаблу *стручне спреме* полицијских службеника:

Табела 27: Резултати Шефеовог критеријума вишеструког поређења за варијаблу: **стручна спрема:**

Питање		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
средња	виша	0,610	0,436	0,736	0,963	0,210	0,980	0,699	0,999	0,978	0,173	0,346	0,954	0,921	0,352	0,515	0,979
	висока	0,643	0,903	0,986	0,963	0,983	0,980	0,875	0,484	0,978	0,269	1,000	0,612	0,002*	0,754	0,487	0,297
виша	средња	0,610	0,436	0,736	0,963	0,210	0,980	0,699	0,999	0,978	0,173	0,346	0,954	0,921	0,352	0,515	0,979
	висока	0,360	0,851	0,900	1,000	0,348	1,000	0,601	0,651	1,000	0,038*	0,566	0,878	0,050*	0,873	0,222	0,570
висока	средња	0,643	0,903	0,986	0,963	0,983	0,980	0,875	0,484	0,978	0,269	1,000	0,612	0,002	0,754	0,487	0,297
	виша	0,360	0,436	0,900	1,000	0,348	1,000	0,601	0,651	1,000	0,038	0,566	0,878	0,050	0,873	0,222	0,570

*Средња разлика на нивоу значаја $p < 0,05$

На основу резултата парцијалне повезаности (Табела 27), може се закључити да се статистички значајна парцијална повезаност, у односу на школску спрему, појављује код питања **10** и **13**, и то на нивоу **p** вредности од **0,038**; **0,002**; **0,050**, респективно.

У следећој фази обраде података, дискриминативном функцијом извршено је поређење субузорака а са намером да се утврди њихова припадност датом

субузорку, у односу на **стручну спрему** (Прилог 7, График 2, Табела 17). На основу добијених резултата дискриминативне функције може се закључити да субузорок, у односу на стручну спрему, има следеће карактеристике:

- у субузорку **средња стручна спрема** који је сачињавало 58 испитаника, 44 испитаника има одговоре карактеристичне за дату популацију, 11 карактеристичне за субузорок виша стручна спрема и три за субузорок висока стручна спрема;

- у субузорку **виша стручна спрема** који је сачињавало шест испитаника, два испитаника имају одговоре карактеристичне за субузорок средња стручна спрема, а четири испитаника имају одговоре карактеристичне за дату популацију;

- у субузорку **висока стручна спрема** који су сачињавала четири испитаника, сви одговори су били карактеристични за дату популацију.

И у овом сегменту је уочено одступање одговора од очекиваних, с обзиром на стручну спрему испитаника. Овај специфичан налаз може се довести у везу са образовним и едукативним процесом кроз који су испитаници прошли пре доласка у полицијску службу.

Резултати утицаја стручне спреме на однос према концепту полицијског рада у локалној заједници указују на разлике које постоје у ставовима полицијских службеника са завршеном средњом школом у односу на испитанике са завршеном високом школом. Испитаници са средњом стручном спремом чинили су највећи део узорка и њихови одговори су на нивоу целог узорка, логично, највише утицали на збирне налазе. Испитаници са средњом стручном спремом су, пре запослења у полицијској организацији, завршили или средњу школу унутрашњих послова у трајању од четири године, или неку другу средњу стручну школу и основни полицијски курс у трајању од шест месеци. Испитаници са високом стручном спремом су чинили мањи део узорка и углавном су (у 98% случајева) завршили полицијску академију или правни факултет (2%). Њихови одговори се статистички значајно разликују у односу на питање бр. 10, које се односи на процену успешности традиционалног и новог начина полицијског рада, односно на питање бр. 13, које разматра предности формирања тима мешовитог састава са циљем реаговања на породично насиље. Разлике између субузорока у

односу на стручну спрему, уочене дискриминативном функцијом, упућују, такође, на искуство испитаника у оквиру процеса едукације и полицијског образовања и тренинга, али и на могуће усвајање традиционалних ставова који су им наметнути током година у оквиру полицијске организације.

Испитаници са средњом стручном спремом, за разлику од полицијских службеника са високом стручном спремом, заступају став да је традиционални начин обављања полицијских активности успешнији од новог концепта полицијског рада у локалној заједници. С тим у вези, они стоје на становишту да је репресивни начин реаговања на криминалитет успешнији од превентивних активности, али и да су моторизоване патроле ефикасније у обављању свакодневних полицијских послова на безбедносном сектору него пешачке патроле. Другим речима, они не показују спремност за прихватање стратешких, оперативно-тактичких и организационих промена које подразумева нова стратегија полицијског рада.

Објашњење и разлоге оваквих ставова средњег менаџмента и полицајаца-позорника треба тражити, евентуално, у структури, форми и квалитету образовног и едукативног процеса, односно полицијског тренинга и обуке за обављање полицијских послова. За разлику од полицијских службеника са високом стручном спремом, који су током четворогодишњих студија имали могућности да слушају наставне садржаје из области полицијског рада у заједници, превенције криминала, руковођења и полицијског менаџмента, организације и тактике полиције, полицијски службеници са средњом стручном спремом и/или завршеним полицијским курсом, нису у програму образовања, тренинга и обуке имали довољно наставних садржаја из поменутих области, нити довољно часова да их, евентуално, квалитетно обраде или практично провере. Поједини од њих су током радног времена били упућивани на додатне обуке, тренинге и специјалистичке курсеве, како би стекли или проширили знања о појединим аспектима посла који обављају (нпр. примена концепта полицијског рада у локалној заједници) или о специфичним и актуелним друштвеним појавама (нпр. насиље у породици и сл.). Једну од првих студија чији резултати потврђују налазе предметног истраживања о утицају стручне спреме (образовног нивоа) на однос према концепту *community policing*-а, спровела је 1978. године у САД Национална саветодавна комисија о

високом образовању полицијских службеника (The National Advisory Commission on Higher Education for Police Officers). На основу анкете и двогодишњег праћења и документовања проблема у полицијском образовању, Комисија је сачинила извештај изузетно критички оријентисан према тадашњим достигнућима едукације и образовања полицијских службеника, препоручујући значајне промене у готово свим фазама високог полицијског образовања, укључујући факултетске институције, наставни план и програм (Sherman & The National Advisory Commission on Higher Education for Police Officers, 1978). Ове препоруке отвориле су озбиљну дебату о томе да ли би полицијске организације, у поступку избора и запошљавања кадра различитог нивоа образовања, требало да ставе нагласак на „регрутовање образованих кадрова“ или на „образовање регрутованих“. Током наредне три деценије, у Србији се није постављало слично питање, због чега у кадровском систему њене полицијске организације највећи потенцијал чине кадрови са средњом стручном спремом или менаџери средњег руководећег нивоа, са ставовима изнетим у овом истраживању.

Значај и утицај квалитетне полицијске обуке, система тренинга и високошколске едукације на прихватање и спровођење овог концепта проверавали су и потврдили бројни теоретичари и практичари из западних земаља. У Србији не постоје релевантне студије које се баве утицајем квалитета полицијског образовања на ефикасност спровођења концепта полицијског рада у локалној заједници. Зато се теоријско упориште поново тражи у страним истраживачким искуствима.

Корднер и Шејн разматрали су питања која се односе на разлике између полицијског образовања и обуке полиције; тражили су да се идентификују институције (полицијске школе, државни и приватни универзитети) које би обезбедиле најбоље образовање и обуку полиције; настојали су да утврде које методе наставе су најефикасније за реализацију полицијског образовања и тренинга, али и у којим областима полицијског образовања и обуке је данас потребно извршити квалитативна побољшања (Cordner & Shain, 2011). Неки други теоретичари су, кроз лонгитудиналне студије, утврдили да су традиционални облици полицијске едукације и тренинга ригидни и стриктно прилагођени закону, политикама и процедурама, док спровођење новог концепта полицијског рада

тражи флексибилне едукативне и специјализоване програме, прилагођене свакодневним променама и захтевима локалних заједница (Zhao et al., 1999; McLaughlin & Donahue, 1995). Рајдберг и Терил предлажу, сходно томе, да полицијски тренинг и обука буду део академског програма на универзитетима, јер од њиховог квалитета и вредности зависи понашање полицијских службеника (Rydberg & Terrill, 2010).

Однос према традиционалном и новом начину обављања полицијских послова може се разматрати и у светлу напомена које су се односиле на негативно наслеђе и традицију из 90-их година прошлог века. Репресивне активности и традиционални облици моторизованих патрола, отуђеност од грађана и непознавање специфичности локалне заједнице, страх и неповерење као вредности преузели су полицијски службеници који су тих година радили у полицији и уградили их у полицијску културу свог радног окружења са немогућношћу да се на њих утиче (Kešetović, 2003). Овај закључак потврдиле су и студије о искуствима у примени концепта у земљама бивше југословенске државе, које су, попут Србије, почетком 2000-их година започеле спровођење концепта полицијског рада у локалној заједници као савремене стратегије полицијског рада. У студији из 2003. године о полицијском интегритету и односу према реформи полиције после Дејтонског споразума, спроведеној у кантону Сарајево (БиХ), уз учешће 451 полицијског службеника из четири кантоналне полицијске станице, просечне дужине радног стажа до 15 година, са завршеном средњом школом или полицијским курсом, Кутњак-Ивковић и Шели (Kutnjak – Ivković & Shelley, 2005), утврдили су да су најчешће присутне појаве у полицијском раду корупција и прекомерна употреба силе (репресија).

У студији из 2008. године, Кутњак-Ивковић се бавила анализом функционисања полицијских организација у 20 жупанијских области у Хрватској, узимајући у обзир однос полицијских службеника према законским одредбама о примени овлашћења, дисциплини, криминалитету и примени концепта полицијског рада у локалној заједници као нове стратегије уведене почетком 2003. године. Истраживање је спроведено на репрезентативном узорку од 927 полицијских службеника који су представљали све полицијске станице и све линије рада. Међутим, у узорку су доминирали позорници и полицајци из

патрола, детективи и полицајци који непосредно учествују у примени концепта полицијског рада у локалној заједници (ниво средње стручне спреме). Око 15% узорка чиниле су жене. Налази студије указали су, за разлику од претходне студије из 1995. године (Kutnjak-Ivković & Klockars 2004), да полицијски службеници схватају суштину и значај нове стратегије полицијског рада, нових односа са заједницом, познавања и поштовања законских правила о примени силе и контроле рада полиције (Kutnjak-Ivković, 2009).

На основу добијених резултата АНОВЕ (Табела 26) може се закључити да за постављени сет питања, у односу на **године радног стажа**, генерално, **не постоји статистички значајна разлика**. На основу добијених резултата парцијалне повезаности, може се закључити да између посматраних парцијалних структура **не постоји статистички значајна разлика** за дати сет питања (Прилог 7, Табела 15). Из предочених резултата се може закључити да испитаници, без обзира на радно искуство у полицији, имају скоро идентичне ставове о појединим питањима, што је, свакако, питање за посебну дискусију.

У следећој фази обраде података, а у циљу провере заснованости постављене хипотезе (**Хипотеза 6**), било је пожељно извршити поређење субузорака у оквиру посебних узорака који су се односили на варијаблу **године стажа**. Дискриминативном функцијом извршено је поређење субузорака са намером да се утврди њихова припадност датом субузорку (Прилог 7, График 1, Табела 16). На основу добијених резултата дискриминативне функције може се закључити да субузорок у односу на радни стаж, има следеће карактеристике:

- у субузорку од **1 до 5 година**, који је сачињавало девет испитаника, шест испитаника има одговоре који су очекивани за дату популацију; један испитаник има одговоре карактеристичне за субузорок 6-10 година; један испитаник за субузорок 21-25 година и један испитаник има одговоре карактеристичне за субузорок 26-30 година;

- у субузорку од **6 до 10 година**, који је сачињавао укупно 21 испитаник, три испитаника имају одговоре карактеристичне за субузорок 1-5 година, четири испитаника одговоре карактеристичне за дату популацију, један испитаник за субузорок 11-15 година; осам испитаника има одговоре карактеристичне за

субузорок 16-20 година, три за субузорок 21-25 година, један за субузорок 26-30 и један за субузорок 31-35 година;

- у субузорку од **11 до 15 година**, који је сачињавало седам испитаника, један испитаник има одговоре карактеристичне за субузорок 6-10 година, пет испитаника има одговоре карактеристичне за дату популацију и један испитаник за субузорок 36-60 година;

- у субузорку од **16 до 20 година**, који је сачињавао укупно 21 испитаник, три испитаника имају одговоре карактеристичне за субузорок 1-5 година, два испитаника за субузорок 6-10 година, три испитаника за субузорок 11-15 година; девет испитаника има одговоре карактеристичне за дату популацију, два за субузорок 21-25 година, један за субузорок 26-30 и један за субузорок 31-35 година;

- у субузорку од **21 до 25 година**, који су сачињавала четири испитаника, три испитаника имају одговоре карактеристичне за дату популацију, а један испитаник за субузорок 26-30 година;

- у субузорку од **26 до 30 година**, који је сачињавало пет испитаника, један испитаник има одговоре карактеристичне за субузорок 1-5 година, један за субузорок 21-25 година и три испитаника имају одговоре карактеристичне за дату популацију;

- у субузорку од **31 до 35 година**, који су сачињавала два испитаника, сви одговори су карактеристични за дату популацију.

Уочена структура одговора испитаника која не одговара годинама професионалног радног стажа и искуства, представља специфичан налаз који се мора са посебном пажњом анализирати и дискутовати.

Налази из евалуације квалитета, успешности и процене одрживости концепта полицијског рада у локалним заједницама у Србији од стране полицијских службеника (средњи менаџмент и позорници), указали су **на утицај дужине радног искуства** на њихове ставове. Иако није утврђена статистички значајна разлика на нивоу узорка, дискриминативна функција је указала на постојање ставова који не одговарају дужини радног искуства у полицији. Уочено

је, на пример, да поједини испитаници са краћим радним стажом дају одговоре који су очекивани за полицијске службенике са двоструко дужим радним искуством, или обрнуто, да испитаници са преко 20 година радног искуства, иако у далеко мањем броју, дају одговоре карактеристичне за радно искуство од 5–10 година. Не улазећи у разматрање утицаја стручне спреме у овом сегменту, може се претпоставити да на овакав налаз и реално стање највише утицаја има *полицијска култура*, односно систем вредности који се током година радног искуства изграђује у међусобним релацијама полицијских службеника у оквиру полицијске организације.

Утицај полицијске културе на организационе, кадровске и стратешке перформансе полицијске службе разматран је и анализиран у бројним студијама у свету и код нас (Prenzler, 1997; Crank, 1998; Paoline, 2004; Spasić, 2011; Kešetović, 2003; Tomić i Spasić, 2010; Милосављевић, 1997). У складу са организационим и функционалним специфичностима полиције, полицијска култура детерминише понашање полицајаца на послу и ван посла. Она представља одређен систем вредности, ставова и уверења који полицајци усвајају у односу на свој посао, руководство, поједине категорије грађана, судове, право и различите појаве у друштву од утицаја на њихов посао. Поменуте студије кажу да је полицијска култура посебно потенцирана осећањем социјалне изолованости, ризицима посла, специфичним овлашћењима и одговорностима, нужношћу међусобне солидарности у заједничким акцијама, честим контактирањем са асоцијалним понашањима и одређеним врстама људи, интерним системом обуке и професионалног знања који се стичу у пракси, карактером информација које се користе у раду и слично. Према Никелсу, специфичности које се везују за полицијску професију и дефинишу њену професионалну културу препознају се као: опасност, могућност легитимне употребе силе, дискреционо право, отуђеност полицијских официра од грађана и јавности, бирократија, сменски рад, рутински контакти са „проблематичним лицима“ и антагонизам између полицијских официра и менаџмента (Nickels, 2008).

Актуелна истраживања полицијске културе имају тенденцију да подрже једну од две теоријске школе. Према једној, полицијска култура се традиционално схвата као професионални феномен и обухвата све полицајце. Друга

истраживања, пак, фокусирана су на препознавање различитих типova полицијских официра и службеника и формирање њихових поткултура, које су повезане и као такве формирају професионалну полицијску културу (Paoline, 2004). Као специфични професионални феномен, полицијска култура се у већини студија посматра као нуспродукт неких стандардних и, углавном непроменљивих аспеката савременог полицијског рада. У оквирима ове теоријске школе могу се разумети и сместити налази из евалуације концепта који се тичу везе између дужине радног искуства и ставова полицијских службеника.

Нека друга теоријска становишта настоје да прикажу полицијску културу у негативном смислу, посматрајући овај појам кроз призму адаптације на непријатељске радне услове. У том правцу, полицијска култура се дефинише као свеобухватан скуп веровања и понашања која деле сви полицијски официри, а која се изграђују путем социјализације и професионалне солидарности (Crank, 1998). У овим теоријским поставкама полицијски официри су представљени као изолована група циничних и ауторитативних људи који имају ниско самопоштовање и осећај да им се указује мало поштовања (Carter & Radelet, 1999). Полицијска култура се овде поставља као друштвени проблем инкомпатибилан променама и напретку, као институционална патологија урођене људске слабости и корумпираног окружења. Ова формулација била је идејна водилја бројних раних радова и полицијских студија, али и и основа за шире политичке притиске у послератном периоду за повећање степена транспарентности, одговорности и доношење прописа који регулишу рад полиције (Davis, 1969).

Предмет једне од аналитичких студија које су спроведене у Србији 2011. године био је однос полицијске културе и родног идентитета. У њој је на теоријском нивоу разматран однос полицијских службеника у Србији према пријему и професионалном ангажману жена у полицијској служби (Spasić, 2011). Њени налази потврдили су снажан утицај изграђене културе солидарности и разумевања међу полицијским службеницима у Србији који је био директно пропорционалан дужини њиховог радног искуства.

У следећој фази обраде прикупљених података утврђивано је евентуално постојање статистички значајне разлике за постављени сет питања, а са аспекта **пола** полицијских службеника, и у ту сврху коришћен је *T-тест* (Табела 28).

Табела 28: Резултати *T-тест* у односу на пол (*тест независних узорака*)

питање		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Левинов тест	F	0,069	2,258	6,487*	3,064	2,805	1,377	0,008	1,176	0,917	0,086	0,784	4,104*	2,014	0,187	0,008	0,216
једнакости варијанси	Сиг.	0,794	0,138	0,013*	0,084	0,098	0,245	0,930	0,282	0,341	0,770	0,379	0,047*	0,160	0,667	0,929	0,643

*Средња разлика на нивоу значаја $p < 0,05$

Иако је број службеника женског пола био изразито мали (укупно четири у целом узорку), на основу добијених резултата може се закључити да у односу на пол полицијских службеника, статистички значајна разлика постоји код питања број **3** и број **12** (на нивоу значаја **F = 6,487**; и **F = 4,104** и **p = 0,013**; **p = 0,047**, **респективно**), док код остала питања она није уочена. На поменута питања сви полицијски службеници женског пола дали су позитиван одговор.

Налази евалуације упућују и на специфичности које постоје када је у питању **пол полицијских службеника**. *T-тест* у односу на пол указао је на разлике у перцепцији и ставовима између полицијских службеника код питања бр. 3, које се односи на спремност за прихватање свих промена које подразумева нови концепт полицијског рада, и питања бр. 12, које се тиче односа према тимском полицијском раду, односно формирању заједничких тимова униформисаних полицијских службеника и оперативних линијских радника. Иако је број полицијских службеника женског пола био изразито мали (укупно 4 у целом узорку), њихови ставови се не могу занемарити, пре свега због тога што оне представљају популацију жена у служби која је тек од 2002. године започела школовање прве генерације жена официра полиције. Управо су испитанице у овом узорку припадале тој генерацији и управо су се оне, почев од 2006. и 2007. године, уласком у полицијску службу сусреле са специфичностима мушке

полицијске културе и изазовима посла који деценијама уназад није прихватао жене у свом униформисаном саставу.

Ако се узме у обзир чињеница да су испитанице завршиле високу полицијску школу (полицијску академију) и имају од једне до пет година радног искуства, уз претпоставку да нису успеле да се у потпуности уклопе у актуелни мушки, полицијски, професионални културолошки систем, потпуно неочекивано, њихови одговори у великом делу кореспондирају са одговорима мушких колега. Ставови и однос према концепту разликују се само у оквиру поменута два питања. Иако је узорак испитаница изразито мали и на основу њега се не би могао генерализовати налаз евалуације на целу популацију жена у полицији, објашњење и анализа би морали ићи у правцу објашњења утицаја полицијске културе на статус жена у полицији и обликовање њиховог односа према стратегијама полицијског рада и полицијској организацији.

Како су показале бројне студије, процес прихватања и интеграције жена у полицијску професију и службу био је увек праћен бројним препрекама и ограничењима. Налази из студија указали су, најпре, да полицијска професија подразумева окружење карактеристично по великом утицају на личност полицијских службеника, ауторитарној оријентацији међу официрима, сукобу улога, отуђењу и израженој свести о моћи над другима (Dick & Jankowicz, 2001; Fairchild, 1988). Такво окружење, као традиционално мушко, оптерећено је и бројним облицима дискриминаторног понашања према женама запосленим у таквој радној средини. Сви облици дискриминације, било вербални било физички, засновани на стереотипима и/или предрасудама, имају своје зачетке у дубоко укорененом поимању родних разлика и дефинисању родних идентитета кроз традиционалну патријархалну социјализацију. У истраживањима су, кроз неформалне разговоре са женама запосленим у полицији, пре свега у униформисаном саставу, препозната два основна извора дискриминације: *непријатељско расположење у радном окружењу* (које чине углавном мушкарци) са устаљеним и деценијама изграђиваним основама полицијске културе и *различити облици вербалног и сексуалног узнемиравања*.

Поред отпора колега, жене запослене у полицији суочавају се и са „стакленим плафоном“ у погледу промоције и напредовања, као обликом дискриминације и ниподаштавања радних и професионалних способности, квалитета и постигнућа. Овај недостатак директно условљава нове препреке и за млађе полицајке и може подстаћи њихов осећај изолованости у полицијској организацији. Чак и жене које су постигле личну промоцију у својој каријери, показују мало или никакво интересовање за постизање бољег статуса у оквиру полицијске организације. Најчешће навођени разлози за то су: обавезе према породици и брига о деци, свесно избегавање „стакленог плафона“ и негативна искуства са претходним покушајима промоције.

Потенцијал за изолацију и дискриминацију постоји у већој мери у руралним полицијским испоставама, где је присутност жена у униформисаном саставу минорна у односу на полицијске станице у градским срединама. Ове околности се везују и за ниже нивое у структури полицијских чинова. Жене запослене у полицији прихватиле су као реалност радну сегрегацију – поделу на типично мушке и специфичне „женске послове“. Оне у великој већини бивају распоређене на послове у вези са децом и женама као жртвама или у вези са администрацијом, који њихов статус чине инфериорним (Spasić i Vučković, 2013).

Различити облици вербалног и/или сексуалног узнемиравања обухватају ситуације у којима се добијање или задржавање посла или поједини услови запошљавања условљавају пружањем сексуалних услуга или другим облицима сексуалних активности. Једна од великих студија у којој су учествовале 804 полицајке из 35 земаља у Европи и са америчких континената, открила је да је 77% жена из узорка пријавило сексуално узнемиравање од стране мушких сарадника. Студија је такође показала да жене официри за већи проблем сматрају узнемиравање од стране мушких колега него насилне сусрете које су доживљавале док су биле у патроли (Brown & Heidensohn, 2000). Многи полицајци су у истраживањима изјавили да у таквим околностима намерно избегавају да приме у своју радну средину жену, због страха да могу бити оптужени за неки облик сексуалног узнемиравања (Dick & Jankowicz, 2001).

Да би превазишле различите облике дискриминације и/или неприхватања, односно стекле и задржале свој статус, у ситуацији када не користе постојеће законске могућности, жене полицајци често морају да се потврде у спровођењу моћи и овлашћења на друге начине:

- (1) демонстрацијом силе;
- (2) кроз постизање ранга или чинова који захтевају поштовање, или
- (3) прихватањем владајућих ставова, мишљења и вредности полицијске културе и прилагођавање постојећем окружењу.

Неке од учесница различитих истраживања потврђују да су се тек после десет или више година рада у једном окружењу, и константних отпора, осетиле прихваћено од својих мушких колега. Оне прихватање дефинишу као мање отворену дискриминацију и узнемиравање од стране мушких колега или других жена и као могућност да постигну високе чинове, али и преко мање видљивих знакова промена, као што су униформе и прслуци дизајнирани специјално за жене.

Претпоставља се да су и испитанице у овом истраживању и евалуацији концепта полицијског рада успеле да се уклопе у постојећи систем вредности и професионалних културолошких стандарда, због чега и деле мишљења и ставове својих колега када је у питању однос према новој, модерној стратегији рада полиције у локалној заједници. Овај се налаз подудара са резултатима студије коју је 2008. године спровела Рабе-Хемп, на узорку од 38 полицијских службеница са радним искуством у трајању од 10 до 30 година, запослених у полицијским организацијама различите величине и броја запослених, на пословима позорника, детектива или руководиоца мањих одељења у полицији САД (Rabe-Hemp, 2009). Налази ове студије указали су на велику количину стереотипа са којима се жене сусрећу радећи у полицији, али и на чињеницу да је одређен број полицајки успео да постигне равноправан статус са полицајцима, посебно у тзв. феминизованим облицима полицијског рада, као што су рад са жртвама криминалитета, са децом и малолетницима или полицијски рад у локалној заједници. У овим полицијским активностима многе од њих су прихватиле вредносне ставове и моделе понашања и обављања послова својих колега.

Када се узму у обзир и добијени појединачни резултати за сваку полицијску станицу, као и резултати у односу на варијабле (радно место, стручна спрема, дужина радног стажа и пол), долази се до закључка да полицијски службеници, директно ангажовани на реализацији концепта полицијског рада у локалној заједници, нису спремни да прихвате суштинске, квалитативне одреднице новог концепта полицијског рада (превентивне активности у заједници, већу ангажованост пешачких патрола, комуникацију са грађанима, напуштање традиционалног, репресивног одговора на криминал). Међутим, како се добијени резултати односе на поједине сегменте истраживаног узорка али не и на све варијабле, они се не могу генерализовати, због чега се **Хипотеза 6** може сматрати **делимично потврђеном**.

На овом закључку темељи се и однос полицијских службеника не само према одрживости концепта полицијског рада у локалној заједници, него и однос према проблемски оријентисаном раду на спречавању и сузбијању породичног насиља, јер се и овај облик полицијског рада заснива на кључним вредностима концепта (превенцији, партнерству и комуникацији са грађанима, тимском полицијском раду и континуираним едукацијама).

3.2 Квалитет и ефикасност реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља – перцепција жртава

У овом делу рада биће представљени резултати евалуације полицијског рада у локалној заједници у ситуацијама пријављеног насиља, са аспекта жртава породичног насиља. У овом сегменту истраживања примењени су: интервјуисање жртава породичног насиља, експертски интервју, као и учесничко посматрање.

Примена полуструктурисаног *експертског интервјуа* са координаторком Саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”, требало је да пружи процену и сагледавање: реаговања полиције на породично насиље, односа жртава породичног насиља према полицијским интервенцијама у ситуацијама насиља у породици, положаја, проблема и перспективе жртава смештених у сигурним кућама.

Процедура директног, односно полуструктурисаног *посматрања* реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља и односа према жртвама у једној од истраживаних локалних заједница (Нови Бечеј), омогућила је истраживачу–посматрачу да заједно са полицијском патролом дође на лице места, присуствује интервенцији и директно прати и региструје поступке, понашање, међусобне релације полицијских службеника, жртава и насилника.

Један од постављених циљева истраживања односио се на процену квалитета и ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, њеног односа према жртвама, као и *задовољства жртвава* предузетим полицијским радњама. То је и посебан сегмент евалуације концепта, али према специфичном безбедносном проблему. Овај део истраживања реализован је током 2012. године, у три *сигурне куће* у којима су у том периоду биле смештене жртве породичног насиља на подручју Београда, Зрењанина и Крагујевца. Укупно је интервјуисано 15 жена, старости од 19 до 65 година. Величина узорка била је одређена тренутном доступношћу жена смештених у сигурним кућама и њиховим пристанком да учествују у анкетирању (преосталих 13 жена смештених у сигурним кућама одбило је да учествује у истраживању). Реч је о категорији жртвава која је, због интензитета и трајања насиља, морала да напусти место пребивалишта са децом или самостално. Привремено уточиште и спас од насилника пронашла је у сигурној кући која може да јој обезбеди само тренутно решење проблема. Кризни центри, прихватилишта и сигурне куће су од кључног значаја када је реч о заштити жена с обзиром на то да омогућавају жртвама да се склоне од насиља.

Мрежа „Жене против насиља – Европа“ (*Women Against Violence Europa*)²⁴ објавила је, 2004. године, два извора добре праксе и приступа оснивању и вођењу сигурних кућа за жене. „Више од крова над главом“ је студија која се бави проценом тога у којој мери су сигурне куће за жене у државама кандидатима за чланство у ЕУ испуниле минимум од 11 захтева које су дефинисали стручњаци. Мрежа WAVE је сакупила податке путем упитника које су партнери мреже

---

²⁴ <http://www.wave-network.org/> приступљено 4. 11. 2013.

дистрибуирали, како у земљама где сигурне куће увелико постоје, тако и у земљама у којима нема таквих услуга. У оквиру овог истраживања документована је важна улога склоништа у превенцији насиља над женама и заштити жртава. У извештају су дате информације о томе како треба схватити и поштовати минималне стандарде, који могу бити од користи земљама у којима се сигурне куће тек сада оснивају. Према подацима Саветовалишта за борбу против насиља у породици, Београд има три сигурне куће. Имају их и Зрењанин, Нови Сад, Ниш Крагујевац, Лесковац, и Ужице. Ускоро и у Сомбору треба да буде завршен један објекат. Постоји и један стан у Јагодини и у Шапцу где се збрињавају хитни случајеви. У Панчеву и Краљеву такође почињу да се граде. У сигурним кућама у овим мањим градовима може да борави по 20 жена са децом, а у Београду по 25.

Из перспективе боравка у сигурној кући, однос према насиљу, насилнику и полицији, која је реаговала једном или више пута у ситуацијама насиља, представља објективно сагледавање сопственог положаја, околности које су довеле до тражења помоћи и места и улоге коју је полиција као служба имала у поступку заштите жртве. Због тога се може сматрати да степен поверења жртава у рад полиције у конкретном случају омогућава реалну процену свих наведених чињеница.

Ради прикупљања података израђен је и коришћен *Упитник за жртве породичног насиља – поступање полиције*. Дизајн истраживања предвиђао је да овај сегмент евалуације концепта омогући проверу ваљаности претпоставке потврђене у ранијим истраживањима, према којој жртве породичног насиља нису задовољне поступањем полицијских службеника у ситуацијама насиља, ни третманом и положајем у поступцима који су уследили након пријављивања породичног насиља (**Хипотеза 7**). Сходно томе, у упитнику су, након уводних питања о социодемографском статусу испитаница, постављена питања којима се може идентификовати положај жртава и однос полицијских службеника у различитим временским сегментима и ситуацијама. Најпре се дефинише однос жртве и полицијског службеника у ситуацијама непосредно након насиља, а потом и њихова интеракција у полицијској станици током спровођења законом предвиђених процедура, односно поступка који следи након подношења пријаве за насиље.

У табели која следи приказана је структура узорка:

Табела 29: Структура узорка

Варијабле	<i>N</i> = 15	<i>N</i> (%)
Године		
19–25	1	(6,7)
26–35	3	(20,0)
36–45	7	(46,7)
46–55	2	(13,3)
56–65	2	(13,3)
Брачни статус		
удата	5	(33,3)
неудата	3	(20,0)
ванбрачна заједница	4	(26,7)
разведена	3	(20,0)
Образовање		
незавршена основна	2	(13,3)
основна школа	5	(33,3)
средња школа	8	(53,3)
Радни статус		
запослена	2	(13,3)
незапослена	10	(66,7)
студенткиња	1	(6,7)
домаћица	2	(13,3)

Према старости, у узорку је било највише жена старости 36–45 година (укупно седам); затим старосне категорије 26–35 година (укупно три), по две жене у старосним категоријама 46–55 и 56–65 година и једна испитаница старосне категорије 19–25 година. То значи да се међу жртвама насиља у породици налази највише жена старости између 36 и 65 година.

Према образовању, највише је било испитаница са завршеном средњом школом (укупно осам), затим са основном школом (пет); без завршене основне школе биле су две испитанице.

Према брачном статусу, највише испитаница било је удато (укупно пет), четири испитанице живе су у ванбрачној заједници, а по три испитанице имале су статус неудате, односно разведене.

Према радном статусу, односно статусу запослености или незапослености, највећи проценат чиниле су незапослене жене (укупно десет

или 67%), затим домаћице и запослене (по две у свакој од ових категорија) и једна студенткиња.

Према броју деце, у узорку су биле четири испитанице са више од троје деце, исто толико њих без деце, три испитанице имале су по троје деце, и по две испитанице имале су једно или двоје деце.

Структура узорка потврђује правило да се међу жртвама породичног насиља које, због његовог интензитета, пријављују насиље или напуштају насилнике и траже смештај и уточиште у сигурним кућама, са или без деце, у највећем проценту налазе **жене старости од 36 до 65 година, са завршеном средњом школом, удате или из ванбрачне заједнице, незапослене, са двоје, троје или већим бројем деце** (Nikolić-Ristanović, 2007).

3.2.1 Пријављивање насиља и реаговање полиције на месту догађаја

Највећи број жртава породичног насиља, зависно од ситуације, доноси одлуку да се обрати полицији. Један део њих насиље пријављује центру за социјални рад, а други део преко СОС телефона при организацијама које баве пружањем помоћи, подршке и заштите жртвама насиља у породици. У овом случају, највећи број жртава (53,3%) позвао је полицију телефоном. Један мањи број жртава (четири) лично је дошао у полицијску станицу.

Након упућеног позива полицији често се дешава да проток времена до доласка патроле (уколико је дужи од једног сата) омогући насилнику да насиље понови са још јачим интензитетом. Дешава се и да на основу процене полиције жртва буде позвана директно у полицијску станицу, или да се она сама, због страха, упути тамо. У овом случају је највећи број испитаница (девет) чекао долазак полицијске патроле (не дуже од једног сата), а три су се лично упутиле у станицу.

Испитанице су реакцију полицијских службеника и њихово понашање приликом првог сусрета оцениле као *углавном адекватно* (46,7%) и *потпуно адекватно* (20%), што значи да је већина њих била задовољна понашањем и односом полиције према њима. Посебну тежину овој оцени даје и чињеница да су

у 14 случајева жртве први контакт оствариле са полицијским службеником мушког пола.

У преко 50% случајева испитанице су и раније пријављивале насиље, јер су биле изложене континуираном малтретирању и физичком, психичком или сексуалном злостављању. При томе, њихово искуство говори да су полицијски службеници у седам (од укупно осам) случајева излазили на лице места и интервенисали. У скоро подједнаком броју случајева први разговор и контакт жртве и полицијских службеника десио се или на месту догађаја или у просторијама полицијске станице, што често утиче на то како ће се жртва осећати, да ли ће бити сигурна и заштићена од насиља и сл.

3.2.2 Процедуре након подношења пријаве и положај жртве

Након интервенције на месту догађаја полицијски службеници обично позивају жртву у полицијску станицу ради узимања изјаве о околностима догађаја. Већина жртава (46,7%) дошла је у полицијску станицу јавним превозом или својим аутом, а полицијски службеници су је примили у договорено време или после краћег чекања (до 30 минута).

У полицијској станици у највећем броју случајева (преко 80%) са жртвом обави разговор полицијски службеник мушког пола. Садржина разговора, његов правац и ток након узимања изјаве о пријављеном догађају односно кривичном делу, значајни су због каснијих процедура током кривичног поступка (уколико буде покренут), али и због остваривања права жртве у погледу заштите личне безбедности, сигурности деце, регулисања имовинско-правних односа са насилником, изрицања заштитних мера, избегавања секундарне виктимизације. Испитанице су, према њиховим изјавама, информисане о свим предузетим мерама које су, сходно закону, у надлежности полиције (опомена насилнику, задржавање насилника до 48 сати, забрана приласка жртви, заштита деце, обавештавање центра за социјални рад и здравствене установе). Оне су процениле да су им саопштене информације биле корисне у највећој мери; информисане су о својим правима као жртве (у 80% случајева), али и као оштећене (у 66,7% случајева), али

нису обавештене о томе да ли ће их и када полицијски службеник обавестити о току самог поступка и околностима које би им биле од користи.

На основу предлога, савета и помоћи која им је пружена у полицијској станици и сигурности коју су осећале за време разговора, жртве су стекле одређени утисак о полицијским службеницима, њиховој стручности, професионализму, оспособљености. Општи утисак им је био *добар* (80%). У полицијској станици и током разговора са службеником, осећале су се, у највећем броју случајева (60%), углавном сигурно односно *потпуно сигурно*. Од полицијског службеника добиле су савет како да се убудуће заштите од насилника, и исказале потребу за обавештавањем о мерама које полиција буде предузимала у односу на насилника.

По завршетку законске процедуре испитанице су могле дати две оцене. Једну која се односи на оспособљеност полиције за реаговање на насиље у породици, и другу, којом процењују степен свог поверења у рад полиције уопште. Према првој оцени, полиција је *углавном обучена* (33,3%), односно *потпуно обучена* (13,3%) за рад са жртвама породичног насиља, при чему четири испитанице нису могле проценити оспособљеност полиције, а две испитанице сматрају да је полиција *углавном необучена*.

Коначно, све испитанице су процениле степен поверења које имају у рад полиције. Њих 12 (86,7%) има поверење (седам *има делимично поверење*, три *имају поверење*, а две испитанице *имају максимално поверење* у рад полиције). Три испитанице *уопште немају поверење* односно *немају поверење* у рад полиције.

С друге стране, број жртава који је одбио да учествује у истраживању указује на онај део популације који или због психолошког стања није у ситуацији да објективно процени поступање полиције у односу на породично насиље, или није задовољан положајем, правним третманом и односом полицијских службеника према жртви насиља.

Узимајући у обзир анализирани резултате, можемо закључити да су жртве које су учествовале у истраживању задовољне поступањем полицијских службеника у ситуацијама насиља, али и третманом и положајем у поступцима

који су уследили након пријављивања породичног насиља. На тај начин закључујемо да **Хипотеза 7** није потврђена.

Пратећи искуства испитаница, жртава породичног насиља, од тренутка пријављивања насиља до подношења пријаве против насилника, може се уочити да су у свим фазама овог процеса жртве углавном биле задовољне реакцијама, понашањем и професионалношћу полицијских службеника. Од првог контакта са полицијском патролом, до одласка у полицијску станицу, пријема и разговора са полицијским службеником, узимања изјаве и упознавања са правима жртве, могућим исходима поступка и начинима евентуалне заштите од насилника, испитанице су се осећале сигурно и заштићено, са високим степеном поверења према полицијским службеницима. Први сусрет жртве са полицијским службеником након пријављивања насиља умногоме одређује и усмерава цео каснији поступак и исход интервенције. Он често одређује и општи утисак који жртва стиче о полицијском поступању и понашању полиције, као и њен однос према полицији као служби. Да би предупредиле могућа негативна искуства жртава са полицијским службеницима, поједине полицијске службе у свету формирају специјалне, посебне јединице за одговор на породично насиље, превентивно деловање и комуникацију са жртвама. Позитивне стране овакве организације показала је и студија спроведена у држави Викторија једној од најгушће насељених држава у Аустралији, крајем 2004. године. Студија је показала да полицијска служба у овој земљи, поред усвојеног Кодекса практичног поступања полицијских службеника у истраживању и спречавању насиља у породици, у својој организационој структури има и посебну јединицу за породично насиље. Она је састављена од униформисаних полицијских службеника и детектива, а половину састава чине жене полицајци (Trujillo & Ross, 2008).

У вези са овим питањем, специфичност целог поступка код свих 15 жртава била је комуникација са полицијским службеницима мушког пола. Само у два случаја жртва је имала прилику да о преживљеном насиљу разговара са полицијским службеником женског пола. Овај налаз не кореспондира са резултатима појединих истраживања породичног насиља у Србији, према којима су полицијски службеници мушког пола, приликом интервенције у случају породичног насиља, били углавном нељубазни и пристрасни, или су исказивали

отворено слагање са насилником и покушавали да оправдају његово понашање, истовремено окривљујући жртву (Nikolić-Ristanović, 2000; Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005; Spasić i Radovanović, 2009). Поједина страна искуства на овом пољу указују, такође, на перцепцију полицијских службеника који жртву посматрају као „провокатора“ насиља. Овај проблем истраживан је и потврђен у оквиру студија полиције у Аустралији (Stewart & Madden, 1997), Канади (Lavoie et al., 1989) и САД (Waaland & Keely, 1985; Stith, 1990).

Испитанице су процениле да су полицијски службеници са којима су контактирале током поступка *углавном обучени* или *обучени и оспособљени* за адекватно реаговање у ситуацијама пријављеног породичног насиља. При томе, максимално су поштована права жртве, упућене су јој информације о даљем поступању према насилнику, савети за заштиту од насиља и друго. На основу ових искустава испитанице су исказале поверење у рад полиције у свим фазама поступања полицијских службеника. Томе у прилог иде и чињеница да су жртве које су и раније (пре доласка у сигурну кућу) пријављивале насиље у породици, биле задовољне поступањем полиције, јер су полицијске патроле увек долазиле на позив.

Посебно питање у вези са налазима овог истраживања тиче се ранијих пријава за насиље. Ако су поједине жртве пре доласка у сигурну кућу пријављивале насиље по неколико пута и ако је полиција долазила на позив, остаје нејасно како се и зашто насиље понављало. Да ли су полицијски службеници давањем упозорења насилнику адекватно реаговали у тим ситуацијама, или су објективне околности налагале такву врсту интервенције? Да ли су насилници, углавном повратници, у сваком конкретном случају били охрабрени реакцијом полиције? Дизајн истраживања није предвидео одговоре на ова питања, али су се они, очигледно, наметнули као неопходни за потпуније разумевање поступања полиције у ситуацијама породичног насиља, посебно ако се у обзир узме податак о броју убистава жена у породичним релацијама у претходним годинама. Овај резултат отвара простор за следеће истраживачке напоре у сагледавању реаговања полиције на породично насиље. На основу анализе страних искустава могло се закључити да су ова питања постављана и другим истраживачким студијама, пре свих у онима које су анализирале однос жртава породичног насиља и полиције, односно других институција социјалне

контроле (социјалних служби, правосуђа или комбинованих, мултиагенцијских тела) у настојању да се спречи понављање инцидента насиља и жртва охрабри да пријави насиље или да га предупреди благовременим позивом надлежној служби. Прве студије анализирале су ефикасност и улогу полиције, њених интервенција и понашање полицијских службеника. Милерова (Miller, 2003) је анализирала извештаје жртва о поновљеним ситуацијама насиља у породици у округу Дади, у држави Флорида, САД. Налази су указали да хапшење насилника није довело до дугорочног смањења насиља, а да је краткорочни ефекат полицијских интервенција ефикасно надомешћен ангажовањем социјалних служби за психосоцијалну помоћ и емоционалну подршку, агенција за правно заступање жртва и приступ финансијским ресурсима. Друге студије су указале да се полицијски одговор на породично насиље често карактерише као пристрасан, недоследан и неадекватан, и да постоји диспаритет између политике спречавања насиља и полицијске праксе (Ferraro, 1989; Ganapathy, 2002; Grace, 1995). Студије сугеришу да је мања вероватноћа да ће полицијски службеник ухапсити починиоца насиља у породици него преступника који почини неку другу врсту напада. Вероватноћа је мања и ако је нападач интимни партнер жртве, нарочито код мање насилних напада или у случају кршења судске забране (Avakame & Fyfe, 2001; Felson et al., 2005; Chaudhuri & Daly, 1992).

3.3 Поступање полиције у ситуацијама породичног насиља – процена експерта и непосредно посматрање

Перцепција жртва породичног насиља и процена ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља може се квалитетније разумети уколико се узме у обзир и интервју који је, у оквиру истраживања, вођен са координаторком Саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”.²⁵ Реаговање полицијских службеника у ситуацијама пријављеног породичног насиља сагледано је и кроз форму полуструктурисаног посматрања.

---

²⁵ Транскрипт интервјуа дат је у Прилогу 6.

Истраживач је током једномесечног боравка у истраживаној локалној заједници (Нови Бечеј), поред праћења осталих активности у полицијској станици, био у прилици да лично присуствује интервенцији полицијских службеника на позив због насиља у породици. Налази примењених процедура сублимирани су и синтетички обједињени у јединствену процену квалитета и ефикасности полицијског поступања.

Процедуре интервјуисања и посматрања заснивале су се на претходним сазнањима о специфичностима и функционисању породичног насиља, као проблема ширег друштва који се све чешће завршава убиством неког од чланова породице. Истовремено, препознавање његових карактеристика упућује истраживаче на тражење његове етиолошке димензије у дубоким традиционалним патријархалним коренима, културолошким и историјским специфичностима овог простора. У практичном смислу, праћење појаве породичног насиља и реаговања друштва усмерено је ка полицији као првој институцији којој се жртве обраћају у случају насиља.

На основу квалитативних података прикупљених у спроведеним процедурама интервјуисања и посматрања, могло се закључити да интервенција полиције и однос према жртвама насиља, сходно основним принципима и смерницама полицијског поступања, односно кодексу полицијске етике, морају бити професионални, законски утемељени и етички рационални. Иако поступање полиције често зависи од тога *коме* се жртва обрати, већина полицајаца савесно одради свој посао: професионално реагује на позив жртве (уколико она пријављује насиље), узима неопходне податке о самој жртви, о њеној тренутној безбедности, о времену, месту, начину извршења насиља, о карактеристикама извршиоца (насилника) и његовом тренутном стању, о присуству деце као жртава или сведока насиља и њиховој безбедности, о претходним пријављеним случајевима насиља, њиховим последицама и врстама полицијске интервенције. Истовремено, уколико то околности дозвољавају, снима се цео ток разговора са жртвом. Након тога, професионално поступање полиције подразумева и предузимање интервенције на месту догађаја у најкраћем могућем року, при чему та процедура мора бити заснована на четири основна принципа праксе „доброг

поступања“: 1) безбедност за жртву; 2) безбедност за децу; 3) безбедност за полицајце; 4) санкције за извршиоца.

Да би професионално и у законским оквирима реаговали на пријављено насиље, пре доласка на место догађаја полицијски службеници прикупљају информације о ранијим инцидентима у истој породици, са циљем да се ближе упознају и са личношћу насилника и његовим понашањем. Долазак на место догађаја најпре подразумева физичко раздвајање насилника и жртве, а потом и обезбеђивање заштите жртве и деце. Сигурност жртве обезбеђује се и кроз професионалан и непристрасан, неосуђујући однос и комуникацију са полицијским службеницима. Жртва се, уколико је физички повређена, медицински збрињава, узимају се изјаве од сведока (деце или других чланова породице), фотографишу се повреде жртве и затечено стање. Предузете полицијске интервенције показују да њихова ефикасност зависи често и од састава полицијских патрола које долазе на место догађаја. Жртве, пре свега жене и деца, сигурније се осећају када комуницирају са полицијским службеницима женског пола. То правило важи и у случају када се жртва позива у полицијску станицу ради давања изјаве о околностима насиља. Генерално, жртве су, барем оне које су смештене у сигурној кући, задовољне поступањем и реаговањем полиције у случају насиља у породици. Далеко већи проблем представљају им неке ситуације у другим институцијама, у којима су често изложене секундарној виктимизацији.

Поступање према насилнику на месту догађаја подразумева, поред његове физичке изолације, и одузимање оружја или опасног оруђа којим је насиље извршено. При томе се максимално поштују правила поступања којима се осигурава физичка безбедност полицијских службеника. Зависно од конкретне ситуације и степена опасности која прети од стране насилника, предузимају се мере које обухватају лишавање слободе насилника и његово привођење у службене просторије. Професионалан однос подразумева и обавештавање насилника о законском основу по којем се предузима овлашћење, и упознавање са његовим правима у даљем току поступка.

Експертски интервју и посматрање полицијске интервенције указали су на професионално и квалитетно поступање полиције као институције у ситуацијама

пријављеног насиља у породици. Посебан значај има и сарадња полиције и центара за социјални рад управо на превентивном раду у односу на породице код којих постоје услови и околности да дође до смртог исхода породичног насиља. Често се интервенције полиције заснивају и на размени информација са Саветовалиштем против насиља у породици, које годишње прими неколико хиљада позива жртава насиља. Све уочено указује да се заштита жртава обезбеђује и кроз институцију сигурне куће, у коју се смештају жене жртве насиља, често након пријављивања насиља у породици. Међутим, овај облик институционалног пружања подршке жртвама, као модел социјалне заштите, ограничен је у погледу трајања и финансијске подршке.

Квалитетно и ефикасно поступање полиције, према искуствима жртава, често бива анулирано реаговањем тужилаштва, које у великом броју случајева одбацује кривичне пријаве и обуставља покренуте поступке за насиље у породици. Уколико до покретања судског поступка дође, жртве су често изложене секундарној виктимизацији, дугим и компликованим судским процедурама, нарушавању права и угрожавању слобода. Судски поступци трају годинама и, ако се окончају, насилници углавном добијају минималне казне.

Реаговање полиције на насиље у породици представља, квалитативно, само један сегмент институционалних одговора на ову појаву. Као предуслов ефикасног полицијског поступања препозната је неопходност координираног, институционалног, мултисекторског одговора локалних коалиција и безбедносних мрежа у оквиру којих се реализује сарадња полиције и других локалних институција.

У случајевима породичног насиља од полиције се априори очекује да ухапси насилника – то се сматра једном од гаранција да се насиље неће поновити. Тако се сва одговорност пребацује на полицијске службенике који предузимају интервенцију, односно на полицију као службу задужену за заштиту жртава. Међутим, поједине студије су указале да хапшење насилника по себи не гарантује смањење последице породичног насиља, нити гарантује да се насиље неће поновити (Maxwell et al., 2001; Miller, 2003). Друге студије указале су на значај партнерског деловања институција у локалним заједницама при обезбеђивању

подршке женама жртвама насиља у породици и њиховој деци. Координирана активност полиције, тужилаштва, центара за социјални рад, судства и склоништа за жртве (сигурних кућа), обезбеђује ефикаснију заштиту и подршку у дужем периоду (Wathen & MacMillan, 2003; Harris et al., 2007). Овакве мултиагенцијске активности пружају жртви осећај социјалне подршке и сигурности, што обезбеђује услове за њено адекватно реаговање у ситуацијама поновљеног насиља (Bybee & Sullivan, 2002). Изнете чињенице и модели недостају кад је у питању одговор на породично насиље у локалним заједницама у Србији (Ignjatović, 2009a; 2009b; Николић-Ристановић и Докмановић, 2008; Spasić, 2009b). На овај проблем указала је и координаторка Саветовалишта и „Сигурне женске куће“ у спроведеном интервјуу.

У оквиру ове дискусије неопходно је подсетити на нека позитивна искуства или „добре праксе“ локалних безбедносних мрежа и коалиција у одговору на породично насиље. Поред *аустријског модела интервенције у случајевима насиља у породици* (Logar, 2005), или Дулут пројекта у Минесоти из 1981. године, који је био први мултидисциплинарни програм дизајниран да се бави питањем насиља у породици и који је предвидео координиране акције различитих агенција као реакцију на породично насиље у заједници, у америчким градовима полиција и социјалне службе у локалној заједници примењују превентивни програм обиласка и интервенција у породицама које имају искуство са насиљем у породици (*Domestic Violence Home Visit Intervention – DVHVI*) (Berkman et al., 2006). Иако анкете са жртвама не потврђују директан утицај програма на понављање насиља, утврђено је да се жртве осећају сигурније и имају веће поверење у полицију јер осећају да су полиција и социјалне службе увек на располагању и спремне да помогну (Stover, 2012). Овај налаз кореспондира са позитивним искуствима и примерима „добре праксе“ у државама које су развиле ефикасан систем одговора на породично насиље на локалном нивоу. Примери за то су: Чикаго (Chicago), Дулут (Duluth), Мерин Коунти (Marin County) и Лондон (London), као рурална заједница Кентакија. Ове локалне заједнице укључене су у *The Battered Women’s Justice Project*, који је покренуло Министарство правде САД 2000. године, а који се заснива на координираним активностима различитих ресурса локалне заједнице у заштити жртава и проблемски оријентисаном

одговору (*problem solving*) локалне заједнице (Sadusky, 2003). Према налазима Садеског (Sadusky, 2003), Чикаго, на пример, има 211 места у склоништу за жртве породичног насиља и 25 полицијских станица које имају 70 полицијских детектива специјализованих за интервенције у ситуацијама породичног насиља.

У случају Србије, постојећи превентивни и локални модели заштите жртава од насиља у породици или нису синхронизовани и комплементарни једни са другима, или нису у потпуности кадровски, организационо и финансијски формирано (Spasić, 2009б; Ignjatović, 2009б; Николић-Ристановић и Докмановић, 2008). Зато се од стране јавности највећи део одговорности за спречавање насиља у породици пребацује на полицију.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Локална заједница представља место, друштвени и културни оквир у којем грађани на најдиректнији начин учествују у различитим облицима друштвеног живота. То је контекст у којем се на најбољи могући начин може истражити реалан квалитет друштвеног живота (Ђурић, 2008). Показатељи квалитета живота у локалној заједници могу бити и средство за покретање различитих активности на локалном нивоу. То значи да истраживање било које појаве, проблема или догађаја у локалној заједници, анализа начина функционисања институција, установа и агенција локалне заједнице и уочавање узрочно-последичних веза, односа и корелација између појава у заједници, посредно или непосредно имају за циљ побољшање квалитета живота у локалној заједници.

Један од најшире прихваћених приступа концептуализацији квалитета живота, холистички, дефинише овај појам као *људско благостање*, које обухвата животне околности, резултате и факторе који живот чине вредним живљења. Анализирајући доступну литературу о квалитету живота, приметимо да, упркос мноштву перспектива и различитих теоријских упоришта, постоји консензус у вези идентификације кључних домена људског благостања, односно квалитета људског живота. Вишедимензионални приступи овом питању показују знатне сличности, барем на нивоу неких општих категорија као што су: здравство, образовање, економска сигурност, лична безбедност и сигурност, друштвене везе и учешће у политичком одлучивању, еколошки услови, субјективно благостање и коришћење слободног времена (Alkire & Santos, 2011). Стога, процена или мерење квалитета живота укључује објективне показатеље (индикаторе), који су мерљиви у смислу квантитета или учесталости, и субјективне показатеље индивидуалне перцепције. Одлука о томе који ће индикатори (да ли објективни или субјективни) бити узети у обзир и на којем ће се нивоу агрегације (појединац, породица, заједница, држава) спроводити истраживање квалитета живота, често је условљена дисциплином или научном облашћу у којој истраживач ради. Једна од карактеристичних тешкоћа јавља се онда када објективни и субјективни показатељи нису у корелацији, при чему је уобичајена истраживачка пракса да се обе врсте индикатора укључе у истраживање (Rapley 2003; Cummins 1997).

Широка интерпретација квалитета живота захтева и широку заступљеност индикатора који најбоље одражавају „опште здравље“ заједнице. У том смислу, перцепција грађана је први корак, полазни оквир у којем ће се дефинисати кључни индикатори квалитета живота у локалној заједници. Индикатори квалитета живота су средство за мерење виталних знакова заједнице. Гледано одвојено, они дају информације о одређеном аспекту живота заједнице. Збирно посматрано, индикатори могу да пружају увид у опште здравље и квалитет живота, да одражавају вредности и визију заједнице. Индикатори представљају и операционалне дефиниције друштвених вредности, мерење онога што је важно за заједницу. Избор индикатора често подразумева компромис између идеалног (шта заједница жели да се измери) и практичног (који су подаци доступни.) За неке карактеристике квалитета живота подједнак значај имају и перцепција заједнице и расположиви подаци. На пример, за квалитет живота неког појединца једнак значај имају и стварна стопа криминала и његова перцепција личне безбедности.

Истраживања квалитета живота у локалним заједницама, као и на регионалном односно националном нивоу, захтева систем индикатора који се развија на основу учешћа и перцепције грађана кроз националне или локалне анкете, телефонска истраживања и сл. Тим путем се идентификују потребе локалне заједнице и њених становника и процењује да ли су, које су и у којој мери су потребе задовољене. Према томе, утврђивање степена функционалности једне заједнице и квалитета живота у њој, као и идентификовање потреба грађана, подразумевају добро испланиран и методолошки сложен поступак (Neuber et al., 1980). Другим речима, оваква истраживања имају за циљ прикупљање информација на основу којих је могуће препознати кључна питања у заједници и представљају критичан корак у развоју смислених програма са мерљивим утицајима (Singletary & Powell, 2003). Процена потреба представља део процеса планирања развоја заједнице, одлучивања о примени јавних политика, али и фазу утврђивања постојања или недостатка ресурса у локалној или широј заједници који треба да обезбеде задовољење потреба становника или побољшање квалитета њиховог живота.

Квалитет живота грађана заједнице индиректно зависи и од количине расположивих ресурса заједнице и њене инфраструктуре. Међутим, постојање и

идентификовање ресурса и планирање њиховог коришћења не гарантује, само по себи, решавање појединих питања и проблема у заједници ни задовољење потреба грађана. Ресурси заједнице морају се посматрати и као део комплетне и сложене инфраструктуре заједнице. Инфраструктура једне заједнице се дефинише као сложен систем објеката, програма и друштвених мрежа чији је циљ побољшање квалитета живота свих њених грађана (Clutterbuck & Howarth, 2002).

Квалитет живота у локалној заједници под утицајем је три значајна фактора: комуналних услуга које се нуде у оквиру заједнице, социјалних односа који постоје између грађана и других субјеката у заједници и физичког окружења заједнице. Када се анализира квалитет живота грађана, идентификују потребе и траже начини њиховог задовољавања кроз решавање одређених питања и проблема, истраживачки напори се усмеравају управо ка континууму услуга различитих институција у заједници, начину комуникације служби и сервиса и утицају који они врше на друштвене односе и физичко окружење заједнице. Грађани се у свакодневном животу, у циљу задовољења својих потреба, ослањају на све доступне ресурсе заједнице (индивидуалне и институционалне). Агрегат ових ресурса представља капитал локалне заједнице (Wikström, 1995). Локалне заједнице се разликују према нивоу расположивих ресурса, а појам неповољности се уобичајено користи да се опишу заједнице са slabим друштвеним и економским ресурсима (Wilson, 1987). Ниво ресурса локалне заједнице утицаће и на личне животне стилове становника, на њихова опредељења, изборе и одлуке, али ће усмеравати и колективне активности и програме које ће заједница предузимати са циљем решавања одређених проблема (финансијски, економски, социјални, еколошки и др.). Природни, социјални и људски ресурси граде *друштвени капитал* који заједница користи за свој развој и на основу којег планира своје постојање.

Живот у заједници, са својим свакодневним изазовима и појавама које прате савремени развој друштва, може створити ситуације и околности које су комплексне и чија сложеност захтева ангажовање различитих ресурса заједнице, синтезу знања и стручности, увећана финансијска средства и др. У таквим околностима јавља се потреба за формирањем *коалиција* или *партнерстава* у заједници.

Планирање и предузимање активности у заједници које доприносе њеном развоју и побољшању квалитета живота њених становника, у великој мери везано је за појаве којима се нарушава или онемогућава складан развој појединца и заједнице у целини. То су појаве које угрожавају живот, здравље и безбедност појединца, сигурност његове породице, али и функционисање заједнице кроз увећане економске трошкове, успорен развој или поремећен систем вредности. Због тога свака заједница настоји да, користећи постојеће потенцијале, друштвени капитал и инфраструктуру, благовремено и ефикасно реагује и предупреди све појаве и понашања која онемогућавају или успоравају њен развој.

Насиље у породици представља једну од таквих појава. То је ендемична појава, кривични, криминолошки и социопатолошки феномен који пресеца све културне, религиозне и регионалне границе. Према чл. 3 (тачка б) *Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (2011) „насиље у породици“ означава *свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом*. У теорији и стручној пракси идентификована су три доминантна облика породичног насиља, али и други облици насиља који су засновани на принципима моћи и контроле. То су: психичко насиље, физичко насиље и сексуално насиље.

Спровођење релевантних студија о овој појави често је отежано разликама и супротностима у прихваћеним дефиницијама породичног насиља у различитим земљама или културолошки специфичним регионима (Johnson & Ferraro, 2000). Међутим, и поред свих објективних и субјективних тешкоћа, спроведене студије указују на то да су у највећем проценту жртве породичног насиља жене (између 80% и 90% зависно од подручја на којем је истраживање спроведено). Заједно са њима, у великом проценту, директне или индиректне жртве су деца (European Forum for Child Welfare, 1998; Dodd, 2009). Студије насиља у породици посебно истичу да су деца увек жртве када се у породици дешава насиље. У око 10% пријављених случајева у свету жртве породичног насиља су мушкарци (Johnson, 2006; Tilbrook et al., 2010; Holtzworth-Munroe & Stuart, 1994; O'Leary, 2000). Одређени број академских радова из области криминологије и виктимологије

указао је на постојање насиља над мушкарцима и у српским породицама. Основни предуслов за покретање синхронизованих активности одређених делова комуналне инфраструктуре и ангажовање ресурса заједнице, јесте постојање спремности заједнице да препозна и идентификује проблем породичног насиља, покрене програме и активности и усвоји моделе превентивног реаговања.

Један од ресурса сваке заједнице, законом легитимисан да препозна, идентификује и реагује на појаву породичног насиља, јесте полиција. Развој демократских институција у свету, стављање акцента на систем људских права и слобода и неопходност њиховог пуног уважавања, с једне стране, и скуп очекивања која грађани имају од полиције, као и увиђање одређених концепцијских слабости у раду полиције, које су условиле пад њене ефикасности, пораст страха од криминала и појаву личне и имовинске несигурности код грађана, с друге стране, довели су до увођења нове стратегије полицијског рада, која се заснива на ширем ослањању полиције на грађане и заједницу и довођењу њене улоге у склад са специфичним локалним приликама и потребама појединих подручја. Основну идеју ове стратегије чине покушаји замене класичног модела *бюрократске, агресивне или интервентне полиције моделом тзв. контактне полицирања* (Bailey, 1989:85), односно, полицијске делатности „широког опсега“, као форме *постмодерног полицирања*, окренутог потребама заједнице.

Полицијски рад окренут заједници (*community oriented policing / community policing*) препознаје грађане и заједницу као партнере у очувању јавног реда и мира и стварању безбедног окружења и квалитетнијег и сигурнијег живота у заједници. Овај облик полицијског рада подразумева и висок степен професионализације полицијских службеника, њихову континуирану едукацију за препознавање специфичности локалне заједнице, препознавање социјалних проблема и одређивање најефикаснијих начина полицијског одговора на њих. Легитимитет свог деловања у оквиру локалне заједнице полиција црпи из опште прихваћеног концепта демократије, који обухвата бројне врсте интеракција и процесе консултација са различитим групама у оквиру заједнице (Rosenbaum, 1994). Полицијски рад у заједници подразумева превентивне активности у оквиру формалне социјалне контроле, посебно на плану спречавања тзв. ситуационог

криминала. Проактивно деловање полиције долази до изражаја при решавању безбедносних проблема у суседству.

Као једна од варијанти полицијског рада у заједници препознат је проблемски оријентисан рад полиције (*Problem-Oriented Policing*), који се заснива на: повећаној ефикасности полицијског рада, специјализацији, већем степену одговорности и проактивном деловању. Ефикасно деловање полиције не подразумева брз одговор на инциденте, већ идентификовање проблема, његову анализу и дефинисање могућих решења (Goldstein, 1990, 1993). До посебног истицања значаја проблемског и тзв. социјално-услужног рада полиције долази упоредо са развојем опозиције схватању репресије криминалитета као примарног полицијског задатка. Таква либерална гледишта о социјално-услужном раду као примарном задатку полиције јавила су се на прелазу из шездесетих у седамдесете године прошлог века, пре свега у Великој Британији. Истицани су захтеви да полиција буде призната као учесник у формулисању социјалне политике, а у методама њеног рада се наглашава тесна сарадња са мрежом социјалних служби и институција ради неутралисања друштвених узрока криминалитета.

Принципи, начела и стандарди полицијског поступања према грађанима налажу да полиција као орган јавне силе делује у интересу свих грађана и да је њен основни циљ да својим поступањем пружи јемство грађанским правима и слободама. Посебан значај за полицијски рад и поступање имају принципи: законитости, непристрасности, деполитизованости, ограничености у употреби силе, као и отворености према друштвеној заједници и спољној контроли (Council of Europe, Committee of Ministers & DCAF, 2011).

Полицијска организација је углавном бројна, политички утицајна, физички моћна и по правилу наоружана, а сваки полицајац има широка овлашћења и дискрециону власт (Brooks, 1989; Goldsmith, 1990). Поседовање дискреционе власти, као и идеологије, вредности, принципа и предубеђења, које полиција генерално има и који последично одређују укупну културу, од кључног је значаја за позицију коју полиција заузима у друштву (Goldsmith, 1990). Међутим, када се сумирају општи налази који се односе на полицијску културу, намеће се закључак да су они директно супротни идеалним особинама полицајца у концепту полиције

у заједници, које укључују: искрену веру у консултације са заједницом и решавање проблема, креативност и иновације, слободу да се примењује дискрециона власт на најнижим нивоима обављања полицијских послова и изванредне комуникационе вештине, којима се развија осећање блискости са заједницом и заузврат добијају поверење и поштовање (Murray, 2002). Оно што, међутим, и данас остаје проблематично у истраживању полицијске културе јесте степен до кога су полицијске снаге (службе) заиста спремне да своју професионалну културу преусмере са традиционалног модела ка моделу полиције у заједници.

Веза између полиције и заједнице подразумева асоцијацију две социолошки разнородне појаве: полиције, као унитарне, професионалне и управљачке групе, и заједнице, као „аморфног, неухватљивог“ концепта (Radelet, 1977). Међутим, њихова веза доноси обострану корист: укљученост заједнице у решавање безбедносних проблема представља начин на који појединци могу помоћи снагама реда и закона; истовремено, мобилизација заједнице може оснажити обесправљене друштвене групе да утичу на постојеће институције и њихову хијерархију (Nelken, 1985). Успех и квалитет односа полиције и заједнице зависи од способности полиције да разуме динамику заједнице и да томе прилагоди своје поступање на оперативном нивоу (Manning, 1996).

Значајан број теоријских радова бавио се анализом порекла и суштине полицијског рада у заједници (Karpeler & Gaines, 2005; Kelling & Moore, 1988), пратећи промене и трансформацију традиционалних облика полицијског рада, заснованих на репресивном деловању, моторизованим патролама, хапшењу и испитивању, ка квалитативно другачијим полицијским активностима у заједници које су повезивале грађане и полицију и подстицале иновативне, проактивне, заједничке и стратешке приступе проблемима у заједници. Превазилажење објективних и субјективних ограничења и тешкоћа у раду полиције значило је усвајање нове стратегије полицијског рада, која ће сублимирати најпозитивније аспекте до тада коришћених облика полицијских активности, укључити грађане кроз разноврсне форме сарадње, успоставити и формализовати партнерство са институцијама у заједници и примењивати превентивне одговоре на проблеме и појаве у заједници. Сва ова настојања менаџмента полицијских организација и

агенција била су реализована прихватањем и применом концепта полицијског рада (полиције) у (локалној) заједници – *community policing*-а.

Концепт полиције у заједници се, према Розенбауму (Rosenbaum, 1994), заснива на побољшању квантитета и квалитета полицијског рада, децентрализацији полицијске организације и већем истицању значаја проактивних стратегија које су усмерене на решавање проблема (*problem-solving strategies*), као и потенцирању повећане одговорности полиције према захтевима и потребама грађана. *Community policing* је дефинисан и као стратегија менаџмента која промовише заједничку одговорност грађана и полиције за безбедност заједнице, путем радног партнерства и интерперсоналних контаката (Palmiotto, 2000:201). Концепт полиције у заједници подразумева удруживање грађана и полиције у борби против криминала. То је концепт обављања полицијских задатака који ставља нагласак на формирање партнерства полиције и заједнице у циљу смањења криминалитета и јачања сигурности (Champion, 2003:2). Према америчким теоретичарима, концепт укључује реформу процеса доношења одлука у полицији и стварање нове културе у оквиру полицијских одељења. Као организациона стратегија, он редефинише циљеве деловања полиције. Такође, у питању је више процес који тече, него продукт (Skogan, 2006:160), и више нова филозофија рада полиције него модел или дефинисан пројекат (Trojanowitz & Buscquerox, 1998:9). Према Голдштајну (Goldstein, 2000:3-5), концепт полиције у заједници садржи неколико програма који имају за циљ смањење страха од криминала код грађана, одвраћање криминалаца од криминала, повећање присуства полиције у заједници, унапређење релација полиције са заједницом и стављање посебног акцента на превенцију криминала.

Како је већина истраживања потврдила, успешна имплементација овог концепта полицијског рада у локалној заједници захтева стратешко планирање и довољно ресурса (Rosenbaum, 1998), одговарајућу организациону структуру, обуку и образовање, нову структуру евалуације и нову културу унутар полиције (Buerger, 1993; Chan 1997; Herbert, 1998; Peak & Glensor, 1996; Feltes, 2002). Програми треба да буду свеобухватни, уместо тзв. стратегија сингл-интервенције, и треба да подразумевају нов квалитет односа са јавношћу (Friedmann, 1992; Radelet, 1977). За успешно спровођење ових програма полицијци треба да буду

интегрисани у заједницу (Uglow, 1988), уз пуно уважавање те заједнице, њених приоритета и проблема (Trojanowicz & Buseroux, 1998) и уз спремност да јој пружи помоћ (Buerger, 1993).

У новом моделу полицијског деловања (проблемски оријентисан приступ) основни, реактивни начин примене закона у потпуности је замењен проактивним приступом, који наглашава важност скривених фактора који генеришу проблеме и представљају главну тешкоћу у раду полиције. Из тих разлога, полицијски менаџмент и полицијске снаге морају се окренути системској анализи фактора који узрокују криминалне догађаје. У складу са њима треба дефинисати и реализовати социјално-превентивне активности које ће преовлађавати у оперативно-практичном поступању полиције у локалној заједници. Примена проблемски оријентисаног приступа подразумева структуралну анализу, односно идентификовање кључних елемената деликата (место, време, индивидуалне карактеристике извршилаца, мотиве, узроке). Превенција криминалитета у заједници подразумева усмерену активност полиције и заједнице (грађана) ка спречавању криминалитета, односно отклањању узрока и појава који доводе до његовог настанка и развоја (Sherman, 1990; Rosenbaum et al., 1998).

Мултиагенцијски (мултисекторски, интерсекторски) приступ решавању проблема у локалној заједници представља операционализацију филозофско-стратешке димензије концепта полицијског рада која претпоставља да полиција, као орган извршне власти и носилац активности и одговорности на плану спречавања и сузбијања криминалитета, не може сама да решава безбедносне проблеме у заједници који превазилазе њене надлежности. Формирање локалних безбедносних мрежа и партнерстава – мултисекторски приступ за копродукцију безбедности – у већини случајева подразумева иницијативу полиције, углавном због тога што она поседује безбедносне експертизе за почетну фазу овог процеса (McLeay, 1998). Главни циљ умрежавања је мултидисциплинарни приступ решавању проблема у заједници, кроз постављање конкретних циљева, доношење локалних (или регионалних) безбедносних планова (безбедносних стратегија) на пољу спречавања криминала или других проблема у заједници (Virta, 2002:191).

Теоријски и практично, концепт полиције у заједници представља квалитативно нов систем организације и функционисања полиције, заснован *на корелацији између очекивања грађана и онога што полиција реално чини*. Основно очекивање грађана од полиције састоји се у томе да полиција обезбеди сигурност њихових живота и имовине и да поврати и осигура мир и спокојство у њиховом окружењу, односно да их лиши страха од злочина и непријатности због нарушавања мира. Поред тога, грађани траже да им полиција, као јавна служба, помогне у решавању проблема („социјално-услужни рад полиције“). Полиција у очима грађана представља истовремено инструмент права, чувара реда и мира и јавну службу. Полицијски рад у оквиру заједнице је како нова филозофија (начин размишљања), тако и организацијска стратегија (начин спровођења и реализације филозофије), која дозвољава полицији и заједници да заједно раде и проналазе нове начине за решавање проблема, кривичних дела и свих других видова угрожавања безбедности грађана, с циљем побољшања квалитета живота у заједници.

Седамдесетих година XX века, концепт полиције у заједници и породично насиље, готово у исто време и најпре на америчком тлу, привукли су пажњу друштвене заједнице, предочили неопходност трансформације државних служби и система, како на плану државне политике супротстављања криминалитету, тако и на пољу организационих модалитета рада полиције. Та чињеница, међутим, не указује директно на корелацију између спровођења концепта полиције у заједници и спречавања, односно сузбијања породичног насиља. Другим речима, традиционални, нефлексибилни модели рада полиције дуго нису могли ефикасно, објективно, професионално и стручно да одговоре на повремене или честе инциденте насиља у породици.

У свим теоријским концепцијама које се баве анализом односа између концепта полиције у заједници и породичног насиља пошло се од чињенице да се од полиције очекује да, примењујући законска овлашћења, реагује на законом прописан начин, брзо и ефикасно, а да у случајевима породичног насиља делује у правцу спречавања новог насиља и настанка тежих последица (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005:6). При томе, претпоставља се да припадници полиције поседују интерперсоналне и комуникационе социјалне вештине, како би

остварили ауторитет без формалне присиле и избегли примарну и секундарну виктимизацију у односима са грађанима (Пић, 2003:121).

Истраживања, међутим, показују да начин реаговања, деловања и понашања полиције у великој мери зависи од личних ставова, предрасуда и стереотипних схватања полицајаца, с обзиром да правила рада пружају полицији широка дискрециона овлашћења (Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005:9). Искуства стране полицијске праксе, која се под утицајем аргументованих критика континуирано унапређују, упућују на важност два задатка: израде адекватних протокола о поступању полиције у овим ситуацијама и едукације полицијских службеника која ће омогућити њихово упознавање са етиолошким и феноменолошким обележјима и динамиком породичног насиља, превладавање стереотипа и предрасуда и стицање неопходних комуникацијских вештина. При томе, треба узети у обзир и чињеницу да је недостатак „локалних решења” у томе што она нису обавезујућа за све службе и за све професионалце у истој заједници, а ни правни систем не гарантује иста права на територији целе државе (Ignjatović, 2009б).

Фокус савремених теоријских и истраживачких напора усмерених на анализу релација између концепта полиције у заједници и породичног насиља као једног од константно присутних проблема у заједници, постављен је и на домете, лимите и могућности унапређења стратешких, организационих, кадровских, оперативних и тактичких перформанси полицијског рада на превентивном и проактивном односу према феномену породичног насиља (Adelman & Morgan, 2006; Underwood, 2003; Brunetto & Farr-Wharton, 2005:221; Clement et al., 2009).

Ангажовање полиције у ситуацијама породичног насиља мора да буде у складу са тзв. *концептом права жртве*, базираном на обавезама које држава преузима према међународним документима који регулишу однос државних органа и службеника према жртвама породичног насиља (Ignjatović, 2009б). Посебан начин процене концепта у односу према породичном насиљу примењује се на виктимолошку димензију тог феномена. У тој димензији се успешност примене стратегије проблемски оријентисаног рада полиције у заједници мери и оцењује на основу перцепције жртава породичног насиља која се односи на начине и ефикасност реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља, њен

превентивни рад у односу на рецидиве ове појаве, укључујући и степен поверења жртава према полицији (Apsler, et al., 2003:1319-21). Чикашка полиција, на пример, годинама успешно одговара на проблем породичног насиља кроз координирано партнерство које укључује: спровођење закона, пружање услуга жртвама насиља у породици, реаговање тужилаштва и активности заједнице (Sadusky, 2003).

Према неким ауторима, кључни спецификум овог односа заснива се на квалитету и опсегу превентивних и проактивних активности полиције према етиолошким, феноменолошким и виктимолошким димензијама породичног насиља, а посебно на односу према жртвама, али и облицима репресивног реаговања који се окончавају хапшењем насилника (Reuland et al., 2006; Buzawa & Buzawa, 2003; Giacomazzi & Smithey 2001; Sherman & Berk 1984; Pate & Hamilton, 1992; Dunford et al., 1989; Sherman et al. 1992; Loue 2000). У последњој деценији развоја концепта полиције у заједници и његовог одговора на проблем породичног насиља, теоретичари, истраживачи и практичари све већу пажњу обраћају на развој партнерских односа унутар заједнице, односно партнерства адресираног на координирану активност већег броја социјалних актера, базираног на одговорности за доношење одлука, утврђеној организационој структури, образовању и обуци о породичном насиљу, јасно дефинисаним улогама и механизмима за ефикасну размену информација

Подаци добијени у истраживањима породичног насиља у Србији, спроведеним у периоду 1997. до 2006. године од стране невладиних организација, али и раније, почев од 1993. године, недвосмислено су говорили у прилог потреби за изградњом обухватног и ефикасног система правне заштите од насиља у породици, чију основу би требало да представљају одговарајућа законска регулатива и обученост, пре свега полиције (Nikolić-Ristanović, 2002:109), али и координираност свих чинилаца у оквиру кривично-правног система и система породичне и социјалне заштите, уз сарадњу са неформалним организацијама и женским групама за помоћ и подршку жртвама породичног насиља. Поред правних, потребан је и читав низ друштвених акција ради смањивања ризика коме су изложене злостављане жене, њиховог оснаживања, правилног информисања и едукације. У том смислу је посебно важно, у оквиру других модела заштите

жртва, обезбедити склоништа за жене и децу и друге жртве породичног насиља, организовати групе за самопомоћ и информативне кампање, као и родно сензитивни третман жртва насиља, када се оне нађу у затвору због извршења кривичног дела (Nikolić-Ristanović, 2000:15). Као предуслове ефикасног одговора полиције на проблем породичног насиља и утицаја на квалитет живота у заједници, у истраживањима и искуствима других земаља препознати су и: повећање нивоа свести професионалаца о насиљу у породици, систематски рад на превазилажењу предрасуда, заблуда и стереотипних схватања, едукација и трансформација система обуке и образовања полицијских службеника.

И у Србији су, међутим, као и у бројним европским земљама у последњих десетак година, анкете о ставовима према породичном насиљу потврдиле да многе службе и појединци и даље погрешно перципирају породично насиље као лични проблем или проблем везе, или као прихватљив елемент савремених односа полова, што умногоме отежава и компликује координиран одговор свих институција једног друштва на ову појаву. У том смислу, усвајање *Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (САНВИО)*, као првог правног инструмента на нивоу Европе за борбу против насиља над женама и породичног насиља, показује да су европске земље заузеле став о овом проблему као о негативној друштвеној појави, а не само као о изолованом, појединачном приватном проблему, због чега је у већини европских земаља насиље у породици правно сврстано у категорију кривичних дела. Њен примарни циљ представља успостављање нулте толеранције у Европи према насиљу над женама и насиљу у породици. Далекосежна решења Конвенције предвиђају примену концепта „три П“, обухватајући: превенцију насиља, протекцију (заштиту) жртва насиља и процесирање починилаца, али и подразумевајући интегрисани родни приступ земаља потписница у свим сферама јавне политике на овом пољу.

У Србији је, такође, нужно извршити усклађивање судске праксе и процедура, али и усаглашавање ставова судова према дефинисању казнене политике у случајевима насиља у породици. Поред тога, проблем је и у недостатку координације. Не постоји међусобна усклађеност активности институција које се баве насиљем у породици, као што су полиција, центри за

социјални рад, здравствене установе и установе образовања, осим на локалном нивоу у појединим општинама. Најнижи степен координације постоји управо између полиције и центара за социјални рад. Моделу социјалне заштите жртава од насиља у породици недостају у бројним локалним срединама и стратегије интервенције у локалној заједници, засноване на координацији и сарадњи са другим актерима, и тзв. протоколи о сарадњи. Према препорукама међународних институција, потребно је интензивирати активности на истраживању и праћењу породичног насиља у Србији. Прикупљање података још увек се врши парцијално и спорадично, без јасне стратегије и систематског и јединственог приступа, док праћење од стране државе не постоји. Уз то, истраживања насиља у породици која врше невладине организације не стимулишу се и не финансирају из државног буџета. Сигурне куће, склоништа за жртве и рад женских група углавном се помажу страним донацијама и новцем међународних агенција, а то свакако није сигуран и поуздан начин изградње кохерентних и синхронизованих друштвених модела заштите жртава у Србији.

Широка прихваћеност концепта полиције у заједници са аспекта његове практичне реализације и ефикасности у односу према проблему породичног насиља, као и развијеност превентивних програма и интегративних развојних теоријских и применљивих модела сарадње полиције и локалне заједнице на плану спречавања породичног насиља и његовог праћења, одликује висок степен изграђености теорије, истраживања и праксе када су у питању западне земље. Нажалост, домаћа истраживачка база је сиромашна и неконзистентна. Изузев неколико студија и теоријских радова (Kešetović, 2003; Melish & Djurdjević, 2004; Ignjatović, 2009a, 2009b; Јовановић, 2012; Konstantinović-Vilić i Petrušić, 2005, 2007; Митић, 2005; Nikolić-Ristanović, 2000, 2002; Николић-Ристановић и Докмановић, 2008; Симоновић, 2006; Spasić i Radovanović, 2008; Spasić, 2009b; Спасић и Никач, 2012), које се баве реформским процесима у полицији Србије, евалуацијом концепта полицијског рада у заједници, или процедурама, практичним политикама, стратегијама и ефикасношћу реаговања полиције на породично насиље у оквиру свакодневног полицијског рада, не постоје истраживања која проблематизују организованост, практичну применљивост и резултате савременог концепта полицијског рада у односу

према породичном насиљу, посебно на локацијама где је почетком 2000-их година почела његова примена.

У теоријским анализама и истраживањима квалитета живота у европским и другим земљама, феноменолошка димензија и преваленца породичног насиља као појаве узимане су као индикатори квалитета живота у социјалној сфери друштва (друштвени, социјални аспект функционисања заједнице – социјално благостање), или као показатељ функционисања правног система једне државе, кроз пресек структуре извршених кривичних дела, односно криминалитета насиља. Проблем породичног насиља у заједници посматра се и кроз потребе грађана за безбедношћу, личном сигурношћу и сигурношћу породице, јер породично насиље као облик интерперсоналног насиља представља један од начина угрожавања и нарушавања физичког, психичког, здравственог, економског и социјалног интегритета човека.

Истраживања породичног насиља у Србији специфична су и по томе што њихови резултати показују да грађани, у највећој мери, сматрају да је породично насиље „унутрашња, приватна ствар сваке породице или партнерског односа и да се у те релације не треба мешати“. Овај став треба узети у обзир и у оквиру полицијских активности у локалним заједницама. Зато су превентивне активности, оперативни полицијски рад и поверење грађана у полицију од великог значаја за рано откривање и спречавање кривичних дела насиља у породици. У годишњим истраживањима јавног мњења у Србији могло се уочити да грађани виде проблем насиља у породици и као локални и као државни, национални проблем. Истовремено, и поједине истраживачке студије у другим земљама, које су се бавиле проценом преваленције страха од криминала, односно од појединих врста насилничког криминала у локалној заједници, идентификовале су насиље у породици као облик насиља у заједници који несразмерно погађа мушкарце и жене, индиректно оставља последице на децу и малолетна лица и усмерава полицијске активности у оквиру стратегије полицијског рада у заједници (*problem oriented policing, problem solving*) (Whetstone, 2001; Jolin & Moose, 1997: 279; Martin, 1997).

Као и у случају неких претходних студија, налази су указивали да, узимајући у обзир претходна искуства у контактима са полицијом, квалитет живота и демографске карактеристике (пол, раса, запосленост), као и специфичности локалне заједнице (суседства), грађани сматрају да је полиција задужена за смањење обима и страха од криминала, насиља, породичних конфликта, да је њено присуство у локалној заједници у форми патролне делатности неопходно, да треба да спречава растурање наркотика, насиље и саобраћајне прекршаје и да степен поверења грађана зависи од резултата њеног рада и на овим проблемима (Dean, 1980:462; Brandl et al., 1994:128; Reisig & Giacomazzi, 1998:555; Sampson & Jeglum-Bartusch, 1998). Налази из предметног истраживања, како се може закључити, и у случају локалних заједница у Србији указују на сличне закључке.

Међутим, полицијски службеници често своје активности у оквиру концепта рада у локалној заједници и интервенција у ситуацијама породичног насиља схватају као облик „социјалног рада“, а изједначавање са социјалним радницима за њих значи губитак статуса. Истовремено, бројни истраживачи препознали су тенденцију полицајаца да сузбијају емотивну експресију као механизам преживљавања (Pogrebin & Poole, 1991; Violanti & Aron, 1993). Налази поменутих студија могу представљати један од модела за разумевање и објашњење понашања и ставова полицијских службеника у полицијским станицама у Србији и њиховог односа према локалној заједници, потребама и очекивањима грађана, инцидентима насиља у породици, али и организацији и структури полицијске службе у целини.

Емпиријско истраживање, предметно усмерено на процену функционисања стратегије полицијског рада у локалној заједници и начине њеног одговора на породично насиље, у функцији реализације концепта људске, личне безбедности, састојало се у: утврђивању безбедносних потреба становника истраживаних локалних заједница, посебно потребе за заштитом од насиља и насиља у породици; идентификовању распрострањености и карактеристика породичног насиља у локалним заједницама; процени квалитета и успешности (евалуацији) концепта полицијског рада. Општи циљ истраживања одређен је као покушај систематизовања сазнања: о карактеристикама локалних заједница, о начинима

процене безбедносних потреба њихових грађана, о концепту полицијског рада у локалној заједници као полицијској стратегији и њеној ефикасности у односу на проблем породичног насиља. Као научни циљ истраживања постављен је *опис постојећег стања и међусобног односа испитиваних феномена* (концепта полиције у заједници, породичног насиља) *уз дефинисање препорука за превазилажење уочених недостатака*. Безбедносне потребе грађана, као један од кључних домена квалитета живота у заједници, утврђиване су преко: перцепције опште безбедности окружења и угрожености криминалом; нивоа страха од појединих врста криминала у заједници и одређених категорија безбедносно угрожавајућих лица; идентификације одређених безбедносно угрожавајућих локација (простора) у заједници; виктимизираности грађана појединим облицима криминала; идентификовања општих безбедносних проблема који највише забрињавају грађане; односа грађана према проблему породичног насиља у локалној заједници (постојање, препознавање и пријављивање породичног насиља); перцепције односа грађана и полиције, процене квалитета полицијског рада у локалној заједници, степена поверења у рад полиције као једног од ресурса локалне заједнице задуженог за решавање безбедносних потреба грађана. *Распрострањеност и карактеристике породичног насиља* утврђивани су преко институционалних извора података, односно статистичких прегледа пријављених кривичних дела насиља у породици и структуре извршилаца и жртава. *Квалитет и успешност (евалуација) концепта полицијског рада у локалној заједници* и његов однос према проблему породичног насиља заснивали су се на перцепцији полицијских службеника и жртава породичног насиља, процени експерата и директном посматрању полицијског поступања.

На основу добијених резултата и дискусије о њима у контексту сличних иностраних истраживања могуће је извести неколико кључних закључака, који могу бити од значаја за унапређивање теорије и праксе спровођења концепта полицијског рада у локалној заједници и његове успешне примене на специфичне појаве и проблеме у заједници.

Утврђивање безбедносних потреба грађана. Безбедносне потребе грађана представљају јаз, празнину или разлику између онога што грађане чини безбедним и сигурним и онога што угрожава њихов субјективни осећај квалитета живота у

домену безбедности у заједници. Преко коришћених индикатора могуће је утврдити врсте, интензитет и ниво угрожености грађана појединим облицима криминала у заједници и понашањем одређених категорија лица; идентификовати опште безбедносне проблеме који највише забрињавају грађане; утврдити однос грађана према проблему породичног насиља у локалној заједници, али и однос грађана и полиције; проценити квалитет полицијског рада у локалној заједници и степен поверења у рад полиције као једног од ресурса локалне заједнице задуженог за решавање безбедносних потреба грађана. Поступком утврђивања безбедносних потреба грађана дошло се од сазнања да су грађани истраживаних локалних заједница, у којима је почетком 2000-их година започела примена концепта *community policing*-а, у последњих годину дана забринуте због распрострањености и интензитета свих облика насиља и насилничког понашања (вршњачког и школског, насиља према деци, насиља у породици, на јавном месту, итд.), хулиганизма, наркоманије и свих облика друштвеног понашања којима се угрожава безбедност њихових породица и деце. Грађани идентификују просторе и локације у заједници који су нарочито безбедносно угрожени, напуштени и ненадзирани. Они такође осећају, у мањој или већој мери, страх од свих облика криминала са елементима насиља, страх од повређивања у саобраћају, али и страх од појединих категорија лица чије присуство угрожава њихов осећај сигурности. Грађани у великом проценту имају искуства виктимизације различитим облицима имовинског криминалитета, указују на постојање породичног насиља у њиховом окружењу, али нису сигурни да би га пријавили јер га виде као „унутрашњу ствар сваке породице у коју се не треба мешати.“ Нису сигурни у којој мери и на који начин полиција ради на спречавању и сузбијању породичног насиља у њиховој заједници.

Истовремено, што је најважније истаћи, грађани препознају полицију као ресурс локалне заједнице који је задужен за решавање њихових безбедносних потреба. У њиховој перцепцији односа полиције и грађана доминантна су три налаза: *Полицијски службеници/официри су обично фер. Полицијски службеници/официри су обично љубазни. Полицијски службеници/официри третирају све грађане равноправно.* У односу према пословима и активностима полиције у локалној заједници и начину спровођења концепта, односно проблемски оријентисаном полицијском раду, грађани изражавају следеће захтеве:

- 1. Полиција треба чешће да буде присутна у зонама школа и да спречава растурање наркотика.*
- 2. Полиција треба да буде више присутна на улици, у току ноћних часова, да легитимише сумњиве особе и обилази места где се окупља већи број младих људи.*
- 3. Полиција треба да проводи више времена у решавању проблема везаних за јавну безбедност.*
- 4. Полиција треба да спречава кривична дела, а не да чека да се она догоде.*

Сви ови захтеви, упућени индиректно полицијским руководиоцима, усмерени су ка предузимању превентивних активности. То је онај сегмент полицијског рада у локалној заједници који у извесној мери недостаје. Као потврду неопходности увођења и развијања комплекснијих превентивних програма, грађани истичу да пешачке патроле доприносе осећају сигурности, али највећи део њих не прави разлику између моторизованих и пешачких патрола, већ наглашава значај позорничке и патролне делатности полиције, односно, видљивог и уочљивог присуства полиције у локалној заједници. При томе је, у организационом смислу, битан захтев да се полицијски позорници у патролама не замењују често другима, јер грађани очекују да упознају лично „свог полицајца позорника“. Такође, предлажу да се уведе и превентивни програм обиласка грађана „од врата до врата“, сматрајући да би то била добра основа за јачање међусобног поверења полиције и грађана. И поред свих изнетих захтева, степен поверења грађана у рад полиције релативно је висок и грађани препознају полицију као примарни ресурс задужен за задовољавање њихових безбедносних потреба.

С друге стране, ако се величина (површина) коју захватају истраживане локалне заједнице, број становника, економска развијеност и изражене безбедносне потребе грађана упореде са бројем полицијских службеника, структуром запослених и капацитетом попуњености радних места, долази се до закључка да локалне полицијске организације објективно нису у могућности да у потпуности, ефикасно, благовремено и квалитетно одговоре захтевима и потребама грађана на својој територији. Овај налаз упућен је директно

руководству полиције у Србији, односно организационо-кадровском делу менаџмента који одлучује о територијалном и линијској расподели полицијских послова и кадрова.

Из поступка утврђивања безбедносних потреба грађана могу се, генерално, извући следећи закључци, односно упутити следеће препоруке руководству полиције у Србији: 1) неопходно је континуирано и плански спроводити процене безбедносних потреба грађана у локалним заједницама како би се идентификовали примарни локални безбедносни проблеми; 2) истовремено, потребно је упоређивати структуру и квантитет потреба грађана са организационим и кадровским потенцијалима локалних полицијских организација; 3) постоји потреба за реорганизовањем позорничке и патролне делатности у локалним заједницама, и увођењем принципа континуираног присуства полицијских службеника на одређеним позорничким рејонима и безбедносним секторима; 4) и оквиру Одељења за рад полиције у заједници осмислити превентивне програме полицијског рада у локалној заједници, по могућству, са акцентом на метод обиласка грађана „од врата до врата“; 5) у процес решавања појединих безбедносних потреба и проблема потребно је укључити и друге ресурсе локалне заједнице (социјалне, финансијске, образовне, медицинске и слично); 6) поред истраживања квалитета живота и утврђивања безбедносних потреба грађана локалних заједница, неопходно је периодично спроводити евалуације и процене ефективности примењених стратегија полицијског рада и ефикасности локалних полицијских организација.

На овај начин избегава се нерационално трошење финансијских средстава, избегава се расипање кадровских, материјалних и техничких ресурса локалних полицијских организација и омогућава квалитетна примена основних поставки концепта полицијског рада у локалној заједници (превентивне делатности, проблемски оријентисаног полицијског рада и мултиагенцијског приступа решавању проблема у заједници).

Распрострањеност и карактеристике породичног насиља. У свим локалним заједницама, према анализи безбедносних потреба, евидентирани су присуство и одређена распрострањеност породичног насиља, али и неопходност

да се полиција, као препознат ресурс локалне заједнице, ангажује на његовом спречавању и сузбијању. Из тог разлога, као извори података о распрострањености и карактеристикама породичног насиља у истраживаним локалним заједницама, коришћене су статистичке евиденције аналитичких служби полицијских организација. Из доступних извора (евиденција и извештаја) ПУ Крагујевац и ПУ Краљево (ПС Врњачка Бања) прикупљени су подаци о броју пријављених кривичних дела насиља у породици на годишњем нивоу за протеклих шест година, али није било могуће прикупити комплетне податке о структури и специфичностима категорије извршилаца (насилника) и категорије жртава. С друге стране, евиденције ПУ Зрењанин (ПС Нови Бечеј) и ПУ Ужице (ПС Пожега) садржале су све тражене податке, а извештај ПУ Београд (ПС Звездара) добар део неопходних информација. Због тога није било могуће остварити компаративан увид у распрострањености и специфичности ове појаве. Уочено је и евидентирано њено постојање у одређеном обиму, који не одговара налазима из истраживања организација које су се бавиле квантитативним и квалитативним анализама ове појаве, почев од 1993. године и који приказује само суму евидентираних кривичних дела и њихових извршилаца.

Уочено је да се прикупљање података о насиљу у породици, као и о свим другим кривичним делима на подручју полицијских управа, односно полицијских станица, као и њихово ажурирање, врши по аутоматизму, једноставним попуњавањем статистичких база креираних на нивоу аналитичке службе Министарства унутрашњих послова. У оквиру статистичких база налазе се подаци о броју пријављених кривичних дела насиља у породици, броју поднетих кривичних пријава и карактеристикама извршилаца и жртава (полна и старосна структура). Међутим, статистичке базе појединих полицијских станица (ПС Нови Бечеј и ПС Пожега) садрже и друге податке, неопходне за комплексно, свеобухватно сагледавање, разумевање и процену распрострањености и карактеристика породичног насиља као кривичног дела и као појаве и безбедносног проблема у локалној заједници. Прикупљање ових података ван прописаних аналитичких процедура везано је, може се закључити, пре за ентузијазам, професионалну одговорност, едукованост и стручно познавање ове појаве од стране појединих полицијских службеника, него за организовано,

планско и систематско прикупљање и ажурирање података. Овај закључак базиран је на статистичким подацима, табелама и графиконима који су, на захтев истраживача и по одобрењу Дирекције полиције, достављени на анализу. Међутим, ниједна достављена група података не садржи информације од суштинског значаја о реаговању полиције на присуство истраживане појаве у локалној заједници, а пре свих: информације о активностима и интервенцијама предузиманим по ранијим позивима; евиденцију позива/пријава за насиље упућених са исте адресе у одређеном периоду; квалитативни приказ уочених породичних релација и карактеристика насилника, жртава, њиховог међусобног односа, угрожености деце као жртава или сведока насиља; опис мера надзирања и праћења породица у којима је евидентирано постојање насиља; преглед превентивних активности које су предузимане у односу на поједине породице, али и у односу на појаву породичног насиља у заједници; приказ координираних интервенција и облика мултисекторске сарадње институција као одговора на насиље у породици; аналитички приступ проблемски оријентисаном полицијском раду у односу на појаву насиља у породици.

Прикупљене статистичке базе података не садрже претпоставке о реалној распрострањености породичног насиља у локалној заједници, односно пројектовану и прихватљиву „тамну бројку“ криминалитета насиља у породици, засновану на информацијама прикупљеним у оквиру позорничке и патролне делатности или комуникације са грађанима. Није уочена, или једноставно није наглашена, свест о томе да је насиље у породици специфична појава и проблем заснован на традиционалној патријархалној матрици породичних релација, настао као последица родне социјализације и односа заснованих на моћи и контроли. У оваквој ситуацији може се претпоставити да објективни приказ специфичности породичног насиља у локалним заједницама представља синтезу података полицијских служби и налаза теренских истраживања спроведених на подручју ових локалних заједница.

Зато се може закључити да полицијска служба, препозната од грађана као ресурс локалне заједнице задужен за реаговање на све облике насиља у заједници, а тиме и на насиље у породици, нужно мора променити свој формални и материјални приступ породичном насиљу у оквиру концепта полицијског рада у

локалној заједници. Формални приступ тиче се дефинисања стандарда и униформних процедура прикупљања, ажурирања и обраде података о породичном насиљу у локалној заједници. При томе, треба дефинисати садржај налога по којем ће се овој појави приступити кроз сагледавање свих њених специфичности и структуралних одредница везаних за категорије њених чинилаца (насилника, жртава, сведока, лица која су индиректно виктимизирана насиљем), али и последица и облика друштвене реакције (превентивне и репресивне). Материјални приступ треба да на једном месту обједини све карактеристике ове појаве: њену универзалност, али и локалне, временске, просторне специфичности и феноменолошке одреднице.

Паралелно са овим процесима, мора бити осмишљен процес континуираних едукација полицијских службеника и ангажовања већег броја полицијских службеника женског пола за рад са жртвама, као и формирање комбинованих тимова (униформисани полицијски службеници и оперативни линијски радници) за превентивне активности у локалној заједници. Нужно је иницирати све могуће облике сарадње и координације са локалним организацијама и службама које се баве заштитом жртава породичног насиља и спровођењем периодичних истраживања ове појаве и формализовати процедуре које су засноване на протоколима мултиагенцијског приступа решавању сваког појединачног случаја породичног насиља. Пре свих ових активности, неопходно је осмислити квалитетне превентивне програме у заједници, али и претходно проценити спремност локалне заједнице за иницирање и спровођење конкретних превентивних активности у заједници.

С једне стране, у локалној заједници се мора створити клима која ће почивати на ставу грађана да полиција не може, не треба и не сме да буде једини ресурс локалне заједнице који ће носити највећи терет одговорности за појаву породичног насиља. Одговорност мора бити подељена, управо зато што је и проблем насиља у породици комплексан криминолошки, социолошки, психолошки, економски и медицински проблем. Исто тако, сви програми превенције породичног насиља и координиране активности служби и институција на његовом сузбијању, морају се предузимати са једним генералним циљем, а то је побољшање квалитета живота у локалној заједници свих породица чије

унутрашње релације јесу, или могу бити, нарушене насиљем. Предузимање превентивних активности и у односу на проблем породичног насиља мора се заснивати на претходно спроведеној процени спремности сваке локалне заједнице да примени комплексне превентивне програме.

Процена квалитета и успешности концепта полицијског рада у локалној заједници (евалуација). Евалуација, односно процена квалитета и успешности концепта полицијског рада у локалној заједници, спроведена је у оквиру овог истраживања са циљем идентификовања спољашњих и унутрашњих лимита и могућности који условљавају мање или више ефикасну примену концепта. Уочена ограничења и потенцијали указали су на објективне околности и услове у којима је имплементиран концепт, али су пружили и могућа објашњења и разлоге због којих ова стратегија полицијског рада није примењена и у свим другим локалним заједницама у Србији. У процес евалуације укључене су две категорије субјеката: 1) полицијски службеници (позорници и оперативни линијски радници) који непосредно учествују у примени концепта; 2) жртве породичног насиља смештене у сигурним кућама, као релевантни чиниоци процене квалитета и применљивости концепта у односу на проблем породичног насиља. Анализом је обухваћена и процена експерта, али и резултати прикупљени директним посматрањем.

Међутим, да би се могао одредити и разумети ниво, односно могућност генерализације закључака спроведеног истраживања (евалуације), морају се навести и ограничења која су утицала на величину и структуру узорака код обе категорије субјеката евалуације, како би се налази и њихова применљивост сместили у одређени контекст. Најпре, на величину и структуру узорка полицијских службеника, као и на структуру питања из упитника који је коришћен у њиховом анкетирању, велики утицај имали су непосредни полицијски руководиоци, због чега се може поставити питање релевантности добијених налаза. Овај „формални проблем“, видно присутан у истраживањима безбедности, често узрокује давање пожељних одговора или недавање никаквих одговора из страха да се „не погреша“, или да давалац одређеног одговора не буде идентификован и евентуално санкционисан. Превазилажење овог „проблема“

омогућило би спровођење релевантних и објективних студија, чији би резултати имали висок степен практичне применљивости.

С друге стране, учешће жртава породичног насиља у овом истраживању пратио је висок проценат одбијања (од 29 жена које су у време реализације истраживања биле смештене у сигурним кућама, њих 15 је прихватило да учествује, односно, проценат одбијања износио је 48,2%). Узимајући у обзир сложу безбедносну процедуру истраживања у овим условима, специфично стање и околности у којима се жртве налазе након напуштања породичних домова, а често и деце, не би било упутно доводити у питање налазе из овог сегмента истраживања. Напротив, треба настојати да се у сваком будућем истраживању насиља у породици у Србији предвиди и посебан сегмент у који би биле укључене жртве смештене у сигурним кућама.

Перцепција полицијских службеника. Основно питање које се мора поставити приликом спровођења, а касније и приликом евалуације концепта, јесте питање степена неравнотеже између усвајања филозофије полиције у заједници на командном нивоу и примене те филозофије на нивоу улице од стране полицајаца позорника. Потенцијалне баријере на које се мора обратити посебна пажња тичу се формалних бирократских структура у полицијским организацијама и основних вредности полицијске културе.

Евалуација концепта базирана на перцепцији полицијских службеника важна је из неколико разлога. Прво, полицијски рад у заједници је, по дефиницији, локални феномен. Његова евалуација има практичан значај, јер се њоме може утврдити како се концепт спроводи у различитим полицијским организацијама, конкретно на подручју полицијских станица и локалних заједница средње величине. Друго, већина студија полицијског рада у локалној заједници заснива се на квантитативним подацима. У овој студији међутим, користе се квалитативни подаци за истраживање ставова и перцепције полицијских службеника и понашања везаних за проблемски оријентисан полицијски рад.

Резултати евалуације упућују на специфичне закључке. У локалним заједницама у Србији у којима је концепт полицијског рада уведен као пилот-

пројекат, односно у полицијским организацијама које су усвојиле ову стратегију рада у заједници, и после скоро десет година постоје значајне препреке за њено ефикасно спровођење. Једна од најчешће присутних препрека јесу структурне промене, односно, неизграђеност структура које треба да одобре аутономију патролних полицајаца и полицајаца позорника у одлучивању и решавању проблема на терену (укључујући ту и децентрализацију команде). У евалуацији је препозната као препрека и традиционална полицијска супкултура, чије се вредности материјализују кроз: отпор променама од стране полицијских службеника средњег менаџмента и отпор од стране полицијских руководилаца. Као ограничавајући фактори уочени су и следећи: недостатак међуресорне сарадње у оквиру полицијских служби, проблеми оцењивања учинка полицијских службеника, непоштовање основних принципа полицијске етике, непрофесионалан однос према грађанима (склоност корупцији и злоупотреба дискреционих овлашћења у одлучивању), недовољна укљученост заједнице у решавање проблема. Концепт полицијског рада у заједници суочава се и са низом унутрашњих структурних и оперативних препрека у оквиру полицијских организација. То су проблеми равнотеже између различитих полицијских активности у заједници (на пример, између неопходности ангажовања пешачких патрола и брзе реакције на позиве грађана), отпор средњег менаџмента према променама и веровање да је ова стратегија полицијског рада „блага“ према криминалу што условљава неопходност увођења репресивног деловања. Истовремено, полицијске организације не извештавају о превентивним програмима, дугорочним стратегијама превенције у заједници, нити о спремности заједнице за реализацију превентивних активности.

На стратешком и тактичком нивоу примене концепта уочене су и препреке у виду: нејасних изјава о визији и мисији, недостатка материјалних, техничких и кадровских ресурса и проблема са континуираном едукацијом, тренинзима и обукама. Све полицијске службе у истраживаним заједницама као објективну препреку наводе недостатак финансијских средстава за спровођење концепта, али и недостатке едукативног и образовног процеса, у оквиру којих није било могућности упознавања полицијских службеника са теоријским конструктима и практичним искуствима примене концепта. Због недостатка кадровског потенцијала, поједине локалне полицијске организације доделиле су послове

спровођења концепта неколицини специјализованих службеника, док су друге поделиле активности између полицијских тимова за брзо реаговање (интервентне јединице) и полицајца–позорника. Без обзира на декларативно прихватање модерног облика полицијског рада у заједници, полицијске организације и даље примењују традиционалне облике реаговања на криминал, примењујући у великој мери процедуре привођења и хапшења као начин решавања проблема у заједници.

Занимљив закључак се односи и на чињеницу да патролни полицајци имају више негативних ставова према концепту него полицијски службеници у вишим чиновима односно на вишим нивоима. Чак и поједини полицијски официри који су одушевљени новом филозофијом полицијског рада, ту филозофију ретко примењују у пракси ако немају неопходну подршку. Другим речима, многи од њих сложили су се са овом стратегијом у теорији (заступајући тзв. глобалне позитивне ставове), али изражавају забринутост због начина на који је она операционализована у њиховој организацији (то су тзв. негативни специфични ставови). Неки полицијски службеници су цинични, или једноставно исмевају идеју полиције у заједници јер не поседују вештине које су неопходне да би се квалитетно и ефикасно у пракси спровеле све усвојене поставке нове стратегије.

За успешно спровођење концепта полицијског рада у локалним мултиетничким заједницама неопходно је ангажовање извесног броја полицијских службеника, припадника одређених националних заједница. За проблемски оријентисан полицијски рад, пре свега у односу на појаву породичног насиља у локалној заједници, потребно је ангажовање одређеног броја жена полицијских службеника, самостално или у саставу мешовитих тимова за интервенцију, односно за спречавање насиља. То је императив који је потврђен и кроз перцепцију жртава породичног насиља.

Коначно, предуслов свих промена и реформи у стратегијама полицијског рада јесте децентрализација полицијске организације у Србији. И ова студија је потврдила да је у пракси усвајања нових модела полицијског рада у заједници децентрализација ауторитета подједнако важна као и територијална децентрализација. У Србији се, као и у већем броју постконфликтних и транзиционих друштава са простора источне Европе, прихвата становиште да је

полиција посебно организован и сложен управни ресор професионалног типа, формиран на основу закона, у чијој су надлежности одржавање јавног реда, мира и поретка и борба против криминалитета, уз могућност легалне употребе силе (принуде), са строго дефинисаним централизованим системом руковођења и командовања. У таквом окружењу не постоје објективни услови за успешно спровођење концепта полицијског рада у локалној заједници. Императив стратешких промена су нов полицијски модел, нова филозофија рада и нов менаџмент. Нова полицијска организација у друштву мора функционисати као орган формалне социјалне контроле и јавна служба која делује у складу са потребама грађана, са израженом децентрализацијом руковођења, надлежности и овлашћења, са јаким и стабилним изворима финансирања и подршке, квалитетним кадровским и материјалним ресурсима, континуираном обуком и системом награђивања и вредновања полицијског рада.

Перцепција жртава породичног насиља. Жртве које су учествовале у евалуацији полицијског рада у локалној заједници биле су релевантан извор информација о квалитету реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља. Њихово искуство са дугогодишњим насиљем, специфично окружење у којем су се налазиле у време истраживања, али и проток времена од последњег контакта са полицијом, обезбедили су објективну и критичку процену квалитета полицијског рада. Све жртве су изразиле одређен степен поверења у рад полиције и то је чињеница од које се мора кренути у дефинисању закључака из овог сегмента евалуације. Поверење је базирано на очекиваном понашању полицијских службеника приликом пријављивања насиља, предузимања интервенције и поступака који су уследили након подношења пријаве за насиље.

Успешност и квалитет полицијског рада у односу на проблем породичног насиља операционално се мора процењивати као однос између онога што жртва очекује од полицијских службеника и онога што они чине у конкретној ситуацији. Уколико је разлика између субјективног очекивања у конкретној ситуацији и објективног чињења мања, утолико ће задовољство жртава и степен поверења бити већи. Жртва ће у највећем броју случајева очекивати од полицијских службеника да буду хумани, саосећајни, да искажу искрено разумевање и поштовање, да осуде насиље, али да према насилнику поступе сходно конкретној

ситуацији, почев од упозорења и разговора, до хапшења и спровођења у притвор. Полицијски службеници у сваком тренутку морају одавати утисак особе од поверења, која има могућност да заштити жртву, да јој пружи правни савет, емоционалну подршку и да је, у случају потребе, упути у одговарајућу службу ради пружања адекватне социјалне, медицинске или економске помоћи.

Жртви се морају обезбедити адекватан амбијент и социјално окружење у којем неће бити изложена секундарној виктимизацији. Потребно је створити услове да са њом разговара жена полицијски службеник, да је прати током поступка и да јој буде на располагању и у комуникацији у сваком тренутку. Од полиције се очекује да осигура безбедан смештај и физичку сигурност за жртву и њену децу. При томе, треба настојати да полиција не прихвати сав терет одговорности за жртву и њену безбедност. Одговор институција заједнице на породично насиље мора бити комплексан, координиран, интерсекторски, односно, мултиагенцијски. То подразумева повезивање релевантних служби једне заједнице на истом задатку, односно, спречавању насиља и пружању помоћи и подршке жртвама породичног насиља (углавном су то жене и њихова деца). Жртве насиља у породици то реално и очекују. Оне се осећају сигурније уз социјалну подршку свих ресурса једне заједнице, почев од полиције до здравствених или економских институција. У породичним ситуацијама које тренутно нису оптерећене насиљем, жртве се надају да ће их чешће обилазити полицајци и службеници центара за социјални рад, како би превентивно деловали на појаву породичног насиља. Оне очекују да ће се насиљу са којим живе прилазити стручно и професионално, као комплексном проблему који оне самостално не могу да реше. Њихово сагледавање одговора на породично насиље засновано је на следећој матрици:

Проблем → Превенција → Партнерство

Кроз сагледавање међусобне повезаности сва три елемента концепта полицијског рада у локалној заједници и породичног насиља као појаве, може се дефинисати модел превентивног одговора на овај проблем. Полицијске службе треба да дефинишу тај модел користећи различите методолошке приступе у стратешком планирању (SARA методологија или SWOT анализа), али и да свој

одговор на насиље у породици базирају на основним поставкама стратегије нулте толеранције.

Сходно томе, теоријска и искуствена концептуализација проблема породичног насиља као безбедносне потребе у локалној заједници налаже комплексно сагледавање и критичку анализу утицаја концепта *community policing*-а на квалитет живота у заједници, кроз „решавање“ три групе задатака:

1. објективно димензионирање примене и реализације концепта *community policing*-а у конкретној локалној заједници, кроз операционализацију његове четири димензије (филозофску, стратешку, тактичку и организациону), сходно специфичностима те заједнице;

2. идентификовање и праћење породичног насиља у локалној заједници као безбедносног, криминолошког, виктимолошког и социопатолошког феномена кроз његову кривичноправну димензију;

3. мерење потенцијала, ограничења и реализованих форми у спровођењу концепта у одговору на породично насиље у локалној заједници, уз препознавање облика сарадње и партнерства полиције и других социјалних актера заједнице, а кроз проблемски оријентисан полицијски рад и конкретне превентивне програме.

У оквирима ових захтева, *неопходно је* познавање, континуирано и систематско праћење специфичности породичног насиља као патолошког облика породичних релација, и то:

- феноменолошке димензије породичног насиља (облика испољавања у локалној заједници);
- етиолошких карактеристика у сваком појединачном случају;
- карактеристика извршилаца, односно насилника;
- карактеристичних особина жртве, односно особа према којима се насиље врши, и одржавање редовне комуникације са жртвом;
- специфичности односа насилника и жртве и околности у којима се тај однос остварује, као средства и начини да се објасни, разуме и схвати природа самог насилног односа и одреди адекватан начин реаговања;

- одређеног обима специфичних последица које оставља на жртве и на породичну структуру, њене унутрашње везе и односе;
- врсте, облика, интензитета и начина превентивног деловања и репресивног реаговања полиције на случајеве породичног насиља, и
- могућности и облика партнерског деловања у локалној заједници на спречавању и сузбијању породичног насиља, пружању подршке и заштите жртвама, транспарентности деловања и отворености у комуницирању са јавношћу.

Сталним праћењем оваквих догађаја (уколико су учестали), али и мултиагенцијским приступом, могло би се превентивно деловати на решавању узрока проблема пре него што дође до ескалације насиља. То деловање увек мора бити повезано, једновремено и синхронизовано.

Коначно, успешност стратегије *community policing*-а у односу на проблем породичног насиља у локалној заједници и њен утицај на квалитет живота грађана те заједнице условљени су следећим елементима: специфичностима локалне заједнице, карактеристикама полицијске организације у заједници, перцепцијом безбедности грађана у заједници, степеном изграђености међусобних односа грађана и полиције, ставовима грађана према полицији и њеним активностима у заједници, степеном поверења грађана у рад полиције, ставовима полицијских службеника према концепту полицијског рада у локалној заједници, али и димензијама и специфичностима одређених појава и проблема у заједници. Квалитет ове стратегије полицијског рада у односу на конкретан проблем у заједници (појаву породичног насиља) зависи и од ефикасности полицијских мера које су предузете према идентификованим случајевима ове појаве, али и од задовољства жртава и њиховог поверења, заснованог на конкретним искуствима у комуникацији са полицијским службеницима у ситуацијама насиља и законским поступцима који су следили.

У случају Србије, постојећи превентивни и локални модели заштите жртава од насиља у породици или нису синхронизовани и комплементарни једни са другима, или нису у потпуности кадровски, организационо и финансијски

формирани. Зато јавност највећи део одговорности за спречавање насиља у породици пребацује на полицију.

Генерално, у закључку, концепт је добра стратегија у односу на породично насиље, што су показала бројна истраживања полицијских модела и светска искуства. Међутим, овакав концепт у Србији, у систему без превенције, без осмишљеног проблемски оријентисаног полицијског рада и сарадње институција – не функционише. У таквим околностима, само прихватање оквира концепта и уравнотежен респект његових организационих елемената, уз познавање специфичности заједнице и карактеристика конкретних проблема, стварају услове да се његовом применом превазиђе јаз у безбедносним потребама грађана и утиче на квалитет њиховог живота.

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, R. E., Rohe, W. M. & Arcury, T. A. (2005). Awareness of Community-oriented Policing and Neighbourhood Perceptions in Five Small to Midsize Cities. *Journal of Criminal Justice*, 33(1), 43-54.
- Adelman, M. & Morgan, P. (2006). Law enforcement versus battered women. *Afflia: Journal of Women and Social Work*, 21(1), 28-45.
- Ainsworth, P. B. (1995). *Psychology and policing in a changing world*. New York: Wiley.
- Aisenberg, E. & Herrenkohl, T. (2008). Community Violence in Context: Risk and Resilience in Children and Families. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(3), 296-315.
- Alderson, J. (1979). *Policing Freedom*. Plymouth: Macdonald and Evans.
- Aldous, C. & Leishman, F. (1999). Police and Community Safety in Japan: Model or Myth? *Crime Prevention & Community Safety*, 1, 25-39.
- Alkire, S. & Santos, M. E. (2011). Acute Multidimensional Poverty: A New Index for Developing Countries. Proceedings of the German Development Economics Conference, Berlin 2011, No. 3. Preuzeto 15. oktobra 2013. ca http://www.econstor.eu/bitstream/10419/48297/1/3_alkire.pdf
- Allardt, E. (1993). Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of the welfare research. In M. Nussbaum, A.K Sen (Eds), *The quality of life* (pp. 88-94). New York: Oxford University Press.
- Altschuld, J. W. & Kumar, D. D. (2010). *Needs Assessment: An Overview*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Andrews, C. J. (2001). Analyzing quality-of-place. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 23, 201-217.
- Apsler, R. (2003). Perceptions of the Police by Female Victims of Domestic Partner Violence. *Violence Against Women*, 9(11), 1318-1335.
- Ashiagbor, D. (2005). *The European Employment Strategy: Labour Market Regulation and New Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Autonomni ženski centar (2003). *Nasilje u partnerskim odnosima i zdravlje*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Аутономни женски центар (2012). *Фемцид – убиства жена у Србији*. (Квантитативно-наративни извештај за 2012. годину). Преузето дана 1. новембра 2013. са: http://www.zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_narativni_izvestaj_za_2012.godinu.pdf /
- Avakame, E. F. & Fyfe, J. J. (2001). Differential police treatment of male-on-female spousal violence: Additional evidence on the leniency thesis. *Violence Against Women*, 7(1), 22-45.
- Bakić, B. i Gajić, N. (2006). *Police Reform in Serbia: Five Years Later*. Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Belgrade,. Preuzeto 20. oktobra 2013. sa: www.osce.org/publications/fry/2004/01/18262_550_en.pdf
- Bancroft, L. & Silverman, J. G. (2004). Assessing abusers' risks to children. In P. G. Jaffe, L. L. Baker, & A. J. Cunningham (Eds.), *Protecting children from domestic violence: Strategies for community intervention* (pp. 101-119). New York, NY: Guilford Press.

- Banton, M. (1964). *The Policeman in the Community*. London: Tavistock.
- Bauer, R. (1966). *Social indicators*. Cambridge, Mass/London: The MIT Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2008). *Does Ethics Have a Chance in a World of Consumers?* London: Harvard University Press.
- Bayley, D. H. (1994). *Police for the Future*. New York: Oxford University Press.
- Bayley, D.H. (1989). *A Model of Community Policing: The Singapore Story*. New York: National Institute of Justice.
- Bayley, D.H. (1990). *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. Rutgers: The State University.
- Bell, C. & Newby, H. (1971) *Community Studies: An Introduction to the Sociology of the Local Community*. London: George Allen and Unwin.
- Berkman, M., Stover, C. S., & Marans, S. (2006). *The domestic violence home visit intervention (DVHVI) manual*. Unpublished manuscript, Yale University, New Haven, CT.
- Berkowitz, B. (2001). Studying the outcomes of communitybased coalitions. *American Journal of Community Psychology*, 29, 213–227.
- Bertone, G., Parry, S. C., Kubani, D. & Wolch, J. (2006). Indicators in Action: The Use of Sustainability Indicators in the City of Santa Monica. In J. Sirgy; D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 43-61). Dordrecht: Springer.
- Besleme, K., Maser, E. & Silverstein, J. (1999). *A Community Indicators Case Study: Addressing The Quality of Life in Two Communities*. San Francisco: Redefining Progress.
- Bittner, E. (1970). *The Functions of the Police in Modern Society*. Rockville, MD: National Institute of Mental Health, Center for Studies of Crime and Delinquency.
- Bittner, E. (1990). *Aspects of Police Work*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Blackshaw, T. (2010). *Key Concepts in Community Studies*. London: Sage.
- Blassingame, L. (1998). Sustainable cities: oxymoron, utopia, or inevitability? *Social Science Journal*, 35, 1-13.
- Boehm, A. & Cnaan, R. A. (2012). Towards a Practice-based Model for Community Practice: Linking Theory and Practice. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 39(1), 141-168.
- Bohm, R. M., Reynolds, K. M. & Holmes, S. T. (2000). Perceptions of neighborhood problems and their solutions: implications for community policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 23(4), 439-465.
- Bolton, R. (1992). “Place prosperity” vs. “people prosperity” revisited: An old issue with a new angle. *Urban Studies*, 29, 185-203.
- Bordua, D.J. & Tifft, L.L. (1971). Citizen Interview, Organizational Feedback and Police-Community Relations Decisions. *Law and Society Review*, 6, 155-182.
- Braga, A. A., Weisburd, D. L., Waring, E. J., Mazerolle, L. G., Spelman, W. & Gajewski, F. (1999). Problem-oriented policing in violent crime places: A randomized controlled experiment. *Criminology*, 37(3), 541–580.
- Brandl, S. G., Frank, J., Worden, R. E. & Bynum, T. S. (1994). Global and Specific Attitudes Toward the Police: Disentangling the Relationship. *Justice Quarterly*, 11, 119-34.

- Breci, M. & Erickson, T. (1998). Community policing: The process of transitional change. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 6, 16-21.
- Brogden, (2005). "Horses for Courses" and "Thin Blue Lines" : Community Policing in Transitional Society. *Police Quarterly*, 8, 64-99.
- Brooks, L. W. (1989). Police Discretionary Behavior: A Study of Style. In R. G. Dunham & G. P. Alpert (Eds.), *Critical Issues in Policing: Contemporary Readings* (pp. 149-166). 3rd edition. Waveland, IL: Prospect Hts.
- Brown, S. E. (1984). Police responses to wife beating: Neglect of a crime of violence. *Journal of Criminal Justice*, 12, 277-288.
- Brown, J. & Heidensohn, F. (2000). *Gender and Policing: Comparative Perspectives*. New York, NY: St Martin's Press.
- Bruner, C., Kunesh, L. & Knuth, R. (1992). *What does research say about interagency collaboration?* Oak Brook, IL: North Central Regional Educational Laboratory.
- Brunetto, Y. & Farr-Wharton, R. (2005). The role of management post-NPM in the implementation of new policies affecting police officers' practices. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28 (2), 221 – 241.
- Buerger, M.E. (1993). The challenge of reinventing police and community. In D. Weisburd & C. Uchida (Eds.), *Police Innovation and Control of the Police: Problems of Law, Order, and Community*. New York: Springer-Verlag.
- Buerger, M. E. (1994). The limits of community. In D. P. Rosenbaum (Ed.), *The challenge of community policing: testing the promises*. London: Thousand Oaks. New Delhi: Sage Publications.
- Bursick, R.J. Jr (1999). Informal control of crime through neighborhood networks. *Sociological Focus*, 32, 85-97.
- Butterfoss, F. D. & Kegler, M. C. (2002). Toward a comprehensive understanding of community coalitions: moving from practice to theory. In R.J. DiClemente, R.A Crosby & M.C. Kegler (Eds), *Emerging Theories in Health Promotion Practice and Research* (pp. 157–193). San Francisco, CA,: Jossey-Bass.
- Buzawa, E. S. & Buzawa, C. G. (2003). *Domestic Violence: The Criminal Justice Response*. London: Sage Publications.
- Bybee, D. I. & Sullivan, C. M. (2002). The process through which an advocacy intervention resulted in positive change for battered women over time. *American Journal of Community Psychology*, 30, 103-132.
- Cain, M. (1973). *Society and the policeman's role*. London: Routledge & Kegan.
- Campbell, A. (1972). Aspiration, Satisfaction and Fulfilment. In A. Campbell, C. Converse (Eds.), *The Human meaning of social change* (pp. 441-446). New York: Russell Sage Foundation.
- Carcach, C., Frampton, P., Thomas, K. & Cranich, M. (1995). Explaining fear of crime in Queensland. *Journal of Quantitative Criminology*, 11(3), 271-287.
- Cardarelli, A. P. & McDevitt, J. (1995). Toward a conceptual framework for evaluating community policing. In P.C. Kratcoski & D. Dukes (Eds.), *Issues in Community Policing* (pp. 229-242). Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Carte, G. E. (1973). August Vollmer and the origins of police professionalism. *Journal of Police Science and Administration*, 1, 274-281.

- Carter, D. L. & Radelet, L. A. (1999). *The Police and the Community*. 6th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Cascio, W.F. (1977). Formal education and police officer performance. *Journal of Police Science and Administration*, 5, 89-96.
- Chambers, M. & Swain, D. (2006). Quality Indicators for Progress: A Guide to Community Quality-of-Life Assessments. In J. Sirgy; D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 267-323). Dordrecht: Springer.
- Champion, D. (2003). *Policing in the Community*. Sarajevo: Office Public Affairs Embassy of The United States of America.
- Chan, J. (1996). Changing police culture. *British Journal of Criminology*, 36, 109-134.
- Chan, J. (1997). *Changing Police Culture: Policing in a Multicultural Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chan, J. (2003). *Fair cop*. Toronto, Ontario, Canada: University of Toronto Press.
- Chan, K. L. (2011). Gender Differences in Self-Reports of Intimate Partner Violence: A Review. *Aggression and Violent Behavior*, 16(2), 167-175.
- Chappell, A. T., & Lanza-Kaduce, L. (2004). Integrating Sociological Research and Theory with Community-Oriented Policing: Bridging the Gap between Academics and Practice. *Journal of Applied Sociology/Sociological Practice* 21(2), 80-98.
- Chappell, A. (2009). The Philosophical Versus Actual Adoption of Community Policing: A Case Study. *Criminal Justice Review*, 34(1), 5-28.
- Chaskin, R.J. & Abunimah, A. (1999). A View from the City: Local Government Perspectives on Neighborhood-Based Governance in Community-Building Initiatives. *Journal of Urban Affairs*, 21(1), 57-78.
- Chaudhuri, M. & Daly, K. (1992). Do restraining orders help? Battered women's experience with male violence and legal process. In E. S. Buzawa & C. G. Buzawa (Eds.), *Domestic violence: The changing criminal justice response* (pp. 227-251). Westport, CT: Auburn House.
- Checkoway, B. (1995). Six strategies of community change. *Community Development Journal*, 30(1), 2-20.
- Clairmont, D. H. (1991). Community-based policing: implementation and impact. *Canadian Journal of Criminology*, 33(3-4), 469-485.
- Clark, D. B. (1973). The concept of community: a re-examination. *Sociological Review*, 21(3), 397-416.
- Clark, A. E. (1996). Job satisfaction in Britain. *British Journal of Industrial Relations*, 34, 189-217.
- Clark, A. E. & Oswald, A. J. (1994). Unhappiness and unemployment. *Economic Journal*, 104(424), 648-659.
- Clarke, R. V. & Newman, G. (2008). *Policing Terrorism: A Police Chief's Guide*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Clegg, I., Hunt, R. & Whetton, J. (2000). *Policy Guidance to Support Policing in Developing Countries*. Swansea: University of Wales, Centre for Development Studies,

- Clement, K., Tatum, K. M., Kruse, M. J. & Kunselman, J. C. (2009). Exploring agency policing models and response to domestic violence. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(1), 92–107.
- Clutterbuck, P. & Howarth, R. (2002). *Toronto's Quiet Crisis: The Case for Social and Community Infrastructure Investment*. Toronto: Centre for Urban And Community Studies and the Toronto Civic Action Network.
- Cohen, L. E. & Felson, M. (1979). Social change and crime trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd edn.)*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Coles, C. M. & Kelling, G. L. (1996). *Fixing Broken Windows Restoring Order and Reducing Crime in Our Communities*. New York: Martin Kessler Books.
- Cox, F. M., Erlich, J. F., Rothman, J. & Tropman, J. E. (1987). *Strategies of Community Organization*. (4th ed.). Itasca, IL: Peacock Publishing.
- Committee on Identifying Data Needs for Place-Based Decision Making; Committee on Geography; Board on Earth Sciences and Resources; Division on Earth and Life Studies and National Research Council (2002). *Community and Quality of Life: Data Needs for Informed Decision Making*. Washington, D.C National Academy Press.
- Community Policing Consortium (2006). *Understanding Community Policing: A Framework for Action*. Monograph, NCJ 148457. Washington, DC: Bureau of Justice Assistance.
- Connell, P. E. & Straub, F. (2007). *Performance-based Management for Police Organizations*. Long Grove, IL.: Waveland Press.
- Cordner, G. W. (1995). Community policing: elements and effects. *Police Forum*, 5(3), 1-8.
- Cordner, G. W. (1997). Community policing: elements and effects. In G.P. Alpert, & A. Piquero (Eds), *Community Policing: Contemporary Readings* (pp. 435-465). Prospect Heights, IL. : Waveland Press.
- Cordner, G. W. & Scarborough, K. E. (1997). Operationalizing community policing in rural America: sense and nonsense. In Q. Thurman & E.F. McGarrell (Eds), *Community Policing in a Rural Setting* (pp. 11-20). Cincinnati, OH: Anderson.
- Cordner, G. W. & Shain, C. (2011). The changing landscape of police education and training. *Police Practice and Research: An International Journal*, 12(4), 281-285.
- Council of Europe, Committee of Ministers & DCAF (2011). *International Standard: The European Code of Police Ethics*. Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
- Coulter, M., Kuehnle, K., Byers, R. & Alfonso, M. (1999). Police-reporting behavior and victim-police interactions as described by women in a domestic violence shelter. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 1290-1298.
- Crank, J. P. (1994). Watchman and the community: myth and institutionalization in policing. *Law and Society Review*, 28(2), 325-351.
- Crawford, A. (1997). *The Local Governance of Crime. Appeals to Community and Partnerships*. Oxford: Clarendon Press.

- Cummins, R. A. (1996). The domains of life satisfaction: an attempt to order chaos. *Social Indicators Research*, 38, 303-328.
- Cummins, R.A. (1997). Assessing quality of life. In R. I. Brown & R. I. Brown (Eds.), *Quality of life for people with disabilities* (pp. 116–150). Cheltenham: Stanley Thornes.
- Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Krug, E. G. & Zwi, A. B. (2002). Violence and Health: The United States in a Global Perspective. *American Journal of Public Health*, 93(2), 256-261.
- Davidson, E.J. (2005). *Evaluation methodology basics: the nuts and bolts of sound evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Davis, K. C. (1969). *Discretionary Justice - A Preliminary Inquiry*. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press.
- Dean, D. (1980). Citizen Ratings of the Police: The Difference Contact Makes. *Law & Policy Quarterly*, 2, 445-71.
- Dearing, A. (2002). Austrijski zakon o zaštiti od nasilja u porodici. *Temida*, 5(3), 15–27.
- Decker, S. (1979). The rural county sheriff: an issue in social control. *Criminal Justice Review*, 4, 97-111.
- Declaration on the Elimination of Violence against Women*, A/RES/48/104, 85th plenary meeting/20 December 1993, preuzeto dana 20. jula 2012 sa: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, приступљено
- Deljkić, I. & Lučić-Ćatić M. (2011). Implementing community policing in Bosnia and Herzegovina. *Police Practice and Research: An International Journal*, 12(2), 172-184.
- Dick, P. & Jankowicz, D. (2001). A social constructionist account of police culture and its influence on the representation and progression of female officers: a repertory grid analysis in a UK police service. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(2), 181-99.
- Dietz, A. S. (1997). Evaluating community policing; quality police service and fear of crime. *Policing: An International Journal of Police Strategy & Management*, 20(1), 83-100.
- Dillman, D. A. (1978). *Mail and Telephone Surveys: The Total Design Method*. New York: John Wiley.
- Dobash, R., Dobash R. & Cavanagh, K. (1985). The contact between battered women and the social and medical agencies. In J. Pahl (Ed.). *Private Violence and Public Policy: the needs of battered women and the response of the public services*. London: Routledge.
- Dodd, L. W. (2009). Therapeutic groupwork with young children and mothers who have experienced domestic abuse. *Educational Psychology in Practice*, 25, 21–36.
- Downes, M. (2004). *Police Reform in Serbia: Towards the Creation of a Modern and Accountable Police Service*. Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Belgrade. Preuzeto 05. septembra 2013. sa: www.osce.org/publications/fry/2004/01/18262_550_en.pdf
- Duffee, D. (1980). *Explaining criminal justice: Community theory and criminal justice reform*. Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn & Hain.
- Duguit, L. (1929). *Law in the Modern State*. New York: Huesch.
- Duncan, O. D. (1969). *Toward Social Reporting: Next steps*. New York: Russell Sage Foundation.

- Dunford, F. W., Huizinga, D. & Elliott, D. S. (1989). *The Omaha Domestic Violence Police Experiment*. Washington, DC: United States Department of Justice, National Institute of Justice.
- Đurić, S. (1998). *Osveta i kazna: sociološko proučavanje krvne osvete na Kosovu i Metohiji*. Niš: Prosveta.
- Đurić, S. (2007) (Ur.) *Bezbednosni rizici u školama – Modeli otkrivanja i reagovanja*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Đurić, S. (2008). *Unapređenje humane bezbednosti u lokalnim zajednicama, opština Pančevo: izveštaj*. Beograd: Fakultet bezbednosti, OEBS Misija u Srbiji.
- Đurić, S. (2009a). Qualitative approach to the research into the parameters of human security in the community. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(3), 541-559.
- Đurić, S. (2009b). *Analiza stanja humane bezbednosti na teritoriji opštine Palilula – lokalne zajednice Karaburma i Borča: izveštaj*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Đurić, S. i Popović-Čitić, B. (2012). Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika. *Sociologija, LV(1)*, 91-114.
- Đurić, S. (2013). *Istraživanje bezbednosti: kvalitativni pristup*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Easterlin, R.A. (1974). Does economic growth improve human lot? Some empirical evidence. In P.A. David, M.W. Reder (Eds), *Nations and households in economic growth: Essays in honour of Moses Abramowitz* (pp. 89-125). New York and London: Academic Press.
- Eck, J., & Spelman, W. (1987). Who ya gonna call? The police as problem-busters. *Crime & Delinquency*, 33, 31-52.
- Eck, J. E. & Rosenbaum, D. P. (1994). The new police order: Effectiveness, equity and efficiency in community policing. In D.P. Rosenbaum (Ed.), *The challenge of community policing: Testing the promises*. Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Eck, J. E. & Maguire, E. R. (2000). Have changes in policing reduced violent crime? An assessment of the evidence. In A. Blumstein & J. Wallman (Eds.), *The crime drop in America* (pp. 207–265). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Edgerton, J. D., Roberts, L.W. & Below, S. (2012). Education and Quality of Life. In K. C. Land, A. C. Michalos & M. J. Sirgy (Eds.), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research* (pp. 265-296.). New York, London: Springer.
- Edwards, S. M. (1989). *Policing 'domestic' violence: Women, the law and the state*. London: Sage Publications.
- Erikson, R. (1974, 1993). Description of inequality: The Swedish approach to welfare research. In M. Nussbaum & A. K. Sen (Eds.), *The quality of life* (pp. 66-83). Oxford: Clarendon Press.
- Erikson, R. & Uusitalo, H. (1987). The Scandinavian approach to welfare research. In R. Erikson, E.J. Hansen, S. Ringen & H. Uusitalo (Eds.), *The Scandinavian model: Welfare state and welfare research*. Armonck: M.E. Sharpe.
- Erlich, V. (1964). *Porodica u transformaciji: Studija u tri stotine jugoslovenskih sela*. Zagreb: Naprijed.
- European Forum for Child Welfare (1998). *Are children protected against violence in Europe?*. Bruxelles.

- Fahey, T., Nolan, B. & Whelan, C.T. (2003). *Monitoring quality of life in Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Fairchild, E.S. (1988). *German police: ideals and reality in the post-war years*. Springfield IL: Charles C. Thomas Publishers
- Falcone, D. N., Wells, L. E. & Weisheit, R. A. (2002). The small-town police department. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25, 371-384.
- Faragher, T. (1985). The police response to domestic violence. In J. Pahl (Ed.), *Private Violence and Public Policy: the needs of battered women and the response of the public services* (pp. 16–48). London: Routledge.
- Fellin P. & Peacock, F. E. (1995). *The Community and the Social Worker*. Itasca: F.E Peacock Publisher.
- Felson, R. B., Ackerman, J. M & Gallagher, C. (2005). *Police Intervention and the Repeat of Domestic Assault*. Washington: U.S. Department of Justice.
- Feltes, T. (2002). Community Oriented Policing in Germany – Training and Education. *Policing: An International Journal of Police Strategy and Management*, 25,(1), 48-59.
- Ferraro, K. J. (1993). Cops, Courts, and Woman Battering. In B. Pauline, B. Bart & E. G. Moran (Eds.), *Violence Against Women: The Bloody Footprints* (pp. 165-176). Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Ferrer, D. V. (2002). Domestic violence in Latino cultures. In A. Paglicci, L.A. Roberts & J.S. Woodarski (Eds.), *Handbook of violence* (pp. 106-129). New York: John Wiley & Sons.
- Fessler, D. (1976). *Facilitating Community Change: A Basic Guide*. New York: University Associates.
- Findeisen, N. (2006). Using Community Indicators to Improve the Quality of Life for Children: The Sacramento County Children’s Report Card. In J. Sirgy, D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 203-229). Dordrecht: Springer.
- Fitzgerald, G. (1989). *Report of a Commission of Inquiry Pursuant to Orders in Council*. Brisbane: Government Printer.
- Florin, P., Mitchell, R. & Stevenson, J. (1993). Identifying training and technical assistance needs in community coalitions: a developmental approach. *Health Education Research*, 8, 417–432.
- Flynn, D. (1998). *Defining the “Community” in Community Policing*. U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services (COPS).
- Foley, M. & Edwards, B. (1997). Editors Introduction: Escape from Politics? Social Theory and the Social Capital Debate. *American Behavioral Scientist*, 40(5), 550-561.
- Fosdick, R. B. (1921). *Police administration*. New York: The century company.
- Francisco, V. T., Paine, A. L. & Fawcett, S. B. (1993). A methodology for monitoring and evaluation community health coalitions. *Health Education Research*, 8, 403–416.
- Frank, K. A. & Yasumoto, J. Y. (1998). Linking action to social structure within a system: social capital within and between subgroups. *American Journal of Sociology*, 104, 642-686.
- Frank, J., Novak, K. J. & Smith, B. W. (2001). *Street-level Policing in Cincinnati: the Content of Community and Traditional Policing and the Perceptions of Police Audiences*. Rockville, MD: US Department of Justice, National Institute of Justice.

- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2000). Maximizing happiness? *German Economic Review*, 1(2), 145-167.
- Friedmann, R. R. (1992). *Community Policing: Comparative Perspectives and Prospects*. Los Angeles: St. Martin's Press.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York, NY: Free Press.
- Furstenberg, F. F. & Wellford, C. F. (1973). Calling the Police: The Evaluation of Police Service. *Law and Society Review*, 7, 393-406.
- Gaines, L. (1994). Community-oriented policing: Management issues, concerns and problems. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 10(1), 17-35.
- Ganapathy, N. (2002). Rethinking the Problem of Policing Marital Violence: A Singapore Perspective. *Policing and Society*, 12(3), 173-190.
- Garofalo, J. (1979). Victimization and the fear of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16(1), 80-97.
- Гасми, Г. (2012). *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Коментар*. Београд: Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике.
- Gates, L. B. & Rohe, W. M. (1987). Fear and reactions to crime: a revised model. *Urban Affairs Quarterly*, 22(3), 425-453.
- Gelles, R. J. (1993). Constraints Against Family Violence; How Well Do They Work? *American Behavioral Scientist*, 36(5), 578-586.
- Gelles, R. J. (1994). Introduction: Special issue on Family Violence. *Journal of Comparative Family Studies*, 25(1), 1-6.
- Gelles, R. (1997). *Intimate Violence in Families*. London: Sage Publications.
- Giacomazzi, A. L. & Smithey, M. (2001). Community policing and family violence against women: lessons learned from a multiagency collaborative. *Police Quarterly* 4(1), 99-122.
- Giddens, A. (1971). *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gikow, F. F. & Kucharski, P. M. (1987). A New Look at the Community: Functional Health Pattern Assessment. *Journal of Community Health Nursing*, 4(1), 21-27.
- Giles-Sims, J., Straus, M. A. & Sugarman, D. B. (1995). Child, Maternal, and Family Characteristics Associated with Spanking. *Family Relations*, 44, 170-177.
- Glashan, M. S. & Malinak, P. (2010). *Henderson County Community Survey*. Henderson County: Western Carolina Community Action (WCCA), United Way of Henderson County (UWHC).
- Goldsmith, A. (1990). Taking Police Culture Seriously: Police Discretion and the Limits of Law. *Policing & Society*, 1, 91-114.
- Goldstein, H. (1979). Improving policing. A problem-oriented approach. *Crime & Delinquency*, 25, 236-258.
- Goldstein, H. (1990). *Problem-oriented policing*. Philadelphia: Temple University Press.

- Goldstein, H. (1993). *The new policing: Confronting complexity*. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Goldstein, H. (2000). The New Policing: Confronting Complexity. In O.M. Willard (Ed.), *Community policing, Classical Readings*. London: Prentice Hall.
- Gordner, G. (1996). *Community Policing: Principles and Elements*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Gourley, G. D. (1953). *Public relations and the police*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Gowri, A. (2003). Community policing is an epicycle. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 26(4), 591 -611.
- Grabosky, P. (2009). *Community Policing and Peacekeeping*. Boca Raton, London, New York: Taylor & Francis Group.
- Grace, S. (1995). *Policing Domestic Violence in the 1990's*. Home Office Research Study 139. London: HMSO.
- Granner, M. L. & Sharpe, P. A. (2004). Evaluating community coalition characteristics and functioning: a summary of measurement tools. *Health Education Research, Theory & Practice*, 19(5), 514-532.
- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, 1360-1380.
- Gravetter, F. J. & Wallnau, L. B. (2004). *Statistics for the behavioral sciences* (6th edn). Belmont, CA: Wadsworth.
- Greene, J. R. & Taylor, R. B. (1991). Community-Based Policing and Foot Patrol: Issues of Theory and Evaluation. In J.R. Green & S.D. Mastrofiski (Eds.), *Community Policing: Rhetoric or Reality*. New York: Praeger.
- Greene, J. R. (2000). The road to community policing in Los Angeles: A case study. In G. P. Alpert & A. R. Piquero (Eds.), *Community policing: Contemporary readings* (2nd ed.), (pp. 123-158). Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Greene, J. R. & Mastrofiski, S. D. (1988). *Community Policing: Rhetoric or Reality*. New York, NY : Praeger Publishers.
- Greene, J. R., Bergman, W. T. & McLaughlin, E. J. (1994). Implementing community policing: Cultural and structural change in police organizations. In D.P. Rosenbaum (Ed.). *The challenge of community policing: Testing the promises* (pp. 92-109). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Greenwood, P. W., Chaiken, J. W. & Petersilia, J. (1977). *The Criminal Investigation Process*. Lexington, MA: D.C. Heath.
- Greenwood, D. (2001). Local Indicators of Quality of Life: A Preliminary Look at the Pikes Peak Region. Colorado Springs: Center for Colorado Policy Studies.
- Grinc, R. (1994). Angels in the marble: problems in stimulating community involvement in community policing. *Crime & Delinquency*, 40, 437-468.
- Grogan, P. S. & Proscio, T. (2000). *Comeback cities: A blueprint for urban neighborhood revival*. Colorado: Westview.
- Hagan, J. (1989). *Structural Criminology*. New Brunswick N.J.: Rutgers University Press.
- Haggerty, M. R., Cummins, R. A., Ferriss, A. L., Land, K., Michalos, A. C., Peterson, M., Sharpe, A., Sirgy, J. & Vogel, J. (2001). Quality of life indexes for national policy: Review and agenda for research. *Social Indicators Research*, 55(1), 1-96.

- Harris, G. T., Hilton, N. Z., Rice, M. E. & Eke, A. W. (2007). Children killed by genetic parents versus stepparents. *Evolution and Human Behavior*, 28(2), 85-95.
- Hart, M. (1999). *Guide to Sustainable Community Indicators*. 2nd edition. North Andover, Mass: Hart Environmental Data.
- Hartnett, S. M. & Skogan, W. G. (1999). Community policing: Chicago's experience. *National Institute of Justice Journal*, April, 2-11.
- Hatty S. (1989). *Policing and Male Violence in Australia*. In J. Hanmer, J. Radford & E. Stanko (Eds.), *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives* (pp. 70-89). London: Routledge.
- Hayslip, D. & Cordner, G. (1987). The effects of community oriented patrol on police officer attitudes. *American Journal of Police*, 1(1), 95-119.
- Hazenberg, A. (1996). Breaking the silence. In M. Pagon (Ed.), *Policing: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West*. Maribor, Slovenia: College of Police and Security Studies.
- Headey, B. (2008). Life goals matter to happiness: A revision of set-point theory. *Social Indicators Research*, 86(2), 213-231.
- Heise, L., Ellsberg, M. & Gottemoeller, M. (1999). *Ending violence against women, Population Reports*. Baltimore: Johns Hopkins University School of Public Health, Population Information program, Series L, No 11.
- Heller, A. (1999). *A Theory of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Herbert, S. K. (1998). Police Subculture Reconsidered. *Criminology*, 36(2), 343-369.
- Hillery, G. A. Jr (1955). Definitions of community: areas of agreement. *Rural Sociology*, 20(2), 111-23.
- Hillery, G. A. Jr (1959). A critique of selected community concepts. *Social Forces*, 37(3), 237-242.
- Hillery, G. A. Jr (1982). *A Research Odyssey: Developing and Testing a Community Theory*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Holtzworth-Munroe, A. & Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological bulletin*, 116(3), 476-497.
- Homel, R. (1994). Can Police Prevent Crime? In K. Bryett & C. Lewis (Eds.). *Unpeeling tradition: Contemporary policing*. South Melbourne: Macmillan Education Australia.
- Horn, J. L., & Trickett, P. K. (1998). Community violence and child development: A review of research. In P. K. Trickett & C. Schellenbach (Eds.), *Violence against children in the family and community* (pp. 103-138). Washington, DC: APA Books.
- Hoyle, C. (2000). *Negotiating domestic violence: Policed, criminal justice and victims*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoyman, M., Franklin S., & Faricy, C. (2009). It takes a village: A test of the creative class, social capital, and human capital theories. *Urban Affairs Review*, 44(3), 311-333.
- Ife, J. & Fiske, L. (2006). Human rights and community work: Complementary theories and practices. *International Social Work*, 49(3), 297-308.
- Ignjatović, T. (2009a). Postupanja profesionalaca kao uslov smanjenja sekundarne viktimizacije žrtava partnerskog nasilja u porodici. *Temida*, 12(2), 33-47.
- Ignjatović, T. (2009b). Pretpostavke za uspostavljanje modela zaštite od nasilja u partnerskim odnosima. *Socijalna misao*, 16(3), 85-99.

- Ilić, Z. (2003). Državni organi i prevencija maloletničke delinkvencije na lokalnom nivou. U *Strategija državnog reagovanja protiv kriminaliteta*, XV Seminar prava, Budva. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: changing value and political style among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- International Wellbeing Group. (2006). *Personal wellbeing index*. Melbourne: Australian Centre on Quality of Life, Deakin University.
- Jaffe, P. G., Wolfe, D. A., & Wilson, S. (1990). *Children of battered women*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Janowitz, M. (1975). Sociological theory and social control. *American Journal of Sociology*, 81(1), 82-108.
- Johansson, S. (1973). The Level of Living Survey: A Presentation. *Acta Sociologica*, 16(3), 211-219.
- Johnson, M. P. & Ferraro, K. J. (2000). Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 948 – 963.
- Johnson, M. P. (2006). Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003–1018.
- Jolin, A. & Moose, C. (1997). Evaluating a domestic violence program in a community policing environment: research implementation issues. *Crime and Delinquency*, 43(3), 279-298.
- Јовановић, М., Живковић, М. и Цветковски, Т. (2003). *Организационо понашање*. Београд: Мегатренд универзитет.
- Jovanović, S. (2012). Nasilje u porodici u Srbiji - učinioci, žrtve i društvena reakcija. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 50(1-2), 245-263.
- Kappeler, E. & Gaines, K. (2005). *Policing in America*. New York: Anderson Publishing Company.
- Kaufman, R. (1972). *Educational system planning*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kaufman, R. & English, F. W. (1979). *Needs assessment: Concept and application*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, Inc.
- Kaufman, R., Rojas, A. M. & Mayer, H. (1993). *Needs Assessment: A User's Guide*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, Inc.
- Kegler, M. C., Twiss, J. M. & Look, V. (2000). Assessing community change at multiple levels: the genesis of an evaluation framework for the California Healthy Cities Project. *Health Education and Behavior*, 27, 760–779.
- Kelling, G.L., Pate, T., Dieckmann, D. & Brown, C.E. (1974). *The Kansas City Preventive Patrol Experiment: A Technical Report*. Washington, DC: Police Foundation.
- Kelling, G. L. & Wilson, J. Q. (1982). "Broken windows: the police and neighborhood safety". *Atlantic Monthly*, 249, 29-38.
- Kelling, G. L. & Moore, M. H. (1988). *The Evolving Strategy of Policing*. Washington, DC.: National Institute of Justice.
- Kelling, G. L., Wasserman, R. & Williams, H. (1988). Police accountability and community policing. In *Community-Oriented Policing: An Alternative Strategy* (pp. 142-148). Washington, DC: International City Managers Association,

- Kelling, G. L. & Bratton, W. J. (1993). *Implementing community policing: the administrative problem*. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Kelling, G. L. (1988). Police and communities: the quiet revolution. *Perspectives on Policing*, June 1988, No. 1. Washington, DC: US Department of Justice.
- Kelling, G. L. (2000). Why did people stop committing crimes? An essay about criminology and ideology. *Fordham Urban Law Journal*, 28, 567–586.
- Kennedy, D & Homant, R. (1983). Attitudes of abused women toward male and female police officers. *Criminal Justice and Behavior*, 10(4), 391-405.
- Kešetović, Ž. (2003). Reforma MUP-a Republike Srbije – od policije poretka ka servisu građana. *Politička revija*, 2(1), 209-228.
- Kešetović, Ž. i Davidović, D. (2007). Policing in Serbia: challenges and developments. In G. Meško & B. Dobovšek (Eds.), *Policing in Emerging Democracies: Critical Reflections* (pp. 79-100). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Klockars, C. (1985). *The Idea of Police*. London: Sage.
- Klockars, C. B. (1989). The rhetoric of community policing. In R.J. Green & S.D. Mastrofski (Eds.), *Community Policing: Rhetoric or Reality* (pp. 239-258). New York: Praeger.
- Knežić, B. (2010). U prilog istraživanju zlostavljanja muškaraca u porodici. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 29(1-2), 153-166.
- Knox, P. L. (1975). *Social Well-Being: A Spatial Perspective*. Oxford, U.K.: Oxford University Press.
- Konstantinović-Vilić, S. D. i Petrušić, N. (2005). Reagovanje policije na nasilje u porodici - teorijski okvir i strana iskustva. *Temida*, 8(1), 3-10.
- Константиновић-Вилић, С. и Петрушић, Н. (2007). *Кривично дело насиља у породици – актуелна правосудна пракса у Београду и Нишу*. Београд: Аутономни женски центар.
- Kopels, S. & Sheridan, M. C. (2002). Adding legal insult to injury: Battered women, their children and the failure to protect. *Affilia*, 17, 9–29.
- Kovačević–Ivanović, S., Pavkov-Mišić, G., Gajić, Z. i Šobot, V. (2005). Zlostavljanje dece i posledice zlostavljanja po razvoj dece - prikaz slučaja. *Aktuelnosti iz neurologije, psihijatrije i graničnih područja*, 13(3-4), 65-68.
- Kovačević–Lepojević, M. i Radaković, D. (2008). Služba VDS info i podrška žrtvama - analiza rada u 2007. godini. *Temida*, 11(3), 79-97.
- Kovačević, M. (2005). Nasilje nad decom u porodici – pojam, rasprostranjenost. *Socijalna misao*, 12(2-3), 184-195.
- Kretzmann, J. & McKnight, J. (1993). *Building Communities from the Inside Out: A Path toward Finding and Mobilizing a Community's Assets*. Chicago: ACTA Publications.
- Krimmel, J.T. (1996). The performance of college-educated police: a study of self-rated police performance measures. *American Journal of Police*, 15(1), 85-96.
- Krivokapić, V. (2002). Prevencija kriminaliteta od strane građana i policije na lokalnom području (sektoru). U Lj. Stajić (Ur.), *Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta* (str. 223-240). Beograd: Policijska akademija.
- Kroeber, A. L. & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. *Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*,

- 47(1). Harvard University, Cambridge, Mass. Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology.
- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L. & Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The Lancet*, 360, 1083 – 1088.
- Kuper, A. (1999). *Culture: The Anthropologists' Account*. Cambridge, Mass. and London: Harvard University Press.
- Kuribak, M. (2008). Police reform in Serbia. In M. Hadžić, (Ed.), *Security Sector Reform in Serbia: Achievements and Prospects* (pp. 51-64). Belgrade: Centre for Civil Military Relations.
- Kutnjak-Ivković, S. & Klockars, C. B. (2004). Police integrity in Croatia. In C.B. Klockars, S. Kutnjak Ivković & M.R. Haberfeld (Eds.), *The Contours of Police Integrity* (pp. 56-74). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kutnjak-Ivković, S. & O'Connor Shelley, T. (2005). The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story. *European Journal of Criminology*, 2(4), 428–464.
- Kutnjak-Ivković, S. (2009). The Croatian police, police integrity, and transition toward democratic policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(3), 459-488.
- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F. & Supancic, M. (1992). Perceived risk and fear of crime: role of social and physical incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29(3), 311-334.
- Land, K. C. (2004). An evidence-based approach to the construction of summary quality-of-life indices. In W. Glatzer, M. Stoffregen, & S. von Below (Eds.), *Challenges for quality of life in the contemporary world* (pp. 107–124). New York: Kluwer.
- Laycock G.K. (1992). Operation Identification, or the Power of Publicity?. In R.V. Clarke (Ed.), *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Harrow and Heston.
- Lavoie, F., Jacob, M., Hardy, J. & Martin, G. (1989). Police attitudes in assigning responsibility for wife abuse. *Journal of Family Violence*, 4(4), 369-388.
- Leonard, V. A. & More, H. V. (1993). *Police Organization and Management*. New York: The Foundation Press.
- Lewis, S., Rosenberg, H. & Sigler, R. (1999). Acceptance of community policing among police officers and police administrators. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 22(4), 567-588.
- Logar, R. (2005). *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Lockton, D. & Ward, R. (1997). *Domestic Violence*. London: Cavendish Publishing Limited.
- Lord, V., Kuhns, J. & Friday, P. (2009). Small city community policing and citizen satisfaction. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 32(4), 574-594.
- Loue, S. (2000). *Intimate partner violence societal, medical, legal, and individual responses*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Lurigio, A. J. & Skogan, W. G. (1994). Winning the hearts and minds of police officers: an assessment of staff perceptions of community policing in Chicago. *Crime and Delinquency*, 40(3), 315-330.
- Lynch, M., & Cicchetti, D. (2002). *Consequences of children's exposure to community violence*. Paper presented at Children Exposed to Violence: Current Status, Gaps, and Research Priorities. Washington, DC.

- Lyons, W. (1999). *The Politics of Community Policing: Rearranging the Power to Punish*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- Ljubojević, N. (2009). Zlostavljanje deteta u porodici. *Socijalna misao*, 16(1), 63-77.
- Maggino, F. & Zumbo, B. D. (2012). Measuring the Quality of Life and the Construction of Social Indicators. In K. C. Land, A. C. Michalos & M. J. Sirgy (Eds.), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research* (pp. 201-238). New York, London: Springer.
- Maggino, F. (2006). Perception and Evaluation of the Quality of Life in Florence, Italy. In J. Sirgy, D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 75-127). Dordrecht: Springer.
- Maguire, M. (2004). The Crime Reduction Programme in England and Wales: Reflections on the vision and the reality. *Criminology and Criminal Justice*, 4(3), 213-237.
- Manning, P. K. (1984). Community policing. *American Journal of the Police*, 3(2), 205-227.
- Manning, P. K. (1994). The police: symbolic capital, class, and control, In G. S. Bridges & M. A. Myers (Eds.), *Inequality, Crime, and Social Control* (pp. 80-96). Oxford: Westview.
- Manning, P. K. (1996). Policing and reflection. *Police Forum*, 6, 1-5.
- Manning, P. K. (1997). *Police work* (2nd ed.). Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Marcusson, D. (2011). Results of Community Needs Survey Southern Clark County. Reno: University of Nevada.
- Марковић, Р. (1995). *Управно право*. Београд: Службени гласник.
- Martin, M. E. (1997). Policy promise: community policing and domestic violence victim satisfaction. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 20(3), 519-531.
- Massey, D. (1993). Power-geometry and a progressive sense of place. In J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson & L. Tickner (Eds.), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change* (pp. 59-69). New York: Routledge.
- Maslov, A. H. (1976). *Motivacija i ličnost*. Beograd: Nolit.
- Mastrofski, S. D. (1988). Community policing as reform: a cautionary tale. In J. R. Greene & S. D. Mastrofski (Eds.), *Community Policing: Rhetoric or Reality*. New York: Praeger Publishers.
- Mastrofski, S. D., & Ritti, R. R. (2000). Making sense of community policing: A theory-based analysis. *Police Practice and Research: An International Journal*, 1(2), 183-210.
- Matijašević, D. i Otašević, S. (2003). *Nasilje nad ženama i posledice po zdravlje — za radnike primarne zdravstvene zaštite i urgentne medicine*. Beograd: Institut za mentalno zdravlje.
- Mawby, R. I. (1990). *A Special Constable: A Study of the Police Reserve*. London: Ashgate Publishing.
- Mawby, R. I. (1999). *Policing Across the World: Issues for the Twentieth Century*. Plymouth: UCL Press.
- Mawby, R. I. (2008). Models of policing. In T. Newburn (Ed.), *Handbook of policing*. 2d ed. (pp. 17-46). Cullompton, UK: Willan Publishing.
- Maxwell, C. D., Garner, J. H., & Fagan, J. A. (2001). *The effects of arrest on intimate partner violence: New evidence from the spouse assault replication program* (Research in brief). Washington, DC: U.S. Department of Justice.

- Mazerolle, L. & Ransley, J. (2006). The case for third-party policing. In D. Weisburd & A. A. Braga (Eds.), *Police Innovation: Contrasting Perspectives* (pp. 191-206). Cambridge: Cambridge University Press.
- McBarnet, D. (1983). Victim in the Witness Box – Confronting Victimology’s Stereotype. *Crime. Law and Social Change*, 7, 293-303.
- McCarthy, B., Hagan, J. & Martin, M.J. (2002). In and out of harm’s way: violent victimization and the social capital of fictive street families. *Criminology*, 40, 831-866.
- McConville, M., Sanders, A. & Leng, R. (1991). *The Case for the Prosecution: Police Suspects and the Construction of Criminality*. London: Routledge.
- McCulloch, A. (2000). Evaluations of a Community Regeneration Project: Case Studies of Cruddas Park Development Trust, Newcastle upon Tyne. *Social Policy Journal*, 29(3), 397-419.
- McGarrell, E. F., Giacomazzi, A. & Thurman, Q.C. (1997). Neighborhood disorder, integration, and the fear of crime. *Justice Quarterly*, 14(3), 479-500.
- McKnight, J. L. (1992). *Mapping community capacity*. Chicago, IL: Northwestern University, Center for Urban Affairs and Policy Research.
- McLeay, E. (1998). Policing policy and policy networks. In D. Marsh (Ed.), *Comparing Policy Networks* (pp. 110-131). Buckingham: Open University Press.
- McLaughlin, V. & Donahue, M.E. (1995). Training for Community Oriented Policing. In P. Kratcoski and D. Dukes (Eds.), *Community Policing* (pp. 125-138). Cincinnati: Anderson Publishing.
- McMillan, B., Florin, P., Stevenson, J., Kerman, B. & Mitchell, R. E. (1995). Empowerment praxis in community coalitions. *American Journal of Community Psychology*, 23, 699-727.
- Mellish, D. & Djurdjević, Z. (2004). Rezultati evaluacije projekta policija u lokalnoj zajednici i bezbedna zajednica u Srbiji. *Nauka, bezbednost, policija*, 2-3, 215-234.
- Michelson, L. (1976). *Man and his urban environment*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Mihić, B. D. (2002). Porodično nasilje nad decom. *Temida*, 5(3), 51-58.
- Miller, M. A. (1990). *Exploring rural community readiness for participation in community and natural resource development extension education programs*. M.S. Thesis. Columbus: The Ohio State University.
- Miller, S.L. (1998). Rocking the rank-and-file: gender issues and community policing. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 14(2), 156-72.
- Miller, S.L. (1999). *Gender and Community Policing: Walking the Talk*. Boston, MA.: Northeastern University Press.
- Miller, J. (2003). An Arresting Experiment Domestic Violence Victim Experiences and Perceptions. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(7), 695-716.
- Milivojević, S. K. i Mihić, B. D. (2003). Organizacije koje pružaju pomoć žrtvama kriminaliteta u Beogradu - rezultati istraživanja. *Temida*, 6(1), 37-43
- Милосављевић, Б. (1997). *Наука о полицији*. Београд: Полицијска академија.
- Milosavljević, B. (2004). Reform of the police and security services in Serbia and Montenegro: attained results or betrayed expectations. In P. Fluri & M. Hadžić (Eds.), *Sourcebook on Security Sector Reform: Collection of Papers* (pp. 249-274). Geneva centre for Democratic Control of Armed Forces and Centre for Civil-Military Relations, Geneva.

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2009). *Plan strategije ruralnog razvoja, 2009-2013*. Beograd.
- Ministry of the Interior of the Republic of Serbia (2003). *The Vision for Reform of the Ministry of the Interior of the Republic of Serbia*. Project Proposal Document, Belgrade.
- Ministry of the Interior of the Republic of Serbia & DFID-SSAJP (2004). *Joint report on evaluation of community policing & safe community projects in Serbia*. Belgrade: Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro.
- Митић, Г. (2005). *Насиље у породици: резултати истраживања*. Крагујевац: Центар за едукацију, комуникацију и истраживање Алтернативни круг.
- Molinas, J. R. (1998). The impact of inequality, gender, external assistance and social capital on local-level cooperation. *World Development*, 26, 413-431.
- Monk, R. (2001). *A Report on the Police Work in the Federal Republic of Yugoslavia*. Belgrade: OSCE Mission to Serbia and Montenegro).
- Moore, M. H. (1992). Problem-solving and Community Policing. In: M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and Justice: A Review of Research*, 15, (pp. 99-158). Chicago: University of Chicago Press.
- Moore, M. H. and Stephens, D. W. (1991). *Beyond command & control: The strategic management of police departments*. Washington: Police Executive Research Forum.
- Moore, M. H., Trojanowicz, R. C. & Kelling, G. L. (2000). Crime and Policing. In W. M. Oliver (Ed.), *Community policing classical readings* (pp. 41-59). Upper Saddle River, NJ: Prentice – Hall, Inc.
- Mullender, A. (1996). *Rethinking Domestic Violence*. London: Routledge.
- Murphy, C. & Muir, G. (1985). *Community Based Policing; A Review of the Critical Issues*. Ottawa: Solicitor General.
- Murphy, C. (1994). *Community Based Policing – A Review of the Issues, Research and Development of a Provincial Policy*, report prepared for Attorney General. Victoria, BC: The Commission of Inquiry Policing in British Columbia.
- Murray, J. (2002). Police culture: a critical component of community policing. *The Australian Journal of Forensic Sciences*, 34(2), 57-71.
- Myers, D. (1988). Building knowledge about quality of life for urban planning. *Journal of the American Planning Association*, 54, 347-358.
- Nannerz, U. (1989). Notes on the Global Ecumene. *Public Culture* 1(2), 66-75.
- Nelken, D. (1985). Community involvement in crime control. *Current Legal Problems*, 239-267.
- Neuber, K. A., Atkins, W. T., Jacobson, J. A. & Reuteran, N. A. (1980). *Needs assessment: A model for community planning*. Beverly Hills. CA: Sage Publications.
- Newton, K. (1997). Social capital and democracy. *American Behavioral Scientist*, 40, 575-586.
- Nevis, E. C. (1983). Using an American Perspective in Understanding Another Culture: Toward a Hierarchy of Needs for the People's Republic of China. *Journal of Applied Behavioral Science*, 19(3), 249-64.
- Niceforo, A. (1921). *Les Indices numériques de la civilisation et du progrès*. Paris.
- Nickels, E. (2008). Good guys wear black: uniform color and citizen impressions of police. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 31(1), 77 – 92.

- Nikolić-Ristanović, V. (1989). *Žene kao žrtve kriminaliteta*. Beograd: Naučna knjiga.
- Nikolić-Ristanović, V. (2000). *Od žrtve do zatvorenice – nasilje u porodici i kriminalitet žena*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Nikolić-Ristanović, V. (2002). *Porodično nasilje u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije, Prometej.
- Nikolić-Ristanović, V. (2007). Razvoj službi za pomoć i podršku žrtvama kriminaliteta u Srbiji. *Temida*, 10(2), 5-11.
- Николић-Ристановић, В. (2008). *Преживети транзицију: свакодневни живот и насиље у посткомунистичком и постратном друштву*. Београд: Службени гласник.
- Nikolić-Ristanović, V. i Dokmanović, M. (2006). *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova implementacija na Zapadnom Balkanu*. Beograd: Prometej.
- Николић-Ристановић, В. и Докмановић, М. (2008). Заштита жртава насиља у породици и Закон о оружју и муницији. *Правни живот*, 10, 861-875.
- Николић, Ј. (2010). Униформне процедуре и форме за прикупљање података о сексуалном и родно заснованом насиљу. У В. Јарић и Д. Ранковић (Ур.), *Прилози за унапређење стратешког и правног оквира у области насиља у породици* (стр. 81-137). Београд: Пројекат „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике Р Србије, УНДП.
- Nisbet, R. A. (1967). *The Sociological Tradition*. London: Heinemann.
- Noll, H. H. (2004). Social indicators and quality of life research: background, achievements and current trends. In N. Genov (Ed.), *Advances in sociological knowledge over half a century*. Heidelberg: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Norris, C., Fielding, N., Kemp, C. & Fielding, J. (1992). Black and blue: an analysis of the influence of race on being stopped by the police. *British Journal of Sociology*, 43, 207-223.
- Norris, T. & Pittman, M. (2000). The health communities movement and the coalition for healthier cities and communities. *Public Health Reports*, 115, 118-124.
- Nussbaum, M. C. & Sen, A. K. (1993). *The quality of life*. Oxford: Clarendon Press.
- OEBS i MUP Republike Srbije (2011, 2012). *Stav građana Srbije prema radu policije – istraživanje javnog mnjenja* (novembar 2011., decembar 2012. godine). Beograd: CESID.
- Oliver, W. (2004). *Community-oriented policing : a systemic approach to policing*. New Jersey: Pearson Education.
- O'Leary, K. D. (2000). Are women really more aggressive than men in intimate relationships? Comment on Archer (2000). *Psychological Bulletin*, 126(5), 685–689.
- O'Shea, T. (2000). The political dimension of community policing: belief congruence between police and citizens. *Police Quarterly*, 3, 389-412.
- Ozer, E. J., & Weinstein, R. S. (2004). Urban adolescents' exposure to community violence: The role of support, school safety, and social constraints in a school-based sample of boys and girls. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 463-486.
- Pahl, J. (1985). *Private violence and public policy*. London: Routledge.
- Palmiotto, M. J. (2000). *Community policing: A policing strategy for the 21st century*. Gaithersburgh, MD: Aspen Publication.

- Paoline III, E. (2004). Shedding Light on Police Culture: An Examination of Officers' Occupational Attitudes. *Police Quarterly*, 7(2), 205–236.
- Parsons, T. (1961). *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Englewood Cliffs, NY: Prentice Hall.
- Pate, A. M, & Hamilton, E. E. (1992). Formal and informal deterrents to domestic violence: The Dade County Spouse Assault Experiment. *American Sociological Review*, 57, 691-698.
- Peak, K. J., and Glensor, R. W. (1996). *Community Policing and Problem Solving*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc. Simon & Schuster.
- Pence, E. (1996) (Ed.). *The Domestic Abuse Intervention Project: A Model for Community Intervention, in: Coordinated Community Response to Domestic Assault Cases: A Guide for Policy Development Domestic Abuse Intervention Project*. Minnesota: Program Development, Inc.
- Peled, E., Jaffe, P. G., & Edleson, J. L. (1995). *Ending the cycle of violence: Community response to children of battered women*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pelfrey, W. V. Jr (2007). Style of policing adopted by rural police and deputies: An analysis of job satisfaction and community policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 30(4), 620-636.
- Peters, G. (1998). Policy networks; myth, metaphor and reality. In D. Marsh (Ed.), *Comparing Policy Networks* (pp. 21-32). Buckingham: Open University Press.
- Phillips, D. (2006). *Quality of life: Concept, policy and practice*. New York: Routledge.
- Picard, E. (1986). *La notion de la police administrative*. Paris: LGDJ, Biblioteque de droit publique, Tome CXLVI.
- Pino, N. W. (2001). Community policing and social capital. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(2), 200-215.
- Poggi, A., Bizzotto, G., Devicienti, F. & Vesan, P. (2011). *Quality of Life in Europe: Empirical evidence*. WALQING Project, SSH-CT-2009-244597. Moncalieri: European Commission (European Research Area), 7th Framework Programme.
- Pogrebin, R. M. & Poole D. E. (1991). Police and tragic events: The management of emotions. *Journal of Criminal Justice*, 19(4), 395–403.
- Ponsaers, P. (2001). Reading about “community (oriented) policing” and police models. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 4, 470-496.
- Поповић–Ћитић, Б. (2008). *Превенција насилног понашања ученика у школској средини* (докторска дисертација). Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Portes, A. (1998). Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Prenzler, T. (1997). Is There a Police Culture? *Australian Journal of Public Administration*, 56(4), 47-65.
- Proshansky, H. M. & Fabian, A. K. (1986). Psychological Aspects of Quality of Urban Life. In D. Frick (Ed.), *The Quality of Urban Life* (pp. 19-29). New York: Walter de Gruyter. *Social Indicators Research*, 49, 279–316.
- Punch, M. (1979). *Policing the inner city*. London: Macmillan.
- Punch, M. (2009). *Police Corruption, Deviance, Accountability and Reform in Policing*. Cullompton: Willan Publishing.

- Purpura, P. (2001). *Police and Community. Concepts and Cases*. Boston: Allyn and Bacon.
- Rabe-Hemp, C. E. (2009). POLICEwomen or PoliceWOMEN?: Doing Gender and Police Work. *Feminist Criminology*, 4(2), 114-129.
- Radelet, L.A. (1977). *The Police and the Community* (2nd ed.). Toronto, CN: Collier Macmillan.
- Radford, L. & Hester, M. (2001). Overcoming mother blaming? Future directions for research on mothering and domestic violence. In S. A. Graham-Berman & J. L. Edleson (Eds.), *Domestic violence in the lives of children* (pp. 135–156). Washington, DC: American Psychological Association.
- Рајковић, Љ. и Милетић-Степановић, В. (2010). Породица и социјални развој: између ризика и капитала. *Гласник Српског географског друштва*, 3(3), 257-279.
- Rapley, M. (2003). *Quality of life research: A critical introduction*. Thousand Oaks: Sage.
- Ryan, B. J. (2005). *Deliberating community policing in Serbia*. University of Limerick: Department of Politics & Public Administration.
- Ryan, B. (2008). All That's Constant is Change: A Brief Political History of Police Reforms in Serbia. *Western Balkans Security Observer*, 11, 11-20.
- Rydberg, J. & Terrill, W. (2010). The Effect of Higher Education on Police Behavior. *Police Quarterly*, 13, 92-120.
- Redfield, R. (1955). *The Little Community*. Chicago: Chicago University Press.
- Reiner, R. (1985). *The Politics of the Police*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Reiner, R. (1991). *Chief Constables: Bobbies, Bosses or Bureaucrats*. Oxford: Clarendon Press.
- Reiner, R. (1992). Police research. In N. Morris & M. Tonry (Eds.), *Modern policing* (pp. 435-508). Chicago: University of Chicago Press.
- Reisig, M. D., & Giacomazzi, A. L. (1998). Citizen perceptions of community policing: are attitudes toward police important? *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 21(3), 547-561.
- Reisig, M. D., & Parks, R. B. (2000). Experience, quality of life, and neighborhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police. *Justice Quarterly*, 17(3), 607-630.
- Reiss, A. J. Jr & Bordua, D. (1967). Environment and organization. In D. Bordua (Ed.), *The police: Six sociological essays* (pp. 25-55). New York: John Wiley.
- Reiss, A. J. Jr (1971). *The police and the public*. New Haven: Yale University Press.
- Reiss, A. J. (1992). Police organization in the twentieth century. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Modern Policing, Crime and Justice: A Review of Research*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M. & Jones, J. (1997). Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *Journal of the American Medical Association*, 278, 823-832.
- Reuland, M., Morabito, M. S., Camille Preston, C. & Cheney, J. (2006). *Police-community partnerships to address domestic violence*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- Richards, R. & Kamman, E. (2006). Living in a Post-Apartheid City: A Baseline Survey of Quality of Life in Buffalo City. In J. Sirgy, D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 229-249). Dordrecht: Springer.

- Riley, J. (1999). Community-policing: utilizing the knowledge of organizational personnel. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 22(4), 618 – 633.
- Robinson, C., Scaglione, R. & Olivero, M. (1993). *Police in Contradiction: The Evolution of the Police Function in Society*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Robinson, A. L. & Morash, M. (2000). Use of the social capital framework for assessment of a training and education program for people working with crime victims. *The Justice Professional*, 13, 307-341.
- Robinson, A. L. (2003). The impact of police social capital on officer performance of community policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 26(4), 656-689.
- Roman, C. G. & Moore, G. E. (2004). *Measuring Local Institutions and Organizations: The Role of Community Institutional Capacity in Social Capital*. Toronto: Urban Institute – Justice Policy Centre.
- Rose, D. R. & Clear, T. R. (1999). Incarceration, social capital, and crime: implications for social disorganization theory. *Criminology*, 36, 441-479.
- Rosenbaum, D. (1987). The Theory and Research Behind Neighborhood Watch: Is it a Sound Fear and Crime Reduction Strategy? *Crime & Delinquency*, 33(1), 103-134.
- Rosenbaum, D. (1988). Community crime prevention: A review and synthesis of the literature. *Justice Quarterly*, 5(3), 323-395.
- Rosenbaum, D. P., Lurigio, A. J. & Davis, R. C. (1998). *The Prevention of Crime: Social and Situational Strategies*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Rosenbaum, D. (1994). *The challenge of community policing: testing the promises*. London: Thousand Oaks, Calif.; New Delhi: Sage Publications.
- Rosenbaum, D. P. & Lurigio, A. J. (1994). An inside look at community policing reform: Definitions, organizational changes, and evaluation findings. *Crime & Delinquency*, 40(3), 299-314.
- Rothman, L. (2005). *The Role of Community Infrastructure in Building Strong Neighbourhoods*. Toronto: Family Service Association of Toronto.
- Russell, D. E. H. & Harmes, R. A. (2001). *Femicide in Global Perspective*. New York: Teachers College Press.
- Sack, R. (1997). *Homo Geographicus*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- Sadd, S. & Grinc, R. M. (1996). *Implementation Challenges in Community Policing: Innovative Neighborhood-oriented Policing in Eight Cities*. Rockville, MD: US Department of Justice, National Institute of Justice.
- Sadusky, J. (2003). *Community Policing and Domestic Violence: Five Promising Practices*. Minneapolis: The Battered Women's Justice Project.
- Saleebey, D. (1996). The Strengths Perspective in Social Work Practice: Extensions and Cautions. *Social Work*, 41(3), 296-305.
- Sampson, R. J. & Morenoff, J. D. (1997). Ecological perspectives on the neighborhood context of urban poverty: past and present. In J. Brooks-Gunn, G.J. Duncan & J.L. Aber (Eds.), *Neighborhood poverty: Policy implications in studying neighborhoods* (pp. 1-22). New York, NY: Russell Sage Foundation Press.

- Sampson, R. J., Morenhoﬀ, J. D. & Earls, F. (1999). Beyond social capital: Spatial dynamics of collective eﬃcacy for children. *American Sociological Review*, 64(5), 633-660.
- Sampson, R. J. & Jechim-Bartusch, D. (1998). Legal Cynicism and (Subcultural?) Tolerance of Deviance: The Neighborhood Context of Racial Differences. *Law and Society Review*, 32, 777-804.
- Scaglion, R. & Condon, R. (1980). Determinants of attitudes toward city police. *Criminology*, 17, 485-494.
- Schalock, R. L. (2004). The concept of quality of life: what we know and do not know. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48(3), 203-216.
- Schaffer, J. (2002). "I'm not against it in theory...": global and specific community policing attitudes. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(4), 669-686.
- Schwartz, R. D. & Miller, J. C. (1964). Legal Evolution and Social Complexity. *American Journal of Sociology*, 79, 159-169.
- Scheider, M. C., Chapman, R. & Schapiro, A. (2009). Towards the unification of policing innovations under community policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(4), 694-718.
- Scott, M. (2000). *Problem Oriented Policing: Reflections on the First Twenty Years*. US Department of Justice, Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services.
- Scott, J., Duffee, D. & Renauer, B. (2003). Measuring Police-Community Coproduction: The Utility of Community Policing Case Studies. *Police Quarterly*, 6(4), 410-439.
- Seagrave, J. (1996). Defining community policing. *American Journal of Police*, 15(2), 1-22.
- Sen, A. K. (1985). *Commodities and capabilities*. Amsterdam: North Holland.
- Sen, A. K. (1992). *Inequality re-examined*. Oxford: Clarendon Press.
- Shafloot, F. (2010). *Needs Chain Model*, presented at AEA (*American Evaluation Association*) Annual Conference, 2010, San Antonio. Preuzeto dana: 10. jula 2013. sa:
<http://comm.eval.org/EVAL/EvaluationUse/Resources/ViewDocument/Default.aspx?DocumentKey=86d43b5d-f260-40d1-bc5a-befd9a17d956>.
- Shane, J. M. (2011). Daily work experiences and police performance. *Police Practice & Research*, 13(3), 1-19.
- Shapland, J. & Vagg, J. (1988). *Policing by the Public*. London: Routledge.
- Sharpe, A. & Smith, J. (2005). *Measuring the impact of research on well-being: A survey of indicators of well-being*. Ottawa: Centre for the Study of Living Standard (CSLS).
- Shepard, M. E., Falk, D. R. & Elliot, B. A. (2002). Enhancing coordinated community responses to reduce recidivism in cases of domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 551-569.
- Sherman, L. W. (1975). Middle management and police democratization: Reply to John E. Angell. *Criminology*, 12(4), 363-377.
- Sherman, L. W. & The National Advisory Commission on Higher Education for Police Officers (1978). *The Quality of Police Education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Sherman, L. W., Schmidt, J. D., Rogan, D. P., Gartin, P. R., Cohn, E. G, Collins, D. J., & Bacich, A. R. (1992). The variable effects of arrest on criminal careers: The Milwaukee domestic violence experiment. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 83, 137-169.
- Sherman, L., Gartin, P. & Buerger, M. (1989). Hot spots of predatory crime: routine activities and the criminology of place. *Criminology*, 27(1), 27-56.
- Sherman, L., & Berk, R. (1984). The specific deterrent effects of arrest for domestic assault. *American Sociological Review*, 49, 261-272.
- Sherman, L. W. (1990). Police Crackdowns: Initial and Residual Deterrence. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 12,1-47.
- Simeunović-Patić, B. (2003). *Ubistva u Beogradu*. Beograd: Vojno-izdavački zavod i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Симоновић, Б. (2006). *Пад полиције у заједници*. Бања Лука: Министарство унутрашњих послова Републике Српске.
- Singletary, L. & Powell, P. (2003). Conducting a Formal Needs Assessment: A Five-Step Survey Approach. *Fact Sheet*, 03-48. Nevada: University of Nevada Cooperative Extension.
- Sirgy, M. J., Michalos, A. C., Ferriss, A. L., Easterlin, R. A., Patrick, D., & Pavot, W. (2006). The quality-of-life (QOL) research movement: Past, present, and future. *Social Indicators Research*, 76, 343-466.
- Skogan, W. G. & Maxfield, M. G. (1981). *Coping with Crime: Individual and Neighborhood Reactions*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Skogan, W. G. (1990). *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. New York, NY.: The Free Press.
- Skogan, W. G. (2004). *Community Policing: Can It Work?* Ohio, Medina County: Wadsworth Incorporated.
- Skogan, W. G. (2006). *Police and Community in Chicago: a Tale of Three Cities*. New York: Oxford University Press.
- Skolnick, J. H. (1966). *Justice Without Trial*. New York: John Wiley and Sons.
- Skolnick, J. H. & Bayley, D. H. (1988). *Community Policing: Issues and Practices around the World*. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Skolnick, J. & Fyfe, J. (1993). *Above the Law: Police and the Excessive Use of Force*. New York, NY: Free Press.
- Skolnick, J. H. (1994). *Justice without trial: Law enforcement in democratic society* (3rd ed.). New York: John Wiley.
- Slyter, J. (2001). *A Report on the Evaluation of Human Rights, Ethics & Standards of Police Functioning in the Federal Republic of Yugoslavia, Serbia and Montenegro*. Belgrade: The European Council.
- Smith, D. (1987). The Police and the Idea of Community. In P. Willmott (Ed.), *Policing and the Community* (pp. 54-67). London: Policy Studies Institute.
- Somerville, P. (2009). Understanding Community Policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(2), 261-277.
- Sparrow, M. K, Moore, M. H. & Kennedy, D. M. (1990). *Beyond 911: A New Era for Policing*. New York: Basic. 760 Reviews Books.

- Spasić, D. (2007). Depresija kao uzrok i kao posledica viktimizacije. *Temida*, 10(4), 43-55.
- Spasić, D. i Radovanović, I. (2008). Porodično nasilje u zemljama Zapadnog Balkana – lokalno zakonodavstvo i međunarodni standardi, *Pravna riječ*, 15, 663-680.
- Spasić, D. (2009a). *Karakteristike porodičnog nasilja u Srbiji*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Spasić, D. (2009b). Modeli zaštite od porodičnog nasilja u Republici Srbiji. *Bezbednost*, 51(1-2), 208-221.
- Spasić, D. i Radovanović, I. (2009). Istraživanja porodičnog nasilja, U D. Radovanović (Ur.) *Istraživanja u specijalnoj pedagogiji* (str. 183-195). Beograd: FASPER.
- Spasić, D. (2010). Victims of Domestic Violence in Serbia. *NBP - Journal of Criminalistics and Law*, 15(3), 77-92.
- Спасић, Д. и Радељић, Н. (2010). Упоредна анализа стратегија о сузбијању насиља у породици. У В. Јарић и Д. Ранковић (Ур.), *Прилози за унапређење стратешког и правног оквира у области насиља у породици*. (стр. 379-444). Београд: Пројекат „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике Р Србије, УНДП.
- Spasić, D. (2011). Police Culture and Gender Identity. *Western Balkans Security Observer: journal of the Belgrade School for Security Studies*. /editor Jasmina Glišić. Centre for Civil-Military Relations, 2006- (Beograd : Goragraf).
- Spasić, D. (2012). Porodično nasilje u Srbiji: istorijsko-kulturološka dimenzija. *Bezbednost*, 2, 205-219.
- Спасић, Д. и Никач, Ж. (2012). Родна равноправност и родно засновано насиље – појмовни оквир. У Г. Милошевић (Ур.), *Родна равноправност и родно засновано насиље – приручник* (стр. 3–30). Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Spasić, D., Djurić, S. & Kesetović, Ž. (2013). Community Policing and Local Self-Government: A Case Study of Serbia. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, 11(3), 293-309.
- Spasić, D. & Vučković, G. (2013). Police Culture and Process of Integrating Women in the Police. In G. Milošević (Ed.), *Thematic Proceedings of International Significance Archibald Reiss Days*, Vol. I, (pp. 249-258). Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies.
- Spelman, W. & Brown, D. K. (1984). *Calling the Police: Citizen Reporting of Serious Crime*. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Stacey, M. (1969). The myth of community studies. *The British Journal of Sociology*, 20(2), 134–47.
- Stanko, E. (1989). Missing the Mark? Policing Battering. In J. Hanmer, J. Radford & E. Stanko (Eds.), *Policing and male violence: International Perspectives* (pp. 46-69). London: Routledge.
- Stark, E. (2000). Failure to Protect: Unrevealing The Battered Mother's Dilemma. *Western State Law Review*, 27, 29-56.
- Stasch, R. (2009). *Society of Others: Kinship and Mourning in a West Papuan Place*. Berkeley: University of California Press.
- Stephens, B. & Sinden, P. (2000). Victims' voices domestic assault victims' perceptions of police demeanor. *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 534-547.

- Stevković, Lj. (2007). Porodično nasilje nad decom - fenomenološki aspekt. *Socijalna misao*, 14(2), 7-26.
- Stewart, A. & Madden, K. (1997). Police officers' judgements of blame in family violence: the impact of gender and alcohol. *Sex Roles*, 37(11/12), 921-933.
- Stith, S. M. (1990). Police responses to domestic violence: the influence of individual and familial factors. *Violence and Victims*, 5(1), 37-49.
- Stover, C. S., Berkman, M., Desai, R. & Marans, S. (2010). The Efficacy of a Police-Advocacy Intervention for Victims of Domestic Violence: 12 Month Follow-Up Data. *Violence Against Women*, 16(4), 410-425.
- Strand, S. (2012). Using a restraining order as a protective risk management strategy to prevent intimate partner violence. *Police Practice and Research: An International Journal*, 13(3), 254-266.
- Sunghoon, R. & Willard, M. O. (2005). Effects of community policing upon fear of crime: Understanding the causal linkage. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28(4), 670-683.
- Talyor, R. B. & Hale, M. (1986). Testing alternative models of fear of crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 77(1), 151-189.
- Teachman, J. D., Paasch, K. & Carver, K. (1997). Social capital and the generation of human capital. *Social Forces*, 75, 1-17.
- Tilbrook, E., Allan, A. & Dear, G. (2010). *Intimate Partner Abuse of Men*. East Perth: Men's Advisory Network and Edith Cowan University School of Psychology.
- Tilley, N. (2005). *Handbook of Crime Prevention Community Safety*. Portland: Willan Publishing.
- Tomić, M. i Spasić, D. (2010). Maskulinitet u profesijama. *Antropologija: casopis Centra za etnoloska i antropoloska istrazivanja*, 10(1), 95-110.
- Tönnies, F. (1955, 1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft* (trans. *Community and Society*). London: Routledge.
- Trojanowicz, R. C. (1990). Community policing is not police community relations. *FBI Law Enforcement Bulletin*, October.
- Trojanowicz, R. C. & Banas, D. W. (1985). *Job Satisfaction: A Comparison of Foot Patrol Versus Motor Patrol Officers*. Michigan State University.
- Trojanowicz, R. C. & Bucqueroux, B. (1990). *Community policing: A contemporary Perspective*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Trojanowicz, R. C. & Bucqueroux B. (1998). *Community Policing, How to Get Started*. (2nd Ed.). Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Trujillo, M. P. & Ross, S. (2008). Police Response to Domestic Violence: Making Decisions About Risk and Risk Management. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(4), 454-473.
- Turner, S., Norman, E. & Zunz, S. (1995). Enhancing resiliency in girls and boys: A case for genderspecific adolescent prevention programming. *Journal of Primary Prevention*, 16, 25-38.
- Uglow, S. (1988). *Policing Liberal Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Underwood, R. (2003). Process skills. In E. Crepeau, E. Cohn & B. Schell (Eds.), *Willard & Spackman's occupational therapy*. (10th ed.) (pp. 629-634). Philadelphia, PA: Lippincott, Williams & Wilkins.

- Vedel, G. (1964). *Droit administrative*. 3^e ed., cool “Themis” licence 3^e annee. Paris: Presses universitaires de France.
- Vinzant, J. & Crothers, L. (1994). The role of police officers in community policing. *Criminal Justice Review*, 19(2), 189-211.
- Violanti, J. M. & Aron, F. (1993). Sources of police stressors, job attitudes and psychological distress. *Psychological Reports*, 72, 899-904.
- Virta, S. (2002). Local security management: Policing through networks. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(1), 190-200.
- Vito, G., Walsh, W. & Kunselman, J. (2005). Community Policing: The Middle Manager’s Perspective. *Police Quarterly*, 8 (4), 490-511.
- Vollmer, A. (1936). *The Police and Modern Society: Plain Talk Based on Practical Experience*. Berkley: University of California Press.
- Waaland, P. & Keeley, S. (1985). Police decision making in wife abuse: the impact of legal and extralegal factors. *Law and Human Behavior*, 9(4), 355-366.
- Walker, S. (1993). Does anyone remember team policing? Lessons of the team policing experience for community policing. *American Journal of Police*, 12(1), 33-55.
- Walker, S. (1994). *Sense and Nonsense about Crime and Drugs*. 3rd ed. Belmont: ITP.
- Warner, J. B. (2006). The Jacksonville, Florida, Experience. In J. Sirgy, D. Rahtz & D. Swain (Eds.), *Community Quality-Of-Life Indicators, Best Cases II* (pp. 1-23). Dordrecht: Springer.
- Wathen, C., & MacMillan, H. L. (2003). Interventions for violence against women: Scientific review. *Journal of the American Medical Association*, 289, 589-600.
- Webber, M. W. (1973). Order in diversity: Community without propinquity. In L. Wingo, Jr (Ed.), *Cities and Space: The Future Use of Urban Land*, Essays from the Fourth Annual Resources for the Future Forum, (pp. 23-54). Baltimore, Md.: Johns Hopkins Press for Resources for the Future.
- Weatheritt, M. (1987). Community policing now. In P. Willmott (Ed.), *Policing and the Community*, Discussion Paper 16. London: Policy Studies Institute.
- Weatheritt, M. (1988). Community policing: rhetoric or reality? In J. R. Greene & S. D. Mastrofski (Eds.), *Community Policing: Rhetoric or Reality*. New York: Praeger Publishers.
- Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W. P., & Kisthardt, W. (1989). A strengths perspective for social work practice. *Social Work*, 34, 350-354
- Weisburd, D. & Mazerolle, L.G. (2000). Crime and disorder in drug hot spots: implications for theory and practice in policing. *Police Quarterly*, 3(3), 331-349.
- Weisburd, D., Mastrofski, S. D., McNally, A. M., Greenspan, R. & Willis, J. J. (2003). Reforming to preserve: Compstat and strategic problem solving in American policing. *Criminology and Public Policy*, 2, 421-456.
- Weisheit, R. (1984). The social context of alcohol and drug education: Implications for program evaluation. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 30(1), 27-35.
- Weitzer, R. (1999). Citizens’ perceptions of police misconduct: race and neighborhood context. *Justice Quarterly*, 16, 819-846.

- Whetstone, T. S. (2001). Measuring the impact of a domestic violence coordinated response team. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(3), 371 – 398.
- White, S. K. (2005). Weak Ontology: Genealogy and Critical Issues. *Hedgehog Review*. Summer, 11–25.
- Wellman, B. & Wortley, S. (1990). Different strokes from different folks: community ties and social support. *American Journal of Sociology*, 96, 558-588.
- Wikström, P. O. H. (1991). *Urban crime, criminals and victims*. New York, NY: Springer-Verlag.
- Wikström, P. O. H. (1995). Preventing city-center street crimes. In M. Tonry, D. Farrington (Eds.), *Crime and justice: A review of research: Vol. 19. Building a safer society: Strategic approaches to crime prevention* (pp. 429-468). Chicago: University of Chicago Press.
- Wikström, P. O. H. & Sampson, R. J. (2003). Social Mechanisms of Community Influences on Crime and Pathways in Criminality. In B. B. Lahey, T. E. Moffitt & A. Caspi (Eds.), *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency* (pp. 118-147). New York/London: The Guilford Press.
- Will, J. A. & McGrath, J. H. (1995). Crime, neighborhood perceptions, and the underclass: the relationship between fear of crime and class position. *Journal of Criminal Justice*, 23(2), 163-176.
- Willmott, P. (1987). *Policing and the Community*. London: Policy Studies Institute.
- Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass and public policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wisler, D. & Onwudiwe, I. (2009). *Community Policing International Patterns and Comparative Perspectives*. London, New York: Taylor & Francis Group.
- Witkin, B. R. (1994). Needs Assessment Since 1981: The State of the Practice. *Evaluation Practice*, 15(1), 17-27.
- Wolff, T. (2001). A practitioner's guide to successful coalitions. *American Journal of Community Psychology*, 29, 173–191.
- Wood, J. R. T. (1997). *Royal Commissioner Into The New South Wales Police Service, Final Report, Volume One: Corruption*. London: NSW Government.
- World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford, U.K.: Oxford University Press.
- World Health Organization (1996). *World report on violence and health*. Geneva.
- Wormer, K., Roberts, A. R. (2009). *Death by Domestic Violence: Preventing the Murders and Murder-Suicides*. Road West, Westport, CT: Praeger Publishers.
- Yegidis, B. I. & Berman–Renzy, R. (1999). Battered women's experiences with a preferred arrest policy. *Affilia*, 9, 60-70.
- Yin, R. (1986). Community crime prevention: a synthesis of eleven evaluations. In D. Rosenbaum (Ed.), *Community Crime Prevention: Does it Work?* (pp. 294-308). Beverly Hills, CA: Sage.
- Yllo, K. (1993). Through a Feminist Lens: Gender, Power, and Violence. In R. Gelles & D. Loseke (Eds.), *Current Controversies on Family Violence* (pp. 47-62). Newbury Park, CA: Sage.

- Zamble, E. & Annesley, P. (1987). Some determinants of public attitudes toward the police. *Journal of Police Science and Administration*, 15, 285-90.
- Zapf, W. (1984). Individuelle Wohlfahrt und wahrgenommene Lebensqualität. In: W. Glatzer & W. Zapf (Red.), *Lebensqualität in der Bundesrepublik Deutschland. Objektive Lebensqualität und subjektives Wohlbefinden* (p. 13-26). Frankfurt/New York.
- Zhao, J., Lovrich, N. & Thurman, Q. (1999). The status of community policing in American cities: Facilitators and impediments revisited. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 22(1), 74-92.
- Zhao, J. S., Scheider, M. & Thurman, Q. C. (2002). The effect of police presence on public fear reduction and satisfaction: a review of the literature. *The Justice Professional*, 15, 273-299.
- Zizys, T., Kosny, M. & Bonnell, J. (2004). *A Review of Social Planning Activities in the City of Toronto*. Toronto: Social Development and Administration Division of Community Neighbourhood Services Department of the City of Toronto.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Допис начелницима полицијских управа Дирекције полиције

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- Полицијска управа у
Београду, Зрењанину, Крагујевцу, Краљеву, Ужицу –
- Начелнику -

ПРЕДМЕТ: *Подаци из аналитичке службе Полицијске управе/станице/одељења*

Уважени колега/колегинице,

Сагласно допису Дирекције полиције број 03-6783/10-7 од 27.9.2010. године, којим ми је одобрено да, за потребе израде докторске дисертације под насловом **КОНЦЕПТ ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ**, спроведем емпиријско истраживање на подручју полицијских управа у: Београду – **ПС Звездара**, Зрењанину – **ПС Нови Бечеј**, Крагујевцу, Краљеву – **ПС Врњачка Бања**, ПУ Ужице – **ПС Пожега**,

молим Вас да ми омогућите приступ следећим подацима из аналитичке службе Ваших Управа, односно полицијских станица које су посебно наглашене уз поједине полицијске управе (**ПС Звездара, ПС Нови Бечеј, ПУ Крагујевац, ПС Врњачка Бања, ПС Пожега**).

ПОТРЕБНИ ПОДАЦИ из аналитичке службе Полицијске управе/станице/

1. Статистички пресек (број) и структура извршених кривичних дела на подручју Полицијске управе/станице/ за период од 2006-2011. године;
2. Број полицијских службеника који су прошли едукације о породичном насиљу, раду са жртвама и сл.(статистика по полу за период од 2006-2011. године);
3. Број позива упућених полицији због породичног насиља (за период од 2009-2011, закључно са месецима: јануар, фебруар, март и април 2012. године);
4. Број интервенција по позивима за породично насиље (за период од 2009-2011, закључно са месецима: јануар, фебруар, март и април 2012. године);
5. Исход интервенција по позивима за породично насиље (за период од 2009-2011, закључно са месецима: јануар, фебруар, март и април 2012. године);
6. Број поднетих кривичних пријава за породично насиље (за период од 2009-2011, закључно са месецима: јануар, фебруар, март и април 2012. године);
7. Ко, у највећем проценту, пријављује породично насиље: жртва, родбина жртве, комшије, пријатељи жртве или су, углавном, пријаве анонимне?
8. Постоје ли евиденције или подаци о броју одбачених кривичних пријава или крајњем исходу покренутог судског поступка?

9. Процентуално, који су облици породичног насиља евидентирани као најзаступљенији приликом интервенција по позивима и пријавама грађана (претње насиљем, физичко насиље, психичко насиље, сексуално насиље, економско насиље или..)?
10. Статистички пресек (број) и структура жртава породичног насиља по полу, узрасту и родбинском односу са насилником;
11. Профил насилника (уколико се то може видети из пријава): старост, занимање, ранија осуђиваност-склоност ка насилничком понашању и сл.
12. Просечно време/период реаговања полицијске патроле (одлазак на лице места) на позиве упућене због породичног насиља, зависно од удаљености од места догађаја (до 30 мин., од 30-60 мин, од 60-120 мин, више од 120 мин.);
13. Број поднетих представки и/или жалби на поступање полиције у ситуацијама породичног насиља;
14. Колико је евидентирано случајева породичног насиља који су окончани убиством и/или самоубиством једног и/или оба партнера?
15. Да ли су у вези са случајевима убиства и/или самоубиства партнера у брачном или партнерском односу, евидентирани претходни случајеви пријављивања за насиље у породици или партнерском односу? Колико пута, и шта је полиција предузимала у вези са пријавама?

Према препоруци, у обавези сам да, након спроведеног истраживања, доставим одговарајуће закључке са евентуалним препорукама Дирекцији полиције.

У вези са тим, обавештавам Вас да бих теренско истраживање на подручју Ваше ПУ, односно ПС, требала спровести **до половине јуна месеца 2012. год.**, у терминима које будете сматрали адекватним, и уз несметано обављање радног процеса полицијских службеника.

Истовремено, молим, уз сагласност Дирекције, да ми тражене податке, односно одговоре на отворена питања, уколико је то технички изводљиво, проследите на мејл: daniijela.spasic@kpa.edu.rs, или, службеном поштом доставите на адресу:

Данијела Спасић

Криминалистичко-полицијска академија

11080 Земун

Цара Душана 196

Телефон за контакт је: **064/18-19-755.**

Најлепше захваљујем за помоћ и уложени труд.

С поштовањем,

Данијела Спасић

ПРИЛОГ:

- Одобрење Дирекције полиције

II Понашање полицијских службеника и однос грађана и полиције

1. Сада ћу Вас замолити да размислите о полицијским службеницима и официрима са којима сте били у контакту, који раде у Вашем месту, које свакодневно виђате. До које мере се Ви слажете или не слажете са следећим ставовима?

	Уопште се не слаже	Донекле се не слаже	Нити се слаже нити се не слаже	Донекле се слаже	Потпуно се слаже
Полицијски службеници/официри су обично фер	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри су обично љубазни	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри су обично искрени	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри третирају све грађане равноправно	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри показују забринутост	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри су увек спремни да помогну/саветују/пруже информацију	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри нису искрени, и нису увек спремни да помогну/саветују/пруже информацију	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри у нашој локалној заједници су склони корупцији и подмитљиви су	1	2	3	4	5

2. Сада ћу Вам прочитати неке тврдње које се тичу односа између полицијских службеника/официра и грађана? Молим Вас да покажете до које се мере слажете или не слажете са следећим тврдњама:

	Уопште се не слаже	Донекле се не слаже	Нити се слаже нити се не слаже	Донекле се слаже	Потпуно се слаже
Постоје већ изграђене, поуздане и чврсте везе између полиције и грађана	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри добро одржавају интеракцију са грађанима	1	2	3	4	5
Пријатељство између грађана и полицијских службеника/официра може и треба стално да се развија и одржава у нашој локалној заједници	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри су затворени и неприступачни, нељубазни у комуникацији са грађанима што онемогућава развијање чврстих веза са грађанима	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри се не понашају на исти начин према различитим категоријама грађана	1	2	3	4	5
Полицијски службеници/официри не уливају поверење грађанима због чега се грађани осећају несигурно	1	2	3	4	5

III Решавање безбедносних и личних проблема грађана у локалној заједници

1. Да ли мислите да у Вашем окружењу/месту/граду/селу/ има:

- a. много више криминала него у другим местима у Србији
- b. стање је слично као и у другим деловима Србије
- c. ваше окружење је мирније место од многих других у Србији
- d. ваше окружење је једно од најбезбеднијих у Србији
- e. Друго (наведи) _____

2. Молим Вас да на овој скали од 1 до 7 (где 1 означава „уопште се не бојим-нема страх“, а 7 значи „веома се бојим-имам страх“) означите степен свог страха од криминала:

1   2   3   4   5   6   7

3. Молим Вас да на исти начин означите степен страха од:

a) убиства	1	2	3	4	5	6	7
b) насилног понашања	1	2	3	4	5	6	7
c) крађе	1	2	3	4	5	6	7
d) џепарења на јавном месту	1	2	3	4	5	6	7
e) сексуалног злостављања	1	2	3	4	5	6	7
f) обијања стана	1	2	3	4	5	6	7
g) повређивања у саобраћају	1	2	3	4	5	6	7
h) наркоманије/дроге	1	2	3	4	5	6	7
i) насиља према деци/пород	1	2	3	4	5	6	7

4. Реците ми, колико Вашу личну безбедност и/или безбедност Ваше породице, могу да угрозе:

a) алкохоличари	1	2	3	4	5	6	7
b) наркомани	1	2	3	4	5	6	7
c) неодговорни возачи	1	2	3	4	5	6	7
d) џепароши	1	2	3	4	5	6	7
e) криминалци	1	2	3	4	5	6	7
f) избегла и расељена лица	1	2	3	4	5	6	7
g) просјаци и скитнице	1	2	3	4	5	6	7
h) преваранти	1	2	3	4	5	6	7
i) малолетни делинквенти	1	2	3	4	5	6	7
j) телефонски манијаци	1	2	3	4	5	6	7
k) сексуални манијаци	1	2	3	4	5	6	7
l) странци		1	2	3	4	5	6

5. Да ли у Вашој околини постоји неки простор којим, због страха за личну безбедност, не смете да се крећете ноћу Ви и чланови Ваше породице?

1. да
2. не

6. О каквом се простору ради?

---

7. Имате ли предлог, идеју, на који начин би требало обезбедити тај простор?

---

8. Шта од следећег Ви или чланови Ваше породице примењујете као меру заштите:

	Да	Не
a) носим/о лично оружје	1	2
b) носим/о спреј	1	2
c) носим/о неки предмет за одбрану	1	2
d) практикујемо пратњу са члановима породице	1	2
e) не носим/о много готовине са собом	1	2
f) избегавам/о ношење накита, скупог сата	1	2
g) уградио аларм у ауту	1	2
h) обезбедио врата од стана додатном заштитом	1	2
i) обезбедио прозоре и терасе додатном заштитом	1	2
j) избегавам/о кретање „опасним местима“	1	2
k) не крећем/о се ноћу	1	2
l) нешто друго (одредити)		

9. Да ли сте Ви или члан Ваше породице у последњих годину дана били жртва некаквог криминала, рецимо крађе, туче, силовања, и сл.

- a) да
- b) не

10. Ако јесте, које врсте криминала?

- a) Туча 1
- b) Рекет 2
- c) Обијање/пљачкање 3
- d) Цепарење 4
- e) Крађа возила 5
- f) Малтретирање 6
- g) Друго (одредити) _____

11. Мислећи на криминал и на то како он утиче на Вашу личну безбедност, и безбедност Ваше породице, до које се мере Ви и/или чланови Ваше породице, осећате мање или више сигурни у поређењу са временом пре годину дана:

- a) Много мање сигурно
- b) Донекле мање сигурно
- c) Исто као прошле године
- d) Донекле сигурније
- e) Пуно сигурније
- ф) Не зна

12. Гледајући уопште, који безбедносни проблеми Вас највише забрињавају?

- a) Тероризам и претње терористичким актима 1
  - b) Организовани криминал и криминалне групе у Србији 2
  - c) Трговина оружјем 3
  - d) Трговина људима 4
  - e) Растурање наркотика 5
  - f) Хулиганизам 6
  - g) Насиље (у школи, у породици, на јавном месту) 7
  - h) Све оно што угрожава безбедност моје породице/деце 8
  - i) Друго (одредити) _____
-

13. Да ли, према Вашим сазнањима, у Вашем окружењу постоје породице у којима је присутно породично насиље?

- a) Да
- b) Не
- c) Није ми познато

14. Ако имате или сте имали таква сазнања, да ли сте/да ли бисте пријавили полицији породично насиље у другим, или у својој породици?

- d) Да
- e) Не
- f) Не знам

15. Зашто нисте/или не бисте пријавили?

---

16. Према Вашим запажањима и сазнањима, да ли полиција успешно ради на спречавању и сузбијању породичног насиља у Вашем окружењу?

- a) Да
- b) Не
- c) Не знам

17. Шта, по Вашем мишљењу треба да ради полиција кад је у питању решавање безбедносних и личних проблема грађана у локалној заједници?

	Уопште се не слаже	Донекле се не слаже	Нити се слаже нити се не слаже	Донекле се слаже	Потпуно се слаже
Полиција треба да проводи више времена у информисању људи о доступним социјалним и другим услугама у локалној заједници	1	2	3	4	5
Полиција треба да проводи више времена у разговору са људима о њиховим свакодневним проблемима	1	2	3	4	5
Полиција треба да проводи више времена у решавању проблема везаних за јавну безбедност	1	2	3	4	5
Полиција треба чешће да организује састанке са становницима појединих делова насеља и да се информише о свакодневним догађањима на тим територијама	1	2	3	4	5
Полиција треба да посвети више пажње скитницима, пијанцима, бескућницима	1	2	3	4	5
Полиција треба да буде више присутна на улици, у току ноћних часова, да легитимише сумњиве особе и обилази места где се окупља већи број младих људи	1	2	3	4	5
Полиција треба чешће да буде присутна у зонама школа и да спречава растурање наркотика	1	2	3	4	5
Полиција посебно треба да обрати пажњу на оне породице у којима је присутно породично насиље	1	2	3	4	5
Полиција треба да спречава кривична дела, а не да чека да се она догоде	1	2	3	4	5
Само полиција може и треба да контролише криминал	1	2	3	4	5

18. Да ли су, по Вашем мишљењу, полицајци довољно присутни у Вашем суседству, да ли га надгледају и пружају помоћ грађанима:

- a) присутни су увек и пружају помоћ кадгод затреба
- b) нису присутни довољно, ретко их виђамо

19. Да ли се осећате сигурније кад су полицајци присутни у пешачким патролама у Вашем суседству или кад су њихове патроле моторизоване?

- a) сигурније се осећам кад видим присутне пешачке патроле
- b) сигурније се осећам кад видим моторизоване патроле
- c) свеједно ми је да ли су присутне пешачке или моторизоване патроле, важно ми је само да је полиција присутна у мом суседству

20 Да ли лично познајете полицајце који патролирају и обилазе Ваше суседство, део града/села у којем живите?

- a) Да, лично их познајем
- b) Не, често се мењају и никад то нису исти полицајци у патроли
- c) Нисам ни покушао да успоставим контакт са њима

21. Да ли би, по Вашем мишљењу, полицајци требало да буду распоређени дуже времена /по неколико година/ на истом простору/суседству/делу града? Образложити одговор:

- a) Да, _____
- b) Не, _____
- c) Не знам

22. Да ли би, по Вашем мишљењу, полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима?

- a) Да, то би допринело стицању међусобног поверења
  - b) Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца
  - c) Не знам, нисам размишљао о томе
  - d) Неки други одговор (записати)
- _____

23. Узимајући у обзир сазнања и Ваше искуство које имате о раду и ефикасности полиције у Вашој локалној заједници и њен однос према грађанима, молимо Вас да на скали од 1 до 7 (где 1 означава „уопште немам поверење“, а 7 значи „имам максимално поверење у рад полиције“) означите степен поверења које имате у рад полиције:

1   2   3   4   5   6   7

24. Да ли имате нешто да додате у вези са темом наше анкете, нешто што Вас нисмо питали, а сматрате да је важно и да треба да нам саопштите?

Хвала Вам на времену уложеном за попуњавање упитника.

Прилог 3: Интервју са начелником ПУ Зрењанин (*транскрипт*)

- *Склапање партнерства ради одговора на насиље у породици* -

Зрењанин, 15.07.2012

Интервјуер: Господине начелнице,

Желим на почетку овог интервјуа да Вас подсетим на пар чињеница које су Вам, претпостављам, добро познате. Неопходност реформских заокрета у свим сегментима рада полицијске организације у Србији, након демократских промена 2000. године, уз консултације са ОЕБС-ом и другим међународним агенцијама, иницирали су пројекат „Полиција у локалној заједници“. Овај пројекат почео је формално да се спроводи у фебруару 2003. године, у оквиру Програма за безбедност, сигурност и доступност правде на Балкану (ССАЈП), под покровитељством Одељења за међународни развој британске владе (ДФИД), у четири општине у Србији, и то: Звездара, Нови Бечеј, Крагујевац, и Врњачка Бања. Као његови основни циљеви постављени су:

- оспособљавање полиције за нови облик рада, пре свега усмерен на превенцију;
- развијање партнерства са другим субјектима (институцијама) у локалној заједници, унапређење односа полиције и грађана;
- усвајање савремених стандарда проблемски оријентисаног полицијског рада, и
- побољшање укупног стања безбедности у Републици Србији.

У претходној анализи тренутне ситуације у примени концепта полицијског рада у локалној заједници у Србији, желим да Вас питам следеће:

Q1. Да ли се на подручју Ваше Полицијске управе/станице/одељења (још) спроводи и реализује концепт полицијског рада у локалној заједници?

Наравно, и конкретно на подручју ПС Нови Бечеј. И на подручју ПУ Зрењанин заступљени су облици превентивног и проблемски оријентисаног рада, али се они формално не могу подвести под овај пројекат.

Q2. Да ли постоје локална тела за безбедност и која? Да ли сте, као организација, склопили партнерство, да ли реализујете сарадњу са другим институцијама у локалној заједници?

Још 2003. године формиран је Савет за безбедност и општу сигурност у Новом Бечеју. У његовом саставу налазе се, поред полицијских службеника и представници локалне самоуправе, представници грађана, судства, тужилаштва, невладиних организација. Партнерство постоји са свим поменутиим институцијама у локалној заједници које улазе у састав Савета за безбедност и општу сигурност.

Q3. Да ли сте у оквиру полицијских активности у претходне 3 године увели мере и радње које подразумевају превентивно деловање на спречавању криминалитета и локалних безбедносних проблема?

Године 2004. Савет за безбедност и општу сигурност проширен је формирањем пет *одбора за превенцију*, чији је примарни задатак било спровођење превентивних програма у појединим областима и изграђивање чвршћих партнерских односа у решавању безбедносних проблема. Сваки одбор има најмање шест чланова, од којих пет чланова именује локална заједница, а једног члана локална полиција. Формирани су одбори за превенцију у области криминалитета; у области јавног реда и мира; у области безбедности саобраћаја; у области међуетничких односа; у области екологије. Од 2005. године на подручју општине Нови Бечеј спроводе се активности тзв. „полицајаца за превенцију“. Њихово ангажовање има за циљ сагледавање могућности, ефеката и ограничења модела полицирања који у свом приступу даје предност превенцији и проблемски оријентисаном раду полицијских службеника. У том циљу, извршена је подела безбедносних сектора полицијске станице на 15 мањих целина – квартава и именовани полицијски службеници.

Интервјуер: Следећа група питања односи се на координирано деловање на спречавању и сузбијању насиља у породици у локалној заједници. У вези са тим, желим да Вас питам следеће:

Q1. Да ли се, према Вашем мишљењу, месечно повећава број позива грађана у вези са насиљем у породици?

Према евиденцијама наше полицијске управе и полицијске станице у Новом Бечеју, не можемо закључити да постоји повећан број позива грађана у вези кривичних дела насиља у породици, јер је то појава код које се не могу уочити неке законитости. Примећујемо, на пример, да је повећан број позива викендом или празницима или у зимским месецима. Највећи број позива регистровани смо током 2010. године.

Q2. Ако се повећава број позива, шта је, по Вашем мишљењу, разлог томе?

Рекао сам малопре да нисмо приметили неко посебно повећање броја позива. С времена на време о томе нас обавештавају организације које се баве пружањем помоћи жртвама, ромске организације или центар за социјални рад у Зрењанину и у Новом Бечеју.

Q3. Какав став имате Ви, као руководиоца полицијске јединице, према насиљу у породици?

Ја сам увек сматрао да је то искључиво ствар и проблем насилника, да је нешто у његовој личности поремећено и да тај свој проблем привремено решава тако што физички или психички злоставља оне који су слабији од њега.

Q4. Да ли је у Вашој Управи/станици/одељењу уведен нови одсек или ново радно место или неко друго кадровско решење специјално предвиђено за решавање случајева породичног насиља?

У нашој полицијској управи, али и у полицијској станици Нови Бечеј није систематизовано радно место, нити је предвиђено запошљавање кадрова који би се бавили искључиво решавањем случајева породичног насиља. Оперативни радници одељења општег криминала подједнако су задужени, без разлике, да предузимају мере и радње из своје надлежности у сваком конкретном случају.

Q5. Да ли Ваша Управа/станица/ одељење примењује моделе превентивног рада на спречавању и сузбијању породичног насиља?

На подручју полицијске станице Нови Бечеј од 2005. године позорничка и патролна делатност подразумева и обиласке грађана „од врата до врата“, разговоре са њима у оквиру одбора за превенцију Савета за безбедност и општу сигурност. Такође, изабрана су и два полицајца за превенцију и извршена подела безбедносних сектора полицијске станице на 15 мањих целина – квартава.

Q6. Како Ваша Управа/станица/одељење реализује комуникацију са медијима у локалној заједници?

Полицијска управа у Зрењанину остварује добру и квалитетну сарадњу са локалним медијима. Поред постављеног портпарола ПУ који је задужен за пружање општих обавештења о раду ПУ, организујемо и месечне састанке са представницима локалних телевизијских и штампаних медија на којима разговарамо о актуелним безбедносним дешавањима на подручју општине и полицијске управе.

Q7. Да ли се и како реализује професионална обука и едукација полицијских службеника у области породичног насиља?

Поред семинара на тему насиља у породици који су реализовани у полицијској управи у претходне 2 године, наши полицијски службеници редовно похађају семинаре које организује Министарство рада или нека од организација из невладиног сектора, било да се они реализују у Зрењанину или у неком другом месту на овом подручју, или у Београду. При томе се трудимо да на професионалним обукама и едукацијама буду подједнако заступљени полицијски службеници оба пола.

Q8. Полицијска одељења сарађују/склапају партнерства са локалном заједницом и институцијама на различите начине ради борбе против насиља у породици. Молимо Вас да укратко опишете сарадњу/партнерство у коју је укључена полиција.

Представници полиције укључени су, пре свега, у рад Савета за безбедност и општу сигурност, односно, у рад свих његових пет одбора за превенцију. Поред

тога, када околности захтевају, формирају се и радне групе у оквиру општинске скупштине које решавају локалне безбедносне проблеме, или тимови за интервенцију у неком конкретном случају. У свим овим телима или групама, припадници полиције сарађују са представницима других организација и институција на локалном нивоу. То су представници: центра за социјални рад, тужилаштва, суда, основних и средњих школа, медицинског центра, струковних удружења, спортских организација и других локалних органа.

Q9. Шта је био подстицај за формирање сарадње/партнерства за спречавање и сузбијање насиља у породици?

Постоји неколико значајних момената који су довели до формирања локалног партнерства. Пре свега, препознавање насиља у породици као кривичног дела 2002. године. Затим су активности локалних организација које су се бавиле заштитом и пружањем помоћи и подршке жртвама насиља у породици умногоме допринеле умрежавању локалних институција. Потом је и увођење СОС телефона за жртве на подручју општине Зрењанин, као и формирање сигурне куће условило повезивање полиције и других установа на локалном нивоу. Поред тога, полиција је током претходних неколико година добијала преко Министарства унутрашњих послова донације са циљем формирања локалних мрежа.

Q10. Које су установе/агенције још укључене у сарадњу/партнерство, поред полиције?

Поред полиције, као што сам мало пре поменуо, у раду локалних заједничких тела, зависно од безбедносне проблематике или облика криминала, учествују и представници центра за социјални рад, медицинског центра, просветних и школских институција, тужилаштва, суда, сигурне куће, невладиних организација, нека струковна удружења и други.

Q11. Колико често се одржавају састанци током сарадње/партнерства?

Динамика одржавања састанака зависи од конкретног проблема који треба решити, његове учесталости или степена опасности. То могу бити дневни, недељни, месечни или састанци по потреби.

Q12. Какве активности се реализују на састанцима током сарадње/партнерства?

На састанцима се, опет зависно од конкретног проблема, реализују активности које могу подразумевати: сачињавање политика и процедура за координирано деловање институција; решавање конкретних случајева – студије случаја; расподелу људских и материјалних ресурса за превентивно деловање; решавање проблема који настају као последица насиља у породици; сачињавање наставних планова и програма обуке за представнике појединих институција; решавање појединачних проблема који настају као последица насиља у породици, или то могу бити периодични контакти са медијима.

Q13. Одакле долазе материјални ресурси у партнерству, одакле се финансира сарадња институција?

Сарадња институција се углавном реализује на бази добровољности јер локалним општинским буџетом често није могуће предвидети ни планирати средства којим би се финансирала сарадња. Поред тога, као извори финансирања појединих заједничких активности користе се и средства страних донатора или пројеката министарства рада или унутрашњих послова. Већина активности, међутим, предузима се без финансијске подршке.

Q14. Да ли постоји потписан *Протокол о сарадњи и координираном деловању* свих институција које су укључене у партнерство против насиља у породици?

Наравно. Одмах по формирању Савета за безбедност и општу сигурност у Новом Бечеју, а потом и у Зрењанину, потписани су протоколи о сарадњи и координираном деловању институција у оквиру партнерства са циљем спречавања и сузбијања насиља у породици. На тај начин су тачно дефинисане надлежности, права и обавезе сваке од институција које учествују у партнерству, као и комплетне процедуре у случају пријављеног насиља.

Q15. Које су институције/установе/агенције/службе, по Вашем мишљењу, кључни субјекти у локалној заједници за успостављање/вођење кородинираног одговора на породично насиље?

Координирани одговор подразумева планско, систематско и синхронизовано деловање свих институција локалне заједнице које, у оквиру својих надлежности, предузимају законом предвиђене активности на спречавању и сузбијању породичног насиља. Због тога, ниједна институција не може бити посебно важна или кључна. Свака поступа у одређеној фази поступка прекида насиља, идентификовања његовог облика, физичког раздвајања насилника и жртве, пружања заштите, помоћи и подршке жртви, покретања и вођења кривичног или прекршајног поступка, тако да, по мени, одговорност мора бити дељива. Наравно, први контакт са жртвама и насилником остварује полиција. Због тога многи људи, погрешно, сву одговорност за (не)адекватно реаговање на инциденте породичног насиља приписују полицији.

Интервјуер: Следећа група питања односи се на преносивост модела полицијског рада који се примењује у Вашој локалној заједници на друге локалне заједнице у Србији. У вези са тим, желим да Вас питам следеће:

Q1. Да ли сматрате да би партнерски однос институција у Вашој у локалној заједници добро функционисао као модел одговора на насиље у породици за друга одељења полиције? (Зашто или зашто не?)

Искуство је показало да локално партнерство у општини Нови Бечеј и у Зрењанину ефикасно функционише дужи низ година. Било би добро да се и у другим локалним заједницама оформе овакве коалиције и да се заједничким снагама реагује на породично насиље као и на све друге појаве. Међутим, за добру сарадњу неопходно је да постоје добро организоване и функционалне институције и да су оне вољне, али и оспособљене за заједничко деловање.

Q2. Да ли сматрате да је концепт полицијског рада у локалној заједници ефикаснији од традиционалног концепта који је коришћен пре његовог увођења? (Зашто или зашто не?)

Наравно да је овај начин полицијског рада ефикаснији од традиционалног. Он омогућава успостављање и јачање поверења између полиције и грађана, сарадњу и заједничко деловање, поштовање људских права и слобода, али и шири простор за ефикасно реаговање на проблеме у њиховом зачетку, јер се базира и на превентивном ангажовању полиције. Поред тога, примена репресивних средстава сведена је на минимум, због чега постоји мања вероватноћа злоупотребе полицијских овлашћења.

Q3. Да ли мислите да би ваша већа самосталност у доношењу одлука на терену, односно, комплетна децентрализација полиције у Србији, допринела ефикаснијем концепту полицијског рада у локалној заједници?

Искуства страних земаља које имају децентрализоване полицијске системе потврдила су да већа самосталност локалних полицијских организација доприноси бржем, ефикаснијем и квалитетнијем полицијском раду у заједници, јер омогућава самостално доношење одлука, већу мотивисаност полицијских службеника, али и јачање поверења грађана у рад полиције, смањење страха од криминала и бољи квалитет живота у локалној заједници.

Q4. Који су предуслови још, по Вашем мишљењу, неопходни за даљи развој овог концепта и његову примену на простору целе Србије?

Има ту више неопходних услова које би требало испунити. Поменућу само неке. Пре свега, неопходни су стабилни извори финансирања, затим сузбијање корупције и у полицији и у свим другим институцијама локалне заједнице на свим нивоима, професионализација и деполитизације полиције, континуирана едукација полицијских службеника, али и усвајање Стратегије полицијског рада у локалној заједници.

Прилог За: Интервју са начелником ПС Звездара (*транскрипт*)

- *Склапање партнерства ради одговора на насиље у породици* -

Београд, 22.07.2012

Q1. Да ли се на подручју Ваше Полицијске управе/станице/одељења (још) спроводи и реализује концепт полицијског рада у локалној заједници?

Да, на подручју полицијске станице Звездара и данас се реализују активности у оквиру овог пројекта.

Q2. Да ли постоје локална тела за безбедност и која? Да ли сте, као организација, склопили партнерство, да ли реализујете сарадњу са другим институцијама у локалној заједници?

На подручју које покрива ова полицијска станица формиран је Савет за безбедност након званичног увођења овог пројекта. У свим областима од значаја за безбедан и квалитетан живот грађана полиција сарађује са представницима других локалних институција. Од 2009. године на снази је и *Протокол о поступању институција на Звездари у случају насиља у породици*.

Q3. Да ли сте у оквиру полицијских активности у претходне 3 године увели мере и радње које подразумевају превентивно деловање на спречавању криминалитета и локалних безбедносних проблема?

Полицијски службеници примењују превентивне активности на подручју општине Звездара дуги низ година. Подсетићу вас да је Звездара, по површини коју захвата, најмања градска општина у Београду, са највећом густином насељености. То додатно усложњава безбедносну проблематику, па је превентивни рад неопходан и пожељан.

Интервјуер: Следећа група питања односи се на координирано деловање на спречавању и сузбијању насиља у породици у локалној заједници. У вези са тим, желим да Вас питам следеће:

Q1. Да ли се, према Вашем мишљењу, месечно повећава број позива грађана у вези са насиљем у породици?

Нисмо уочили повећан број позива по месецима. Насиље у породици је специфична појава и нема неког правила када се дешавају ови случајеви. Гледано на годишњем нивоу, имали смо највећи број позива током 2010. године.

Q2. Ако се повећава број позива, шта је, по Вашем мишљењу, разлог томе?

Може се, на пример, закључити да су понекад позиви чешћи викендима или празницима, претпостављам због тога што су тада углавном чланови породице на окупу и вишер су упућени једни на друге.

Q3. Какав став имате Ви, као руководилац полицијске јединице, према насиљу у породици?

Мислим да је узрок насиљу у породици тешка економска ситуација и сиромаштво. Људи остају без посла, немају основна средства за живот, почну да пију или користе дрогу и такво стање обично изазове агресију и насиље.

Q4. Да ли је у Вашој Управи/станици/одељењу уведен нови одсек или ново радно место или неко друго кадровско решење специјално предвиђено за решавање случајева породичног насиља?

Систематизацијом радних места није предвиђено посебно радно место за решавање случајева породичног насиља. Оперативни радници одељења општег криминалитета раде на случајевима насиља у породици.

Q5. Да ли Ваша Управа/станција/ одељење примењује моделе превентивног рада на спречавању и сузбијању породичног насиља?

Највише активности предузимају радници у позорничкој и патролној делатности. Они обилазе делове општине, прикупљају информације, али је тешко имати податке о насиљу о породици јер о томе се углавном ћути у породици, а

комшије неће да се мешају. Због тога многи случајеви насиља у породици остају прикривени.

Q6. Како Ваша Управа/станица/одељење реализује комуникацију са медијима у локалној заједници?

Као и свака полицијска јединица и наша полицијска станица организује, према потребама и захтевима, састанке са представницима локалних и градских медија. Новинари се, такође, уколико желе да организују интервју са неким од полицијских службеника или руководиоца, најпре обраћају Бироу за сарадњу са медијима у Министарству унутрашњих послова за сагласност.

Q7. Да ли се и како реализује професионална обука и едукација полицијских службеника у области породичног насиља?

Наши полицијски службеници посећују све облике едукација и усавршавања у области реаговања на насиље у породици. Семинаре организују невладине организације са којима ми свакодневно сарађујемо по питању заштите жртава. Трудимо де са што више полицијских службеника буде укључено у процесе стручног усавршавања.

Q8. Полицијска одељења сарађују/склапају партнерства са локалном заједницом и институцијама на различите начине ради борбе против насиља у породици. Молимо Вас да укратко опишете сарадњу/партнерство у коју је укључена полиција.

Сарадња са грађанима и локалним институцијама је кључни предуслов успешног полицијског рада. Током 2009. године, на подручју општине Звездара реализован је пројекат „Насиље у породици“. У оквиру њега су повезани органи локалне самоуправе, полиције и јавних служби на решавању проблема насиља у породици. Умрежавањем су обухваћене следеће установе и институције: ПС Звездара, Градски центар за социјални рад – одељење Звездара, Градска општина Звездара, Дом здравља Звездара, школе на територији ПС Звездара и „Сигурна кућа“. Пројекат је имао као резултат потписивање *Протокола о поступању институција на Звездари у случају насиља у породици*, 1. децембра 2009. године.

Q9. Шта је био подстицај за формирање сарадње/партнерства за спречавање и сузбијање насиља у породици?

Најпре, неопходност побољшане комуникације служби ангажованих на решавању проблема насиља у породици, затим потреба за развијањем нових механизма заштите жртава, информисање грађана о проблему и механизмима заштите у случајевима насиља у породици, едукација полицијских службеника ПС Звездара.

Q10. Које су установе/агенције још укључене у сарадњу/партнерство, поред полиције?

У оквиру Пројекта, а касније и Протоколом, повезане су, поред ПС Звездара и: центар за социјални рад, општина Звездара, односно Канцеларија за бесплатне прване савете и психосоцијалну помоћ жртвама насиља у породици, Дом здравља Звездара, школске установе као и Саветовалиште против насиља у породици.

Q11. Колико често се одржавају састанци током сарадње/партнерства?

Током реализације Пројекта, али и током 2010. године, састанци су одржавани једном недељено, а касније, према потреби и конкретної ситуацији.

Q12. Какве активности се реализују на састанцима током сарадње/партнерства?

Зависно од актуелног стања безбедности на подручју ПС Звездара, на састанцима се решавају појединачни, сложени случајеви породичног насиља, посебно ако су у њих укључена деца и малолетници, у вези са тим често се решавају и проблеми који настају као последица насиља у породици, договарање мера за превентивно деловање и слично.

Q13. Одакле долазе материјални ресурси у партнерству, одакле се финансира сарадња институција?

Пројекат и сама сарадња институција финансирани су из средстава страних донатора, или из прихода локалног општинског буџета. Поред тога, настојимо да у оквиру пројеката које на ову тему реализује МУП Р Србије, будемо укључени уколико за то постоје објективни услови.

Q14. Да ли постоји потписан *Протокол о сарадњи и координираном деловању* свих институција које су укључене у партнерство против насиља у породици?

Да, Протокол је настао као један од резултата Пројекта реализованог од јануара до априла 2009. године. Потписан је 1. децембра исте године од стране свих институција које су биле обухваћене Пројектом.

Q15. Које су институције/установе/агенције/службе, по Вашем мишљењу, кључни субјекти у локалној заједници за успостављање/вођење кородинираног одговора на породично насиље?

Пре свега, то је центар за социјални рад. Поре њега, ту је полиција. Али, морам нагласити да се не сме и не може сва одговорност ставити на терет полицији, поготово кад је у питању проблем породичног насиља, што се често чини, посебно у случају медија. Опет наглашавам да је насиље у породици врло специфично каривично дело са великим процентом непријављених случајева за које полиција може сазнати и добрим радом центара за социјални рад.

III Преносивост концепта

Q1. Да ли сматрате да би партнерски однос институција у Вашој у локалној заједници добро функционисао као модел одговора на насиље у породици за друга одељења полиције? (Зашто или зашто не?)

Сматрам да се партнерски однос институција у овој локалној заједници показао као квалитетан и ефикасан. Због тога би и могао да буде један од модела за друге локалне заједнице.

Q2. Да ли сматрате да је концепт полицијског рада у локалној заједници ефикаснији од традиционалног концепта који је коришћен пре његовог увођења? (Зашто или зашто не?)

Мислим да је концепт полицијског рада у локалној заједници погоднији за она друштва која имају дужу традицију демократије и либералнијег односа између институција које су хијерахијски устројене. За наше услове, ипак је боље задржати и неке карактеристике традиционалног концепта полицијског рада.

Q3. Да ли мислите да би ваша већа самосталност у доношењу одлука на терену, односно, комплетна децентрализација полиције у Србији, допринела ефикаснијем концепту полицијског рада у локалној заједници?

Моје је мишљење да децентрализација полиције у Србији није добар приступ и да не гарантује да би се полицијски рад ефикасније реализовао. Сматрам да одређена самосталност у доношењу одлука на терену треба да постоји, али у разумним границама, како не би долазило до злоупотребе.

Q4. Који су предуслови још, по Вашем мишљењу, неопходни за даљи развој овог концепта и његову примену на простору целе Србије?

Један од предуслова јесте чвршће повезивање локалних институција. У вези са тим, неопходни су стабилнији извори финансирања, едукација и стручно усавршавање полицијских службеника, али и сузбијање корупције.

Прилог 5: Упитник за жртве породичног насиља

Поступање полиције

I Опште информације:

A. Колико имате година?

1. 15-18

2. 19-25

3. 26-35

4. 36-45

5. 46-55

6. 56-65

7. више од 65

B. Коју сте школу завршили?

1. без образовања
2. незавршена основна школа
3. основна школа
4. средња школа
5. виша школа или факултет
6. магистратура или докторат

Ц. Врачни статус:

1. удата
2. неудата
3. живим у ванбрачној заједници
4. разведена
5. удовица

Д. Да ли сте запослени?

1. запослена
2. незапослена, пријављена на биро
3. запослена у фирми у стечају, технолошки вишак
4. ученица
5. студенткиња
6. домаћица
7. пензионерка
8. друго _____

Е. Колико имате деце?

1. једно
2. двоје
3. троје
4. више од троје
5. немам децу

II Поступање полиције у ситуацијама породичног насиља и однос према жртвама:

1. Када се деси случај насиља у породици, прва служба са којом жртва долази у контакт и којој се пријављује догађај је – полиција. Имајући у виду конкретан кривични догађај - насиље у породици, како сте контактирали полицију?

- a) Доласком лично у полицијску станицу
- b) Позивањем 92
- c) Позивањем полиције на неки други број
- d) Контактирањем полицајца/ке на улици
- e) Друго (како?) _____
- f) Не знате/неко други је пријавио

2. Колико времена је прошло од пријављивања догађаја полицији до изласка полиције на лице места?

- a) До 1 сата
- b) До 2 сата
- c) До 3 сата
- d) До 6 сати
- e) Полиција није изашла на лице места, звали су ме да дођем у полицијску станицу
- f) Полиција уопште није изашла на лице места иако сте је звали

3. Како оцењујете реаговање полицајца/ке коме сте прво пријавили догађај (оног који је дошао на лице места или коме сте се прво обратили у полицијској станици)?

Потпуно неадекватно/неодговарајуће	1
Углавном неадекватно/ неодговарајуће	2
Углавном адекватно/одговарајуће	3
Потпуно адекватно/одговарајуће	4
Одбија	5
Не знам/ не могу да проценим	6

За. Како се понашао полицајац/ка са који/ом сте разговарали? (за оне који су одговорили неадекватно) /можете заокружити и више одговора, и подвући конкретно понашање наведено у загради/

- a) Непрофесионално (оправдавали учиниоца, мирили вас, имали су непримерене коментаре, шалили су се на ваш рачун, разговарали са вама пред учиниоцем, нису вас питали да ли вам је потребна лекарска помоћ)
- b) Нељубазно (осорно разговарали са вама, нису вас саслушали до краја)
- c) Незаинтересовано (упутили вас на Центар за социјални рад)
- d) Он/она није показао/ла разумевање за оно што вам се догодило
- e) Друго (шта) _____

3б. Како се понашао полицајац/ка са којим/ом сте разговарали? (за оне који су одговорили адекватно) /можете заокружити и више одговора, и подвући конкретно понашање наведено у загради/

- a) Професионално (разговарали са вама одвојено од учионица, понудили да вас отпрате до лекара, позвали хитну помоћ)
- b) Љубазно (разговарали са вама пријатно, саслушали вас до краја)
- c) Заинтересовано (објаснили вам могућности које имате по закону)
- d) Он/она је показао/ла разумевање за оно што вам се догодило
- e) Друго (шта) _____

3ц. Ког је био/ла пола представник полиције са којим сте прво разговарали?

- a) женског
- b) мушког

3д. Да ли сте и раније случајеве насиља према вама пријављивали полицији и колико пута?

- a) да, _____ пута
- b) не

3е. Да ли су на сваки ваш позив долазили полицајци да интервенишу? Ако јесу, у чему се састојала интервенција, шта су предузели (узимали изјаве, приводили насилника, само га опоменули или нешто друго, наведите)?

- a) да, увек су долазили
  - b) долазили су укупно __ пута
  - c) кад су долазили,
-

4. Где је обављен ваш први разговор са полицијским службеником?

- a) у полицијској станици
- b) у стану, кући/на лицу места
- c) на радном месту
- d) друго (где) _____

5. И након обављеног првог разговора, Ви добијате позив да дођете у полицијску станицу ради пружања додатних информација полицијским службеницима. Како сте дошли до полицијске станице?

- a) Дошла сам својим колима
- b) Дошла сам јавним превозом
- c) Довео ме је члан породице
- d) Полиција ме довезла саму у службеном возилу
- e) Полиција ме довезла са учиноцем у службеном возилу
- f) Пријатељ/ Познаник ме довео
- g) Адвокат ме је довео
- h) _____

6. Колико дуго сте чекали да будете примљени на разговор или да дате изјаву у полицијској станици?

- a) Примљена сам у договорено време
- b) Чекала сам мање од 30 минута до обављања разговора
- c) Чекала сам између 60 и 90 минута
- d) Дуже од 90 минута
- e) _____

7. Ког је био/ла пола представник полиције са којим сте прво разговарали?

- a) женског
- b) мушког

8. Да ли вас је полицијски службеник информисао о радњама које ће предузети?

- a) да
- b) не

9. Да ли су Вам информације које сте добили од полицијског службеника биле корисне?

- a) биле су ми корисне
- b) биле су ми потпуно некорисне

10. Да ли сте добили информације о вашем положају и правима у даљем току поступка?

- a) да
- b) не

11. Ако је одговор ДА, које информације сте добили? (код сваке опције закрузити *да* или *не*)

a) Информацију о доступној правној помоћи	1. да	2. не
b) Информацију о доступној медицинској помоћи	1. да	2. не
c) Информација о доступној психолошкој помоћи/подршци	1. да	2. не
d) Информација о доступним социј. сервисима/услугама	1. да	2. не
e) Информација о доступним услугама које пружају НВО	1. да	2. не
f) _____	1. да	2. не

12. Да ли сте добили информације о вашем положају оштећене и правима које као оштећена имате у поступцима (кривичном, прекршајном)?

- a) да
- b) не

13. По вашем мишљењу које информације би вам биле од значаја да сте добили/е, а нисте? (код сваке опције закрузити *да* или *не*)

a) Информације о накнади штете	1. да	2. не
b) Информације о току поступка	1. да	2. не
c) Информације о мојим правима у поступку	1. да	2. не
d) Информације о остваривању заштите	1. да	2. не
e) Добио/ла сам све потребне информације	1. да	2. не
f) Нисам добио/ла информације	1. да	2. не
g) _____	1. да	2. не

14. Да ли сте добили информацију о могућности даљег контактирања полиције у вези вашег случаја?

- a) да, какву _____
- b) не

15. Шта је вам је био општи утисак о полицијском службенику/инспектору са којим сте разговарали / коме сте давали изјаву у полицијској станици?

- a) Врло добар
- b) Добар
- c) Лош
- d) Врло лош

16. Ког је пола био/ла полицијски службеник/инспектор са којим сте разговарали/дали изјаву?

- a) женског
- b) мушког

17. Да ли сте се осећали сигурно током разговора са полицијским службеником?

- a) Потпуно сигурно
- b) Углавном сигурно
- c) Углавном несигурно
- d) Потпуно несигурно

18. Која врста заштите или подршке вам је тада била потребна? (код сваке опције закрузити *да* или *не*)

a) Правна помоћ	1. да	2. не
b) Полицијска заштита	1. да	2. не
c) Емоционална подршка	1. да	2. не
d) Психолошка подршка	1. да	2. не
e) _____	1. да	2. не

19. Да ли сте добили неки савет у вези тога како да се заштитите од насилника?

- a) да, који _____
- b) не

20. По Вашем мишљењу, да ли би требало да полицијски службеници по службеној дужности обавештавају жртве о радњама које су предузели у конкретном случају? (овде анкетарка мора појаснити шта то значи по службеној дужности)

- a) да
- b) не

21. Шта Вам је најважније у Вашем случају?

- a) Спречавање да се иста ствар догоди другима
- b) Кажњавање учиниоца
- c) Спречавање да вам се деси опет иста ствар
- d) Накнада штете
- e) Повраћај средстава/имовине
- f) _____

22. Шта полиција може да уради како би побољшала поступање према жртвама? (код сваке опције закрузити да или не)

a) Да даје више информација о случају	1. да	2. не
b) Да дају информ. о доступној подршци и правној помоћи	1. да	2. не
c) Да постоји особа која је задужена за рад са жртвама	1. да	2. не
d) Да буду сарадљивији	1. да	2. не
e) Да проведу/прате жртву кроз процедуру	1. да	2. не
f) Да покажу саосећање	1. да	2. не
g) _____	1. да	2. не

23. Да ли је према вашем мишљењу и искуству, полиција довољно обучена, оспособљена и квалификована да пружи адекватан одговор у ситуацијама породичног насиља, односно, да пружи професионалну подршку и заштиту жртвама?

- a) Потпуно је необучена, није оспособљена и није квалификована
- b) Углавном је необучена, неоспособљена и неквалификована
- c) Углавном је обучена, оспособљена и квалификована
- d) Потпуно је обучена, оспособљена и квалификована
- e) Не знам/ не могу да проценим

24. Молим Вас да на овој скали од 1 до 5 (где 1 значи „уопште немам поверења”, а 5 значи „имама максимално поверење у рад полиције”) означите степен поверења које имате у рад полиције, а који се конкретно односи на реаговање у ситуацијама породичног насиља.

1   2   3   4   5

Хвала Вам на времену уложеном за попуњавање упитника.

Прилог 6: Интервју са координаторком саветовалишта против насиља у породици и „Сигурне женске куће”, госпођом Весном Станојевић (транскрипт)

-Процена ефикасности реаговања полиције у ситуацијама породичног насиља и положаја жртава -

Београд, 19.07.2013.

Интервјуер: Госпођо Станојевић, у оквиру овог истраживања, у једном сегменту, анализира се и сагледава положај жртава у поступцима који следе пријављивању насиља у породици. Каква је Ваша перцепција овог проблема, његових размера и последица у Србији?

Породично насиље годинама већ није унутрашњи проблем породице, већ ширег друштва и његовог функционисања. Насиље у породици се све чешће завршава убиством неког од чланова породице. Прошле године у Србији је 76 људи изгубило живот у породичним свађама, од чега је 45 жена и пет чедоморстава. У фебруару је било чак 15 убистава. То је податак који је прошао кроз медије али нико на њега није реаговао. Податак је алармантан и требало је да реагујемо заједнички. Сви ћемо ми када чујемо тај податак да будемо изненађени али се ништа суштински неће променити У Србији је за непуних шест месеци 2013. године у породичном насиљу убијено 29 људи, од тога 20 жена, док је током целе прошле године било толико жртава.

Ко су, по Вама кривци за такво стање, ако се уопште кривци могу именовати?

Генерално посматрано, кривица се налази у дубоким традиционалним патријархалним коренима, културолошким и историјским специфичностима овог простора на којем живимо. Конкретно, кривце за повећан број убистава у породичном насиљу можемо препознати и у неефикасности система, посебно правосуђа, а делимично и полиције. Наглашавам да је за ефикасно решавање овог проблема неопходна добра сарадња центара за социјални рад, полиције и правосуђа.

Како оцењујете ангажовање центара за социјални рад на решавању овог проблема?

Са центрима за социјални рад Саветовалиште против насиља у породици и Сигурна кућа годинама уназад остварују добру сарадњу. Они нам често шаљу жене које су жртве насиља и које су за Сигурну кућу.

Како оцењујете ангажовање полиције на спречавању и сузбијању насиља у породици, каква су искуства жена које су биле или су тренутно смештене у Сигурну кућу?

Што се тиче интервенције полиције, ту буквално све зависи од тога коме се обратите. Већина полицајаца савесно одради свој посао, али се дешава и то да на позив појединци из полиције не реагују. Имали смо примере да на позив жене коју муж малтретира полицајац каже: „Госпођо, ви очигледно гледате лоше филмове“, и при томе није хтео да изађе и предузме нешто конкретно. Други пут, на пример, на позив жене која је желела да пријави насиље у комшилуку полицајац је одговорио: „Вама је очигледно досадно, што се не бавите нечим другим“.

Овакве реакције полиције су сигурно неочекиване и прилично изненађујуће?

Напротив. Овакве реакције појединаца у полицији могу бити и очекиване, јер у Сигурној кући има жена чији су мужеве полицајци, а ако неко малтретира своју жену, не може се очекивати да заштити другу од насилника. Поред тога, дешава се и да је насилник финансијски или политички угледан и моћан, или да су он и полицијски службеници у пријатељском односу. И у таквим ситуацијама дешава се да полиција пре штити њега него жртву.

Претпостављамо да су то пре изузеци него правило. У највећем броју случајева полиција добро одради свој посао, поднесе кривичну пријаву и случај стигне до суда. Каква су Ваша искуства са судским органима када је у питању породично насиље?

Неефикасно правосуђе и дуги судски поступци највећи су проблем, што, буквално мотивише насилника да буде још агресивнији јер за своје понашање пролази некажњено. Судски поступци трају годинама и ако се окончају, насилници углавном добијају минималне кажње. Док је жена у Сигурној кући ниједан судски поступак није окончан. Како пролазе некажњено, насилници постају све агресивнији и зато не чуди оволики број смртних исхода. Жртва је у нашем друштву и правном систему скоро потпуно

незаштићена јер је систем тако уређен да „иде на руку насилнику а не жртви“. Кривично дело насиље у породици је 2002. године унето у Кривични закон Србије, али примена тог закона није довољно добра и судски спорови дуго трају.

Имате ли утисак да се о насиљу породици не разговара довољно у медијима или у институцијама које би требало да посвете више пажње овом проблему?

О насиљу се не прича довољно, већ само поводом обележавања датума као што је Међународни дан борбе против насиља над женама. Саветовалиште против насиља у породици годишње прими од 3.500 до 4.500 позива. Тај број је сличан годинама али је зато повећан број насиља са смртним исходом. Тој чињеници мора се посветити посебна пажња. Посебан значај има сарадња центара за социјални рад и полиције управо на превентивном раду у односу на породице код којих постоје услови и околности да дође до смртог исхода.

Каква је ситуација са сигурним кућама? Каква је перспектива жена које су у њима смештене?

Кроз три Сигурне куће у Београду од 2000. године прошло је 2160 жена и 1900 деце. У просеку дневно у кућама борави од 45 до 55 жена. Највећи проблем лежи управо у правосуђу, јер судски процеси дуго трају и по неколико година. Дуже трају судски спорови него боравак жена у Сигурним кућама. Жене овде проводе највише 6 месеци. За то време ми у Саветовалишту, заједно с локалним самоуправама, трудимо се да им финансијски помогнемо и да им обезбедимо запослење које би им осигурало основну бригу о њима и деци која у највећем броју случајева остају са мајком.

Можете ли навести пример неке локалне заједнице у којој постоји квалитетан и ефикасан одговор институција на проблем насиља у породици?

Позитиван пример је, свакако, Зрењанин где се надлежни из тужилаштва, судова, центра за социјални рад, полиције и невладиног сектора, састају једном недељно и разговарају о насиљу у породици. Судија у Зрењанину, на пример, предмет везан за насиље у породици, заврши за мање од месец дана. Поред Зрењанина, добро функционише и сарадња институција у Лазаревцу, Крагујевцу. Али, то су појединачни случајеви ефикасног локалног партнерства кад је у питању насиље у породици, а у Србији постоје 174 јединице локалне самоуправе.

У закључку, с обзиром да се ово истраживање бави односом концепта полицијског рада у локалној заједници и породичног насиља, како процењујете улогу и ангажовање полиције на спречавању и сузбијању насиља у породици?

Поред појединих случајева непрофесионалног односа полицијских службеника према жртвама насиља, које сам малочас и поменула, генерално, жртве су, барем оне које су смештене у Сигурној кући, задовољне поступањем и реаговањем полиције у случају насиља у породици. Како су ми у разговору рекле, смета им једино то што у полицији нема више жена које би разговарале са њима, јер би им било далеко лакше да о ружним искуствима причају са њима, пре него са мушкарцима. Далеко већи проблем представљају им друге ситуације у другим институцијама, у којима су често изложене секундарној виктимизацији.

Прилог 7: Табеле и графикони

Стање угрожености криминалом

Табела 1. Дескриптивни показатељи, резултати теста хомогености варијансе и једнофакторске анализе варијансе за ставку *угроженост криминалом*

Место у којем испитаник живи		Фреквенција	
		N	%
Крагујевац N=150	много више криминала него у другим местима у Србији	11	6.7
	стање је слично као и у другим деловима Србије	79	53.3
	окружење је мирније место од многих других у Србији	50	33.3
	окружење је једно од најбезбеднијих у Србији	10	6.7
	укупно	150	100.0
Врњачка Бања N=150	стање је слично као и у другим деловима Србије	48	33.3
	окружење је мирније место од многих других у Србији	102	66.7
	укупно	150	100.0
Пожега N=150	много више криминала него у другим местима у Србији	20	13.3
	стање је слично као и у другим деловима Србије	70	46.7
	окружење је мирније место од многих других у Србији	52	33.3
	окружење је једно од најбезбеднијих у Србији	8	6.7
	укупно	150	100.0
Звездара N=150	много више криминала него у другим местима у Србији	38	26.7
	стање је слично као и у другим деловима Србије	102	66.7
	окружење је мирније место од многих других у Србији	10	6.7
	укупно	150	100.0
Нови Бечеј N=150	много више криминала него у другим местима у Србији	10	6.7
	стање је слично као и у другим деловима Србије	72	46.7
	окружење је мирније место од многих других у Србији	59	40.0
	окружење је једно од најбезбеднијих у Србији	9	6.7
	укупно	150	100.0

Табела 1а. Тест хомогености варијансе

Испитаник мисли да у његовом окружењу/месту/граду/селу има:

Левинова статистика	df1	df2	Sig.
1.569	4	70	.192

Табела 1б. Једнофакторска анализа варијансе

Испитаник мисли да у његовом окружењу/месту/граду/селу има:					
	Збир квадрата	df	Средња вредност	F	Sig.
Између група	6.267	4	1.567	3.385	.014
У оквиру група	32.400	70	.463		
укупно	38.667	74			

Табела 2. Резултати теста вишеструког поређења за за ставку *угроженост криминалом*

Испитаник мисли да у његовом окружењу/месту/граду/селу има:

Tukey HSD test

(I) Место у којем испитаник живи	(J) Место у којем испитаник живи	Средња разлика (I-J)	Стандардна грешка	Sig.
Крагујевац	Врњачка Бања	-.267	.248	.819
	Пожега	.067	.248	.999
	Звездара	.600	.248	.123
	Нови Бечеј	-.067	.248	.999
Врњачка Бања	Крагујевац	.267	.248	.819
	Пожега	.333	.248	.666
	Звездара	.867*	.248	.007
	Нови Бечеј	.200	.248	.928
Пожега	Крагујевац	-.067	.248	.999
	Врњачка Бања	-.333	.248	.666
	Звездара	.533	.248	.212
	Нови Бечеј	-.133	.248	.983
Звездара	Крагујевац	-.600	.248	.123
	Врњачка Бања	-.867*	.248	.007
	Пожега	-.533	.248	.212
	Нови Бечеј	-.667	.248	.067
Нови Бечеј	Крагујевац	.067	.248	.999
	Врњачка Бања	-.200	.248	.928
	Пожега	.133	.248	.983
	Звездара	.667	.248	.067

*Средња разлика на нивоу значајности $p < 0.05$ **Страх од криминала**

Табела 3. Резултати теста хомогености варијансе и једнофакторске анализе варијансе за ставку страх од криминала

Табела 3а. Тест хомогености варијансе

Степен испитаниковог страха од криминала				
Левенова статистика	df1	df2	Sig.	
2.727	4	70	.036	

Табела 3б. Једнофакторска анализа варијансе

Степен испитаниковог страха од криминала					
	Збир квадрата	df	Средња вредност	F	Sig.
Између група	35.920	4	8.980	4.117	.005
У оквиру група	152.667	70	2.181		
укупно	188.587	74			

Табела 4. Резултати теста вишеструког поређења за ставку страх од криминала
 Степен испитаниковог страха од криминала
Tukey HSD test

(I) Место у којем испитаник живи	(J) Место у којем испитаник живи	Средња разлика (I-J)	Стандардна грешка	Sig.
Крагујевац	Врњачка Бања	.400	.539	.946
	Пожега	.133	.539	.999
	Звездара	-.067	.539	1.000
	Нови Бечеј	1.800*	.539	.011
Врњачка Бања	Крагујевац	-.400	.539	.946
	Пожега	-.267	.539	.988
	Звездара	-.467	.539	.909
	Нови Бечеј	1.400	.539	.082
Пожега	Крагујевац	-.133	.539	.999
	Врњачка Бања	.267	.539	.988
	Звездара	-.200	.539	.996
	Нови Бечеј	1.667*	.539	.023
Звездара	Крагујевац	.067	.539	1.000
	Врњачка Бања	.467	.539	.909
	Пожега	.200	.539	.996
	Нови Бечеј	1.867*	.539	.008
Нови Бечеј	Крагујевац	-1.800*	.539	.011
	Врњачка Бања	-1.400	.539	.082
	Пожега	-1.667*	.539	.023
	Звездара	-1.867*	.539	.008

*Средња разлика на нивоу значајности $p < 0.05$

Табела 5. Резултати теста хомогености варијансе и једнофакторске анализе варијансе за ставку страх од повређивања у саобраћају:

а. Тест хомогености варијансе

Степен страха од повређивања у саобраћају

Левинава статистика	df1	df2	Sig.
3.283	4	69	.016

б. Једнофакторска анализа варијансе

Степен страха од повређивања у саобраћају

	Збир квадрата	df	Средња вредност	F	Sig.
Између група	34.136	4	8.534	2.856	.030
У оквиру група	206.148	69	2.988		
укупно	240.284	73			

Табела 6. Тест вишеструког поређења за ставку страх од повређивања у саобраћају
 Степен страха од повређивања у саобраћају
Tukey HSD test

(I) Место у којем испитаник живи	(J) Место у којем испитаник живи	Средња разлика (I-J)	Стандардна грешка	Sig.
Крагујевац	Врњачка Бања	1.933*	.631	.025
	Пожега	1.024	.642	.506
	Звездара	1.600	.631	.095
	Нови Бечеј	1.533	.631	.120
Врњачка Бања	Крагујевац	-1.933*	.631	.025
	Пожега	-.910	.642	.620
	Звездара	-.333	.631	.984
	Нови Бечеј	-.400	.631	.969
Пожега	Крагујевац	-1.024	.642	.506
	Врњачка Бања	.910	.642	.620
	Звездара	.576	.642	.897
	Нови Бечеј	.510	.642	.932
Звездара	Крагујевац	-1.600	.631	.095
	Врњачка Бања	.333	.631	.984
	Пожега	-.576	.642	.897
	Нови Бечеј	-.067	.631	1.000
Нови Бечеј	Крагујевац	-1.533	.631	.120
	Врњачка Бања	.400	.631	.969
	Пожега	-.510	.642	.932
	Звездара	.067	.631	1.000

*Средња разлика на нивоу значајности $p < 0.05$

Табела 7. Резултати теста хомогености варијансе и једнофакторске анализе варијансе за ставку страх од угрожавања од стране малолетних делинквената

а. Тест хомогености варијансе

Колико испитаникову личну безбедност и/или безбедност његове породице, могу да угрозе малолетни делинквенти

Левинова стастика	df1	df2	Sig.
2.358	4	69	.062

б. Једнофакторска анализа варијансе

Колико испитаникову личну безбедност и/или безбедност његове породице, могу да угрозе малолетни делинквенти

	Збир квадрата	df	Средња вредност	F	Sig.
Између група	49.620	4	12.405	2.958	.026
У оквиру група	289.367	69	4.194		
Укупно	338.986	73			

Табела 8. Резултати теста једнофакторске анализе варијансе и теста вишеструког поређења за ставку страх од угрожавања од стране сексуалних манијака

Колико испитаникову личну безбедност и/или безбедност његове породице, могу да угрозе сексуални манијаци

	Збир квадрата	df	Средња вредност	F	Sig.
Између група	45.011	4	11.253	3.367	.014
У оквиру група	230.624	69	3.342		
Укупно	275.635	73			

8а. Вишеструко поређење

Колико испитаникову личну безбедност и/или безбедност његове породице, могу да угрозе сексуални манијаци

Tukey HSD

(I) Место у којем испитаник живи	(J) Место у којем испитаник живи	Средња разлика (I-J)	Стандардна грешка	Sig.
Крагујевац	Врњачка Бања	-.533	.668	.930
	Пожега	.281	.679	.994
	Звездара	-1.733	.668	.082
	Нови Бечеј	.400	.668	.975
Врњачка Бања	Крагујевац	.533	.668	.930
	Пожега	.814	.679	.752
	Звездара	-1.200	.668	.383
	Нови Бечеј	.933	.668	.631
Пожега	Крагујевац	-.281	.679	.994
	Врњачка Бања	-.814	.679	.752
	Звездара	-2.014*	.679	.033
	Нови Бечеј	.119	.679	1.000
Звездара	Крагујевац	1.733	.668	.082
	Врњачка Бања	1.200	.668	.383
	Пожега	2.014*	.679	.033
	Нови Бечеј	2.133*	.668	.017
Нови Бечеј	Крагујевац	-.400	.668	.975
	Врњачка Бања	-.933	.668	.631
	Пожега	-.119	.679	1.000
	Звездара	-2.133*	.668	.017

*Средња разлика на нивоу значајности $p < 0.05$

Табела 9. Дескриптивни показатељи за појединачне елементе ставке

Однос према позорничкој и патролној делатности

	Крагујевац (N 150) %N	Врњачка Бања (N 150) %N	Пожега (N 150) %N	Звездара (N 150) %N	Нови Бечеј (N 150) %N
Да, лично их познаје	80 (53.3)	32 (21.3)	20 (13.3)	41 (27.3)	42 (28)
Не, често се мењају и никад то нису исти полицајци у патроли	41 (27.3)	58 (38.7)	130 (86.7)	60 (40)	48 (32)
Није ни покушао да успостави контакт са њима	29 (19.3)	60 (40)	-	49 (32.7)	60 (40)
N	150	150	150	150	150

Табела 10. Резултати Хи-квадрат теста и теста симетричних мерења за ставку позорничка и патролна делатност

10а. Хи-квадрат (χ^2) тест

	Вредност	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Пирсонов Хи-квадрат	19.682 ^a	8	.012
Фактор ризика	22.191	8	.005
Linear-by-Linear Association	1.176	1	.278
N of Valid Cases	750		

a. 1 ставка (6.67%) има очекивану вредност мању од 5. Минимална очекивана вредност износи 18.87.

10б. Симетрична мерења

		Вредност	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	.512	.012
	Крамеров V	.362	.012
N of Valid Cases		750	

Табела 11. Дескриптивни показатељи за ставку „обиласци од врата до врата“, кумулативно, (N=750) и у односу на истраживане заједнице (N=150)

		Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима			
		Фреквенција (N=750)	Процент	Вредносни процент	Кумулативни процент
Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	330	44.0	44.0	44.0
	Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	140	18.7	18.7	62.7
	Не знам, нисам размишљао о томе	270	36.0	36.0	98.7
	Неки други одговор	10	1.3	1.3	100.0
	Укупно	750	100.0	100.0	

		Место у којем испитаник живи				
		Фреквенција (N=150)	Процент	Вредносни процент	Кумулативни и процент	
Крагујевац	Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	50	33.3	33.3	33.3
		Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	30	20.0	20.0	53.3
		Не знам, нисам размишљао о томе	70	46.7	46.7	100.0
		Укупно	150	100.0	100.0	
Врњачка Бања	Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	20	13.3	13.3	13.3
		Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	20	13.3	13.3	26.7
		Не знам, нисам размишљао о томе	110	73.3	73.3	100.0
		Укупно	150	100.0	100.0	
Пожега	Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	70	46.7	46.7	46.7
		Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	40	26.7	26.7	73.3
		Не знам, нисам размишљао о томе	30	20.0	20.0	93.3
		Неки други одговор	10	6.7	6.7	100.0
		Укупно	150	100.0	100.0	
Звездара	Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	70	46.7	46.7	46.7
		Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	40	26.7	26.7	73.3
		Не знам, нисам размишљао о томе	40	26.7	26.7	100.0
		Укупно	150	100.0	100.0	
Нови Бечеј	Вредност	Да, то би допринело стицању међусобног поверења	120	80.0	80.0	80.0
		Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	10	6.7	6.7	86.7
		Не знам, нисам размишљао о томе	20	13.3	13.3	100.0
		Укупно	150	100.0	100.0	

Табела 12. Резултати теста вишеструког укрштања за ставку „обиласци од врата до врата“, у односу на истраживане заједнице (N=150)

Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са грађанима о свакодневним проблемима * Место у којем испитаник живи

		Табеларно укрштање					Укупно	
		Место у којем испитаник живи						
		Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Звездара	Нови Бечеј		
Да ли би полицајци требало повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	Би да, то би	Број	50	20	70	70	120	330
	допринело да стицању међусобног поверења	% у Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	15.2%	6.1%	21.2%	21.2%	36.4%	100.0%
		% у Место у којем испитаник живи	33.3%	13.3%	46.7%	46.7%	80.0%	44.0%
		% од укупно	6.7%	2.7%	9.3%	9.3%	16.0%	44.0%
Не, већина грађана нема добро мишљење о полицији, чак осећају и страх од полицајаца	Број	30	20	40	40	10	140	
	% у Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	21.4%	14.3%	28.6%	28.6%	7.1%	100.0%	
		% у Место у којем испитаник живи	20.0%	13.3%	26.7%	26.7%	6.7%	18.7%
		% од укупно	4.0%	2.7%	5.3%	5.3%	1.3%	18.7%
Не знам, нисам размишљао о томе	Број	70	110	30	40	20	270	
	% у Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	25.9%	40.7%	11.1%	14.8%	7.4%	100.0%	
		% у Место у којем испитаник живи	46.7%	73.3%	20.0%	26.7%	13.3%	36.0%
		% од укупно	9.3%	14.7%	4.0%	5.3%	2.7%	36.0%
Неки други одговор	Број	0	0	10	0	0	10	

	% у Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	.0%	.0%	100.0%	.0%	.0%	100.0%
	% у Место у којем испитаник живи	.0%	.0%	6.7%	.0%	.0%	1.3%
	% од укупно	.0%	.0%	1.3%	.0%	.0%	1.3%
Укупно	Број	150	150	150	150	150	750
	% у Да ли би полицајци требало да повремено обилазе грађане „од врата до врата“ и разговарају са њима о свакодневним проблемима	20.0%	20.0%	20.0%	20.0%	20.0%	100.0%
	% у Место у којем испитаник живи	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	% од укупно	20.0%	20.0%	20.0%	20.0%	20.0%	100.0%

Табела 13. Резултати Хи-квадрат (χ^2) теста и теста симетричних мерења за ставку „обиласци од врата до врата“

а. Хи-квадрат (χ^2) тест

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Пирсонов Хи-квадрат	24.341 ^a	12	.018
Фактор ризика	23.764	12	.022
зLinear-by-Linear Association	10.023	1	.002
N of Valid Cases	750		

a. 4 ставке (20.0%) имају очекивану вредност мању од 5. Минимална очекивана вредност износи .923.

б. Симетрична мерења

		Вредност	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	.570	.018
	Крамеров V	.329	.018
N of Valid Cases		750	

Табела 14. Резултати теста Шефеовог критеријума вишеструког поређења за варијаблу:

Радно место (полицијска станица) у односу на свако појединачно питање (П1-П16):

П1	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.961	1.000	.975	.851
Крагујевац	.961		.979	1.000	.372
Врњачка Бања	1.000	.979		.988	.769
Пожега	.975	1.000	.988		.445
Нови Бечеј	.851	.372	.769	.445	

П2	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.995	1.000	.985	
Крагујевац	.995		.999	.888	.978
Врњачка Бања	1.000	.999		.961	.912
Пожега	.985	.888	.961		.513
Нови Бечеј	.858	.978	.912	.513	

П3	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.965	.995	.918	.766
Крагујевац	.965		.999	1.000	.991
Врњачка Бања	.995	.999		.991	.943
Пожега	.918	1.000	.991		.999
Нови Бечеј	.766	.991	.943	.999	

П4	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.929	.929	1.000	.997
Крагујевац	.929		1.000	.929	.720
Врњачка Бања	.929	1.000		.729	.720
Пожега	1.000	.929	.729		.997
Нови Бечеј	.997	.720	.720	.997	

П5	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.674	.988	1.000	1.000
Крагујевац	.674		.912	.674	.464
Врњачка Бања	.988	.912		.988	.956
Пожега	1.000	.674	.988		.956
Нови Бечеј	1.000	.464	.956	.956	

П6	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.999	.991	.810	.991
Крагујевац	.999		1.000	.674	1.000
Врњачка Бања	.991	1.000		.513	1.000
Пожега	.810	.674	.513		.441
Нови Бечеј	.991	1.000	1.000	.441	

П7	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.998	1.000	.969	.601
Крагујевац	.998		1.000	.876	.786
Врњачка Бања	1.000	1.000		.944	.650
Пожега	.969	.876	.944		.197
Нови Бечеј	.601	.786	1.000	.197	
П8	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		1.000	.841	.784	.999
Крагујевац	1.000		.808	.746	.997
Врњачка Бања	.841	.808		1.000	.902
Пожега	.784	.997	1.000		.850
Нови Бечеј	.999	.997	.902	.850	
П9	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.812	.173	.217	.068
Крагујевац	.812		.774	.824	.590
Врњачка Бања	.173	.774		1.000	1.000
Пожега	.217	.824	1.000		.999
Нови Бечеј	.068	.590	1.000	.999	
П10	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.992	1.000	.999	.900
Крагујевац	.992		.998	.999	.633
Врњачка Бања	1.000	.998		1.000	.811
Пожега	.999	.999	1.000		.784
Нови Бечеј	.900	.633	.811	.784	
П11	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.124	.352	.249	.309
Крагујевац	.124		.977	.997	.940
Врњачка Бања	.352	.977		.999	1.000
Пожега	.249	.997	.999		.995
Нови Бечеј	.309	.940	1.000	.995	
П12	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		1.000	.778	.998	.913
Крагујевац	1.000		.778	.998	.913
Врњачка Бања	.778	.778		.920	.993
Пожега	.998	.998	.920		.987
Нови Бечеј	.913	.913	.993	.987	
П13	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.829	.996	.997	.986
Крагујевац	.829		.606	.956	.961
Врњачка Бања	.996	.606		.953	.885
Пожега	.997	.956	.953		1.000
Нови Бечеј	.986	.961	.885	1.000	

П14	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.875	.692	.998	1.000
Крагујевац	.875		.998	.969	.907
Врњачка Бања	.692	.998		.867	.715
Пожега	.998	.969	.867		1.000
Нови Бечеј	1.000	.907	.715	1.000	

П15	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.964	1.000	.804	.636
Крагујевац	.964		.981	.395	.208
Врњачка Бања	1.000	.981		.723	.523
Пожега	.804	.395	.723		1.000
Нови Бечеј	.636	.208	.523	1.000	

П16	Звездара	Крагујевац	Врњачка Бања	Пожега	Нови Бечеј
Звездара		.960	.863	1.000	.994
Крагујевац	.960		.999	.928	.766
Врњачка Бања	.863	.999		.804	.545
Пожега	1.000	.928	.804		.999
Нови Бечеј	.994	.766	.545	.999	

Табела 15. Резултати теста Шефеовог критеријума вишеструког поређења за варијаблу: **дужина радног стажа** у односу на свако појединачно питање (П1-П16):

П1	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	1.000	.986	1.000	.981	.968
2 6-10	1.000		1.000	.975	1.000	.979	.968
3 11-15	1.000	1.000		.988	1.000	.982	.967
4 16-20	.986	.975	.988		.999	1.000	.998
5 21-25	1.000	1.000	1.000	.999		.997	.989
6 26-30	.981	.979	.982	1.000	.997		1.000
7 31-35	.968	.968	.967	.998	.989	1.000	

П2	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.938	.975	1.000	1.000	1.000	1.000
2 6-10	.938		1.000	.865	1.000	.993	1.000
3 11-15	.975	1.000		.966	1.000	.996	1.000
4 16-20	1.000	.865	.966		1.000	1.000	1.000
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		1.000	1.000
6 26-30	1.000	.993	.996	1.000	1.000		1.000
7 31-35	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	

II3	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	.998	.997	.997	1.000	1.000
2 6-10	1.000		.962	1.000	1.000	1.000	.998
3 11-15	.998	.962		.900	.954	.978	1.000
4 16-20	.997	1.000	.900		1.000	1.000	.993
5 21-25	.997	1.000	.954	1.000		1.000	.991
6 26-30	1.000	1.000	.978	1.000	1.000		.997
7 31-35	1.000	.998	1.000	.993	.991	.997	

II4	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	1.000	1.000	1.000	.995	1.000
2 6-10	1.000		1.000	1.000	1.000	.936	1.000
3 11-15	1.000	1.000		1.000	1.000	.996	1.000
4 16-20	1.000	1.000	1.000		1.000	.939	1.000
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		.998	1.000
6 26-30	.995	.936	.996	.939	.998		1.000
7 31-35	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	

II5	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.861	.999	.602	.891	.1000	.1000
2 6-10	.861		.995	.998	1.000	.997	.1000
3 11-15	.999	.995		.942	.985	1.000	1.000
4 16-20	.602	.998	.942		1.000	.969	.996
5 21-25	.891	1.000	.985	1.000		.989	.997
6 26-30	1.000	.997	1.000	.969	.989		1.000
7 31-35	1.000	1.000	1.000	.996	.997	1.000	

II6	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.890	.988	.991	1.000	.874	.988
2 6-10	.890		1.000	.995	.993	1.000	1.000
3 11-15	.988	1.000		1.000	.999	.998	1.000
4 16-20	.991	.995	1.000		1.000	.982	1.000
5 21-25	1.000	.993	.999	1.000		.976	.998
6 26-30	.874	1.000	.998	.982	.976		1.000
7 31-35	.988	1.000	1.000	1.000	.998	1.000	

II7	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	1.000	1.000	.998	.918	1.000
2 6-10	1.000		1.000	.994	.999	.822	1.000
3 11-15	1.000	1.000		.999	1.000	.910	1.000
4 16-20	1.000	.994	.999		.977	.963	.995
5 21-25	.998	.999	1.000	.977		.794	1.000
6 26-30	.918	.822	.910	.963	.794		.918
7 31-35	1.000	1.000	1.000	.995	1.000	.918	

II8	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.999	.989	.993	1.000	1.000	1.000
2 6-10	.999		1.000	1.000	1.000	.986	1.000
3 11-15	.989	1.000		1.000	1.000	.958	.998
4 16-20	.993	1.000	1.000		1.000	.965	.999
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		.995	1.000
6 26-30	1.000	.986	.958	.965	.995		1.000
7 31-35	1.000	1.000	.998	.999	1.000	1.000	

II9	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	1.000	.988	1.000	.865	.972
2 6-10	1.000		1.000	.995	1.000	.886	.983
3 11-15	1.000	1.000		1.000	1.000	.967	.994
4 16-20	.988	.995	1.000		1.000	.983	.998
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		.964	.990
6 26-30	.865	.886	.967	.983	.964		1.000
7 31-35	.972	.983	.994	.998	.990	1.000	

II10	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.997	.994	.997	1.000	.889	1.000
2 6-10	.997		1.000	1.000	1.000	.516	.998
3 11-15	.994	1.000		1.000	1.000	.592	.996
4 16-20	.997	1.000	1.000		1.000	.516	.998
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		.917	1.000
6 26-30	.889	.516	.592	.516	.917		.997
7 31-35	1.000	.998	.996	.998	1.000	.997	

II11	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		1.000	.942	.997	1.000	.948	.739
2 6-10	1.000		.841	.967	1.000	.875	.643
3 11-15	.942	.841		.995	.987	1.000	.984
4 16-20	.997	.967	.995		1.000	.994	.866
5 21-25	1.000	1.000	.987	1.000		.986	.846
6 26-30	.948	.875	1.000	.994	.986		.991
7 31-35	.739	.643	.984	.866	.846	.991	

II12	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.994	1.000	1.000	.987	.981	.997
2 6-10	.994		.999	.995	1.000	1.000	1.000
3 11-15	1.000	.999		1.000	.995	.993	.999
4 16-20	1.000	.995	1.000		.990	.984	.998
5 21-25	.987	1.000	.995	.990		1.000	1.000
6 26-30	.981	1.000	.993	.984	1.000		1.000
7 31-35	.997	1.000	.999	.998	1.000	1.000	

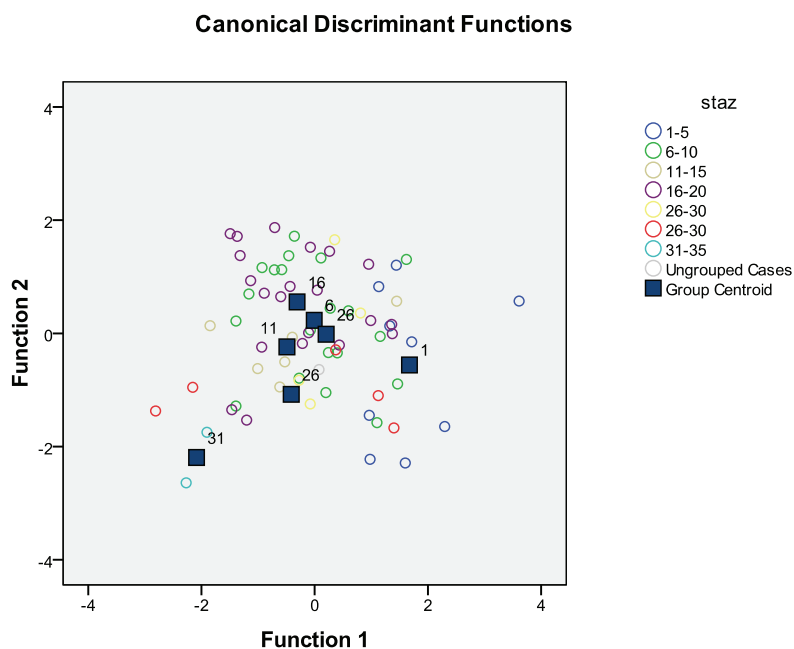
П13	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.999	.998	1.000	1.000	1.000	1.000
2 6-10	.999		1.000	.999	.994	.990	.999
3 11-15	.998	1.000		.999	.992	.989	.998
4 16-20	1.000	.999	.999		1.000	.999	1.000
5 21-25	1.000	.994	.992	1.000		1.000	1.000
6 26-30	1.000	.990	.989	.999	1.000		1.000
7 31-35	1.000	.999	.998	1.000	1.000	1.000	
П14	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.999	1.000	1.000	1.000	.956	.771
2 6-10	.999		1.000	1.000	1.000	.755	.556
3 11-15	1.000	1.000		1.000	1.000	.915	.706
4 16-20	1.000	1.000	1.000		1.000	.831	.620
5 21-25	1.000	1.000	1.000	1.000		.988	.867
6 26-30	.956	.755	.915	.831	.988		.993
7 31-35	.771	.556	.706	.620	.867	.993	
П15	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.997	1.000	1.000	.994	.984	.946
2 6-10	.997		1.000	1.000	.907	.815	.987
3 11-15	1.000	1.000		1.000	.992	.979	.964
4 16-20	1.000	1.000	1.000		.955	.899	.972
5 21-25	.994	.907	.992	.955		1.000	.801
6 26-30	.984	.815	.979	.899	1.000		.740
7 31-35	.946	.987	.964	.972	.801	.740	
П16	1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35
1 1-5		.966	.934	.966	.734	.867	.907
2 6-10	.966		1.000	1.000	.958	.994	.991
3 11-15	.934	1.000		1.000	.998	1.000	1.000
4 16-20	9.66	1.000	1.000		.958	.994	.991
5 21-25	.734	.958	.998	.958		1.000	1.000
6 26-30	.867	.994	1.000	.994	1.000		1.000
7 31-35	.907	.991	1.000	.991	1.000	1.000	

Табела 16. Класификација резултата ^{a,b} теста унакрсне провере за варијаблу дужина радног стажа

	стаж	Предвиђена припадност групи							укупно
		1 1-5	2 6-10	3 11-15	4 16-20	5 21-25	6 26-30	7 31-35	
Оригинал	1 1-5	6	1	0	0	1	1	0	9
	2 6-10	3	4	1	7	3	1	1	20
	3 11-15	0	1	4	0	0	1	0	6
	4 16-20	3	2	3	9	2	1	1	21
	5 21-25	0	0	0	0	3	1	0	4
	6 26-30	1	0	0	0	1	3	0	5
	7 31-35	0	0	0	0	0	0	2	2
Унакрсна провера	1 1-5	1	2	0	0	3	2	1	9
	2 6-10	3	1	2	8	4	1	1	20
	3 11-15	0	2	0	1	1	1	1	6
	4 16-20	4	5	3	3	4	1	1	21
	5 21-25	0	2	0	1	0	1	0	4
	6 26-30	2	0	0	1	1	0	1	5
	7 31-35	0	0	1	1	0	0	0	2

a. 46.3% оригинално груписаних случајева су исправно класификовани.

b. 7.5% унакрсно груписаних случајева су исправно класификовани.

Графикон 1. Резултати каноничке дискриминативне функције у односу на варијаблу дужина радног стажа

Табела 17. Класификација резултата ^{a,b} теста унакрсне провере за варијаблу **стручна спрема**

		Стручна спрема	Предвиђена припадност групи			Укупно
			1 средња	2 виша	3 висока	
Оригинал	Број	1 средња	44	11	3	58
		2 виша	2	4	0	6
		3 висока	0	0	4	4
	%	1 средња	75,9	19,0	5,2	100,0
		2 виша	33,3	66,7	,0	100,0
		3 висока	,0	,0	100,0	100,0
Унакрсна провера	Број	1 средња	37	15	6	58
		2 виша	4	0	2	6
		3 висока	2	2	0	4
	%	1 средња	63,8	25,9	10,3	100,0
		2 виша	66,7	,0	33,3	100,0
		3 висока	50,0	50,0	,0	100,0

a. 76.5% оригинално груписаних случајева су исправно класификовани.

b. 54.4% унакрсно груписаних случајева су исправно класификовани.

Canonical Discriminant Functions

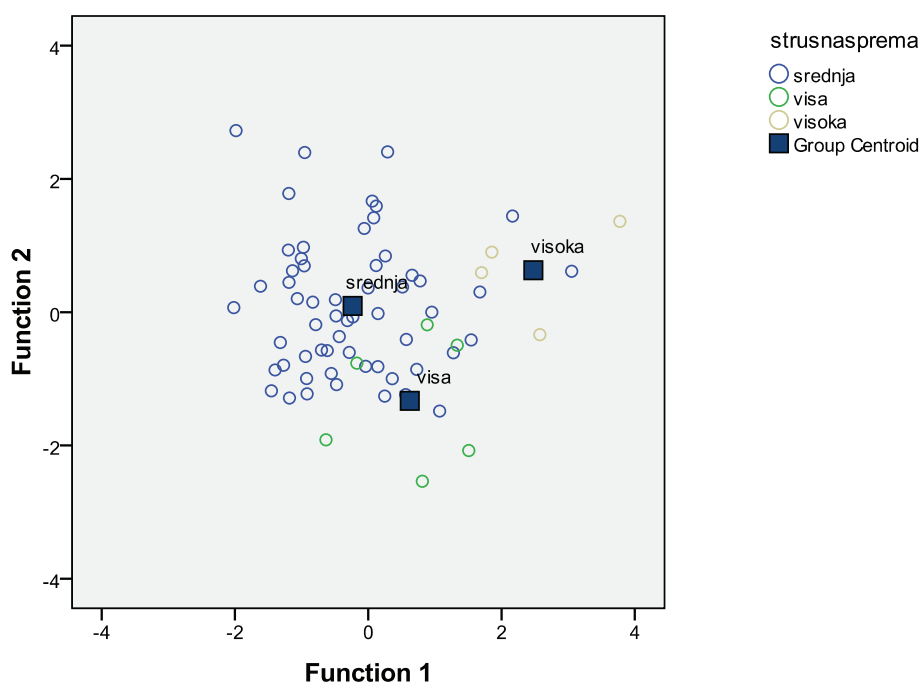

График 2. Резултати каноничке дискриминативне функције у односу на варијаблу стручна спрема

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Данијела Спасић је рођена у Шапцу 1970. године. Завршила је Шабачку гимназију, 1989. године. Вишу школу унутрашњих послова завршила је 1993. године као најбољи студент, са просечном оценом 9,63. На Полицијској академији радила је у Одсеку за статусна питања студената до 2006. године. Дипломирала је у фебруару 2006. године на Факултету безбедности у Београду, са просечном оценом 9,42. У мају 2006. године изабрана је у звање *истраживач-приправник* у Научноистраживачком центру Полицијске академије, за област криминалистичко-безбедносних наука.

Мастер студије на Факултету безбедности, на смеру *Безбедност*, завршила је 2008. године. Исте године уписала је докторске академске студије на Факултету безбедности. У јуну 2009. године изабрана је у звање *истраживач-сарадник*. Априла месеца 2010. године изабрана је за *сарадника* у звању *асистента* за ужу научну област *Организација полиције*, за предмет *Полиција у заједници*. Године 2013. поново је изабрана у исто звање на истом предмету на период од три године.

Учествује као истраживач на интерном пројекту КПА *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвена реакција* и на два пројекта Министарства науке и просвете Републике Србије. У периоду од новембра 2009. до јуна 2010. године била је ангажована као консултанткиња за израду *Нацрта Националне стратегије за сузбијање насиља у породици у Републици Србији*.

У току досадашњег научноистраживачког рада објавила је једну монографију и преко 50 радова у часописима Министарства науке Републике Србије. Ужа област њених истраживачких интересовања су безбедносни и криминолошко-виктимолошки аспекти породичног насиља. Бави се истраживањем женских људских права, принципа родне равноправности и положаја жена у полицији и сектору безбедности. Чланица је Виктимолошког друштва Србије. Служи се руским и енглеским језиком.

Изјава о ауторству

Потписана Данијела Спасић

број уписа 1/08

Изјављујем

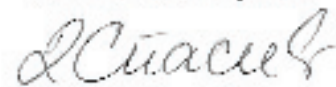
да је докторска дисертација под насловом

Концепт полиције у заједници и породично насиље

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да представљена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кришио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Београду, 10. децембра 2013.

Потпис докторица

**Изјава о истовестности штампане
и електронске верзије докторског рада**

Име и презиме аутора	Данијела Сласић
Број уписа	1/08
Студијски програм	Науке безбедности
Наслов рада	Концепт позиције у заједници и породично насиље
Ментор	др Слађана Ђурић, редовни професор
Потписани	Данијела Сласић

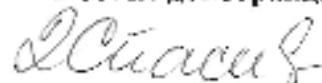
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 10. децембра 2013.

Потпис докторанда

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Концепт полиције у заједници и породично насиље

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест попуњених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 10. децембра 2013.

Потпис докторанда

